DE NEDERLANDSCHE BOND VAN PERSONEEL IN OVERHEIDSDIENST

GEDURENDE ZYN 25-JARIG BESTAAN BESCHREVEN DOOR DEN BONDS-VOORZITTER.

N. VAN HINTE

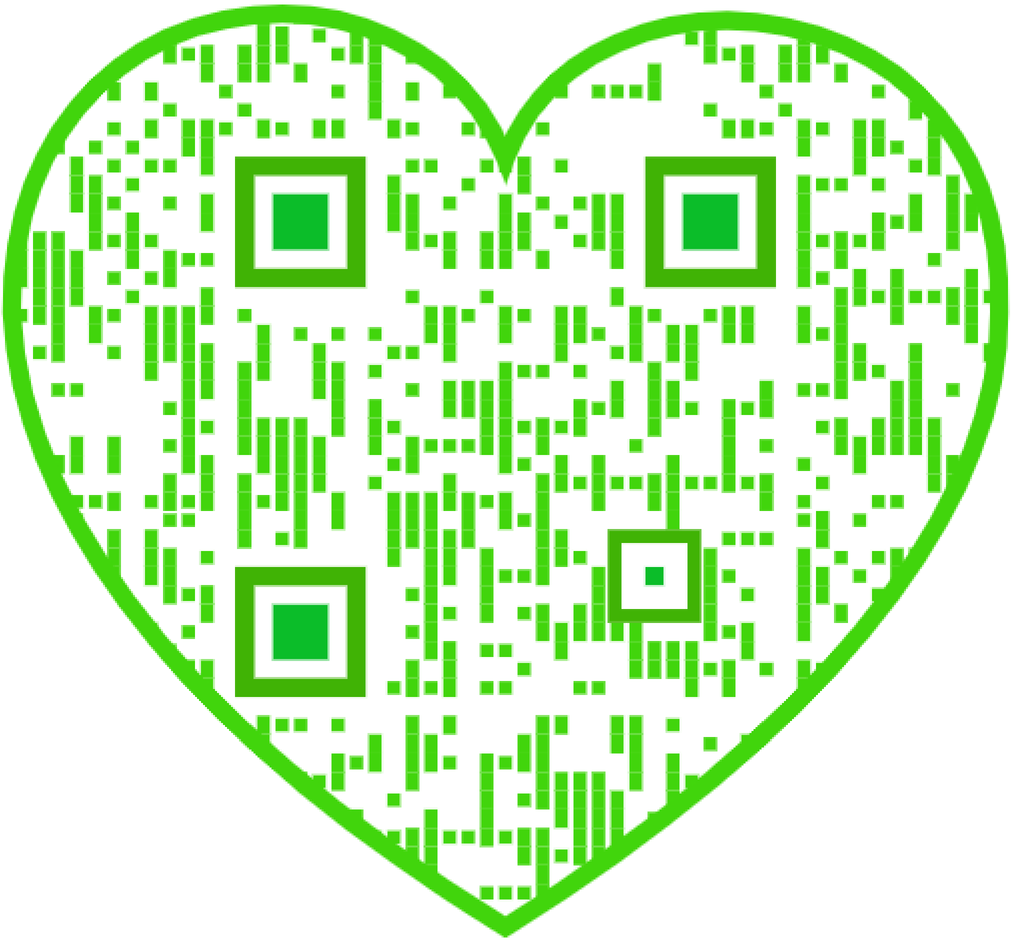

DE NED. BOND VAN PERSONEEL IN OVERHEIDS-DIENST GEDURENDE ZIJN 25-JARIG BESTAAN

DE NEDERLANDSCHE BOND VAN PERSONEEL IN OVERHEIDSDIENST

GEDURENDE ZIJN 25-JARIG BESTAAN BESCHREVEN DOOR DEN BONDSVOORZITTER

N. VAN HINTE

1901—1926

Van links naar rechts, staande: A. A. Lührs, M. Remeeus, C. J. Luremans, G. Emmer, D. Jelles, J. van Bergen en Henegouwen, L. Buurman; zittend: D. J. Tiepen, F. A. Lindemans, N. van Hinte, F. van Meurs en J. N. Snikkers.

VOORWOORD.

Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten.
GOETHE.

VIJFENTWINTIG jaar! Uit den nevel van het verleden doemen ze op, de zielige gedaanten der „stadswerkers", met sleependen gang, slecht gekleed en gevoed, gebogen rug en schuwen blik, onderdanig in houding en gebaar, schrik-bevend in de tegenwoordigheid van een ketterend superieurtje, zenuwachtig verblijd, wanneer deze zich verwaardigt op beschermenden toon het woord tot hen te richten .....

Hier gaat het gordijn voor U op en één na één, vol onderling aan haat grenzend wantrouwen, trekken ze U voorbij, de rechteloozen, doof en blind voor al wat niet de directe broodvraag betreft, doof en blind voor kameraadschap, voor samenwerking, voor organisatie .....

Zie ze gaan de jonge arbeiders, gedwee, nederig smeekend om „een baantje", veel overuren; daar gaan ze de weerloozen, op straat gesmeten om een gril van den baas; daar gaan ze de zieken, met hunne gezinnen het diaconie- of armbestuur nederig dankend voor een paar roggebrooden en wat turf; daar gaan ze de ouden van dagen, na een leven van harden arbeid verheugd om de voorspraak van „mijnheer", die hun een plaatsje in het armhuis bezorgde .....

Dan klinkt de roep tot organisatie. Zwak nog in den aanvang, maar verstaanbaar. Sommigen staken even hun sloffenden gang, luisterend naar de vreemd vermetele, toch wel bekende klanken, de stem die in het diepst verborgene van hun hart zoo vaak had opgeklonken. Aarzelend heffen zij het hoofd, hoop flitst even uit de half toegeknepen oogen, vreesachtig strekkend reiken de verlangende handen naar het lichtende beeld.

Velen sluiten verschrikt de ooren voor zoo oproerige taal en vluchten naar hun krotjes waar ze in loerend afwachten door een kiertje van de gordijnresten het leven daarbuiten

begluren. Hun door onderdanigheid bevangen ziel is hevig verontrust.

Dan — de wereld vergaat niet, — het krotje stort niet boven hun hoofd ineen, — zelfs knallen geen geweerschoten..... Na den nacht gloort weer de zon aan de kim. Een nieuwe dag! Een ándere dag! Een nieuwe wereld!

Heel van verre en vaag is toch ook tot hen doorgedrongen, de boodschap van den nieuwen tijd. Ook zij vernamen, dat het niet altijd zoo was en niet altijd zoo moest blijven. Wantrouwend aanvankelijk hoorden zij het aan, dat het niet Gods wil is, die zooveel leed en ellende over een deel der menschheid uitstortte, om een ander deel in weelde te doen baden. Ook hun werd het licht der hoop ontstoken. In dit licht rijst het verzet tegen de hongerloonen, de lange werktijden, de rechteloosheid. Het werk valt hun zwaarder, de honger is wreeder, nijpender, het verlangen naar meer, naar mooier, naar beter is ontwaakt. Verzet en opstandigheid willen zich uiten in een daad!

Dan schrijdt met doelbewuste zekerheid „Organisatie" door het land, hoog heffend de vaan, waaromheen zich tien-honderd-duizendtallen scharen, bereid te vechten voor *de bevrijding der arbeidersklasse!*

Het is een lijvig boekdeel geworden, dat den belangstellenden in onze bondsgeschiedenis hierbij wordt aangeboden. De moeilijke taak den samensteller opgelegd, is door hem op eminente wijze vervuld.

Het was een zware taak, niet omdat het ontbrak aan materiaal, maar juist om de veelheid daarvan; om uit den berg beschikbare gegevens juist die te kiezen, welke een goed beeld geven van de oprichtingsnoodzaak, den groei en ontwikkelingsgang van onzen prachtigen vakbond, van de voorwaarden welke vervuld moesten worden, den arbeid welke moest worden verricht, de trouw, toewijding en offervaardigheid, die moesten worden geëischt, om den Bond te brengen op het peil, waarop deze zich thans bevindt.

Daarin nu is de samensteller volkomen geslaagd.

Voor wien kennis neemt van den inhoud van dit boek, ontrolt zich een beeld van strijd en energie, initiatief en

N. VAN HINTE.

idealisme, van het doelbewust volgen van een te voren nauwkeurig afgebakenden weg en een zucht naar verheffing der arbeidersklasse, als alleen onze socialistische wereld- en levensbeschouwing vermag te wekken.

Dit gedenkboek vormt in wezen een offerande op het altaar der menschheid.

Het is mij om meer dan één reden een vereerende taak, die ik met ingenomenheid heb aanvaard, den samensteller van dit boek, namens allen, die van den inhoud kennis zullen nemen, een woord van warmen dank te brengen.

Den samensteller! Wien kon deze omvangrijke en groote kennis vereischende taak beter worden opgedragen, dan den man, die de feitelijke oprichter en in al de volgende jaren de onbetwiste leider, de ziel en de stuwkracht van onzen thans sterken vakbond was, en is gebleven tot den huidigen dag! Het was de hem van nature toevallende taak. Er zou niemand in den Bond te vinden zijn geweest, wien met evenveel recht, met evenveel vertrouwen, deze taak toebedeeld had kunnen worden. Niemand, ook met zooveel kennis omtrent de te behandelen materie, als den voorzitter van onzen Bond.

Want de geschiedenis van den Bond, dat is de geschiedenis van den samensteller van dit Gedenkboek, van Nico van Hinte.

In dit boek ziet de lezer de feiten voor zich opdoemen. Hij maakt de eerste wankele schreden der jonge organisatie op dat geheel nieuw terrein mee. Hij doorvoelt den strijd voor de regeling der rechtspositie. Hij neemt als het ware deel aan den strijd voor de invoering van Werkliedenreglementen en loontabellen. Het aantal afdeelingen neemt geleidelijk toe, het ledental stijgt. De bond krijgt invloed en gezag in het land. Wij zijn inzake de arbeidsverhoudingen een niet meer te miskennen factor geworden!

Wat de lezer echter niet ziet, dat is de motorische kracht, die dit werk in gang zette en in hoofdzaken in gang hield.

Onze Bondsvoorzitter heeft het Overheidspersoneel gekend en daartoe behoord, toen het leefde in de diepste ellende, in een toestand van geestelijke en moreele verwording; toen het zich nauwelijks zelf zijn diepe misère en verval bewust was.

Hij heeft het Overheidspersoneel gekend, toen het de beteekenis van het woord *recht* in verband met zijn arbeidsverhoudingen zelfs niet beseffen kon.

Hij zag welke de behoeften waren, die om verwezenlijking schreeuwden en gaf den weg hiertoe aan.

Daarbij had hij in hooge mate de gave den schijn van het wezen te onderscheiden. Met enkele woorden kon hij de kern van een kwestie ontbolsteren en in het licht stellen.

Forsch spreker op openbare vergaderingen was hem in de bondsleiding alle rethoriek vreemd. Hoezeer hij zijn gehoor wist te bezielen en aan te vuren in den strijd, in de Hoofdbestuursvergaderingen was elke schijn van romantiek afwezig.

Aan dit heldere verstand, aan die nuchtere logica en ontleding van de feiten, dankt onze Bond voor het allergrootste deel zijn huidige kracht en aanzien in het land. Het is de vastheid van de leiding, die onzen Bond het vertrouwen schonk, dat de arbeiders in overheidsdienst hem toedragen.

Zoozeer drukte onze voorzitter den Bond zijn stempel op, dat deze al spoedig in het land gekend was als de „bond van van Hinte".

Toch was hij niet de strijder voor de engere belangen van het overheidspersoneel alleen. Hij heeft onze beweging weten te vrijwaren voor het gevaar van groepsegoïsme. Onder zijn leiding was onze Bond van de oprichting af een klasseorganisatie, waarvan de onmiddellijke aansluiting bij het in 1906 gestichte Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen getuigt.

De strijd voor het algemeen kiesrecht en de deelname aan dezen strijd door de Vakbeweging werd door hem namens onzen Bond in het N. V. V. gebracht en verdedigd, met het bekende gevolg.

Van de „politiek in de Vakbeweging" werden eertijds allerlei onheilen voorspeld en de ergste schrikbeelden opgehangen. Van Hinte heeft zich hierdoor niet laten afschrikken. De beslissende factor in zijn overwegingen was of de belangen der arbeidersklasse daarmee gediend zouden zijn. Dat hij goed zag, daarvan getuigt onze gezonde beweging. Den plicht der solidariteit tegenover in strijd zijnde klassegenooten heeft

hij vanaf den beginne bij de leden aangewakkerd, en diep was vaak zijn greep in de kas, indien voorstellen tot steun op die wijze, in het Hoofdbestuur behandeld werden.

Nam onze Bond onder zijn aanvoering ijverig deel aan de stichting der internationale voor overheidspersoneel, na den oorlog bleek onze leider zóó veel vertrouwen gewekt te hebben, dat bij de verlegging van den zetel naar Holland hem de verantwoordelijke secretarisfunctie werd opgedragen.

Van Hinte is wat de Engelschman noemt een „all-round man", die de beteekenis van het algemeene ten behoeve van het bijzondere scherp vatte en wat meer zegt, den leden diezelfde overtuiging wist bij te brengen.

Onze Bond viert thans zijn zilveren Jubileum en de inhoud van dit boek legt getuigenis af van dit heuglijke feit. Van de gedweeë, neergeslagen en rechtelooze eenlingen, heeft hij een georganiseerde, hun rechten eischende, fiere en zelfbewuste groep klassestrijders gevormd. De Bond stelde in de plaats van onderling wantrouwen en haat, de hooge solidariteit, kameraadschap en eensgezindheid. In de plaats van de hopelooze lauwheid en onverschilligheid, stelde hij plichtsbesef, belangstelling en idealisme. Hij bande de wanhoop uit de gezinnen en bracht levenslust, blijheid en vertrouwen in de toekomst weer. Want in de daadkracht van onzen Bond ligt de zekerheid van nog vele overwinningen.

Dit alles en meer heeft onze Bond gewrocht in de toch betrekkelijk korte periode van 25 jaar. Men bedenke bij de lezing van dit boek echter wel, dat dit alles menschenwerk was en is. En al zou van Hinte in de eerste plaats een betoog afwijzen, dat erop gericht was hem alleen de eer van deze resultaten toe te dichten, het leeuwendeel der oprichting en leiding van onzen Bond is zijn levenstaak geworden. Op den Jubileumdag van den Bond viert ook van Hinte zijn zilveren feest als leider.

Naast onzen dank aan den samensteller van dit Gedenkboek moge tevens onze hartelijke gelukwensch met zijn jubileum hier een plaats vinden. Èn dank èn gelukwensch Nico, weten wij hier te plaatsen namens duizenden en nog eens duizenden, die jouw groote verdienste tegenover het

overheidspersoneel en de arbeidersklasse erkennen en weten te waardeeren. En deze allen, wetende dat zij je werkkracht en initiatief nog niet kunnen missen, spreken den wensch uit, dat de organisatie nog lang moge profiteeren van de onmisbare gaven, waarover jij beschikt.

Moge het zaad der historie in de volgende bladzijden neergelegd, welig ontkiemen en rijke vruchten dragen tot in de verre toekomst. Den lezer Heil.

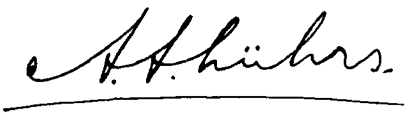

Rotterdam, Juni 1926.

HET OVERHEIDSBEDRIJF.

MET de ontwikkeling der steden, groeiden de behoeften aan veiligheid, reinheid, zorg voor de volksgezondheid, voorziening van licht, kracht en water met groote snelheid. Aan die behoeften kon niet voldoende worden voldaan door het steeds zoo hoog geroemde particuliere initiatief. Steeds meer werden de overheidsbesturen gedwongen nieuwe zaken ter hand te nemen en naarmate de uitbreiding der steden toenam, werden de diensten en bedrijven, door de overheid gedreven en geëxploiteerd, grooter. Zoo zijn het langzamerhand reuzen-inrichtingen geworden, waarvan het leven en de gezondheid van duizenden en duizenden stadsbewoners in groote mate afhankelijk is.

In onze brochure *Het streven van den Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden*, uitgegeven een drietal jaren na de stichting van onze thans jubileerende organisatie, schreven we:

> Stel U eens voor een groote hedendaagsche stad zonder straatvegers, zijn aschkarren, zijn sproeiwagens, zijn riolen, zijn tonnen en Liernur-stelsel. Hoe vuil zouden onze straten zijn, hoe verpest de lucht, hoe zouden de ziekten daar welig tieren. Wat een ongezond en onbewoonbaar oord zou zulk een stad zijn. De groote opeenhooping van menschen maakt de zorg van tal van zaken in het belang van de noodige reinheid noodzakelijk. En al kan nu ook een gemeentebestuur, zooals het thans nog wel gebeurt, de zorg voor de reiniging aan particulieren uitbesteden, op den duur zal dat toch blijken onmogelijk te zijn. De groote steden vragen zulke groote inrichtingen, zulke groote voorziening te dien opzichte, dat bij eenige uitbreiding der stad het gemeentebestuur al spoedig genoodzaakt is, zelf de zorg ter hand te nemen.

Zooals het met de reiniging is gegaan, zoo ging het ook met de voorziening in de behoeften aan gas, electriciteit en water, met het gebruik van de telefoon, met het tramverkeer, ziekeninrichtingen, slachthuizen, enz. Men denke echter niet, dat alles van een leien dakje is gegaan. De voorstanders van het gemeenschapsbedrijf hebben een harden strijd te voeren gehad tegen de machten van het bezit.

Daarvan zullen we echter in een ander hoofdstuk een en

ander vertellen; nu willen we ons bepalen tot de ontwikkeling van het overheidsbedrijf zelf.

Het zal al onzen lezers wel niet bekend zijn, dat de ontwikkeling van het overheidsbedrijf in ons land dateert uit het midden der vorige eeuw. We bedoelen hiermede niet het feit, dat hier en daar door de overheid sommige werkzaamheden werden verricht, maar de exploitatie van bedrijven.

In zijn boek *Modern Gemeentebeheer* schrijft J. Gerritsz over de ontwikkeling van het gasbedrijf, en zegt, dat niet alle gemeenten het gasbedrijf aanstonds in beheer hebben genomen. De eerste gemeente in ons land, welke daartoe besloot, was Leiden en dat nog vóór 1848. Den derden December 1845 werd het volgende besluit genomen:

De Raad der Stad Leyden;
gezien de voordragt van B. en W. enz.,
gelet op het rapport der Commissie, enz.,
gehoord de voordragt der Commissie van Fabricage en van Financiën, enz.,
Overwegende:

1e. dat sedert een geruimen tijd de overtuiging zich meer en meer heeft gevestigd van de behoefte aan een verbeterde straatverlichting, dat de genomen proeven om die verbetering tot stand te brengen door middel van meer doelmatige straatlantaarnen, met olie gevuld, geene gewenschte uitkomst hebben tengevolge gehad, zoodat de behoefte zich meer en meer heeft doen gevoelen om op het voetspoor van andere voorname steden in ons vaderland de straatverlichting door middel van gas te doen plaats hebben;

2e. dat uit het door den Raad ingesteld en door deszelfs Commissie met den meesten ijver en nauwgezetheid volbragt onderzoek, na raadpleging met deskundigen, overtuigend gebleken is, dat de verlichting met steenkolengas verre te verkiezen is, boven de uit olie verkregen, en zulks niet alleen uit hoofde van deszelfs mindere kostbaarheid, maar ook uit aanmerking van deszelfs meerdere zuiverheid, bij gelijke helderheid,

3e. dat bij de menigvuldige aanbiedingen en opgaven van kosten tot een behoorlijke gasverlichting van verschillende zijden aan de Regeering gedaan, deze vergadering door de werkzaamheden harer Commissie tot de overtuiging is gekomen, dat het daarstellen eener gasfabriek voor stadsrekening zelfs onder de allernadeeligste omstandigheden, in het belang der stedelijke financiën is aan te raden en te verkiezen boven de op vele plaatsen gesloten overeenkomsten met dusgenaamde gascompagniën en er eerder, dan aan verlies te denken, groote waarschijnlijkheid bestaat, dat bij elke vermeerdering van het gebruik van gasvlammen door particulieren of neringdoende ingezetenen aanzienlijke voordeelen van zoodanige inrichting zullen worden

verkregen, wanneer dezelve volgens de daarvan gedane voordragt onder medewerking van een buitenlandschen deskundige zal zijn daargesteld,

4e. dat zoodanige gasfabriek te meer voordeel kan aanbrengen, wanneer tot deszelfs daarstelling en voortzetting de eigene stedelijke fondsen kunnen worden gebruikt en alzoo daartoe geene geldopnemingen behoeven te worden gedaan,

Gezien art. 71 van het stedelijk regeeringsreglement,

Heeft besloten:

a. de straatverlichting der stad zal plaats hebben door middel van steenkolengas;

b. het steenkolengas zal worden gestookt in of door middel eener fabriek, welke zal geplaatst worden op eene gedeelte der Stads=Vestwal, enz.

c. de daarstelling van de genoemde fabriek zal plaats hebben onder medewerking van Alexander August Croll, Burgerlijk Ingenieur te Londen, terwijl het leggen der pijpen in de stadsstraaten en grachten wordt opgedragen aan Salomon van de Paauw, in deszelfs qualiteit als Stads=Architect, zullende genoemde personen verpligt zijn de noodige bestekken tot dat werk betrekkelijk op te maken en aan de nadere goedkeuring dezer vergadering te onderwerpen.

d. de kosten van daarstelling en voortzetting dezer stedelijke Gasinrigting, begroot op een kapitale som van *twee honderd en zestig duizend gulden,* zullen worden gevonden uit het bedrag der disponible fondsen over den dienst van 1846, enz.

e. de Commissie van Fabricage is belast met het oppertoezigt over de daarstelling en het inwerkinbrengen der genoemde Gasfabriek, enz.

Nadat Leiden eenmaal den ban gebroken had, volgden spoedig andere gemeenten: Groningen in 1854, Delft in 1855, Schiedam besloot daartoe in 1856, Rotterdam weldra in 1878, Den Haag in 1875 en Amsterdam in 1898. Op dit oogenblik zijn nog slechts enkele gasfabrieken in ons land in particulier beheer en wel die te Vlissingen, Hengelo, Kerkrade, Culemborg, Brummen, Gorinchem.[1]) Ten opzichte van het laatste geval, dient vermeld, dat in 1875 tot gemeente=exploitatie werd besloten, doch dat door een dom en reactionnair optreden van het gemeentebestuur de gasfabriek aan de Indische Gasmaatschappij is verkocht. Of men daarmede het gemeentebelang heeft gediend, zal later nog moeten blijken.

---

[1]) Er zijn nog enkele kleine fabriekjes, welke we hier maar niet noemen. Alleen willen we even de aandacht vestigen op het Hoogoven=bedrijf te Velsen. Vergissen we ons niet, dan zal dat bedrijf bij de gasleverantie in Noord=Holland een niet onbelangrijke plaats gaan innemen.

Maken wij nu een vergelijking tusschen het gasbedrijf van nu en van een vijf-en-twintig jaren geleden, dan moet een ieder het groote verschil wel opvallen. Om maar een paar voorbeelden te noemen: de stokers aan de gasfabrieken werkten 84 uren per week in een atmospheer, waarin een gewoon mensch het eenvoudig niet uithouden kon. En niet, zooals nu, werden de retorten machinaal getrokken en gevuld... neen, alles moest met de hand gebeuren. De gloeiende cokes — afgewerkte kolen — werden met trekhaken uit de retorten getrokken en voor deze vuurmassa's stonden de stokers bijna naakt te blakeren. Het laden geschiedde ook met de hand; schop voor schop werden de kolen in de retorten geworpen en bij elken schop sloegen de vlammen er uit. Het was een atmospheer, bezwangerd met gas, kolenstof en teerdampen en er heerschte een bijna ondragelijke hitte, waarin de stokers in die dagen hun zwaren ongezonden arbeid moesten verrichten. En men meene niet, dat het lossen en laden slechts één- of tweemaal 's daags of 's nachts geschiedde, neen de verdeeling was zóó, dat er minstens iedere twee uren een z.g. „ronde" moest worden gemaakt.

Stel daar nu eens tegenover het tegenwoordige gasbedrijf met zijn machinale los- en laadinrichtingen, met zijn kamerovens, zijn goed-ingerichte van goede ventilatie voorziene stokerijen, terwijl den stokers, die nu in een drie- of vierploegendienst werken, veelal doeltreffende kleeding wordt verstrekt.

Natuurlijk gingen die technische en andere wijzigingen ook met groote veranderingen op het gebied der gasproductie gepaard. Om maar één voorbeeld te noemen — we drukken hieronder een uitvoeriger staatje af — het aantal werklieden in 1898 was bij de overname van de gasfabrieken te Amsterdam, bij een twaalf-urigen werkdag 983; in 1924 was dat aantal bij een acht-urigen werkdag 1015. Het aantal werklieden per millioen M^3 gasproductie, bedroeg in diezelfde jaren resp. 31.41 en 12.19.

Wij laten het bovenbedoelde staatje hieronder volgen:

	Aantal werklieden	Betaald loon	Aantal werklieden p. mill. M³ gasprod.	Aantal ambtenaren	Betaald salaris	Aantal ambtenaren p. mill. M³ gasprod.
		Gld.			Gld.	
1898	983	195.801.11½ (van 10 Aug. af)	31,41	90	46.613.35½ (van 1 Aug. af)	2,88
1913. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week....	2172	1.665.516.37½	21,48	362	493.639.03½	3,58
1917. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week....	1731	1.972.651.46	22,42	470	665.068.07½	5,75
1919. Arbeidsduur tot 1 Mei 54, daarna 45 u.	1730	3.057.350.43	22,98	430	1.045.884.47½	5,64
1922. Arbeidsduur 45 u.	1275	2.893.807.38½	16,97	378	1.187.119.91	5,25
1924. Arbeidsduur 48 u.	1015	2.279.431.41½	12,19	318	1.005.238.28	3,83

Op zich zelf geeft dit staatje ons reeds leerzame cijfers te zien. De loonbedragen, de productie-cijfers, de aantallen werklieden en ambtenaren, ze geven ons een beeld van de groote technische veranderingen, welke zich in het gasbedrijf in een tijdsverloop van nog geen 30 jaren hebben voltrokken.

Bracht de ontwikkeling van het gasbedrijf groote veranderingen met zich mede, ook bij andere bedrijven zagen we in meerdere of mindere mate hetzelfde geschieden; zooals wij hieronder aan de hand van enkele beschouwingen en cijfers zullen laten zien.

Het reinigingsbedrijf van thans geeft ongetwijfeld zeer groote veranderingen te zien, vergeleken met den vroegeren toestand. Vooreerst wijzen we op het gehalte der werklieden. Om het nu maar eens kras te zeggen, geleek de reinigingsdienst in tal van plaatsen in ons land op een werkverschaffing aan verschillende invalide arbeiders. Natuurlijk waren er wel gunstige uitzonderingen, maar over het algemeen zag men geen krachtige jonge arbeiders het reinigingswerk verrichten; meestal waren het menschen, die voor gewonen arbeid minder geschikt waren en die dan door een of anderen grootwaardigheidsbekleeder bij de gemeente onder dak werden gebracht. Het was geen wonder, dat deze menschen met lage loonen werden afgescheept en voor hun rechten nauwelijks durfden opkomen. Groot was de willekeur, waaraan ze waren over-

geleverd; de werktijd was onbepaald. In tal van plaatsen werd geen cent voor overwerk uitbetaald; verschillende gereedschappen — meestal zeer primitieve — we noemen hier bezemstokken, vaarboomen, schoppen, moesten door hen zelf worden aangeschaft. We zullen daarover hier verder niet uitweiden, maar dit moet wel worden gezegd: het zag er met de werklieden van toen, zelfs in zeer groote plaatsen van ons land, bedroevend uit.

Zie daartegenover den reinigingsdienst van heden. Ferme, jonge, krachtige kerels, die niet schromen zoo noodig voor hun rechten op te komen, verrichten nu in het algemeen op doeltreffende wijze hun zeker niet prettigen arbeid. Hun werktijd is geregeld, de gereedschappen en veelal doelmatige kleeding worden hun verstrekt. In één woord, het is een onderscheid als tusschen dag en nacht.

De ophaaldienst voor asch en faecaliën heeft een groote verandering ondergaan. Vergelijkt men de vroegere aschkarren, voortgeduwd of getrokken door menschen, met de tegenwoordige hygiënisch ingerichte voertuigen, voortbewogen door machine- of paardekracht, dan ziet men duidelijk hoe groot de veranderingen zijn, die zich op dat gebied hebben voltrokken.

Groote veranderingen hebben zich ook voltrokken op het gebied van den afvoer van faecaliën. Zagen we voor enkele jaren bijv. nog in Amsterdam, 's avonds als het donker was, het personeel met groote reeksen van karren uitrukken om de verschillende Liernurputten leeg te pompen, op dit oogenblik is daarvan geen sprake meer. Goed ingerichte stoomgemalen, bediend door enkele menschen, voeren de faecaliën door ondergrondsche riolen af, naar zee.

We zullen hierover niet verder uitweiden en eens nagaan, hoe het staat met het aantal werklieden en het straatoppervlak vroeger te Amsterdam en tegenwoordig.

	Aantal ambten.	Aantal werkl.	Straatoppervlakte			
			Klinkers en keien	Asphalt	Hout	Tegels
Eind 1910	1072		3.621.793	100.260 M.^{2}	18.267 M.^{2}	—
„ 1915	1044		3.972.955	114.111 „	—	—
„ 1920	1281		4.258.416	111.184 „	—	—
„ 1924	117	1189	4.776.472	272.099 „	54.146 „	442.115 M.^{2}

Was het personeel sinds 1910 — we beschikken helaas niet over vroegere gegevens — in dezelfde mate toegenomen als het straatoppervlak, dan zou het nu aan werklieden en ambte⸗naren tezamen moeten tellen 15 à 1600.

Gaan we nu eens na, hoe het staat met Electriciteitswerken. Dit bedrijf heeft zich op het gebied der techniek buiten⸗gewoon ontwikkeld. Vroeger, toen onze bond pas met zijn werkzaamheden begon, stond de zaak zóó, dat de vak⸗bekwame werklieden zich bevonden in de machinehal, terwijl de minder bekwame arbeiders in het ketelhuis hun zeker niet gemakkelijke stokerswerkzaamheden verrichtten. De stoom⸗ketels werden gestookt door steeds met den schop nieuwe kolen op den vuurhaard te werpen, en door het vrij groote stoomverbruik moesten de jongens poot⸗aan spelen. In de machinekamer had iedere machinist met de grootste nauw⸗keurigheid op den gang van zijn machine te letten en zij moesten door een vrij belangrijk hulppersoneel worden bijgestaan. Op dit oogenblik hebben de werkzaamheden zich zoodanig gewijzigd, dat het vakbekwame personeel zich in het ketelhuis ophoudt. In de groote machinehal met zijn machtige turbines ziet men eigenlijk geen machinisten meer en het hulppersoneel is zoo goed als geheel verdwenen.

Ziet het tegenwoordige moderne ketelhuis. De kolen, aan⸗gevoerd door een machinalen transporteur, worden in de bunkers gestort en vandaar uit door het overhalen van een handle op de kettingroosters gestort. Deze roosters bewegen zich voor en achter den ketel om een paar walsen, zoodoende bewerkende, dat de vuren steeds gelijkmatig van versche kolen worden voorzien. Aan de voorzijde worden de kolen

aangevoerd en aan de achterzijde worden sintels en asch automatisch verwijderd.

Het spreekt wel vanzelf, dat deze technische ontwikkeling haar invloed geducht heeft laten gelden, hetgeen uit het hieronderstaande staatje, dat ontleend is aan de verslagen van de Amsterdamsche Electriciteitswerken, duidelijk blijkt.

ELECTRICITEITSWERKEN

	Aantal werklieden	Betaald loon	Aantal werklieden p. mill. KWU productie	Aantal ambtenaren	Betaald salaris	Aantal ambtenaren p. mill. KWU productie
		Gld.			Gld.	
1905	109	74.263.—	13,15	27	33.572.—	3,26
1913. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week ...	222	173.736.—	—	101	116.825.—	1,85
1917. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week....	767	553.174.—	10,51	290	299.100.—	2,09
1919. Arbeidsduur tot 1 Mei 54, daarna 45 uur	1134	1.794.835.—	10,17	434	720.064.—	3,89
1922. Arbeidsduur 45 u.	1125[1]	2.492.582.—	6,29	554	1.388.171.—	3,10
1924. Arbeidsduur 48 u.	1055[1]	2.034.425.—	5,42	543	1.418.016.—	2,79

Bedroeg het aantal werklieden in 1905 per millioen K.W.U. 13.15, in 1924 was dat teruggebracht tot 5.42. Dat desondanks het aantal werklieden is toegenomen van 109 tot 1055 en het geheele personeel van 136 tot 1589 bewijst alleen, hoe enorm het electriciteitsbedrijf vooruitgegaan is.

Opgemerkt dient hier tevens nog, dat, evenals bij het gasbedrijf, het loonbedrag voor de werklieden, sinds 1922 tot 1924 niet onbelangrijk is teruggegaan n.l. van *f* 2.492.582.— tot f 2.034.425.— dus *f* 485.157, een bedrag van bijna een half millioen guldens. Zooals men ziet, is deze daling van het loonbedrag niet te wijten aan verlaging van het loon, maar wel aan een vrij belangrijke inkrimping van het aantal werklieden gedurende deze jaren n.l. van 1125 tot 1055 dus met 70.

Een ander belangrijk Amsterdamsch gemeentebedrijf, waarover we een paar opmerkingen te maken hebben, is het Waterleidingbedrijf. De technische veranderingen, die zich

[1]) Met inbegrip van Naaml. Venn. *Pegem.*

hier voltrokken hebben, zijn voor ons minder gemakkelijk te bespreken. Vast staat echter wel, dat door de groote toeneming van het watergebruik, de watervoorziening grooter moeilijkheden met zich brengt. Desalniettemin zien we toch in de laatste jaren een vermindering van het aantal werklieden per millioen M^3. opgepompt water. We zijn zoo vrij om daarvoor te verwijzen naar het onderstaande staatje, dat ons daarvan de gegevens levert:

WATERLEIDING

	Aantal werklieden	Betaald loon	Aantal werklieden p. mill. M.³ opgep. water	Aantal ambtenaren	Betaald salaris	Aantal ambtenaren p. mill. M.³ opgep. water
		Gld.			Gld.	
1898	152	108.905.62	9,67	104	127.553.28	6,61
1913. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week ...	250	225.092.04	16,02	195	293.822.56	12,50
1917. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week ...	293	282.877.21	17,54	231	378.720.63	13,83
1919. Arbeidsduur tot 1 Mei 54, daarna 45 u.	310	470.822.—	14,29	236	644.893.34	10,88
1922. Arbeidsduur 45 uur	309	634.478.20	13,26	267	821.441.09	11,50
1924. Arbeidsduur 48 uur	298	621.077.16	12,08	245	784.394.47	9,93

Opmerkelijk is het naar verhouding groot aantal ambtenaren bij dat bedrijf. In beschouwingen daarover zullen wij echter niet treden. Het was ons hier te doen om den grooten vooruitgang aan te toonen van dit voor de volksgezondheid zoo belangrijke bedrijf gedurende de laatste 25 jaren, en om de relatieve vermindering van het personeel te doen zien, hetgeen ons met dit staatje, hopen wij, voldoende gelukt is.

Laat ons tenslotte nog eens zien, hoe het staat met de geschiedenis van de Gemeentetram. De plaats, die door dit bedrijf in het groote stadsverkeer langzamerhand wordt ingenomen, is van groote beteekenis. Toen in 1898 het bedrijf door de gemeente Amsterdam in exploitatie is genomen, zag het er met het verkeer bedroevend uit. Onze jongere bondsleden kunnen zich daarvan niet gemakkelijk een voorstelling maken. Het was gedurende de laatste jaren, dat het trambedrijf door particulieren werd uitgeoefend, eigenlijk een ver-

keersmiddel, dat niet met zijn tijd was medegegaan. Terwijl in de groote steden in het buitenland de moderne electrische tram reeds lang haar intrede had gedaan, zagen we in Amster= dam het kleine hobbelende tramkarretje nog door paarden voortgetrokken. Eerst toen het trambedrijf in gemeente= exploitatie was genomen, heeft het een grooten bloei door= gemaakt. Evenals van andere bedrijven, nemen wij ook hier een staatje op om de groote veranderingen gedurende een kwart eeuw te demonstreeren.

TRAM

	Aantal werklieden	Aantal werklieden p. millioen passagiers	Aantal ambtenaren	Personeel-kosten	Aantal ambtenaren p. millioen passagiers
				Gld.	
1905	1436	38,52	94	940.000	2,52
1913. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week....	2674	26,48	168	2.445.000.—	1,66
1917. Arbeidsduur werkl. 60 uur per week....	2910	22.52	243	3.620.000.—	1,88
1919. Arbeidsduur tot 1 Mei 54, daarna 45 u.	3497	26.29	311	7.213.000.—	2,35
1922. Arbeidsduur 45 u.	3467	26,79	312	9.303.000.—	2,37
1924. Arbeidsduur 48 u.	3247	25,09	288	8.301.000.—	2,22

Het zal, naar wij meenen te mogen aannemen, wel door niemand worden ontkend, dat gedurende het bestaan van onzen Bond zich belangrijke technische wijzigingen in de gemeentebedrijven hebben voltrokken en met genoegen willen wij hier constateeren, dat onze Bond zich steeds bij deze wijzigingen in de techniek heeft weten aan te passen. Hij heeft daarbij niet alleen de belangen van zijn leden naar behooren behartigd, maar ook de belangen der gemeenschap weten te dienen.

DE STRIJD OM HET OVERHEIDSBEDRIJF.

HEBBEN de leiders van het overheidsbedrijf het verstaan met hun tijd mee te gaan; kan het overheidsbedrijf in dit opzicht ten voorbeeld worden gesteld aan de particuliere industrie?

De tegenstanders van het gemeenschapsbedrijf zijn dezelfde gebleven. Dezelfde argumenten en dezelfde methode worden gebruikt als 25 jaren geleden. Noch de schitterende practijk, noch de gunstige resultaten die er zijn verkregen, hebben daarin verandering gebracht. Onder de leuze „op voor het particulier initiatief", trachten de tegenstanders van het overheidsbedrijf de belangen van enkelen te dienen, ook al wordt daarmede het gemeenschapsbelang ernstig geschaad.

Het ligt niet in onze bedoeling hier uitvoerig in te gaan op al de argumenten van de tegenstanders; maar toch een paar van de belangrijkste wenschen wij onder het oog te zien, omdat ze ook betrekking hebben op het personeel.

Het eerste argument, dat wij hier willen bespreken is, dat het overheidsbedrijf eigenlijk niet goed zou kunnen worden geleid, ook al omdat men niet over bekwame leiders kan beschikken. Daartegenover wordt dan natuurlijk in de pers, het parlement en vergaderingen hoog opgegeven van onfeilbare leiders van het particulier bedrijf. 't Is nu weer een beetje geluwd, maar het is niet zoo heel lang geleden, dat in bijna alle burgerlijke bladen in felle artikelen werd van leer getrokken tegen het overheidsbedrijf met zijn „ambtenarij" en daartegenover de particuliere bedrijven en instellingen met hun leiders, hemelhoog werden geprezen.

Laat ons hier eens trachten na te gaan, of die hetze tegen het overheidsbedrijf en de leiding daarvan den toets der critiek kan doorstaan. We laten daartoe hieronder eenige cijfers volgen van 4 groote overheidsbedrijven te Amsterdam. De voorbeeldige technische ontwikkeling demonstreerden we in het vorige hoofdstuk reeds met enkele cijfers; we zullen met enkele andere gegevens ten opzichte van het financieele beheer aantoonen, dat ook dit aan het particuliere bedrijf ten voorbeeld kan worden gesteld.

Zooals men weet, zijn de gemeentegasfabrieken te Amsterdam in 1898 in gemeentebeheer genomen. De waarde van de overname en uitbreiding van de vaste bezittingen bedroeg einde 1924 *f* 36.702.130.14½. Afgeschreven werd in dien tijd f 21.246.421.26½, zoodat de vaste bezittingen: fabrieken, gebouwen, buizen enz. te boek staan voor *f* 15.455.708.88. Wie op de hoogte is met het Amsterdamsch bedrijfsbeheer, zal moeten toestemmen, dat er maar weinig particuliere bedrijven zijn aan te wijzen, die hiermede vergeleken kunnen worden.

Wanneer wij hierbij nu nog mededeelen, dat er gedurende de jaren 1898—1924 steeds in voldoende mate is gereserveerd en aan winst werd uitgekeerd aan de gemeentekas *f* 23.828.158.57½, dan mag toch zeker wel worden geconstateerd, dat al die praatjes over het slechte beheer van het overheidsbedrijf niets om het lijf hebben.

Het mag hier worden gezegd, dat ook ten opzichte van de andere bedrijven te Amsterdam een overeenkomstige financieele politiek is gevolgd, hetgeen uit onderstaande tabellen van 4 bedrijven, waarvan we over de cijfers beschikken, kan blijken.

VASTE BEZITTINGEN, AFSCHRIJVINGEN EN BOEKWAARDE DER BEZITTINGEN A⁰ 1924.

Vaste bezittingen.

Gemeente-waterleidingen	*f*	34.979.285.85½	(1896 t/m 1924)
Gemeente-gasfabrieken	„	36.702.130.14½	(1898 t/m 1924)
Gemeente-tram	„	30.584.695.37	(1900 t/m 1924)
Gemeente-electriciteitswerken	„	57.935.397.86½	(1904 t/m 1924)
Totaal	*f*	160.201.509.23½	

Afschrijvingen.

Gemeente-waterleidingen	*f*	16.316.864.49
Gemeente-gasfabrieken	„	21.246.421.26½
Gemeente-tram	„	14.426.032.60
Gemeente-electriciteitswerken	„	23.870.839.69
Totaal	*f*	75.860.158.04½

BOEKWAARDE DER BEZITTINGEN OP 31 DECEMBER 1924.

Gemeente-waterleidingen	*f*	18.662.421.36½
Gemeente-gasfabrieken	„	15.455.708.88
Gemeente-tram	„	16.158.662.77
Gemeente-electriciteitswerken	„	34.064.558.17½
Totaal	*f*	84.341.351.19

WINSTUITKEERINGEN AAN DE GEMEENTE.

	Waterleiding	Tram	Gasfabrieken	Electriciteits-werken	Totaal
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
1896	100.000.—	—	—	—	100.000.—
1897	100.000.—	—	—	—	100.000.—
1898	100.000.—	—	327.679.94½	—	427.679.94½
1899	100.000.—	—	572.182.90	—	672.182.90
1900	100.000.—	81.000.—	703.277.71	—	884.277.71
1901	100.000.—	85.000.—	575.000.—	—	760.000.—
1902	100.000.—	85.240.86	700.000.—	—	885.240.86
1903	100.000.—	—	750.000.—	—	850.000.—
1904	150.000.—	88.325.09	948.986.63	—	1.187.311.72
1905	150.000.—	106.576.28½	1.026.086.28½	—	1.282.663.04½
1906	150.000.—	144.984.56	1.112.495.01	50.000.—	1.457.479.57
1907	206.235.98	59.642.50½	1.570.536.17	75.000.—	1.911.414.65½
1908	250.000.—	—	1.150.000.—	100.000.—	1.500.000.—
1909	250.000.—	—	1.225.000.—	150.000.—	1.625.000.—
1910	250.000.—	—	1.744.526.—	250.000.—	2.244.526.—
1911	250.000.—	100.000.—	1.800.000.—	400.000.—	2.550.000·—
1912	250.000.—	200.000.—	2.000.000.—	500.000.—	2.950.000.—
1913	250.000.—	300.000.—	2.235.998.70½	1.900.000.—	4.994.062.14½
1914	250.000.—	608.063.44	1.408.692.72½	1.474.695.44	3.676.765.88
1915	654.706.71	138.671.00½	144.352.56	1.575.058.68½	2.729.970.80
1916	725.072.37½	285·487.18	—	588.946.89½	—
1917	628.843.70½	451.738.10½	—	768.693.09½	—
1918	1.133.000.—	227.170.31½	—	760.951.66½	—
1919	1.189.948.56½	—	—	2.611.409.46	—
1920	169.462.93	—	—	2.844.287.14	—
1921	500.000.—	—	—	3.485.730.75½	—
1922	1.200.000.—	—	—	4.408.271.—	—
1923	1.403.010.—	70.353.—	—	—	—
1924	1.838.063.88½	305.527.09	2.033.343.46	5.033.891.—	—
Totaal	12.648.344.15	3.337.779.43½	23.828.158.57½	27.926.935.87½	67.741.218.03½

Door *vier* Amsterdamsche gemeentebedrijven, t. w. de waterleiding, de tram, de gasfabrieken en de electriciteits-bedrijven is dus aan de gemeente uitgekeerd een totaalbedrag van bijna *f* 68 millioen. Het werkelijke, door alle gemeente-bedrijven tezamen gegeven bedrag is natuurlijk veel hooger. Met de gemeentetelefoon, de Handelsinrichtingen enz. is hier geen rekening gehouden. Gedurende de jaren 1919 tot en met 1922 is door de tram en gedurende de jaren 1917 tot en met 1923 is door de gasfabrieken geen winst gemaakt, werd er zelfs een verlies geleden door deze beide bedrijven van *f* 4.356.569.65. In die jaren kon dan ook, zooals uit het staatje is te lezen, niets aan de gemeente worden uitgekeerd. Gedurende 1924 is de uitkeering zeer aanzienlijk vergroot met haast 3½ millioen gulden boven 1923 en het staat te voorzien, dat dit cijfer nog hooger zal worden in de toekomst.

Zooals het te Amsterdam is geschied, zoo is het ook in andere groote steden gegaan. En nu spreekt het wel vanzelf, dat er in sommige overheidsbedrijven wel eens fouten zijn gemaakt en fraudeleuze handelingen zijn gepleegd, maar daarbij zal men goed doen, er rekening mede te houden, dat er toch ieder jaar openbare besprekingen kunnen worden gehouden bij de behandeling der begrooting in den Gemeenteraad, terwijl daarnaast, wanneer dat mocht noodig blijken, elk oogenblik, bijv. bij interpellatie, de zaak aan de orde kan worden gesteld.

Plaats daartegenover nu het particulier bedrijf. Van openbaarheid is maar bitter weinig sprake en wàt nog openbaar wordt gemaakt, is meestal niet te controleeren. Gedurende de na-oorlogsche jaren zijn er wel krasse staaltjes van wanbeheer in het private bedrijf aan het licht gekomen. De geschiedenis met de Koninklijke Hollandsche Lloyd ligt zeker nog versch in ieders geheugen en die van de Insulinde Oliefabrieken is evenmin vergeten. Wie herinnert zich niet hetgeen geschiedde bij de Bank Marx & Co., bij de Gilissen's bank, de Rotterdamsche Bankvereeniging en nog zoovele andere ondernemingen. Zóó erg werd het, dat het zelfs de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* te bar werd, welke in het nummer van 30 Juli 1922 schreef:

De schier eindelooze reeks van jaarverslagen, welke nauwelijks iets anders bevatten dan jammerklachten der directies omtrent den bedroevenden gang van zaken in hun ondernemingen om dan vrijwel te sluiten met de mededeeling, dat omvangrijke, vaak in de tientallen millioenen loopende verliezen de resultaten zijn van het afgesloten boekjaar, zoodat kapitaalafschrijvingen en algeheele opofferingen der gekweekte reserves niet zelden de aandacht vragen, vormt ongetwijfeld de hoofdoorzaak van de vrijwel algemeene afzijdigheid, welke het publiek ten opzichte van den beurshandel blijft betrachten.

Indien slechts de overtuiging leefde, dat vele Jobstijdingen, waarmede aandeelhouders zoo rijkelijk worden bedeeld geheel op rekening zijn te stellen van de alom heerschende economische crisis, dan zouden stellig de verschillende berichten, welke er op wijzen, dat de conjunctuur hier en daar eenige verbetering vertoont, wel voldoende zijn om ook ten onzent tot een herstel van vertrouwen bij te dragen. Vele aandeelen in werkelijk gezonde binnenlandsche ondernemingen waarvoor thans op een koers, die zich vaak tientallen procenten onder hun intrinsieke waarde beweegt, nauwelijks een kooper te vinden is, zou men dan niet langer voor afbraakprijzen van de hand behoeven te doen.

Helaas echter is het niet zoozeer de vrees voor een verscherping van de crisis, welke den ondernemingslust van ons kapitaal zoozeer bekoeld heeft, *dan wel een algemeen mistrouwen in de kunde van — laat het hooge woord er dan maar uitkomen — de rechtschapenheid van velen, die zich hebben opgeworpen als de leiders van ons bedrijfsleven;* een taak waarvoor hun, zooals maar al te vaak gevallen overduidelijk gebleken is, *niet alleen* het noodige doorzicht, maar wat erger is, *vaak ook het noodige verantwoordelijkheidsgevoel ontbreekt.* De algemeen gevoelde teleurstelling van den zoo onverwacht ingetreden terugslag van den toestand wordt speciaal hier te lande op den achtergrond gedrongen door *wantrouwen in de personen.* Hierdoor is een verbitterde stemming gekweekt, welke minder gemakkelijk zal worden vergeten, dan de ontstemming over verliezen, die hun oorzaak vonden in een malaise, waaronder de geheele wereld gebukt gaat.

Goed vertrouwen is nu eenmaal een eerste voorwaarde voor een bloeiend bedrijfsleven, doch juist dit vertrouwen heeft, door de *zonderlinge practijken welke, zooals thans telkens aan het licht komt, in tal van gevallen in toepassing zijn gebracht, een geduchten knak gekregen. Den aandeelhouder, die verlies op verlies te boeken krijgt, omdat hij zich door een oppervlakkige en niet zelden opzettelijk onjuiste voorlichting tot deelneming liet bewegen in allerlei ondernemingen, welke thans als gevolg van een onoordeelkundige leiding tot ondergang gedoemd zijn, of die tot de ontstellende gewaarwording komt, dat zijn kapitaal, hetwelk hij goed belegd waande, slechts wordt dienstbaar gemaakt aan een onverantwoordelijke — zij het dan misschien dikwijls onbewuste — speculatiezucht zijner geldnemers, vergaat de lust om zijne spaarpenningen andermaal in de waagschaal te stellen.*

Of is het iets anders dan speculeeren met de hun toevertrouwde gelden,

wanneer de directies — zooals het herhaaldelijk bleek geschied te zijn — door inkoop van eigen aandeelen ter beurze het vertrouwen trachten te herstellen, dat zij niet zonder reden onder hun voeten voelen wegzinken? Meermalen maakte men het nog bonter, door ter bereiking van hetzelfde doel, met een valsche of dubbelzinnige voorstelling van zaken te trachten de koersen van eigen aandeelen kunstmatig op te zetten, ten gevolge van welke practijken de belangen van derden op een roekelooze en onverantwoordelijke wijze op het spel werden gezet.

Hiermede is, naar we meenen te mogen aannemen, de legende van de zoo geprezen particuliere bedrijfsleiders voldoende weerlegd.

Een tweede argument, dat voortdurend tegen het overheidsbedrijf werd aangevoerd, betreft het gebruik van het kiesrecht door het overheidspersoneel, of, zooals na de invoering van het algemeen kiesrecht, het optreden van onze bezoldigde bestuurders. In zijn praeadvies: *Door welke beginselen behoort het uitoefenen van Bedrijven door de Gemeenten te worden beheerscht* voor het congres van gemeentebedrijven op 7 Juni 1910 te Scheveningen, schrijft Mr. J. Patijn:

Op twee punten bestaat er een zeer belangrijk verschil tusschen het personeel bij de gemeentebedrijven en dat in dienst bij een bijzondere onderneming. Vooreerst oefent het gemeentepersoneel invloed uit op de samenstelling van het gemeentebestuur. In de tweede plaats beheerscht het openbaar belang, dat zulk een grooten rol speelt bij de exploitatie van gemeentebedrijven, ook in sterke mate de vrijheid van het personeel.

Wat het eerste punt betreft, de macht die het personeel in dienst der gemeente aan deze omstandigheid ontleent, wordt terecht vaak een gevaar der gemeente-exploitatie genoemd. Het stembiljet van den gemeentewerkman is het belangrijkste stuk uit het dossier van den tegenstander dezer exploitatie. Een ondernemer, schreef de *Nieuwe Courant* eens,[1]) die een maatschappij oprichtte, waarvan commissarissen door het personeel konden worden weggejaagd, zou door zijn verwanten onder curateele worden gesteld. En in zeker opzicht is de zaak ernstiger dan zij bij een bijzondere onderneming zou zijn. Bij de bijzondere onderneming kan aan het personeel meer invloed worden toegekend, omdat alleen met het belang der onderneming rekening behoeft gehouden te worden en de eischen van het personeel begrensd worden door het draagvermogen der onderneming. De ondernemer kan zijn personeel duidelijk maken, dat het bedrijf een loonsverhoo-

---

[1]) Hoofdartikel *Gemeentelijke misère* van het Avondblad van Woensdag 3 November 1909.

ging niet kan opbrengen. Maar bij de gemeente is de grens, hetgeen B. en W. of de Raad willen toestaan. En wanneer dan het personeel van zijn stembiljet misbruik maakt, ziet het er voor de gemeente kwaad uit. Niet alleen de Raad toch staat onder dezen druk, maar de Wethouder, de Commissie van Bijstand, uit en door den Raad gekozen. Bij de onverschilligheid, die vooral in de groote steden ten opzichte der gemeentezaken bestaat, kan het personeel der gemeente, als een aaneengesloten drom kiezers, een bedenkelijke macht uitoefenen. Nu geloof ik niet, dat de omstandigheden waarin het personeel der gemeenten verkeert, er op wijzen dat dit kwaad ergens in ons land een bedenkelijken omvang heeft bereikt. Maar dat het gevaar niet denkbeeldig is, is in Engeland gebleken. Daar is onder de burgerij een sterke beweging tegen gemeente-exploitatie ontstaan; liever nog dan dit, zag men de bedrijven in handen van bijzondere ondernemers. Wanneer de toestand zoo wordt, zouden de vrienden der gemeente-exploitatie moeten overwegen of niet als uiterste middel, aan het personeel het stemrecht zou moeten worden ontnomen. Wanneer de beambten bij de verkiezingen zulk een druk uitoefenen, dat de candidaten hun zelfstandigheid er bij inboeten, is de ontkiezering de eenige uitkomst: aldus sprak de arbeiders-afgevaardigde in het Lagerhuis John Burns, iemand die men niet licht van ondemocratische gevoelens zal verdenken. En hoe hij die zelfstandigheid opvatte, bleek wel uit zijn verklaring, dat al wie in zijn kiesdistrict in dienst van het Rijk was, tegen hem stemde. [1])

Onze bondsvoorzitter — toen nog -secretaris — N. van Hinte, die namens onze organisatie op dat congres tegenwoordig was, heeft deze uitlatingen er niet op laten zitten. Volgens het officieele verslag — zie pag. 17, 18 en 19 — zeide hij:

Ik zou gaarne van den heer Patijn willen vernemen wat het personeel moet doen, als alles afstuit op onwil. Volgens hem mogen zij niet staken en als zij aan verkiezingen voor den gemeenteraad deelneemen om invloed uit te oefenen op hun samenstelling en die colleges wat vooruit te duwen, worden zij bedreigd met ontneming van het kiesrecht. Dan wordt het gemeentepersoneel volkomen rechteloos. Het ontnemen van het kiesrecht zou ik zeer verkeerd achten, omdat de uitoefening van het kiesrecht m. i. de eenige weg is om op geleidelijke wijze, zonder stagnatie in het bedrijf te brengen, de arbeidsvoorwaarden te verbeteren. Immers de werklieden kunnen door de meer conservatieve elementen in den gemeenteraad te vervangen door meer democratisch gezinden hunne loonen verhoogd krijgen. Wordt nu naar de meening van den heer Patijn die invloed te groot, dan wil hij het personeel het kiesrecht ontnemen. Waar nu in ons land dit kwaad nog niet zoo groote proportie heeft aangenomen, wijst hij

---

[1]) Lagerhuiszitting van 30 April 1903.

op Engeland en zegt, dat daar in den laatsten tijd zeer goed de invloed merkbaar was van het gemeentepersoneel, dat door de verkiezingen de gemeenteraden tot betere arbeidsvoorwaarden trachtte te dwingen. M. de V. Ik moet verklaren, dat hetgeen de heer Patijn vermeldt ten opzichte van de Engelsche gemeentebedrijven onjuist is, omdat, als de bewering juist was, de loonen van dat personeel hooger moesten zijn dan die van de werklieden in de particuliere bedrijven, doch wat zien wij? Terwijl de arbeiders in particuliere bedrijven een weekloon hebben van *f* 22.— ontvangen de werklieden in de gemeentebedrijven een loon van *f* 20.— à *f* 21.— per week. De arbeidsvoorwaarden bij de gemeentebedrijven staan dus nog beneden die in de particuliere bedrijven, wat strijdt met de stelling van den heer Patijn. Maar deze is ook uit anderen hoofde onjuist. Ik verwijs daartoe naar een artikel, getiteld *Boerenbedrog* in het *Sociaal Weekblad* van 1902, waarin gezegd wordt, dat een groep van kapitalisten de couranten gebruiken om stemming te maken bij de burgerij met de bedoeling om de bedrijven, die door de gemeenschap worden geëxploiteerd, in eigen handen te brengen. En nu nog een woord over een andere zaak, die wel mag worden vermeld. Men doet het altijd voorkomen, dat het gevaarlijk is, wanneer sociaal-democraten in den gemeenteraad zitting nemen; ik herinner aan een uiting van den heer van N., een vrij-liberaal te Amsterdam, die zeide: Wij mogen wel voorzichtig zijn met de uitbreiding van de gemeentebedrijven, omdat de sociaal-democraten zich beschouwen als de mandatarissen van het gemeentepersoneel. Beschouwt men dan de sociaal-democratische partij als een partij, die minder verantwoordelijkheidsgevoel bezit als eenige andere. Heeft die partij er dan geen belang bij, dat de gemeentebedrijven rustig functionneeren, ook met het oog op hun streven naar de socialiseering van alle arbeidsmiddelen in de gemeente?

Uw vergelijking tusschen Engeland en Nederland gaat ook niet op. In Engeland is het niet de sociaal-democratische partij, die het in het algemeen voor de arbeidsvoorwaarden opneemt, maar daar heeft men het stelsel, dat de vakbeweging haar eigen vertegenwoordigers heeft in het parlement en in de gemeenteraden. Hier echter wordt door de arbeiders nagegaan, wat de verschillende politieke partijen op hun program hebben ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden. Dit is dus iets anders.

En nu een enkel woord over het stakingsrecht. Men zegt: een gemeente-arbeider mag niet staken, omdat daardoor de gemeente in groote moeilijkheid komt, en ik onderschrijf dat in zooverre dat ik zeg, dat de gemeente-arbeiders sterk moeten gevoelen, dat zij niet zoo lichtvaardig mogen gaan staken. Want daarbij treffen zij niet alleen de bezittende klasse, maar zij benadeelen daarmede evengoed hun eigen klasse; de muntgasmeter heeft overal zijn intrede gedaan; de waterleiding is geen luxe en de gemeente-reiniging werkt wel niet evengoed, maar toch ook in arbeidersbuurten. De gemeente-arbeiders gevoelen dan ook zeer goed, dat het niet aangaat elk oogenblik tot staken over te gaan, en nu is het m. i. juist van groot belang, dat men het gemeentepersoneel het kiesrecht laat behouden om daardoor

stakingen te voorkomen. Want wil men de arbeiders in de gelegenheid stellen langs geleidelijken weg zonder stagnatie in de bedrijven te brengen, hun arbeidsvoorwaarden te verbeteren, dan moet men hun het gebruik van het stembiljet laten behouden; immers indien de gemeenschap er toe mocht overgaan aan het gemeentepersoneel het kiesrecht te ontnemen, ontneemt zij het daardoor ook het eenige middel om langs geleidelijken weg verbetering te brengen in hun toestand, en blijft er niets anders over dan de staking. En nu moge men art. 358 van de z.g. stakingswetten op papier hebben gezet, waarin wordt gezegd, dat als gemeentepersoneel tot staking overgaat men het een plaatsje wil geven waar het goed is opgeborgen, ik beschouw dat evenals de heer Patijn, als wetten op papier. En indien men, zooals de heer Patijn staking wil straffen met ontslag, zal dit naar ik meen ook geen invloed kunnen uitoefenen, want als het personeel tot staking overgaat, zal het alles wel zeer goed hebben overwogen en ik geef de stellige verzekering, dat als het zoover komt, niemand de fabriek binnen zal gaan, voordat van het gemeentebestuur de belofte verkregen is: één er in, allen er in. Men zal zich dan dus ook van een bepaling, die op staking ontslag stelt, niets aantrekken.

Wij gevoelen er geen behoefte aan over deze aangelegenheid verder uit te weiden en we volstaan met de vraag: heeft de practijk de tegenstanders van het overheidsbedrijf in het gelijk gesteld? Ons antwoord, dat naar we verwachten geen tegenspraak zal ondervinden, luidt: het optreden van den heer Colijn tegenover het overheidspersoneel is het bewijs van het tegendeel. Wel nimmer is zoo kras tegenover het overheidspersoneel opgetreden — we verwijzen slechts naar de woordbreuk der christelijke regeering bij de intrekking van art. 40 van het Bezoldigingsbesluit en de groote ontrechting inzake onze pensioenen bij de wijziging der Pensioenwet in 1925.

Men meene echter niet, dat de tegenstanders nu berusten. De laster- en leugencampagne wordt met onverminderde kracht voortgezet. Zelfs heeft de vorige regeering-Ruys zich niet ontzien om een wijziging van de Gemeentewet aan de orde te stellen, waar bij Kon. Boodschap van 17 Juli 1923 o.m. een wijziging van art. 23 luidende:

Met ambtenaar in dit artikel worden gelijkgesteld de bezoldigde bestuurders van, of personen in dienst van vereenigingen, die beoogen de geldelijke belangen van het personeel in dienst der gemeente bij het gemeentebestuur voor te staan

aan de orde werd gesteld. In de minder dan sobere toelich-

ting zegt deze Roomsche Minister, die in den strijd tusschen Arbeid en Kapitaal nog nimmer de zijde van den eerste heeft gekozen:

Als de wet aan het gemeentebestuur ondergeschikte personen uit den Raad weert, dient ze ook te voorkomen, dat de uitgeslotenen zich in den Raad als afzonderlijke belangengroep weten te doen gelden, doordat één van hen afhankelijk vertegenwoordiger hunner organisatie in den Raad zitting neemt.

't Is ergerlijk. Waar in tal van Gemeenteraden en trouwens ook in het parlement personen gekozen zijn als zuivere groepsvertegenwoordigers en daar dan eigenlijk niets doen dan optreden voor de belangen van bepaalde groepen burgers, die van geen enkele partij deel uitmaken — we noemen hier slechts de heeren Braat, Weiss en van Bommel, resp. zitting hebbende in de Tweede Kamer, den Amsterdamschen en Haagschen gemeenteraad —, daar meenen wij tegen deze uitzonderingsbepaling een woord van ernstig protest te moeten uitspreken. Daartegen wordt niets gedaan. Maar onze bestuurders, die niet namens de organisatie van overheidspersoneel werden gekozen, maar als leden van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, worden met uitzonderingsmaatregelen bedreigd!

Of de toeleg gelukken zal, is een andere vraag. Sterk staan echter de tegenstanders van het overheidsbedrijf niet. De voorstellen des heeren Ruys leggen er getuigenis van af, dat hij onder het mom van het dienen van het gemeenschapsbelang zich schuldig maakt aan ergerlijk machtsmisbruik.

Een argument van gering allooi, dat telkens en telkens weer opduikt is, dat het overheidspersoneel er de kantjes af zou loopen. Het lust ons niet om daaromtrent veel in het midden te brengen. Er zijn natuurlijk altijd lieden, die zelf niets te doen hebben dan coupons te knippen of rente op te strijken en die meenen geroepen te zijn als opzichters op te treden van het overheidspersoneel, dat aan den weg werkt. Niet zoodra zien ze een lantaarnpoetser of een straatreiniger even staan praten, of er gaat een ingezonden stuk naar de krant, waarin dan met groote overdrijving wordt gewezen op die luie gemeentewerklieden.

Herhaaldelijk is bij nadere informatie bij den bedrijfschef gebleken, dat de beschuldiging valsch was, dat de menschen niets misdreven, maar de beschuldiging werd in den regel niet herroepen.

Laat ons er dit van zeggen: Het overgroote deel van het overheidspersoneel werkt niet aan de straat: hun werkzaamheden zijn meestal zwaar en vaak zeer ongezond. Maar het personeel in zijn geheel is niet slechter dan dat van de particuliere bedrijven. Als geheel werkt het verdienstelijk, zooals meermalen door personen, die het weten kunnen in het openbaar is geconstateerd.

Laat ons tot slot het bezwaar: „Gemeente-exploitatie leidt in haar consequentie tot het socialisme", een plaatsje in dit hoofdstuk van het gedenkboek geven. In *Modern Gemeentebeheer*, Tweede Stuk, blz. 494 en 495, deelt J. Gerritsz daaromtrent het volgende mede:

Zij, die dit bezwaar aanvoeren, wijzen er o. a. op, dat in het programma van den Vrijz. Dem. Bond, maar in de eerste plaats in dat van de S. D. A. P. als eisch gesteld wordt, een zoo groot mogelijk gemeentelijke exploitatie van bedrijven. In No. 3 jrg. 1903 van *De Ingenieur* verklaarde de heer Van Veen dit gevaarlijk te achten, omdat verwezenlijking er van ons „in het politieke leven een stap achterwaarts zou doen zetten. De met zooveel moeite en strijd veroverde vrijheid van werken voor alle burgers wordt in het stelsel die partijen weder ingekrompen". En reeds eerder had hij in zijn referaat op het gevaar gewezen, dat de tarieven ten koste van enkelen hoog kunnen worden gesteld en zelfs bij meerderheid van stemmen tot een eigenaardige onteigening te algemeenen nutte kan worden overgegaan door sommige producten boven en andere beneden den kostenden prijs verkrijgbaar te stellen bijv., gas vrij duur over de meters, dus voor groote consumenten, muntgas en cokes voor den minderen man daarentegen te goedkoop een eisch, die zoo hier en daar reeds wordt gesteld. Volgt men de geschiedenis van een overgang der Amsterdamsche concessies tot gemeentebedrijven, dan vindt men het denkbeeld van den heer van Veen daarin consequenter uitgewerkt. Niet altijd drukte men zich zoo duidelijk uit door te zeggen, dat vergemeentelijking van een bedrijf een eerste stap was op den weg, die door onteigening zou leiden tot vermaatschappelijking van alle eigendom, maar beriep zich, gelijk de heer Insinger destijds te Amsterdam op de begrippen eener gezonde staathuishoudkunde. In dit verband doe ik herinneren aan de campagne in 1902 in Engeland gevoerd door verscheidene Engelsche bladen met de *Times* aan het hoofd, die onder den

titel van *Municipal Socialism* den strijd aanbonden tegen gemeentelijk bedrijf. Verschillende nummers van het *Sociaal Weekblad* van dat jaar en de sinds opgeheven *Kroniek* geven daaromtrent nog meer licht.

Ja, dat is voor de particuliere winstjagers natuurlijk een minder prettige geschiedenis. Maar daarmede is niet vastgesteld, dat de gemeenschap de nadeelige gevolgen van deze consequenties zal ondervinden. Het tegendeel is waar. Worden er winsten gemaakt, dan komen die niet, zooals het nu veelal is, aan enkele bezitters van grond en productiemiddelen ten goede, dan worden ze gestort in de gemeentekas en komen ten bate aan de geheele burgerij.

We zullen, hoewel nog tal van argumenten onder de oogen zouden kunnen worden gezien, op den strijd om het overheidsbedrijf niet verder ingaan en nog eenige bladzijden wijden aan het uitvoeren van werken in eigen beheer.

EIGEN BEHEER OF AANBESTEDING.

HEBBEN wij ten opzichte van de monopolistische bedrijven reeds doen uitkomen, dat het als regel voor de gemeenschap voordeelig is, dat ze door de overheid worden gedreven, we willen hier ook een pleidooi houden voor het uitvoeren van werken in „eigen beheer". Dat we gedurende de 25 jaren, dat onze bond bestaat op dit terrein niet zulke gunstige resultaten hebben bereikt, als we zouden wenschen, heeft zeker niet aan ons gelegen. Voor ons staat vrijwel vast, dat het belang van de gemeenschap met doorvoering van „eigen beheer" evenzeer is gediend als door exploitatie van monopolistische bedrijven.

Wij willen hier een pleidooi trachten te leveren voor het uitvoeren van werken in eigen beheer, meer speciaal wat betreft aanleg en onderhoud van straten, het onderhoud, verven en schoonhouden van openbare gebouwen, scholen en wat dies meer zij en we moeten daarbij ook onder de oogen zien, de pogingen die in de laatste jaren in sommige gemeenten worden aangewend om den reinigingsdienst uit te besteden.

Laat ons, voordat we verder gaan op dit gebied, zeer in het kort de argumenten opsommen, die voor en tegen het in eigen beheer nemen en het aanbesteden van werken worden aangevoerd. We ontleenen die aan *Modern Gemeentebeheer*. Misschien zou de opmerking gemaakt kunnen worden, dat deze argumenten reeds 15 jaren oud zijn, maar dan zouden wij daartegen willen aanvoeren, dat ze nog op dit oogenblik onveranderd gelden als 25 jaren terug.

Voordeelen van aanbesteding zijn:

1e. De aannemer beschikt over het noodige arbeidsmateriaal (heimachines, baggermolens, steigerhout, enz.) dat een groot kapitaal vertegenwoordigt. Na afloop van het eene werk gebruikt hij het voor het andere. Een gemeente, dit alles moetende aanschaffen, kan dit kapitaal slechts korten tijd productief aanwenden en moet het daarna renteloos laten liggen of opruimen: in beide gevallen verlies.

2e. Het opmaken van het bestek dwingt den besteder van tevoren, wat hij wenscht, correct in teekening te brengen, zoodat verrassingen tot een minimum worden beperkt.

3e. Voorbereiding en uitvoering zijn in verschillende handen: een wederzijdsche contrôle dus.

4e. De aannemer kweekt een ploeg volk, dat bijzonder geschikt is voor zijn taak.

5e. Een groep van nijvere middenstanders wordt daardoor het bestaan mogelijk gemaakt.

6e. De aannemer beschikt over meerdere middelen om de arbeidspraestatie der arbeiders grooter te doen zijn.

Als nadeelen aan aanbesteding verbonden noemt men:

1e. De aannemer tracht dikwijls het werk te krijgen door beneden de raming te gaan. Loopt het mis dan leggen de leveranciers het loodje.

2e. Den aannemer is het niet te doen om zoo goed mogelijk werk te maken, doch om winst te behalen.

3e. Het zoogenaamde *opzetten*, d.w.z. dat de gezamenlijke inschrijvers elk boven zijn zelfstandig gevonden inschrijvingssom een bepaald bedrag zette, dat degeen, wien het werk wordt gegund onder de overige inschrijvers verdeelt.

4e. Het trachten beïnvloeden van overheidspersonen en ambtenaren, die met het toezicht en de contrôle belast zijn.

Voor eigen uitvoering zou pleiten:

1e. De gemeente behoeft geen ondernemerswinst te maken en kan dus al in dit opzicht goedkooper werken.

2e. De gemeente betaalt solide en kan dus grondstoffen enz. goedkooper betrekken.

3e. De gemeente kan het benoodigde kapitaal tegen lagere rente leenen.

4e. Eigen uitvoering eischt minder toezicht en brengt dus minder onkosten, terwijl de contrôle makkelijker is.

5e. De arbeidsvoorwaarden van de werklieden heeft de gemeente geheel in haar hand.

We kunnen hier dus te kust en te keur gaan inzake de argumenten die voor en tegen worden aangevoerd. Maken we echter een vergelijking van deze argumenten aan de hand van de practijk, dan gelooven we, dat de voorstanders van eigen beheer het gelijk aan hun kant hebben. We hebben hier voor ons liggen het boek *Straatbouw*, geschreven door den heer A. Muus, destijds hoofdopzichter bij Gemeentewerken te Rotterdam. De heer Muus was speciaal belast met de leiding van het straatwerk. Deze hoofdopzichter heeft nadrukkelijk en herhaaldelijk verklaard, dat een gemeente en vooral een zich uitbreidende gemeente zichzelf groote schade berokkent, indien zij het straatwerk uitbesteedt. Ziehier wat hij daaromtrent schrijft:

Uit de brochure: *Eigen Beheer of Aanbesteding.*

De heer Muus schrijft:

Voor de groote steden is het dan ook een dringende eisch, dat alle straatwerk wordt uitgevoerd in eigen beheer, al zou het dan ook duurder worden dan bij aanbesteding; men is daarbij meer verzekerd van geschoolde werkkrachten en bij geschoold toezicht, ook van degelijk *standhoudend* werk.

Rotterdam, waar van alle plaatsen in Nederland wel het meest van de bestrating wordt gevergd en zulks tengevolge van het enorme vervoer per as, heeft, voor zoover ik heb kunnen nagaan, alle straatwerk steeds in eigen beheer uitgevoerd, hetwelk de laatste jaren onder centraal toezicht geschiedt, aan elk toezicht is verbonden een zoogenaamd stratenkadaster.

Dit kadaster bestaat uit kaarten op een schaal van 1 à 1000 van de geheele gemeente, waarop aangegeven en geregeld bijgewerkt wordt, de leeftijd en soort van het verschillend materiaal, welke gegevens in de noodige registers worden geboekt, zoodat steeds kan worden nagegaan, hoeveel en welk materiaal in elke straat ligt en hoelang het dienst heeft gedaan; bovendien is hierdoor steeds de totaal aanwezige bestratings-oppervlakte bekend en de jaarlijksche uitbreiding daarvan.

In den aanvang van het jaar 1909 bedroeg de totaal oppervlakte plaveisel 3.141.080 M^2., waarvan op afgesloten handelsterreinen 207.060 M^2. en de openbare straat, trottoirbetegeling 77.960 M^2., ander plaveisel 2.856.060 M^2. Amsterdam bezat op genoemd tijdstip een totaal plaveiseloppervlakte naar schatting van 3.557.000 M^2.

Terugkomende op de voordeelen verbonden aan de uitvoering in eigen beheer, geldt als niet het minst voorname, dat straatmakers — alsdan in vasten gemeentedienst zijnde — met dit lichaam een band voelen; zij zullen hierdoor meer eerzucht krijgen voor hun vak, gaan begrijpen dat het algemeen belang in dezen ook hun belang is, dat het leveren van revolutie-werk voor henzelven de grootste kanker is, als bedervende de standaard-loonen, sloopende vroegtijdig hunne lichaamskrachten en wekkende den afgunst bovendien en niettemin van anderen, die met serieuser werken minder loon behalen.

Zoolang er echter elders in ons land groepen straatmakers worden gevonden, die — zij het dan ook door onstandhoudend en slordig werk te leveren in een enkele zomercampagne soms *f* 1500.— en meer verdienen, zoolang zal het moeilijk blijven korpsen gemeentestraatmakers te krijgen, die nevens het leveren van serieus werk, tevreden zullen zijn te stellen met een loon meer in overeenstemming met andere groepen vakwerklieden.

Rotterdam deed in dezen meer dan eenige andere gemeente in ons land; zoo bezat b.v. Amsterdam — waar het straatwerk mede in eigen beheer wordt uitgevoerd — in 1906 nog de zoogenaamde jongens-exploitatie, welke ik vermeen den laatsten tijd is opgeheven, tenminste verzacht.

Welnu hier is een man aan het woord van rijke ervaring op dit gebied. Het zou ons niet moeilijk vallen dit citaat nog aan

te vullen met practische voorbeelden uit andere plaatsen van ons land. Met het oog op de ruimte zullen we ons echter moeten beperken. Nog slechts deze verklaring van Wet= houder Bakker in de raadszitting van 17 Februari 1925 te Arnhem.

Verschillende bestratingswerken zijn aanbesteed en de aannemers kon= den daarbij gebruik maken van straatmakers der gemeente. Spreker is van oordeel, dat stratenaanleg zich niet leent voor aanbesteding en dat ver= gelijking van straten in eigen beheer uitgevoerd met die, welke waren aan= besteed ten gunste van het eerste zijn uitgevallen.

Soortgelijke ervaringen deden we ook in andere plaatsen op. Nog slechts enkele maanden geleden werden te 's Graven= hage een kleine honderd straatmakers in tijdelijken dienst, vast aangesteld. Dat zou toch zeker niet gebeurd zijn, wan= neer de ervaring had aangetoond, dat het straatwerk moest worden aanbesteed.

Zoo zijn de ervaringen. Maar de tegenstanders van eigen beheer, of laat ons liever zeggen de voorstanders van aanbe= steding, gaan even vroolijk voort met hun actie tegen het eigen beheer. Laat ons dan mogen vaststellen, dat ze dit niet doen in het belang der gemeenschap, maar om meer speciaal particuliere belangen te behartigen.

Hetzelfde zien wij met de schoonmaak van openbare gebou= wen. Alsof er nergens ervaringen zijn opgedaan, wordt maar lustig aangedrongen op aanbesteding van de schoonmaak van scholen en andere gemeentegebouwen. We hebben hier voor ons liggen een voordracht van B. en W. van Amsterdam van 28 November 1920. Ze stellen daarin den Raad voor te besluiten:

1e. van een door B. en W. te bepalen datum af, de schoonmaak van de openbare voorbereidende, lagere en middelbare scholen, de Kweekschool voor Onderwijzers en Onderwijzeressen, de Handelsscholen, het Gym= nasium en de openbare Huishoudscholen, te doen geschieden in eigen beheer.

2e. B. en W. uit te noodigen de organisatie van het eigen beheer van de schoonmaak der andere gebouwen voor te bereiden.

Aan de toelichting, welke aan dat voorstel vorafging, ontleenen wij het volgende:

Boven de kosten van het beheer komt bij gemeeentebeheer niet de winst, thans door de firma gemaakt. Voorts kan de aanschaffing der benoodigdheden goedkooper geschieden door de Gemeente. Alles te zamen genomen zijn er dus velerlei factoren, die tot bezuiniging kunnen leiden.

Dat dit door de firma zelf wordt ingezien blijkt uit haar schrijven van 13 December 1919 aan den Wethouder voor de wasch-, bad- en zweminrichtingen, welk schrijven wij voor U ter visie leggen, waarin zij, nadat zij reeds van de voornemens te haren opzichte op de hoogte was, aanbiedt, de schoolreiniging zoo aan te nemen, dat deze *f* 10.000.— per jaar minder zou kosten dan door haar was begroot. Nadat het rapport van den directeur van wasch-, bad- en zweminrichtingen door ons was ontvangen, ontvingen wij opnieuw per 1 October 1920 een schrijven van de firma Dake & Zoon, hetwelk wij eveneens voor U ter visie leggen, waarin ons wordt medegedeeld, dat deze firma thans de mogelijkheid ziet om bovendien nog *f* 40.000.— te bezuinigen. In een later schrijven wordt deze bezuiniging aldus gemotiveerd dat de groote schoonmaak van de scholen gedurende het geheele jaar zal kunnen plaats vinden.

Indien de belangen van het onderwijs met dit systeem vereenigbaar zouden blijken te zijn, hetgeen voorshands nog niet kan worden verklaard, zou de toepassing ook in eigen beheer een belangrijke besparing brengen, boven die welke hiervoor wordt aangegeven.

De vraag is nu tot welke vermoedelijke resultaten het in eigen beheer nemen van den schoonmaakdienst zal leiden.

Een dezerzijds opgemaakte vergelijking tusschen de begrooting voor het jaar 1921, opgemaakt naar de thans nog geldende regeling, en die wanneer het schoonmaken in gemeentebeheer geschiedt, toont een geraamde bezuiniging aan van *f* 45.886.57.

In dit verband moet worden opgemerkt, dat onder de aangegeven kosten van de onderwijsbegrooting 1921 nog een post behoorde te worden opgenomen, welke de kosten aangeeft, door de afdeeling Onderwijs voor de contrôle op de schoonmaak door de firma en de daaraan verbonden administratie te maken. Bovendien zou hierbij rekening gehouden moeten worden met de kosten, welke door de afd. Publieke Werken ten behoeve van de groote schoonmaak aan toezicht en administratie worden gemaakt.

Aangezien echter dergelijke posten in de onderwijsbegrooting niet afzonderlijk zijn vermeld, zijn ze in bijlage I niet opgenomen. Deze posten kunnen echter gevoegelijk op *f* 10.000.— gesteld worden, waarmede het voordeelig verschil bij eigen beheer, geraamd op *f* 45.886.57 feitelijk dient te worden verhoogd, zoodat het op rond *f* 56.000.— kan worden geraamd. Bovendien zal het mogelijk zijn, indien de financieele toestand van de Gemeente daartoe noopt, in het algemeen op de schoonmaak van alle gemeentegebouwen, door meer beperking van de eischen, tot bezuiniging te komen. Dit is voor ons mede een klemmende reden, om de zaak in eigen beheer te nemen.

Moet nog duidelijker worden aangetoond, dat, wanneer zoo

roerend wordt gesproken over het aanbesteden van werk, daarmede lang niet altijd en in de eerste plaats wordt bedoeld bevoordeeling van de gemeenschap, maar daarbij veeleer bevoordeeling van een bepaalde groep van burgers op den voorgrond staat. Toen deze firma in de gaten kreeg, dat het ernst zou worden, bood ze aan, het werk goedkooper te verrichten, eerst zou ze het tien, later nog eens veertig duizend gulden voordeeliger kunnen doen. Het Amsterdamsch Gemeentebestuur, meer speciaal de Wethouder de Miranda, is er gelukkig niet op ingegaan en bezorgde daarmede aan de gemeenschap een voordeel van rond 56.000 guldens en aan het betrokken personeel een vaste aanstelling met gunstiger arbeidsvoorwaarden, pensioenrechten enz.

Op dit laatste leggen we sterk den nadruk, want dit mag wel eens worden gezegd, dat de arbeidsvoorwaarden bij die zoo sterk aanbevolen middenstanders alles behalve gunstig zijn, dat ze integendeel zeer veel te wenschen overlaten. Weduwen en kinderen worden vaak op de schandelijkste wijze uitgebuit en zijn rechteloos overgeleverd aan de willekeur van vaak harde wreede meesters.

Wij geven hieronder nog een bewijs, waarmede wordt aangetoond, dat het aanbesteden van dergelijke werkzaamheden niet in het voordeel van de gemeenschap is. Van den Wethouder van Openbare Werken en Volkshuisvesting te Arnhem ontvingen wij het volgende briefje:

In Haarlem is de jaarlijksche en dagelijksche schoonmaak 11 schoolgebouwen (10 dubbele en 1 enkele school is 21 scholen) aanbesteed voor ruim *f* 25.000.—.

Wanneer in Arnhem de schoonmaak zou zijn aanbesteed geworden, dan kwam boven deze *f* 25.000.— nog 10 pCt. voor toezicht enz., samen ruim *f* 27.500.—

In Arnhem bedraagt de schoonmaak van deze 11 schoolgebouwen in eigen beheer:

Dagelijksch schoonhouden	*f* 18.578.—
Materiaal en gereedschap	„ 220.—
Jaarlijksche schoonmaak	„ 2.000.—
Bedrijfsonkosten	„ 8.053.—
	f 28.851.—

Loonen der werkvrouwen minimum 60 cents per uur, nu is de werkweek

48 uur, tot dusver 45 uur. Elke werkvrouw verdient dus gemiddeld ruim *f* 30.— per week, waarbij komt kosten voor sociale maatregelen, vroeger 25½ pCt. in 1919 nog 20½ pCt., dus de gemeente kost zulk een werkvrouw gemiddeld een *f* 35.— à *f* 36.—

We hebben een nieuwe regeling ontworpen; is die in het geheel doorgevoerd, dan worden de kosten nog aanmerkelijk minder. Wij hebben nl. vaste werkvrouwen, die we in den zomer niet korter kunnen laten werken dan in den winter, wat toch voor de hand ligt. In de enkele scholen werkt een werkvrouw ook 45 uur, in den winter moet zij dan de kachels aanmaken en de school schoonhouden. Als zij dat in den winter kan doen, dan spreekt het vanzelf, dat zij in den zomer als ze geen kachels behoeft aan te maken, geen 45 uur werk heeft.

Gaat nu een van de tegenwoordige werkvrouwen uit den dienst, dan stellen we de opvolgster aan voor den winter voor 45 uur en voor den zomer voor bijv. 30 of 35 uur. Deze 10 of 15 uur minder in den zomer doen dan het bedrag weer aanmerkelijk dalen. Maar dit kan alleen geleidelijk ingevoerd worden. U ziet dus, dat het schoonhouden der scholen in eigen beheer onder gunstige arbeidsvoorwaarden niet duurder behoeft te wezen dan bij aanbestedingen.

We moeten het tot ons leedwezen hierbij laten, maar we gelooven hiermede reeds sterk sprekende bewijzen te hebben bijgebracht, dat het aanbesteden van werk uit den booze is en het eigen beheer alle aanbeveling verdient.

Zooals het met de schoonmaak is, zoo is het ook met het verfwerk gesteld. Desalniettemin blijft men in tal van plaatsen het verfwerk uitbesteden. In theorie wordt er gezegd, dat aanbesteding zoo nuttig is van wege de onderlinge concurrentie. Of er in de practijk van deze theoretische concurrentie veel terecht komt, meenen we niet bevestigend te kunnen beantwoorden. Als regel gaan de aannemers van te voren een overeenkomst aan, waarbij wordt vastgesteld, dat er een zeker bedrag, in den regel hooger naarmate het werk meer zal kosten, óp zal worden gezet. Dat zulks plaats vindt, is vrij algemeen bekend, maar *hoeveel* de gemeenschap méér heeft te betalen, komt maar zelden aan het daglicht. 't Zou de moeite loonen als men bijv. in den Haag eens zou willen nagaan hoe daar de gemeenschap in den loop der jaren bij de aanbesteding van verfwerk is benadeeld.

Maar bovendien wordt er bij het schilderwerk in den regel ontzettend geknoeid en contrôle is vaak zeer moeilijk uit te

oefenen. In de brochure van de Friesche schildersvereeniging (patroons) *Waarom is aanbesteding van verfwerk niet wen=schelijk* wordt daaromtrent een boekje opengedaan. We ont=leenen daaraan het volgende:

Het schildersvak is een zeer lastig vak voor controleering, want er dient veel te worden overgelaten aan de practische ervaring van den patroon=uitvoerder.

De taak van den opzichter is een zeer moeilijke. Hij kan tijdens het ver=werken der materialen absoluut niet constateeren of ze van goede kwaliteit zijn en of de juiste samenstelling is toegepast. Doordat het schildersvak klein=bedrijf is en er meestal niet geregeld doorgewerkt kan worden, is het bijna onmogelijk om tijdens den geheelen duur van het werk dagelijks een opzichter op de karwei te stellen, die voldoende practische ervaring heeft van het schildersvak. Veel werk waarvan het bestek voorschrijft: drie= of viermaal verven wordt dan óók in één of tweemaal afgedaan.

„Doet dat ook de serieuse vakman?"

Om deze vraag te beantwoorden moeten wij ons stellen in de plaats van den adspirant=aannemer. Hij toch wordt bij de huidige concurrentie in prijs gesteld naast den prutser en den knoeier.

Wanneer hij inschrijft en rekent naar hetgeen wordt voorgeschreven, dan kan hij wel thuisblijven, en toch ... hij kan met ledig zitten niet voor zijn gezin zorgen. Hij waagt een kansje, krijgt het werk, moet nu zorgen voor een boterham met het bekende gevolg (minderwaardig werk).

De opzichter, die met het toezicht op zulk werk is belast, heeft dan ook een allesbehalve benijdenswaardige taak. Handhaaft hij het bestek, dan weet hij dat hij het huishouden treft van den schilderaannemer. Verslapt hij zijn toezicht, dan wordt zijn principaal de dupe en zal die later constateeren dat goedkoop, duurkoop is geweest. Hij weet niet of er pijpaarde dan wel terpetijn gebruikt is in de grondlagen. Ook kan hij, als het glas in de ramen zit, niet nagaan, of de sponningen in de werkplaats wel tweemaal goed in de grondverf zijn gezet. En dit is toch vooral een vereischte. Eerst later zal hij het bemerken, b.v. wanneer de verf van ramen en kozijnen loslaat.

Het schildervak is een vak van vertrouwen en eerst later treden de gebreken van de uitgevoerde werken aan het licht.

We behoeven hier niets aan toe te voegen. Hier is iemand van de practijk aan het woord en onze ervaringen zijn van denzelfden aard. Men beweert, dat aanbesteding goedkoop is, maar in de practijk is men duurder uit, dan bij uitvoering van verfwerk in eigen beheer.

Laat ons tot slot nog eenige mededeelingen doen over de pogingen, die werden aangewend om den reinigingsdienst uit

te besteden. Het staat in den laatsten tijd zoo'n beetje gekleed om smalend over het overheidsbedrijf en het daarin werkzame personeel te spreken. In de groote pers, in de spoorwagens en aan de bittertafel wordt er over gezwetst, alsof iedereen daar maar verstand van heeft.

Zoo ging het ook in 1921 te Hoorn. Daar was een zekere meneer Koop, sleeper van beroep, aan het opscheppen geweest. Hij zou wel bereid zijn den reinigingsdienst in exploitatie te nemen voor 25000 guldens per jaar. Zoo positief had hij zich daarover uitgelaten, dat het bestuur der *Vereeniging van Belastingbetalers* (er staat niet bij hoe groot het ledental dezer organisatie-van-kletsmajoors is) zich met een adres tot den Raad wendde, waarin van dit aanbod mededeeling werd gedaan.

Die mijnheer Koop werd nu door de raadscommissie uitgenoodigd zijn inzichten toch eens nader uiteen te zetten. Och arme, toen kwam meneer in den knoei. Inplaats van aan de bittertafel te zitten zwetsen, moest hij met concrete feiten en gegevens voor den draad komen. Ziehier wat deze mijnheer te zeggen had. We citeeren hier het officieele verslag:

De heer Koop gaf daarop een zeer geïmproviseerd overzicht van zijn opvattingen omtrent den reinigingsdienst en van de voorwaarden waarop hij tot pacht genegen zou blijken. Hierbij trad duidelijk aan het licht, dat hij geen kennis had van den aard, de strekking en den omvang van het reinigingswezen en evenmin een duidelijke voorstelling van de te voeren exploitatie.

In antwoord op de desbetreffende vragen verklaarde spreker zich bereid het tegenwoordig personeel der gemeente-reiniging, met uitzondering van den directeur, den boekhouder en den beltbaas, te willen overnemen onder gelijke dienstvoorwaarden op hetzelfde of meerdere loon, doch zonder gereglementeerd verlof, uitkeering van loon bij ziekte en zonder verplichting zich te houden aan de 45-urige werkweek.

Het over te nemen personeel zou voorts in zijn geheele bedrijf moeten dienst doen, dus zoowel in het reinigings- als in het sleepers- en landbouwbedrijf, terwijl hij zich bovendien het recht moest voorbehouden een gedeelte van zijn tegenwoordig personeel reinigingswerkzaamheden op te dragen.

Een boekhouder kon hij ontberen, daar zijne administratie door een bankinstelling zou worden gevoerd, terwijl een bedrijfsleider uit den aard der zaak al evenmin door hem kon worden overgenomen.

De beltbaas zou hij niet in zijn dienst willen hebben, eerstens omdat

hij hem niet geschikt achtte en tweedens, *omdat hijzelf een voorman heeft, die veel meer ontzag kan inboezemen en er zoo noodig met een gummistok de gang kan inhouden.*

Moeten wij hierop nog nader commentaar leveren? Het spreekt, gelooven wij, voor zich zelf. Maar we zijn er nog niet. Toen mijnheer werd uitgenoodig nu eens zwart op wit zijn bedoelingen te geven, kwam hij met de volgende voorwaarden voor den dag. We citeeren hier slechts enkele punten:

Ten aanzien der hieronder volgende punten, maakt de Commissie de daarbij gevoegde opmerkingen:

Punt 1. „Contract voor exploitatie en pacht 5 jaar."

Opm.: Hiertegen rees bij de Commissie geenerlei bezwaar.

Punt 2. „Bijslag der gemeente *f* 30.000.— per jaar."

Opm.: Aangenomen werd, dat de heer Koop zich reeds in de vorige vergadering niet meer gebonden achtte aan het cijfer van *f* 25.000.— nog minder aan het oorspronkelijke cijfer, door hem aan het bestuur der vereeniging van Belastingbetalers verstrekt.

Punt 3. „Minimumloon voor volslagen arbeiders *f* 35.— per week."

Opm.: In verband met het feit, dat het gemiddeld inkomen van het personeel aan loon, duurte- en kindertoeslag en verlofstoelage *f* 35.25 per week bedraagt, is het aangeboden loon, afgescheiden van de vele gunstige dienstvoorwaarden, aan het personeel in het Werklieden Reglement verzekerd, lager dan het thans geldende.

Punt 4. „Arbeidsduur volgens de arbeidswet."

Opm.: De werktijd bedraagt thans 45 uur per week; volgens het aanbod van den heer Koops zou de werktijd op 55 uur per week worden gebracht.

Punt 5. „Dienstvoorwaarden als in een goed geleid particulier bedrijf noodzakelijk."

Opm.: Ter beoordeeling van dit punt zou een nadere, zeer nauwkeurige omlijning noodig zijn.

Punt 6. „Overname gemeentelijk personeel, voor zoover daaronder voor mij bruikbare krachten zijn."

Opm.: Dit beding werd zeer vaag, weinig belovend, en in lijnrechten strijd geacht met de toezegging van den Heer Koop ter commissievergadering.

Tevens werd opgemerkt, dat deze vrijheid van keuze in „bruikbare" krachten voor den directeur, noch bij de oprichting van het bedrijf, noch in latere jaren, ooit heeft bestaan en er zelfs een tijdvak is geweest, dat hij in het handhaven van zijn gezag door een vroegeren voorzitter onzer commissie niet altijd voldoende is gesteund.

Is het te verwonderen, dat de commissie met algemeene

stemmen tot de conclusie kwam, dat geen termen aanwezig waren om verpachting van den reinigingsdienst in nadere overweging te nemen, ja dat met algemeene stemmen besloten werd ook geen onderdeel van den reinigingsdienst te verpachten?

Men meene nu echter niet, dat hiermede de monden van de vijanden van het overheidsbedrijf gestopt zijn. Rustig, alsof er niets gebeurd is, gaan ze verder. In 1924 zagen we in Enkhuizen, een plaatsje eenige uren van Hoorn verwijderd, opnieuw een aanval op den Reinigingsdienst. Daar kwam het zelfs zóó ver, dat de Raadscommissie zich uitsprak voor een aanbesteding en het heeft het Hoofdbestuur van onzen Bond groote moeite gekost om een besluit van den Raad uit te lokken, waardoor deze gevaarlijke kwestie van de baan werd geschoven. We moeten het tot ons leedwezen hierbij laten, maar we meenen te mogen zeggen, dat we in de 25 jaren, dat onze Bond heeft gewerkt, ook op dit terrein onzen plicht hebben gedaan.

HET OVERHEIDSPERSONEEL.

IN onze brochure *Het streven van den Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden,* uitgegeven door onzen Bond, schreven we omtrent de plaats, die een gemeeentewerkman tegenover de gemeente als werkgeefster inneemt het volgende:

De gemeentewerklieden nemen onder de arbeiders een eigenaardige plaats in. Bij hen treedt minder op den voorgrond het vakman zijn, en veel meer, het in dienst zijn bij een bestuurslichaam. Deze eigenaardigheid hebben ze gemeen met de rijkswerklieden, met de marinematrozen en marinestokers.

Betreffen de wenschen van andere arbeiders, vooral wanneer zij zich pas hebben georganiseerd, voornamelijk verbeteringen in loon en arbeidsduur, verbeteringen, die worden gevraagd, onafhankelijk van den patroon, bij de gemeetewerklieden is dat niet zoo. Bij andere arbeiders wordt meestal niet door de vakvereenigingen gestreden tegen een bepaalden patroon, de gezamenlijke patroons worden beschouwd als gezamenlijke tegenstanders. Er worden van die patroons verschillende verbeteringen afgedwongen, maar die verbeteringen kunnen zich niet verder uitstrekken dan de betrekking gaat, waarin de patroon en arbeider tot elkaar staan, kunnen alleen nader die verhouding tusschen den arbeider en zijn patroon regelen of verbeteren. Eerst later, wanneer de arbeiders tot het inzicht zijn gekomen, dat ze niet staan tegenover de patroons als zoodanig, doch tegenover de patroons, als leden der bezittende klasse, breidt zich hun gezichtskring uit en bepalen zich hun wenschen niet meer uitsluitend tot verbeteringen in loon en arbeidsduur.

De arbeiders in andere vakken bezitten een zekere vakkennis. Met die vakkennis gewapend, trachten zij zich te verhuren bij een patroon. Bevalt het hun bij dien patroon niet, heeft die patroon verder geen werk voor hen, of bestaat er soms een andere reden, dan trachten zij werk te vinden bij een anderen patroon in hetzelfde vak. De band tusschen den arbeider en zijn patroon is veelal vrij los. De vakarbeiders streven daarom naar een uniforme regeling van loonen enz. bij alle patroons in eenzelfde plaats. De vakstrijd openbaart zich ook in loon- en arbeidstijd-eischen, omdat de losse band tusschen patroon en arbeiders veelal geen andere eischen mogelijk maakt.

Geheel anders is dit alles bij de gemeentewerklieden, de band tusschen de arbeiders en hun patroon, de gemeente, is daar zeer vast. Die vastheid is een groot voordeel voor de arbeiders. Plotseling opkomende werkloosheid, slapte in het werk, waarvan tijdelijk of gedeeltelijk gemis aan verdienste het gevolg is, komt bij hen veel minder voor dan bij de gewone arbeiders; de onzekerheid van bestaan, die hoe langer hoe meer een euvel wordt voor de arbeidende klasse, kennen zij niet. Eenmaal in vasten

gemeentedienst is het voor hen regel, dat zij er blijven. De zekerheid van het bestaan bindt hen aan hun werkgever: zij staan, wat hun positie tegen=over de gemeente betreft, ongeveer gelijk met ambtenaren. Bij hun strijd om verbetering hunner positie treedt deze omstandigheid sterk op den voorgrond. In dien strijd gaat het niet, zooals bij de gewone arbeiders, om verbetering van de voorwaarden, waaronder zij voor hun vasten en enkelen patroon moeten werken. Hun strijd wordt een strijd tegen dien bepaalden patroon, hun strijd omvat meer dan den gewonen vakstrijd, hun strijd komt ook op een andere wijze tot uiting.

Zien we, dat de andere arbeiders zich vereenigen in groepen die allen in hetzelfde vak werkzaam zijn, welke groepen hoogstens in bepaalde gevallen samenwerken, bij de gemeente=werklieden treedt al dadelijk het niet=voornamelijk=vakman=zijn op den voorgrond, zoodat we zien afdeelin=gen en een bond van alle gemeentewerklieden, onverschillig in welk vak ze ook werkzaam zijn. We zien, dat de gemeentewerklieden niet de ver=betering in hun positie trachten te verkrijgen door zich als timmerman, smid, fitter, sjouwerman aan te sluiten bij de respectievelijke vakvereeni=gingen. Hun verhouding tegenover de gemeente weegt zwaarder dan hun werkman zijn, en ze vormen dan ook een afzonderlijke vakvereeniging. Ook in het strijdprogram komen voornamelijk punten voor, die het gevolg zijn van deze bijzondere omstandigheden. Slechts een drietal punten van het program zou men meer speciaal vakeischen kunnen noemen. Ze zijn: verbetering van salarissen en verkrijgen van den achturigen werkdag, van minimum en maximum arbeidstijd en het agiteeren voor vakbeweging en drankbestrijding.

Deze wenschen kan men ook vinden op de programs van de gewone vakvereenigingen. De bijzondere verhouding waarin de gemeentewerkman staat tot zijn patroon, wordt door deze wenschen niet geraakt

Wij zijn nu niet meer een bond van gemeentewerklieden alléén. Gedurende haar 25=jarig bestaan is de organisatie door verschillende omstandigheden, waarover we later nog wel meer zullen schrijven, meermalen genoodzaakt geweest van naam te veranderen. De laatste verandering bracht ons den naam van *Nederlandsche Bond van Personeel in Over=heidsdienst*. Maar al is de naam veranderd, de positie, zooals we die in onze brochure omschreven, is nog vrijwel ongewij=zigd. Weliswaar is er gedurende de laatste jaren telkens weer getracht de vaste positie van het Overheidspersoneel te ondermijnen en voor een deel is dat ook gelukt, door het ontslag van een aantal vaste en tijdelijke menschen, maar op den duur zal daarin wel weer verbetering komen.

Naast hetgeen we hierboven citeerden, meenen we nog

met een enkel woord te moeten ingaan op de kwestie van het strijdmiddel van de staking. We wezen er in ons citaat uit het congresverslag voor gemeentebedrijven reeds met een enkel woord op, dat een staking van overheidspersoneel in de practijk niet alleen gevolgen heeft voor de bezittende klasse, dat die zelfs niet in de eerste plaats wordt getroffen, maar dat staking veeleer treft onze eigen klasse en ons zelf. Steeds heeft in onzen Bond het streven overheerscht om conflicten langs den weg van het overleg tot oplossing te brengen en het middel, dat de staking ons zou kunnen brengen, niet dan in den uitersten nood te aanvaarden.

We redeneerden aldus: zetten we het gasbedrijf stop, dan zullen de vrouwen der arbeiders het eerst het kook-middel moeten ontberen; laten we het electriciteitsbedrijf stilstaan, dan zitten in den regel onze klassegenooten het eerst in donker; wordt er geen water opgepompt, dan lijden de gezinnen der arbeiders in de eerste plaats gebrek; wordt er geen vuil meer opgehaald, dan zal ongetwijfeld de bezittende klasse dat lastig vinden, maar het ergst zullen de arbeidersbuurten daar van lijden. Die overwegingen moeten telkens gelden, wanneer we ten einde raad er toe zouden moeten besluiten een staking van overheidspersoneel te proclameeren. In tegenstelling met de federatieven is de staking voor ons nimmer doel, zij zal steeds voor ons een middel blijven en dan nog een, dat met groote omzichtigheid moet worden gehanteerd.[1])

De kansen om een staking te winnen, zijn in de laatste jaren ook al niet gestegen. De technische ontwikkeling, in ons eerste hoofdstuk wezen we er reeds op, heeft tengevolge gehad, dat de handarbeid steeds meer door machinale krachten is vervangen. Met een klein personeel is men in staat de bedrijven gaande te houden. Gaat het niet om steenkolengas te produceeren, men is bijna altijd in de gelegenheid om met watergas de gashouders omhoog te jagen.

Trots al deze bezwaren heeft onze bond zich steeds op het

---

[1]) De staking dezer dagen in Engeland in de practijk gebracht, is daarvoor wel een duidelijk bewijs.

standpunt gesteld: als het niet anders kan, dan moet ook het scherpste strijdmiddel in toepassing worden gebracht en daarom is er naar gestreefd een goed gevulde bondskas te verkrijgen. Het heeft wel moeite gekost, maar op dit oogenblik zijn we toch een zesmaal honderdduizend guldens rijk en als het dus moet, dan kunnen we gerust een staking proclameeren en de noodige uitkeeringen waarborgen. En laten we hieraan toevoegen, als we daartoe eenmaal zullen moeten komen, dan zal er ook niet meer geaarzeld worden, dan zal het vechten worden, daarop kunnen de reactionaire heeren en dames, die ons levenspeil belagen en onze rechten verkrachten, staat maken.

VÒÒR VIJF-EN-TWINTIG JAREN.

HOE was het, een kwarteeuw geleden, gesteld met het personeel in dienst van de overheid, meer speciaal met de gemeentewerklieden in ons land?

In ons eerste hoofdstuk hebben we daarop reeds met een enkel woord de aandacht gevestigd... maar dan ook slechts met een enkel woord. Laat ons het hier maar dadelijk zeggen: de toestand van de gemeentewerklieden was voor 25 jaren geleden diep treurig en we aarzelen niet het uit te spreken: de overheid behandelde het personeel schandelijk.

Behalve in Amsterdam was er van een regeling der rechtspositie geen sprake; de loonen waren bedroevend laag en absoluut onvoldoende; de werktijd was schandelijk lang en veelal onbeperkt. Van vacantie was geen sprake; laat staan van een vacantietoeslag; meestal ontbraken alle voorschriften omtrent loon bij ziekte en de hoofden der verschillende diensten — enkele goede niet te na gesproken — heerschten naar willekeur en straften naar het hun goed dacht.

Het spreekt wel vanzelf, dat op den duur tegen dergelijke toestanden verzet moest rijzen. Het ongelukkigste was echter, dat de werklieden in overheidsdienst eerst in de laatste jaren der 19e eeuw eenig begrip kregen van de wijze, waarop er verbetering in den toestand kon worden gebracht. Dat zulks zoo laat geschiedde, is vooral te danken aan de vakbonden in het particuliere bedrijf, die zich van het gemeentepersoneel maar bitter weinig aantrokken. Tenslotte hebben de werklieden in een aantal plaatsen zelf de handen aan den ploeg geslagen en plaatselijk, meestal bedrijfsgewijze, organisaties gesticht, die al spoedig stedelijke federaties of centrales vormden.

Deze organisaties waren aanvankelijk niet alle opgericht als strijdvereenigingen; meestal zijn ze begonnen als ondersteuningslichamen: steun bij ziekten, bij sterfgeval werd door meerdere organisaties verleend en om volledig te zijn vermelden wij hier, dat men in die dagen er eveneens van hield, zoo nu en dan eens te gaan „potverteren". Al spoedig echter, hoe kon het anders, begon men plaatselijk pogingen aan te

wenden om verbetering in de arbeidsvoorwaarden te brengen, Getracht werd met de bedrijfsdirecteuren tot bespreking te komen, adressen werden verzonden naar de gemeenteraden, maar de resultaten waren en bleven gering. De bedrijfsdirecteuren wilden van erkenning der organisatie niet veel weten, ze konden het zaakje zelf met de werklieden best in orde maken, daarvoor waren geen tusschenpersonen noodig. Enfin men kent het lied en ook de wijs. Van de adressen kwam dan ook maar een bitter beetje terecht. Ze werden òf voor kennisgeving aangenomen, wat beteekende, dat ze in de prullenmand gingen, òf ze werden in handen gesteld van Burgemeester en Wethouders om daarover prae-advies uit te brengen. Veel verschil maakte dat echter niet; in beide gevallen kwam er niets van terecht, want het prae-advies liet soms jaren op zich wachten.

De vereeniging van Gemeentewerklieden *Ons Belang* te Leeuwarden, opgericht op initiatief van schrijver dezes en met behulp van G. W. Melchers, besprak deze aangelegenheid in de jaarvergadering in het begin van het jaar 1901. Het resultaat was, dat na ampele discussie besloten werd den voorzitter af te vaardigen naar Utrecht, teneinde te trachten zoo mogelijk voeling met eenige personen uit andere plaatsen in ons land te krijgen. De zaak zat zóó: de S. D. A. P. hield in dat jaar een verkiezingscongres, waartoe ook vakvereenigingen waren uitgenoodigd. *Ons Belang* besloot aan dat congres deel te nemen en van die gelegenheid zou dan meteen gebruik worden gemaakt om, zoo die aanwezig waren, met leiders van gemeentewerkliedenorganisaties in andere plaatsen van ons land voeling te krijgen.

Al was de oogst niet groot, wat het aantal personen betreft, toch gelukte het in verbinding te komen met één der voormannen van de Rotterdamsche organisatie, Vincent H. König. Nadat de mogelijkheid van de oprichting eener landelijke organisatie was besproken, werd overeengekomen, dat vanuit Leeuwarden een circulaire verzonden zou worden aan alle bekende plaatselijke vereenigingen. We mogen het nu wel verklappen: er werd daarbij uitdrukkelijk overeengekomen, dat er van die bespreking tusschen König en mij in die circu-

laire niet zou worden gerept, omdat de Rotterdammers nog geheel stonden onder leiding van Dirk de Klerk(!) een liberaal werkman — Kamer- en Raadslid. Naar aanleiding van die bespreking plaatsten we in *Het Volk* van 19 April 1901 het volgende ingezonden stukje:

Gemeentewerklieden!

Mag ik langs dezen weg alle secretarissen van vereenigingen van gemeentewerklieden uitnoodigen mij hun adres te zenden. Ik heb deze noodig voor de uitvoering van een reeds eerder door mij geopperd plan, de oprichting van een bond van Vereenigingen van Gemeentewerklieden.

N. VAN HINTE,
Voorzitter der Ver. v. Gemeente-werklieden *Ons Belang*.

Leeuwarden, 16 April 1901.
Werkmanslust 115.

Nadat op deze wijze eenige adressen in mijn bezit waren gekomen, werd de volgende circulaire verzonden naar Rotterdam, Amsterdam, den Haag, Utrecht, Arnhem, Groningen, Delft, Enschede, Dordrecht, Leiden en Zaandam.

Leeuwarden, 2 Mei 1901.

Aan de Vereeniging van Gemeentewerklieden.

Medearbeiders!

In den laatsten tijd zijn op verschillende plaatsen Vereenigingen van Gemeentewerklieden opgericht, o.a. te Leeuwarden, Rotterdam, enz.

Ieder dezer Vereenigingen stelt zich ten doel in hare Gemeente het lot harer leden te verbeteren. Het succes echter, hier en daar behaald, kan beter, vollediger zijn.

Daartoe dient het voorbeeld van andere vereenigingen gevolgd te worden, die hare Vakbonden over het geheele land hebben. Dan zal het mogelijk worden, dat men met elkaars toestand op de hoogte raakt; men komt hierdoor in de gelegenheid veel materiaal te verzamelen, dat dienst moet doen bij het aandringen bij het Dagelijksch Bestuur en den Gemeenteraad om betere levensvoorwaarden. Het betere in andere Gemeenten zal een krachtig argument zijn bij adresseering. Zoo kon de Vereeniging in Leeuwarden haar verzoek om den 8-uren-arbeidsdag aan de Gem. Gasfabriek kracht bijzetten, door er op te wijzen, dat in de meeste Gemeenten die maatregel met succes wordt toegepast.

Maar bovenal de organisatie zal aanmerkelijk in kracht toenemen, wanneer de verschillende Vereenigingen een Bond vormen met een Centraal

Bestuur. Dat Centraal- of Hoofdbestuur zal de vraagbaak van ons allen zijn en ons allen kunnen steunen in onzen rechtvaardigen strijd.

Wat eene dergelijke organisatie vermag, bewijst ons de Bond van Nederlandsche Onderwijzers. De leden hebben, zij het dan ook onder gunstiger voorwaarden, eveneens de Gemeente tot werkgeefster. De Bond heeft een wakker Hoofdbestuur en tal van werkzame afdeelingen, waardoor een krachtig optreden mogelijk wordt.

Nu eens strijdt eene afdeeling alleen, dan met hare zuster-afdeelingen en het Hoofdbestuur samen.

En de resultaten? Ofschoon de Bond verre van voldaan is, heeft hij heel wat tot stand gebracht; zijn verschillende eischen, die men dwaas en onuitvoerbaar achtte, óf reeds ingewilligd, óf zullen weldra toegestaan worden.

Dit voorbeeld dienen wij te volgen. Wij moeten ook eene machtige organisatie worden, waarmede rekening gehouden wordt.

Het gevleugelde woord: „arbeiders vereenigt u" moet bij ons tot een daad worden

Zij, die met ons doel instemmen, worden uitgenoodigd hiervan vóór 16 Mei kennis te geven aan den Secretaris onzer Vereeniging, tevens vermeldende welke plaats zij voor eene eventueele samenkomst het meest geschikt achten.

Het Bestuur der Gemeentewerklieden
Ons Belang te Leeuwarden.

Adres:
E. DE LINDE, Achter Tulpenburg.

N. v. HINTE, Voorzitter.
E. DE LINDE, Secretaris.

N.B. Mochten er in uwe stad meer takken van Gem. dienst zijn, waarvan de werklieden vereenigd zijn, dan verzoeken wij U hun een exemplaar hiervan ter hand te stellen.
Zoo er genoegzame deelneming is, zal de bijeenkomst op de Pinksterdagen worden gehouden.

Zooals uit onderstaand bericht uit *Het Volk* blijkt, was er wel kans op, dat de oprichting van den Bond binnen afzienbaren tijd een feit zou zijn.

Het Volk, 19 Mei 1901.

DE LANDELIJKE BOND VAN GEMEENTEWERKLIEDEN.

Men schrijft ons uit Leeuwarden:

Op den oproep om te komen tot een landelijken bond van gemeentewerklieden hebben de volgende vereenigingen hunne medewerking toegezegd: Delft, den Haag, Scheveningen federatie, Rotterdam federatie, Arnhem federatie, Groningen federatie, Zaandam gemeentereinigers en

gaswerkers, Utrecht gaswerkers, Amsterdam gemeentewerklieden, terwijl Leiden reinigers en brugwachters een sympathiebetuiging zonden.

De bijeenkomst zal gehouden worden te Utrecht op den 2den Pinksterdag, nader te bepalen plaats.

In de door dat stukje uitgesproken verwachting werden we niet teleurgesteld. Tot onze groote vreugde werd op den 2den Pinksterdag te Utrecht in *De Nijverheid* in beginsel tot stichting van den Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden besloten.

DE OPRICHTING VAN DEN BOND.

DE datum van 27 Mei 1901 staat in de geschiedenis van het Gemeentepersoneel, meer speciaal van de werk=lieden als een zeer gewichtige aangeteekend. Toen toch kwam voor het eerst een aantal mannen uit verschillende plaatsen van ons land bijeen en met elkander beraadslaagden ze over de wenschelijkheid en de mogelijkheid van de oprich=ting van een landelijke organisatie van gemeentewerklieden in Nederland.

Uit het verslag van die vergadering, dat ik in dit gedenk=boek meen te moeten opnemen — al was het alleen maar om eens een kijkje te geven op de toentertijd heerschende meeningen — blijkt, dat het initiatief van de Leeuwarder vereeniging *Ons Belang* om tot oprichting van een landelijke organisatie van gemeentewerklieden te komen, met instem=ming is begroet. Wel een bewijs, dat er groote behoefte was aan contact tusschen de verschillende plaatselijke vereenigin=gen, dat men elkanders strijdwijzen wilde leeren kennen en behoefte gevoelde aan het uitwisselen en verzamelen van verschillende gegevens en materiaal.

Hieronder volgt het verslag, zooals dat is opgenomen in *Het Volk* van Woensdag 29 Mei 1901:

VERSLAG VAN HET OPRICHTINGSCONGRES VAN DEN LANDELIJKEN BOND VAN GEMEENTEWERKLIEDEN.

2e Pinksterdag kwamen op initiatief van de gemeentewerklieden te Leeuwarden de afgevaardigden van de verschillende gemeente=werklieden=vereenigingen in *De Nijverheid* te Utrecht bijeen, teneinde tot de oprichting te geraken van een Landelijken Bond.

Te ongeveer 10 uur opende onze partijgenoot N. van Hinte uit Leeu=warden de bijeenkomst en deelde mede, dat aanwezig waren Utrecht met 150 leden, Leeuwarden 80, Arnhem 206, Rotterdam 960, Den Haag 598, Delft 93, Groningen 230, Enschede 21, Haarlem 60, Zaandam met 32 en 23 leden.

Amsterdam was door onvoorziene omstandigheden niet vertegenwoordigd.

In zijn openingswoord zei de voorzitter, dat er meer gedaan kan worden dan tot heden als er een landelijke bond was en stelde tot voorbeeld den bond van Nederlandsche Onderwijzers, hoe die door gezamenlijk optreden voor zijne leden lotsverbetering heeft verkregen. Doch er is meer, we moeten anderen door een orgaan, door vergaderingen enz. opwekken. Voorts hebben we algemeen kiesrecht noodig om onze patroons, de raads=

leden, te kiezen; wanneer we dat hebben, dan zullen de toestanden verbeteren, dan zullen B. en W. wat meer zijn voor loonsverhooging en zullen niet meer, zooals te *Rotterdam* gebeurde, weduwen en weezen van verongelukte arbeiders onverzorgd achter blijven. Maar niet enkel de belangen van de gemeentewerklieden moeten wij voorstaan; wij moeten tegen alle misstanden strijden. (Applaus.)

DE STICHTING.

Na deze inleiding opende de voorzitter de algemeene beschouwingen en wil een voorloopig bestuur gekozen zien.

Rotterdam wil eerst een basis waarop voortgebouwd kan worden, vooral met het oog op de kosten. Hij brengt dank aan voorzitter en secretaris van Leeuwarden die het initiatief hebben genomen voor deze vergadering. (Applaus.)

Delft vraagt wie de kosten zal dragen. Onze contributie is niet hoog en verhooging zou bezwaar opleveren.

Leeuwarden wil eerst besluiten, daarna zullen de verschillende afdeelingen uitmaken wat te doen.

Arnhem keurt het plan tot het stichten van een bond goed en begroet met vreugde den drang naar organisatie; maar hoe zal ze zijn?

Rotterdam zegt wij zijn elkander vreemd, dus hoe zullen we een keus doen?

Utrecht dringt aan op bespreking der grieven en vraagt wat of doel en strekking zal zijn, z.i. natuurlijk verbetering van aller lot.

De *Voorzitter* geeft dit toe en zet dit nogmaals uiteen.

Rotterdam zegt dat men wel uit verschillende plaatsen met verschillende lokale toestanden is, maar toch gevoelen we, dat we, onder één wet levende, gezamenlijk actie moeten voeren. De loonen zijn te laag, de arbeidsduur te lang en de gemeentebesturen staan buiten de arbeiderswereld en kennen dus den toestand niet. Te Rotterdam verdienen de grondwerkers 16 cent per uur; kent men den plaatselijken toestand van Rotterdam, dan is het loon te laag, terwijl het leven er zeer duur en hoog is. Men ziet daaruit hoe de autoriteiten over ons denken. Spreker toont aan dat men aan de gasfabrieken gevoelt dat verkorting van arbeidsduur noodig is, het is geen gevolg van enkelen die liever wat korter werken.

Een der aanwezigen stelt voor eerst in rondvraag te brengen hoe men denkt over de late pensioenen voor de stokers der gasfabrieken die toch vroeger versleten zijn.

Arnhem betoogt, dat er veel werklieden zijn, die aangenomen worden op voorspraak, zij moeten de heeren naar de oogen zien en durven dus niet. Juist die menschen moeten wakker gemaakt, ontwikkeld worden. Daarom moeten wij zoo zacht mogelijk te werk gaan, geen principes aanranden. Vallen we ineens met de deur in huis, dan stooten we af. Wij die de kern zijn moeten rekening houden met hen die ons afvaardigden. Onze bond moet neutraal zijn, geen klassenstrijd. (Applaus.)

Delft ondersteunt hetgeen *Arnhem* heeft gezegd en wil ook gaarne een orgaan hebben maar de kosten schrikken hem af.

De *Voorzitter* zegt dat dit nog niet aan de orde is.

Den Haag wil ook geen klassenstrijd, daar schrikt men voor terug.

Utrecht zegt dat wij er op moeten aansturen om een grooten bond te krijgen dan kunnen wij van alles op de hoogte blijven wat elders gebeurt.

Rotterdam zegt de klassenstrijd bestaat, maar we behoeven hem niet te noemen, het zou dwaas zijn hem voorop te stellen, hoewel ons hierzijn een bewijs is, dat we hem voeren. Elke poging tot verbetering is goed.

Den Haag wijst op het nut van een landelijken bond. Het zou o.m. de plaatselijke afdeelingen tot elkander brengen.

Zaandam brengt in het midden, dat toch wel samenwerking mogelijk is, al is men niet aangesloten; b.v. in *Zaandam* zijn al vele voordeelen behaald en toch zijn de vereenigingen apart; daar werkt men samen uit solidariteit.

Groningen zegt: wij hebben een adres ingediend, maar dat is niet ingewilligd door B. en W., dat was de schuld van den Directeur.

Utrecht meent, dat de besprekingen nu breed genoeg zijn geweest. Hij hoopt dat *Arnhem* niet aan de spits zal komen te staan, want dan ziet het er treurig uit, er moet voor alles samenwerking zijn.

Arnhem meende een scheidsgerecht te kunnen aanbevelen zooals in Amsterdam. Wanneer de bond zal zijn opgericht, dan moet hij den rechtstoestand voorop stellen.

Groningen geeft den raad om elkander te helpen het loon wat op te voeren. Bij de gemeenten moet aangedrongen worden om ook de vrouwen der arbeiders te pensioneeren.

Rotterdam gaf daarop eenige staaltjes van het pas ingevoerde pensioenstelsel. Volgens spreker kan men dat evengoed missen, zoo'n stelsel.

Utrecht deelde mede, dat binnenkort bij hen den rechtstoestand zal worden geregeld. Opneming in de statuten is een vereischte.

Den Haag stelde voor de discussies te staken waarop door *Arnhem* de volgende motie werd voorgesteld:

„De vergadering van afgevaardigden van gemeentewerkliedenvereenigingen hier te lande, gehouden op 27 Mei te Utrecht, gehoord de verschillende toestanden der gemeentewerklieden, *gaat over tot het stichten van een landelijke organisatie.*"

Deze motie werd onder applaus met algemeene stemmen aangenomen.

DOEL EN MIDDELEN.

Zaandam meende, dat allereerst statistieken verzameld moeten worden.

Rotterdam dat eerst de financieele kwestie geregeld moet worden.

Arnhem betoogde, dat men neutraal moest zijn, geen partijen naloopen en vooral niet meedoen aan de Kamerverkiezingen. Er moet ook een blad opgericht worden, want een bond zonder orgaan is niets. Spreker drong er op aan eerst te bespreken de middelen en daarna de financieele kwestie.

De *Voorzitter* hechtte niet veel aan het woord „neutraal", omdat verschillende vereenigingen dan in strijd komen met hun reglement.

Rotterdam waarschuwde nu al geen stok in het wiel te steken, laat men eerst uitmaken of men een orgaan zal oprichten en waar het hoofdbestuur gevestigd zal zijn.

Utrecht meende, dat men in de statuten moest zetten: met alle wettelijke middelen, en tevens overal vereenigingen oprichten.

De *Voorzitter* was van meening, dat de middelen niet verder omschreven moeten worden.

Arnhem is er tegen middelen te omschrijven; men moet weten waar men voor en tegen is. Spreker is er niet tegen om mee te doen aan een agitatie voor algemeen kiesrecht, staatspensionneering enz. maar wel om aan verkiezingen mee te doen.

De *Voorzitter* geloofde niet, dat een hoofdbestuur iets zou doen waar de leden tegen zijn.

Arnhem drong nogmaals aan om het niet mee doen aan verkiezingen op te nemen.

De *Voorzitter* gaf den raad daar niet op in te gaan.

Arnhem wilde er over gestemd hebben.

De *Voorzitter* stelde de vraag, of men eerst de plaatsen zou aanwijzen waaruit het voorloopig bestuur zou worden samengesteld. Aldus werd besloten.

HET BESTUUR.

Utrecht zeide, dat vandaag toch eenigszins de middelen moeten worden omschreven, waarop de *Voorzitter* antwoordde dat dit na de verkiezing zou plaats hebben.

Na eenige discussie over het aantal hoofdbestuurders werd met meerderheid van stemmen besloten dat het uit 7 personen zou bestaan. Daarna werden Utrecht, Leeuwarden, Arnhem, Rotterdam, Den Haag, Groningen en Zaandam aangewezen als de plaatsen die een hoofdbestuurder zouden kiezen.

Daar het inmiddels half een geworden was, werd een pauze van een uur gehouden.

In de voortgezette vergadering stelde *Arnhem* voor, dat het voorloopig bestuur het strijdprogram zou opstellen, dan konden de afdeelingen het behandelen, daarna moest er weer een algemeene vergadering gehouden worden en ten slotte zou het referendum uitspraak doen.

Den Haag waarschuwde niet noodeloos te rekken en spoorde aan wat haast te maken.

Delft stelde voor eerst de contributie te regelen, dan kunnen we zien wat we doen kunnen.

De *Voorzitter* bestreed dit en was een tegenovergestelde meening toegedaan.

Arnhem vroeg hoe we de reeds gemaakte kosten zullen bestrijden. Hij

stelde pondspondsgewijze voor, eveneens om één cent per lid en per week in de bondskas te storten.

Den Haag vond één cent te veel, daar bij hen de contributie zoo laag mogelijk is gesteld. Overigens meende hij, dat de 30 gulden die dan in de bondskas per week zouden worden gestort, wat te veel is.

Delft achtte dit punt nog niet aan de orde, maar nu men er toch over spreekt, vindt hij f 30.— niet genoeg, want men mag niet van de bestuurders alle werkzaamheden voor niets verlangen, bovendien zal het orgaan vele uitgaven vorderen.

De *Voorzitter* is het met Delft eens, reeds de reiskosten vorderen een aanzienlijk bedrag, en wanneer de bond groot is, zal een bezoldigd secretaris-penningmeester noodig zijn. Hij geeft dan ook *Den Haag* ernstig in overweging, te trachten èèn cent per lid en per week er door te halen.

De verdere behandeling van dit punt wordt tot later uitgesteld en de besprekingen geopend over de propaganda.

ORGAAN.

Delft stelde de oprichting van een orgaan voor, hetwelk met algemeene stemmen op die van *Utrecht* na werd aangenomen.

Utrecht motiveerde zijn stem door te verklaren, dat hij het beter achtte dat de secretaris van den bond eerst statistieken verzamelde om die daarna aan de verschillende afdeelingen toe te zenden, dan zijn de hooge kosten van een orgaan voorloopig overbodig.

De *Voorzitter* bestreed dit, waarop *Utrecht* nogmaals het woord verlangde, hetgeen door den voorzitter geweigerd werd, op grond dat reeds over deze zaak was gestemd.

PROPAGANDA.

Rotterdam stelde voor, dat ieder die aangewezen wordt voor propaganda, moet uitgaan.

Arnhem wilde daar niet van weten, geen dwang van het hoofdbestuur, evenmin als van den patroon. Het moet uit eigen vrijen wil gaan.

Rotterdam lichtte het voorstel nader toe dat de bedoeling was om niet alle arbeid op enkele personen te schuiven. Het hoofdbestuur zal geen personen kiezen die er niet voor in staat zijn.

Delft spoorde aan, dat ieder voor het blad zou werken, waarna besloten werd, dat het hoofdbestuur de propaganda, wat sprekers enz. betreft, zal regelen.

RECHTSTOESTAND.

Arnhem vond dat het scheidsgerecht zooals dat in Amsterdam bestaat, wel wat kleinzielig is; beter achtte hij het dat de bond bij de regeering zou aandringen, dat ook de Gemeentebedrijven in de Kamers van Arbeid zouden worden opgenomen. Er is geen onderscheid tusschen ons en andere werklieden.

Rotterdam geloofde, dat die fout in de wet in geen drie jaar zou hersteld wezen en misschien was het daarna nog slechter dan thans.

Arnhem (andere afgevaardigde) vond scheidsgerecht beter dan K. v. A. en meeende, dat men daarvoor werken moest, eveneens voor de erkenning der organisaties door de gemeenten. Spreker haalde een voorbeeld aan van de fabriek van Van Marken, te Delft.

De *Voorzitter* sloot zich bij die meening aan.

Delft meende, dat Arnhem nu niet zoo'n goed voorbeeld had aangehaald, want juist het scheidsgerecht aan de fabriek van Van Marken is steeds in het voordeel der directie.

Utrecht meende, dat eerder een scheidsgerecht verkregen zal worden, door verandering in de K. v. A.; spreker spoort dan ook aan in dien geest een besluit te nemen.

Het voorstel van, *Arnhem* om te trachten de K. v. A. veranderd te krijgen, werd daarop verworpen met op een na algemeene stemmen, waarna het voorstel-scheidsgerecht met algemeene stemmen werd aangenomen.

Besloten werd verder om te agiteeren voor afschaffing van uniform-kleeding.

ALGEMEEN KIESRECHT.

De *Voorzitter* zeide, dat ieder het daarover wel eens zou zijn.

Arnhem waarschuwde dat men zich er geen gouden bergen van voor moest stellen.

Met algemeene stemmen werd besloten voor algemeen kiesrecht te agiteeren.

Arnhem stelde voor met corporaties en vereenigingen samen te werken die het doel van den bond bevorderen.

Met algemeene stemmen aangenomen.

CONTRIBUTIE.

De *Voorzitter* stelde voor een cent per lid en per week in de bondskas te storten.

Arnhem stelde voor $^1/_2$ cent per lid en per week, blijkt het noodig dan kan men altijd nog verhoogen.

De *Voorzitter* meende, dat deze vergadering nu al niet met een $^1/_2$ cent moet beginnen, de afdeelingen zullen er nog wel aan tornen.

Rotterdam betoogde dat men een cent moest heffen om de nog op te richten vereenigingen niet in staat te stellen eene te lage contributie in te voeren.

Zaandam en *Delft* waren het er volkomen mee eens, evenzoo *Utrecht*, die tevens de afgevaardigden aanspoorden te trachten hunne leden er voor te winnen.

Den Haag verklaart nu eveneens er wel voor te zijn, maar geeft tevens den raad in iedere plaats een propagandafonds te stichten.

Arnhem trok zijn voorstel in, nu *Den Haag* ook voor één cent per lid en per week was, waarna met algemeene stemmen in dien zin besloten werd.

WIJZE VAN STEMMEN.

Arnhem stelde voor, evenals in hun bestuurdersbond, aan iedere 50 leden of gedeelte daarvan 1 stem te geven.

Utrecht stelde voor: voor iedere 20 leden 1 stem, hetwelk door *Rotterdam* werd ondersteund. Alzoo werd dan ook met bijna algemeene stemmen besloten.

De agenda was hiermee afgeloopen.

Rotterdam dankte den voorzitter voor zijn uitstekende leiding.

Arnhem spoorde allen aan, nu krachtig voor den bond te strijden.

Daarop sloot de voorzitter met een krachtige opwekking om de organisatie sterk te maken, te 4 uur de vergadering.

Zooals uit dit verslag duidelijk blijkt, zag het er met de offervaardigheid van de gemeentewerklieden, zelfs van hen, die zich hadden georganiseerd, niet schitterend uit. Eén cent per lid en per week was wel het uiterste, dat men in die dagen meende te kunnen betalen aan de bondskas. En we mogen het nu wel verklappen, het was voor den voorloopigen secretaris-penningmeester nog een geweldige toer om die éene cent per lid en per week binnen te krijgen, voor de bestrijding der voorloopige onkosten. Het ontwerpen en laten drukken van de statuten en het strijdprogram kostten nu eenmaal geld en bovendien moest nog een vergadering van het voorloopige Hoofdbestuur worden gehouden en de centen wilden maar niet loskomen. Tenslotte kwam er zooveel binnen, dat een aanvang met de werkzaamheden kon worden gemaakt en dat er een vergadering van het voorloopig bestuur kon worden gehouden, waarin de ontwerp-statuten en het ontwerp-program konden worden behandeld en de datum van het congres, waarin de oprichting van den Bond definitief zou plaats hebben, kon worden vastgesteld.

Besloten werd deze vergadering te houden op 27 October 1901 in het gebouw van de Volksgaarkeuken aan den Hommelscheweg te Arnhem.

Aan het verslag van deze vergadering, voorkomende in *Het Volk* van 27 October ontleenen we:

LANDELIJKE BOND VAN GEMEENTEWERKLIEDEN.

Arnhem, 27 October 1901.

Nadat op Pinksteren in een vergadering te Utrecht in beginsel was besloten tot de oprichting van een Landelijken Bond van Gemeentewerklieden, en daar een commissie was benoemd tot het ontwerpen van programma, statuten enz. werd Zondag 27 October te Arnhem de constitueerende vergadering van dezen Bond gehouden.

Na opening van den voorloopigen voorzitter, Van Zelm van Arnhem, die zijn leedwezen uitspreekt over de niet-vertegenwoordiging alhier der Gemeentewerklieden van Amsterdam, wordt meegedeeld, dat aanwezig waren de afgevaardigden van Utrecht (Gaswerkers en Gemeentewerken), Rotterdam (Gemeentewerken en Stadreinigers), Zaandam (Reinigers en Gasbewerkers) en de Gemeentewerklieden van Leiden (afd. Recht en Plicht), Delft, Arnhem, Groningen, Enschede, Dordrecht en Leeuwarden.

De voorloopige secretaris N. van Hinte, van Leeuwarden, deelt mee, dat Den Haag voorloopig weigert de 4 cent per lid te storten, benoodigd voor de voorloopige, onkosten, maar wel haar evenredig deel wil betalen, en dat Haarlem zich voorloopig nog niet aansluit.

Besloten wordt Den Haag aan te schrijven, alsnog aan de in Utrecht op zich genomen hebbende verplichtingen d.i. 4 cent per lid te voldoen.

De afgevaardigden van *Leiden* en *Dordrecht* deelen mee nog geen opdracht tot aansluiting bij den Bond te hebben maar meer gekomen zijn om inlichtingen te ontvangen en te geven.

Op voorstel van *Rotterdam* wordt besloten Leiden en Dordrecht het recht tot discussie te geven en de voorzitter wekte die afgevaardigden op in hun afdeelingen hun best tot aansluiting te doen.

Wanneer we dit deel van het verslag vermelden, dan doen we zulks vooral om even de aandacht te vestigen op het feit, dat Amsterdam weer niet tegenwoordig was en Den Haag, niettegenstaande de aanvankelijke toezegging, was weggebleven. Achteraf is gebleken, dat de Amsterdammers een beetje in hun wiek waren geschoten, dat het initiatief niet van hen maar van Leeuwarden is uitgegaan en dat men bovendien zich zóó streng aan de neutraliteit wilde houden, dat aansluiting bij den jongen bond, die naar de moderne richting neigde, uit den booze werd geacht.

De Hagenaars waren blijkbaar bang de financieele lasten niet te kunnen dragen en daarnaast speelde ook de kwestie van neutraliteit, zij het dan geen overwegende, een rol. Eerst later, nadat de jonge bond getoond had met succes den strijd te kunnen voeren en een aantal nieuwe afdeelingen was

opgericht, kregen we in Den Haag vasten voet, aanvankelijk door aansluiting van Gemeentewerken, welke organisatie stond onder leiding van onzen veel te jong gestorven vriend Bas Nuyens. In Amsterdam kwam eerst in 1907 na veel moeite de aansluiting tot stand, waarbij G. C. van den Tempel, destijds als schilder werkzaam aan de Gemeentetelefoon, een rol speelde. Ook deze makker is veel te vroeg van ons heengegaan.

Beider aandenken zal steeds bij ons in groote eere worden gehouden en ofschoon niet bij de oprichting aanwezig, rekenen we hen tot de verdienstelijkste mannen in onze organisatie.

Men vergeve ons deze kleine afdwaling, zij was noodig om de afwezigheid van Amsterdam en Den Haag en om de latere toetreding te verklaren.

Op een andere plaats van dit gedenkboek zijn, onder vele andere, de foto's van deze verdienstelijke kameraden opgenomen.

De aansluiting van Dordrecht was spoedig een feit. Leiden is wat later gekomen.

Het congres van 27 October heeft een goed verloop gehad. Het strijdprogram werd vastgesteld, de statuten werden goedgekeurd en een definitief hoofdbestuur werd gekozen en in beginsel werd tot de uitgave van een weekblad besloten. De definitieve beslissing werd eerst genomen op het volgende congres, nadat volgens opdracht aan het Hoofdbestuur tweemaal een proefblad zou zijn verschenen.

In het Hoofdbestuur, dat de functies onderling zou verdeelen, werden gekozen — we ontleenen de volgorde aan het verslag in *Het Volk* — N. van Hinte (Leeuwarden), J. G. van Zelm (Arnhem), W. van Kooten (Utrecht), C. J. Luremans (Arnhem), A. Katerborg (Groningen), J. van Putten (Rotterdam) en F. A. Lindemans (Rotterdam).

Tot ons leedwezen is er van dit eerste Hoofdbestuur geen foto genomen, zoodat we niet in de gelegenheid zijn dit gedenkboek daarmede te illustreeren. Hieronder laten we volgen het eerste strijdprogram van den Bond van Nederl. Gemeentewerklieden, hetwelk op het congres werd vastgesteld:

a. Verbetering van de salarissen der gemeentewerklieden en het verkrijgen van den 8-urendag voornamelijk in die bedrijven, waarin nachtarbeid wordt verricht.

b. Het verkrijgen van een betere rechtspositie door middel van scheidsgerechten.

c. Het verkrijgen van pensioen voor weduwen en weezen van gemeentewerklieden, zonder bijdrage door de werklieden.

d. Verkrijging van Zondagsrust en vacantiedagen.

e. Verbetering van de uitkeering van loon in geval van ziekte of invaliditeit bij losse werklieden.

f. Uitvoering van alle gemeentewerken in eigen beheer.

g. Verkrijging van minimumloon en maximum arbeidstijd.

h. Het agiteeren voor vakbeweging en drankbestrijding.

De aandachtige lezer zal bemerken, dat op dit program niet voorkomt het: „verleenen van medewerking aan den strijd voor algemeen kiesrecht". Eerst op het congres te Rotterdam, dat zeven maanden later werd gehouden, viel daaromtrent een gunstige beslissing.

De zaak zat zóó: Rotterdam — althans de algemeene organisatie, de reinigers hadden een zelfstandige vereeniging — stond nog, we merkten zulks reeds vroeger op, onder leiding van Dirk de Klerk en die moest van den strijd voor algemeen kiesrecht in die dagen, toen alleen de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij daarvoor werkte, niets hebben. Dies wilden de Rotterdammers er ook nog niets van weten en stelden ze voor deze aangelegenheid van de agenda af te voeren. Wij van onzen kant hebben daarin toen toegestemd, mits men het eerstvolgend congres te Rotterdam zou willen houden en ik in de gelegenheid zou worden gesteld aan den vooravond van het congres in een openbare vergadering mijn standpunt, dat door de meerderheid werd gedeeld, te verdedigen. Dat voorstel werd aangenomen en den Zaterdag vóór Pinksteren 1902 werd deze vergadering gehouden, hetgeen tot gevolg had, dat het voorstel met groote meerderheid van stemmen aangenomen werd en later door het referendum bekrachtigd. Ik kom op deze aangelegenheid bij de bespreking van het programpunt nog nader terug.

Hier kan kwalijk het geheele toen vastgestelde reglement opgenomen worden, weshalve volstaan wordt met het plaat-

sen van de artikelen, welke doel en middelen van den Bond omschrijven en het aangeven van den organisatievorm, aanvankelijk in deze statuten omschreven.

Doel en Middelen.

Art. 2.

De Bond van Nederfandsche Gemeentewerklieden heeft ten doel: de verschillende in Nederland gevestigde vereenigingen van gemeentewerklieden en beambten in een bond te organiseeren, ter verkrijging van betere arbeids- en levensvoorwaarden en verheffing van het gemeentebelang.

Art. 3.

Hij tracht dat doel te bereiken door:

a. het houden van vergaderingen;

b. het zenden van petitiën (verzoekschriften) over onderwerpen tot den werkkring van den bond behoorende;

c. het plaatsen van stukken in dag-, week- en andere bladen, over onderwerpen, tot den werkkring van den bond behoorende;

d. het uitgeven of ondersteunen van de uitgave van geschriften of bladen, welker strekking met het doel van den bond overeenkomt;

e. het samenwerken met of het steunen van vereenigingen of personen, die een overeenkomstig doel hebben als de bond;

f. het behartigen der stoffelijke belangen van gemeentewerklieden die buiten hun schuld zonder betrekking zijn, door het oprichten van weerstands- en verzekeringskassen.

Zooals uit deze artikelen blijkt, heeft het congres van 27 October zich gesteld op een ruim standpunt. Alle redelijke middelen om verbetering in den toestand te brengen zijn hier aangegeven en het mag worden gezegd, dat er steeds met succes mede is gewerkt tot op het huidige oogenblik.

Een andere zaak is, dat de organisatievorm, zooals die in de eerste statuten is omschreven, niet aan het doel heeft beantwoord. Het federatieve stelsel, waaraan ook vastzat een lage contributie voor de bondskas, heeft in den aanvang zeer belemmerend gewerkt. Het was zóó, dat de afdeelingen van den Bond volkomen zelfstandig waren bij het voeren van hun actie en meermalen bleek het, dat, ondanks het strijdprogram, de eene afdeeling tegen de andere werd uitgespeeld. Voegt men daarbij het feit, dat de contributie, die werd afgedragen, zóó gering was, dat het hoofdbestuur het noodige geld ontbrak om met de noodige kracht op te treden, dan kan men

zich eenigszins een oordeel vormen over de groote moeilijkheden, waarmede de bondsleiding voortdurend te worstelen had. Dat desniettegenstaande niet onbelangrijke resultaten werden verkregen, danken we vooral aan het goede beleid, dat er van het bondsbestuur uitging en aan den goeden wil van de meeste afdeelingsbesturen.

Hiermede is niet gezegd, dat er zich in de afdeelingen geen groote moeilijkheden voordeden. In sommige afdeelingen gingen zelfs stemmen op om zich af te scheiden van de pas-opgerichte organisatie en dan moest de bondssecretaris er op uit om de bezwaren, die er werden opgeworpen, uit den weg te ruimen en om de zoo noodige eenheid te bepleiten.

DE ONTWIKKELING VAN DEN BOND.

LATEN we dit hoofdstuk maar dadelijk aanvangen met de mededeeling, dat het niet altijd van een leien dakje is gegaan. Integendeel, de ontwikkeling ging met vele moeilijkheden gepaard. Wanneer we over die ontwikkeling een en ander willen zeggen, dan moet daaraan naar onze meening voorafgaan een korte algemeene beschouwing omtrent de organisatorische verhoudingen en de richting, die hij reeds van zijn oprichting af insloeg. Toen de bond zijn werkzaamheden begon, waren er op organisatorisch gebied zoodanige verhoudingen, dat er absoluut geen waarborgen aanwezig waren, dat hij zijn volle kracht kon ontplooien. De afdeelingen waren eigenlijk geheel zelfstandige lichamen, die plaatselijk konden doen wat ze wilden en waarin het hoofdbestuur maar een heel klein beetje te zeggen had. De afdeelingen dèden dan ook wat ze wilden en het kwam meermalen voor — we zeiden het hierboven reeds — dat de eene afdeeling tegen de andere werd uitgespeeld, hetgeen ook zijn nadeelige gevolgen had. Meende het Hoofdbestuur, dat de een of andere afdeeling op den verkeerden weg was en dat er ingegrepen moest worden, dan was meermalen het gevolg, dat er een strijd uitbrak over de bevoegdheden van hoofd- en afdeelingsbestuur, die veelal eindigde met de mededeeling van het afdeelingsbestuur, dat het tenslotte de baas in eigen huis was.

Dat was trouwens niet het eenige gebrek, dat een goede werking van den Bond belemmerde. Het geheele hoofdbestuur bestond uit mannen, die allen zonder onderscheid nog geheel in dienst der gemeente waren. Daardoor werd het dus vrijwel onmogelijk gemaakt om aan de acties der verschillende afdeelingen leiding te geven. Het zal velen op dit oogenblik misschien een beetje vreemd voorkomen, maar in de eerste dagen van het bestaan van den Bond was het een groote toer om vrijaf te krijgen. En wanneer de heeren in de gaten kregen, dat er een dag vrij werd gevraagd om in het belang van den Bond werkzaam te kunnen zijn, dan was er al bitter weinig kans op, dat het verzoek werd ingewilligd. Het zoo noodige contact kon alleen worden verkregen, wanneer

er een bezoldigd bestuurder kon worden aangesteld, die zich geheel aan de belangen van den Bond zou kunnen wijden.

Het derde bezwaar, dat zoo levendig in het hoofdbestuur werd gevoeld was, dat er geen enkel middel aanwezig was om de leden aan de organisatie te binden. Waren door andere organisaties, zoowel in buiten- als binnenland, fondsen gesticht om daaruit in ziekte- of sterfgeval zekere uitkeeringen te kunnen doen, waardoor de leden minder gemakkelijk voor het lidmaatschap zouden bedanken, onze Bond had zulke fondsen niet en kon dus zijn leden niet zoo vast aan zich binden als voor een goeden gang van zaken noodig was. Het was in verband daarmede, dat het hoofdbestuur besloot in het najaar van 1903 in *de Geelvinck* te Amsterdam een buitengewoon congres bijeen te roepen, waar behalve een bespreking over scheidsgerechten een drietal punten werden behandeld en wel:

1. Of de Bond zou worden gecentraliseerd;
2. Of de Bond bezoldigde bestuurders zou aanstellen;
3. Of er zekere fondsen zouden worden gesticht om de leden meer aan de organisatie te binden.

Laat ons het maar dadelijk zeggen: het was in die dagen een heel waagstuk om met dergelijke voorstellen te komen. Al deze drie punten gingen dwars tegen de gangbare meening in. Stel je voor een gecentraliseerde bond, geleid door een hoofdbestuur, dat de macht kreeg om in te grijpen in de acties der afdeelingen en dan het aanstellen van één of meer bezoldigde bestuurders, die zouden moeten worden betaald van de zuurverdiende centen der arbeiders... en daarnaast dan nog het stichten van fondsen, die de strijdlust der arbeiders en de strijdkracht der organisaties geheel zouden verlammen; het was heusch in die dagen, toen het anarchisme nog hoogtij vierde, geen kleinigheid.

Er kwam dan ook wat los van de vertegenwoordigers van verschillende afdeelingen tegen deze voorstellen, die een principiëele verandering zouden brengen in onzen Bond. Het was bij die gelegenheid, dat we, het voorstel verdedigende, zeiden:

Wat is echter op het oogenblik onze bond anders dan een los samenhangende massa, die eens per jaar eens wat komt praten over een en ander. De eenige band, die ons bindt, is ons blad. Het Hoofdbestuur is een propaganda-club, die geroepen schijnt hier en daar afdeelingen te stichten zonder meer, maar in de afdeelingen heeft het Hoofdbestuur niets te zeggen, die doen wat ze willen?

De acties voor scheidsgerechten herinnert ons nog Zaandam, dat niettegenstaande het advies van het Hoofdbestuur zijn eigen weg ging en daar onze zaak tegenwerkte. We zullen op het debat van dit congres hier niet verder ingaan. Het resultaat was, dat ten slotte met algemeene stemmen een voorstel werd aangenomen, waarbij aan het Hoofdbestuur opdracht werd verleend te onderzoeken in hoeverre het mogelijk zou zijn, dat de Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden zich centraliseerde.

Inzake de beide andere punten: het aanstellen van bezoldigde bestuurders en het stichten van uitkeeringsfondsen, kan worden medegedeeld, dat, na ampele en niet onprettige discussie eenzelfde opdracht aan het Hoofdbestuur werd verstrekt.

Om over deze aangelegenheid niet te uitvoerig te worden, zij volstaan met de mededeeling, dat deze reeds anderhalf jaar later haar beslag kreeg op het congres, dat in 1905 op 12 en 13 Juni in het oude *Walhalla* in Den Haag werd gehouden. De wijzigingen die in de statuten werden voorgesteld, werden met vrijwel algemeene stemmen aangenomen.

De voornaamste besluiten waren: afschaffing van de stemming bij referendum en verkiezing van het Hoofdbestuur direct door het congres; in alle plaatsen zal de federatieve organisatievorm worden opgeheven en centrale afdeelingen worden gevormd; de contributie zal zoodanig worden verhoogd, dat ieder bondslid het bondsorgaan kan ontvangen.

Nog datzelfde jaar werd de schrijver dezer regelen op een buitengewoon congres, dat in het gebouw van den A. N. D. B. te Amsterdam werd gehouden, met algemeene stemmen tot bezoldigd bestuurder gekozen, welke functie in October 1905 door hem werd aanvaard op een jaarloon van 1000 gulden.

Zelfs zoover was toen de centralisatie-gedachte reeds

doorgedrongen, dat het Hoofdbestuur opdracht werd verleend een eensluidend reglement voor alle afdeelingen samen te stellen, waarin de verplichtingen ook ten opzichte van het Hoofdbestuur nauwkeurig zouden zijn omschreven.

Korten tijd daarna in 1907 werd de verdere centralisatie in onzen Bond voltrokken door het nemen van een besluit tot het heffen van een progressieve contributie voor alle leden gelijk, terwijl een tweede bezoldigde bestuurder, n.l. onze vriend Lindemans, werd aangesteld. Op datzelfde congres viel ook het besluit, dat het Hoofdbestuur in Amsterdam en Rotterdam een bezoldigd bestuurder zou aanstellen, waarvoor Gerrit van den Tempel en Vincent H. König werden benoemd. En ten slotte werd daar besloten een fonds te stichten tot uitkeering bij overlijden.

Op plaatselijk terrein was men een beetje wegwijs geworden maar op het gebied van landelijke organisatie was men, op een enkele uitzondering na, nog een vreemdeling in Jeruzalem van het organisatiewerk. Het spreekt dus wel vanzelf, dat er nog al strubbelingen plaats vonden in sommige afdeelingen. Nu eens was er meeningsverschil over de bevoegdheden van het hoofdbestuur, dan weer over de bevoegdheden der afdeelingen. Deze meeningsverschillen werden, omdat er aan geen kwade trouw kon worden gedacht, in den regel spoedig opgelost. Het bondsbestuur vaardigde één zijner leden af naar de betrokken afdeelingen; besprekingen vonden plaats in de bestuurs- of ledenvergaderingen, soms ook wel in beide, en de zaak was weer gezond.

Anders was het waar kwade trouw of, erger nog, kwaadwilligheid in het spel was. Dan waren de poppen aan het dansen. Het ligt niet in de bedoeling een opsomming te geven van alle zulke strubbelingen, die er hebben plaats gehad. Slechts op één geval, waar de kwaadwilligheid schaamteloos werd ten toon gespreid, willen we nog even de aandacht vestigen: het gebeurde in 1907 in Den Haag. We hadden n.l. in die afdeeling een tijdperk van vrij sterken groei achter den rug. In enkele maanden tijds schreven we tientallen nieuwe leden in. Maar het bleek ons al spoedig, dat er onder de gang-

makers, om uit de plaatselijke Haagsche organisatie te treden en zich bij onzen Bond aan te sluiten, lieden waren, die door bijbedoelingen werden gedreven. Eén van die personen was Willem Naumann. Hoewel niet van agitatorische bekwaamheden ontbloot, bezat hij, èn door zijn onbetrouwbaarheid èn door zijn gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel toch niet de capaciteiten, noodig om in de bondsleiding plaats te nemen... laat staan om hem een aanstelling als bondsbestuurder uit te reiken.

Hoewel dit aan Naumann persoonlijk was medegedeeld, trachtte hij toch zijn doel te bereiken en was het hem reeds gelukt een plaats in het hoofdbestuur te veroveren. Verder heeft hij het gelukkig niet kunnen brengen en toen hij zag, dat hij zijn doel niet nader kwam, begon hij een lastercampagne tegen het Hoofdbestuur en niet het minst tegen ons in de afdeeling Den Haag, zóó gemeen, zóó demagogisch en leugenachtig, dat alles weldra in lichte laaie stond. In de afdeelingsvergaderingen werden de leden opgezweept om het Hoofdbestuur onmogelijk te maken, met het gevolg, dat het uitgesloten was in ledenvergaderingen met redelijke argumenten en goede bewijzen de leugens en verdachtmakingen te weerleggen. Zóó schandelijk stelden deze lieden, onder leiding van Naumann c.s. zich aan en zóó dreigend traden zij op, dat het Hoofdbestuur zich genoodzaakt zag de politie er bij te roepen.

O! als we nog aan die vergaderingen denken, hoe daar de arbeiders tegenover elkander stonden, het was een verschrikking, zoo helsch het in die vergaderingen toeging.

Het gevolg van een en ander was, dat de leden, die zich bij tientallen bij onzen bond hadden aangesloten, ons spoedig den rug toekeerden. Tegen een zoodanig gebrek aan onderlinge kameraadschap en solidariteit waren deze menschen, die op organisatorisch gebied nog weinig of niets presteeren konden, niet bestand. Inplaats van het mooie en goede, dat ze dachten te vinden, troffen ze daar de ergerlijkste toestanden aan.

We zullen, om dit gedenkboek met dergelijke zaken niet te ontsieren, niet meer over deze aangelegenheid schrijven; men

kan zich uit het bovenstaande wel zoo ongeveer een voorstelling maken van de onaangenaamheden, welke zich hebben voorgedaan en de moeilijkheden, die we hebben moeten ondervinden.

Natuurlijk waren er naast deze onaangename kwesties, ook wel momenten, die ons sterkten in het vertrouwen, dat het, zij het met moeite en volharding, ten slotte zou gelukken een organisatie op te bouwen, die in staat zou zijn op een doeltreffende wijze voor de belangen van de leden, hunne vrouwen en kinderen op te komen. Wij hebben in den loop der tijden congressen gehad, waar het gemeenschapsgevoel zich ten volle liet gelden en waar met geestdrift offers werden gebracht, zoowel in den vorm van de contributie als de persoonlijke toewijding.

Daaraan hebben wij het te danken, dat onze Bond is uitgegroeid tot een organisatie, die het vertrouwen onder de gemeente-arbeiders heeft weten te winnen en die onder de andere vereenigingen van overheidspersoneel een overwegende positie inneemt. Opgericht in 1901 met 10 afdeelingen en 1400 leden, telde hij 1 Januari 1926, niet minder dan 104 afdeelingen met 13164 leden.

Wij laten hieronder een overzicht volgen van de ledentallen van den Bond sinds zijn oprichting.

DATA	Aantal afd.	Aantal leden	DATA	Aantal afd.	Aantal leden
27 Oct. 1901	10	1400	1 Jan. 1914	34	6687
1 Jan. 1902	13	2300	1 Jan. 1915	38	6462
1 Jan. 1903	14	2700	1 Jan. 1916	43	6663
1 Jan. 1904	15	2226	1 Jan. 1917	52	8018
1 Jan. 1905	13	2330	1 Jan. 1918	63	10354
1 Jan. 1906	17	3042	1 Jan. 1919	79	12682
1 Jan. 1907	22	3275	1 Jan. 1920	97	15124
1 Jan. 1908	25	4792	1 Jan. 1921	103	15233
1 Jan. 1909	30	4127	1 Jan. 1922	103	15049
1 Jan. 1910	29	4055	1 Jan. 1923	101	14743
1 Jan. 1911	26	4187	1 Jan. 1924	106	14449
1 Jan. 1912	27	4996	1 Jan. 1925	104	13486
1 Jan. 1913	28	5471	1 Jan. 1926	104	13164

Gedurende de 25 jaren, die thans achter ons liggen, heeft de Bond, zooals uit bovenstaande cijfers blijkt, tijden gekend van bloei en tijden van teruggang. Opvallend is de snelle en groote toeneming van het ledental in de jaren 1919, 1920 en 1921. Dit verschijnsel komt niet alleen voor bij onzen Bond, het valt te constateeren bij alle organisaties, onverschillig van welke kleur of richting, onverschillig of het bonden zijn van overheidspersoneel of van werklieden in particuliere ondernemingen.

Deze snelle vooruitgang van de vakbeweging houdt, zooals velen zich wel zullen herinneren, verband met de revolutionnaire gebeurtenissen, welke zich in November 1918 hebben afgespeeld en de belangrijke verbeteringen, welke in verband daarmede in het algemeen in de sociale positie van de arbeidersklasse werden gebracht. Het zal velen onzer nog versch in het geheugen liggen, hoe in Duitschland, nadat dat land was overwonnen, een revolutie uitbrak, die met één slag een einde maakte aan de macht van alle vorstenhuizen. Om met Friedrich Engels te spreken: Keizers- en Koningskronen rolden over de straat en niemand waagde het ze op te rapen.

Deze gebeurtenissen deden ook de bezittende klasse van Nederland bibberen en beven van angst en zij verklaarde zich bereid al die sociale maatregelen door te voeren, die de arbeiders zouden begeeren als slechts de revolutie achterwege bleef. Vele arbeiders, die er eenige maanden terug niet aan dachten zich te organiseeren — hetzij in vak- hetzij in politieke organisaties — traden toen in de gelederen. Wellicht hebben velen van hen gedacht: nu kunnen we onzen slag slaan, nu is er wat te halen en wellicht gaven ze zich om dien reden als lid op. Natuurlijk waren niet alle arbeiders van deze gedachte bezield, maar, dat het ettelijke honderdtallen waren, die er zoo over dachten, bewijst zeker wel het groote aantal, dat onze gelederen weer is gaan verlaten en weer heeft plaats genomen in het leger van klaploopers, nietsnutters en kritikasters.

Maar ondanks dat heeft de Bond zich in de 25 jaren van zijn bestaan een positie veroverd, die aan vriend en vijand respect afdwingt. Doelbewust in zijn optreden, heeft hij het

vertrouwen van de arbeiders in openbaren dienst weten te winnen, zelfs zóó dat onze bond alleen meer leden heeft dan alle andere tezamen, zooals uit het volgende staatje blijkt:

OVERZICHT VAN HET AANTAL AFDEELINGEN EN DE LEDENTALLEN DER 6 BONDEN VAN WERKLIEDEN IN OVERHEIDSDIENST.

DATA	Ned. Bond		Fed. Bond		Chr. Prot. Bond		R.-K. Bond		Alg. Bond v. Gem.pers.)		Ned. Synd. Federatie	
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal	
	Afd.	Leden	Afd.	Leden	Afd.	Leden	Afd.	Leden	Afd.	Leden	Afd.	Leden
27 Oct. 1901	10	1400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1902	13	2300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1903	14	2700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1904	15	2226	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1905	13	2330	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1906	17	3042	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1907	22	3275	—	900	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1908	25	4792	6	1136	—	—	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1909	30	4127	6	1447	6	623	—	—	—	—	—	—
1 Jan. 1910	29	4055	8	2085	10	724	12	800	—	—	—	—
1 Jan. 1911	26	4187	9	2306	10	730	14	957	—	—	—	—
1 Jan. 1912	27	4996	9	3023	13	815	12	1082	—	—	—	—
1 Jan. 1913	28	5471	10	3017	14	836	15	1276	—	—	—	—
1 Jan. 1914	34	6687	9	2831	17	963	15	1443	—	—	—	—
1 Jan. 1915	38	6462	8	3168	17	964	22	1452	—	—	—	—
1 Jan. 1916	43	6663	9	3375	16	919	22	1650	—	—	—	—
1 Jan. 1917	52	8018	11	4367	19	1179	31	2105	—	—	—	—
1 Jan. 1918	63	10354	12	4353	29	1633	38	2691	—	—	—	—
1 Jan. 1919	79	12682	21	5781[1])	36	2232	43	3347	3	1132	—	—
1 Jan. 1920	97	15124	25	5093	52	3677	76	4715	7	1295	—	—
1 Jan. 1921	103	15233	23	4768	61	3883	90	5335	10	1889	—	—
1 Jan. 1922	103	15049	22	3801	64	3783	88	5089	10	1928	—	—
1 Jan. 1923	101	14743	20	3759	64	3554	85	4709	10	2032	—	—[3])
1 Jan. 1924	106	14449	18	3501	60	3290	83	4436	10	1601	5	994
1 Jan. 1925	104	13486	18	3967	60	3261	82	4236	10	984	5	590
1 Jan. 1926	104	13164	—	3697	—	3211	—	4100	—	743	—	—

[1]) Op 28 Juli 1918 heeft zich hierin opgelost de Bond van losse Rijks≠werklieden.

[2]) Opgericht 21 Mei 1919; samengesteld uit vroegere plaatselijke ver≠eenigingen in Amsterdam, 's≠Gravenhage, Leiden en nog een enkele plaats.

[3]) Op 15 December 1923 opgericht met ca. 1000 leden.

De aandachtige lezer zal uit de desbetreffende data wel hebben opgemerkt, dat onze nu jubileerende bond verreweg de oudste is en het grootste aantal afdeelingen heeft. Wij mogen er trotsch op zijn, dat hij zijn vertakkingen heeft in alle provincies van het land; zelfs in het donkere Zuiden heeft hij weten door te dringen, hetgeen uit onderstaanden 5-jaarlijkschen staat, die door onze administratie nauwkeurig wordt bijgehouden, kan blijken:

Provincie	27 Oct. 1901		1 Jan. 1906		1 Jan. 1911		1 Jan. 1916		1 Jan. 1921		1 Jan. 1926	
N.-Holland...	—	—	2		7	1354	14	2595	29	4987	31	4215
Z.-Holland ...	—	—	6	2841	6	1698	8	2037	20	5185	15	4516
Utrecht	—	—	1		2	472	4	868	6	1479	5	1207
Gelderland ...	—	—	2		3	328	4	462	17	1348	18	1245
Overijsel.....	—	—	12		3	53	4	267	8	686	8	609
Groningen....	—	—	11		1	124	2	145	4	625	3	467
Friesland.....	—	—	12		2	99	2	138	10	433	11	449
Drente.......	—	—	1	201	1	25	2	75	2	107	4	136
N.-Brabant ...	—	—	1		1	32	1	32	3	192	3	90
Limburg	—	—	—		1	2	—	—	1	19	3	49
Zeeland......	—	—	—		—	—	2	44	3	125	3	117
Verspr. leden .	—	—	—		—	—	—	—	—	47	—	34
Totaal ...	10	1400	14	3042	27	4187	43	6663	103	15233	104	13164

Ter verduidelijking zij hier opgemerkt, dat de cijfers in de eerste kolom aangeven het aantal afdeelingen en die in de tweede kolom het ledental in iedere provincie.

Zooals uit het voorgaande gebleken is, bestond onze Bond in de eerste jaren van zijn bestaan alleen uit gemeentewerklieden. Later is daarin verandering gekomen, door de opname van polder-, provinciaal- en rijkspersoneel. De belangen van deze groepen grijpen zóó in elkander, dat het een groote dwaasheid zou zijn voor elke groep een afzonderlijke organisatie te hebben. Er kunnen er zijn, die meenen, dat het loon van de eene groep niet van invloed is op dat van een andere, maar zij, die er zoo over denken, zien de zaken toch verkeerd. Men denke maar eens aan de omstandigheid, dat voortdurend

vergelijkingen werden en nog worden gemaakt tusschen de loonen van het Rijks- en Gemeentepersoneel. Wij behoeven slechts de namen „Colijn—Wibaut" te noemen om te doen uitkomen, dat wel degelijk werd en wordt getracht de eene groep tegen de andere uit te spelen. Men denke verder maar aan de pensioenwetgeving om te kunnen constateeren hoe de eenheid van belangen de eenheid van organisatie gebiedend voorschrijft.

Het komt ons overbodig voor hierop uitvoeriger in te gaan; het belang van het samengaan van genoemde groepen overheidspersoneel in één organisatie kan naar onze meening moeilijk worden tegengesproken. Waarschijnlijk zullen er velen zijn, die de vraag zouden willen stellen, hoe sterk de verschillende groepen dan in onzen Bond vertegenwoordigd zijn. Welnu, om die vraag te beantwoorden, drukken wij het volgende staatje af:

Het ledental per	Gemeente	Provincie	Rijk	In dienst van Naaml. Venn., Semi-publieke diensten en Waterschappen	Totaal
1 Januari 1917	7906	112	—	—	8018
1 Januari 1918	10224	130	—	—	10354
1 Januari 1919	12330	352	—	—	12682
1 Januari 1920	14454	670	—	—	15124
1 Januari 1921	12677	543	2013	—	15233
1 Januari 1922	12528	524	1997	—	15049
1 Januari 1923	12053	354 [1])	1922	414	14743
1 Januari 1924	11758	350	1880	461	14449
1 Januari 1925	11058	316	1675	437	13486
1 Januari 1926	10905	283	1558	418	13164

Het is niet gemakkelijk om hier precies uiteen te zetten op welke wijze die samentrekking van verschillende groepen personeel in zijn werk is gegaan. Met het provinciaal- en polderpersoneel ging dit eigenlijk ongemerkt. Toen op voorstel van het Hoofdbestuur eenmaal door het congres was besloten om den naam van den Bond te veranderen en hem

[1]) Waterschappen overgebracht onder kolom 5.

in plaats van *Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden* voortaan te noemen *Nederlandsche Bond van Werklieden in Openbare Diensten en Bedrijven* was deze zaak in orde. Successievelijk werden diverse groepen in de organisatie opgenomen en ze voelden zich daarin thuis, alsof ze er al jaren deel van uitmaakten.

Met de Rijkswerklieden is dat wel een beetje anders gegaan. Deze hadden zich omstreeks denzelfden tijd, dat onze Bond werd opgericht, zelf een organisatie gesticht. Jarenlang heeft deze Bond van Rijkswerklieden een zelfstandig bestaan geleid en niet zonder succes gewerkt. Het spreekt wel vanzelf, dat het hier minder gemakkelijk ging om het zelfstandig bestaan van de organisatie prijs te geven. Maar tenslotte hielp de practijk een handje mee, zoodat in het jaar 1920 de samensmelting een feit werd.

Voor een meer gedetailleerd overzicht van de geschiedenis van den *Rijkswerkliedenbond* zij verwezen naar de artikelen van onzen tegenwoordigen tweeden bondsvoorzitter D. J. Tiepen en van J. C. Viergever, den vroegeren penningmeester van den Rijkswerkliedenbond.

Laat ons tenslotte nog een korte beschouwing wijden aan de afdeelingen Den Haag en Amsterdam. Zooals we reeds eerder hebben vermeld, hebben Hagenaars noch Amsterdammers aan de definitieve oprichting van den Bond medegewerkt. Weliswaar waren de Hagenaars op de eerste vergadering op Pinksteren te Utrecht aanwezig, maar op 27 October 1901 waren ze met stillen trom verdwenen. Het was eerst Maart 1904, dat we in den Haag vasten voet wisten te krijgen door de aansluiting van de plaatselijke vereeniging van werklieden aan de Gemeentewerf, die onder leiding stond van wijlen onzen vriend Bas Nuyens, die werd bijgestaan door den toen nog jongen secretaris K. M. Essenberg. Toen we er eenmaal waren, ging het spoedig opwaarts. Successievelijk kwamen er leden bij, ook andere takken van dienst als de waterleiding, waar Pfundt de touwtjes in handen had en aan de gasfabriek, waar Van Beekum een vooraanstaande plaats innam.

Wat Amsterdam betreft, daar was de geschiedenis een

beetje anders. Het heeft heel wat moeite gekost om vasten voet te krijgen in die stad. Er waren eenige mannen, die een leidende rol speelden in eenige bedrijfsorganisaties. Met dezen kregen we verbinding en met hen hebben we de vraag besproken, op welke wijze we de zaken moesten aanpakken om de Amsterdammers bij onzen Bond te brengen. Het resultaat van de besprekingen, die we voerden met Hildebrand, Zevenbergen, Herrigel, Otterloo, Roeland, Prinsen e.a. was, dat een afdeeling werd opgericht, die de propaganda zou ter hand nemen. Voorzitter van de afdeeling werd onze vriend Jan Hildebrand, die in Amsterdam onder het gemeentepersoneel een niet geringen invloed had. Toch heeft deze wijze van werken niet het verwachte resultaat gehad en andere wegen moesten worden ingeslagen om een behoorlijke afdeeling Amsterdam tot stand te brengen

De toestand was in Amsterdam zóó, dat een deel van de organisaties — we noemen slechts die van de gaswerkers, waterleiding, werkplaatsen van de tram en straatmakers — het federatieve standpunt innamen en volgens anarchistische methodes te werk ging, terwijl een ander deel — we noemen hier slechts die van de Telefoon, de Reiniging, Brandweer, het rijdende personeel van de Gemeentetram — zich stelde op het standpunt van onzen Bond en de moderne strijdtactiek in toepassing bracht. Van deze laatste combinatie was ongetwijfeld Jan Hildebrand, later gesteund door G. C. v. d. Tempel, de ziel, al hebben de anderen met voorbeeldeloozen ijver medegewerkt om den Amsterdamschen Bond op een wijze, die vriend en vijand respect afdwong, groot te maken. Hij was onbetwist de man, die de leiding in handen had. Hij redigeerde het orgaan van den Amsterdamschen Bond en hij sloeg naar beide kanten. Niet alleen leverde hij slag met de bezittende klasse, ook voor de Federatieven was hij een geducht tegenstander.

Nog altijd betreuren wij het, dat deze trouwe kameraad van den zegepraal van zijn werken niet heeft kunnen genieten. Aangetast door de vreeselijke ziekte, die we meermalen aanduiden met den naam van „Witte pest", werd hij reeds in 1907 van ons weggenomen. Zijn nagedachtenis zal bij ons steeds in

eere blijven. Op een andere plaats in dit boek drukken wij, naast vele anderen, ook het portret van Jan Hildebrand af.

Het werk van G. C. van den Tempel heeft er ongetwijfeld veel toe bijgedragen om de aansluiting bij ons te bespoedigen. Bij de bespreking van de belangrijke rol, die hij in onze organisatie heeft gespeeld, komen we daarop nog nader terug.

Het spreekt wel vanzelf, dat, waar zoovelen zich spanden voor een goede zaak, het resultaat niet kon uitblijven. Reeds in 1906 kon door den schrijver dezer regelen, toentertijd bezoldigd bondssecretaris, aan het Hoofdbestuur worden medegedeeld, dat de zaak in orde was en in 1907 was de aansluiting, nadat hij verschillende vergaderingen had bijgewoond en daar de noodzakelijkheid van aansluiting had aangetoond, een feit. Op het congres, dat jaar te Utrecht gehouden, waren de Amsterdammers voor het eerst als bondgenooten tegenwoordig.

Wanneer we hier schrijven, dat de Amsterdammers voor het eerst als bondgenooten tegenwoordig waren, dan is daarmede niet gezegd, dat ze niet vroeger op onze congressen aanwezig waren. In 1902 was op het Rotterdamsch congres onze latere Hoofdbestuurder J. Truyman aanwezig. Hij was afgevaardigde als secretaris van den toenmaligen Amsterdamschen Bond, maar we kunnen hier wel dadelijk aan toevoegen, dat deze vertegenwoordiging niet de zoo gewenschte toenadering ten gevolge had. Verschil in standpunt en strijdmethode traden daarbij zoozeer op den voorgrond, dat we na afloop van het congres tegen elkander zeiden: aansluiting van dezen Amsterdamschen Bond behoeven wij niet te verwachten. Men leze in dit verband de bijdrage van onzen vriend Jan Snikkers, voorkomende in dit gedenkboek.

Van het kleine afdeelinkje, dat we vroeger hadden en waarvan een tweetal afgevaardigden het Utrechtsche congres in 1904 bijwoonden, kon toen nog moeilijk worden gesproken als van definitieve bondgenooten.

Om geheel volledig te zijn, zou ook een bespreking moeten worden gewijd aan de afdeelingen van den Bond, die successievelijk werden opgericht. Dat zou echter zooveel ruimte van ons boek in beslag nemen, dat we tot ons leedwezen daarvan

moeten afzien. We volstaan met hiernaast een lijst van de thans bestaande afdeelingen af te drukken met vermelding van het jaar, waarop zij zijn opgericht en zonder onderbreking bij onzen Bond hebben behoord. Er zijn n.l. een aantal afdeelingen, die 2, 3, sommige zelfs 4 of 5 maal zijn opgericht en het komt ons niet wenschelijk voor al deze jaartallen te vermelden. Wat de afdeeling Santpoort betreft merken wij nog op dat de tegenwoordige afdeeling Bloemendaal P. E. N. vroeger was ondergebracht bij Santpoort.

Naast de ontwikkeling van het afdeelingen- en ledental van onzen Bond, dient ook een bespreking te worden gewijd aan den financieelen toestand van onze organisatie. In onze mededeelingen omtrent de oprichting van onzen Bond, maakten we er reeds melding van, hoe gering de bereidvaardigheid was om een redelijke contributie aan dezen Bond af te dragen. Ter gelegenheid van de oprichtingsvergadering te Utrecht, gingen er zelfs stemmen op om zegge en schrijve *een halve cent per lid en per week* bondscontributie te betalen. Deze geringe offervaardigheid kwam niet voort uit de personen, die als afgevaardigden aanwezig waren, ze was te wijten aan de kleine contributie, die in de plaatselijke vereenigingen werd geheven. Er waren er, die 3 cents per lid en per week of 10 cents per maand ontvingen en het spreekt wel vanzelf, dat, zou er voor plaatselijke doeleinden nog iets overschieten, slechts een klein bedrag voor de bondskas kon worden afgezonderd. De menschen waren in die dagen nu eenmaal niet wijzer; ze verstonden het niet, dat alle waar naar zijn geld moest worden berekend en het heeft jaren en jaren geduurd voor en aleer het ons was gelukt deze waarheid in de koppen te hameren, dat alleen dàn goede resultaten konden worden verkregen als de leden bereid waren de noodige financieele offers te brengen.

O! wat is er op de congressen van onzen Bond zwaar gedebatteerd over de contributie. Zou het Hoofdbestuur zijn oor te luisteren hebben gelegd naar de beweringen, die er van verschillende zijden naar voren kwamen, dan zou het er met den financiëelen toestand van den Bond treurig uitzien. „Verhoog de contributie toch niet", werd er steeds met

1901

Arnhem
Delft
Groningen
Leeuwarden
Rotterdam
Utrecht

1902

Zutfen

1904

Den Haag

1905

Alkmaar
Assen
Dordrecht
Zaandam

1906

Amersfoort
Breda
Haarlem
Kampen
Leiden
Nijmegen
Schiedam
Wormerveer

1907

Amsterdam

1908

Leeuwarderadeel

1910

Deventer
Enschede

1911

Santpoort

1912

Weesp
Zeist

1913

Castricum
Medemblik
Purmerend
Winschoten
Zwolle

1914

Gorinchem
Helder
Schagen
Hellevoetsluis

1915

Baarn
Bussum
Lochem
Middelburg
Velsen
Vlaardingen
Vlissingen

1916

Apeldoorn
Goes
Hilversum
Idaarderadeel
Maastricht
Steenwijk
Wageningen

1917

Almelo
Beverwijk
Culemborg
Ede
Gouda
Harlingen
Sneek
Veendam
Winterswijk

1918

Akkrum
Beets
Bolsward
Brummen
Doetinchem
Enkhuizen
Haarlemmermeer- [polder
Hattem
Hengelo
Hillegom
Hoorn
Kootwijk
Krommenie
Rijswijk
O.-Terschelling
Tiel
Velp
Voorburg
Woensel
Zalt-Bommel
Zandvoort

1919

Bloemendaal Gem.-werkl.
Goor
Harderwijk
Heerenveen
Huizen
Oostzaan
O.-Beierland
Scharwoude
Soest

1920

Dragten
Emmen
Lemmer

1921

Dwingelo
Opsterland

1922

Tilburg

1923

Meppel
Putten
Schoten
W.-Terschelling

1924

Venlo
Blerick

1925

Warmenhuizen

angstige gezichten gezegd, „want dan loopen de leden weg!" Zij, die dat argument naar voren brachten, begrepen nog niet, dat de leden, de krentenwegers natuurlijk uitgesloten, niet gingen loopen wegens verhooging van contributie, neen als ze als lid bedankten, was de reden meestal gelegen in het feit, dat de bond niet voldoende voor hun belangen op de bres kon staan. Het ging juist andersom dan de tegenstanders van contributie-verhooging beweerden. Naarmate de financieele toestand verbeterde, werden meerdere en betere resultaten bereikt en deze successen waren het, die de werfkracht van den Bond verhoogden. Een en ander blijkt uit onderstaand staatje:

Jaar	Aantal		Inkomsten	Uitgaven	Bezit
	Afd.	Leden			
1901	10	1400	*f* 145.49	*f* 115.05½	*f* 30.48½
1902	13	2300	„ 686.06	„ 547.57½	„ 168.97
1903	14	2700	„ 1.410.81	„ 1.573.03	„ 6.75
1904	15	2226	„ 1.493.35½	„ 1.350.76½	„ 149.34
1905	13	2330	„ 1.295.42	„ 1.394.61	„ 50.15 } te kort
1906	17	3042	„ 6.468.69	„ 7.331.77	„ 812.03 } in kas
1907	22	3275	„ 9.936.64	„ 9.044.27	„ 79.44
1908	25	4792	„ 20.349.04½	„ 20.126.63½	„ 301.85
1909	30	4127	„ 15.087.15	„ 15.078.49	„ 310.51
1910	29	4055	„ 15.106.02	„ 15.401.17½	„ 15.35½
1911	26	4187	„ 19.450.87	„ 16.614.08	„ 2.852.14½
1912	27	4996	„ 35.442.93½	„ 33.285.92½	„ 5.009.15½
1913	28	5471	„ 39.602.84	„ 26.347.54	„ 8.264.45½
1914	34	6687	„ 46.382.10½	„ 49.862.34	„ 4.784.22
1915	38	6462	„ 43.041.27	„ 40.224.43	„ 7.601.06
1916	43	6663	„ 50.093.67	„ 49.675.39	„ 8.019.34
1917	52	8018	„ 66.777.56	„ 61.049.93	„ 13.746.97
1918	63	10354	„ 120.733.29	„ 123.134.08½	„ 11.346.17½
1919	79	12682	„ 174.264.17½	„ 150.326.82	„ 35.283.53
			Bezittingen	Schulden	Zuiver vermogen
1920	97	15124	*f* 153.530.11½	*f* 203.98.79	*f* 133.131.31½
1921	103	15233	„ 272.043.59½	„ 24.745.82	„ 247.297.77½
J922	103	15049	„ 375.557.17½	„ 38.734.08½	„ 336.823.08½
1923	101	14743	„ 453.944.93½	„ 23.480.53	„ 430.464.40½
1924	106	14449	„ 552.181.06	„ 40.280.46	„ 521.900.60
1925	104	13486	„ 636.715.22	„ 600.22.96	„ 576.692.26
1926	104	13164	—	—	

Het Bondsgebouw te *Amsterdam*, Stadhou=derskade 68, waarin het Hoofdbestuur en de afdeeling Amsterdam zijn gevestigd.

De cijfers omtrent de stijging van het ledental loopen slechts tot 1921, omdat nadien een algemeene malaise intrad en de geheele arbeidersbeweging, na een periode van al te snellen groei, in ledental terugliep.

Het spreekt wel vanzelf, dat de lijn niet zonder intervallen is gestegen. Zoo nu en dan liepen we ondanks alles wel eens in ledental terug, maar neemt men deze gegevens over het eerste 20-tal jaren, dan zal men daarin een volledige bevestiging zien van onze bewering, dat de tegenstanders van contributie-verhooging ongelijk hadden.

Niet alleen echter liep de strijd over het bedrag van de contributie, er was ook groot verschil van meening over de vraag, wie of eigenlijk het leeuwendeel moest hebben, de bonds- of de afdeelingskas. Gedurende de eerste jaren van zijn bestaan hebben de afdeelingen den baas gespeeld over de bondsfinanciën en werd de bondskas maar slecht, zeer slecht voorzien. Later is de toestand anders geworden. Naarmate meerdere centralisatie noodig was om de grootst mogelijke resultaten te bereiken, kwam men steeds meer tot het inzicht, dat deze centralisatie ook op financieel gebied moest worden doorgevoerd. Zonder zwaren strijd is dat natuurlijk ook niet gegaan, maar nu er een contributie-regeling is ingevoerd, die geldt voor den geheelen bond, nu meenen wij te mogen constateeren, dat niemand daarvan spijt heeft.

De contributieregeling is nu als volgt:

	Tot	*f* 8.— en minder	22	cents
f 8.—	„	„ 9.99	24	„
„ 10.—	„	„ 11.99	26	„
„ 12.—	„	„ 13.99	28	„
„ 14.—	„	„ 15.99	30	„
„ 16.—	„	„ 17.99	32	„
„ 18.—	„	„ 19.99	34	„
„ 20.—	„	„ 21.99	36	„
„ 22.—	„	„ 23.99	38	„
„ 24.—	„	„ 25.99	40	„
„ 26.—	„	„ 27.99	42	„

vervolgens bij elke 2 gulden of gedeelte daarvan aan loon stijgende met 2 cts. per week.

Weliswaar werden op de laatste congressen nog klachten gehoord, dat een bedrag van 7 cts. per lid voor de afdeelingen

te gering zou zijn, maar over het principe werd niet meer gestreden.

Geen wonder ook, want deze gecentraliseerde contributie-regeling biedt verschillende voordeelen. In de eerste plaats worden de gelden beter en voordeeliger beheerd, in de tweede plaats is er een vrijwel volmaakte contrôle zoowel op de bonds- als op de afdeelingskassen ingevoerd. Maakt men een vergelijking met de bondsadministratie van voorheen en thans, dan valt onmiddellijk het groote verschil op. Iedere maand wordt door middel van maandstaten aan den bonds-penningmeester medegedeeld het aantal verkochte zegels en onder bepaalde hoofden wordt daarbij een opgave van de inkomsten en uitgaven der afdeelingen gedaan. Overeen-komstig deze staten, die aan het hoofdkantoor nauwkeurig worden gecontroleerd, worden de gelden aan de bondadmini-stratie opgezonden, zoodat er van vergissingen, we zullen maar geen ander woord gebruiken, geen sprake meer kan zijn.

Gaan we nu het staatje betreffende onze bondsfinanciën verder ontleden, dan bemerken we, dat de inkomsten de uitgaven steeds hebben overtroffen en het bondsvermogen voortdurend is toegenomen. Laat ons beginnen met mede te deelen, dat in 1920 een belangrijke verandering in de finan-cieele administratie is gebracht. Die verandering heeft op het bezit van den Bond geen invloed geoefend, maar wel op de cijfers betreffende de inkomsten en uitgaven.

Er wordt, zooals men ziet, sinds dien tijd dan ook niet meer gesproken van inkomsten en uitgaven, maar van „bezittingen en schulden".

Op het staatje zien we verder, dat het zuivere bondsver-mogen is gestegen op 1 Januari 1926 tot een bedrag van bijna 580.000 guldens. Inderdaad is het zuivere bezit van den Bond niet onbelangrijk grooter, omdat de huizen, die het eigendom van den Bond zijn, n.l. in Rotterdam, Amsterdam en Utrecht elk slechts voor *f* 1.— op de balans voorkomen, zooals ook het geheele meubilair, dat de bond bezit.

Het is in dit verband, dat wij een vergelijking maken willen tusschen de kantoren van den Bond voorheen en thans.

We zien ons nog zitten, daar in Leeuwarden op het zolder-

Het gebouw van den Bond te *Rotterdam*,
Spoorsingel 80, waarin de afd. Rotterdam
is gevestigd.

kamertje. 's Avonds als het werk was afgeloopen en de noodige vergaderingen waren gehouden, trokken we naar boven om als bondssecretaris de brieven te beantwoorden en vragen omtrent het tactisch optreden op te lossen. Natuurlijk stond er niets meer dan een tafel, een kastje en twee stoelen; de wanden waren, voorzoover ze niet in beslag genomen werden door allerlei bondszaken, kaal en geheel zonder behang. Daar zat je dan in dat „unheimische" hok, een anderen naam kan er moeilijk aan gegeven worden, tot laat in den nacht te werken. Op dat oogenblik vraagt men zich af, hoe het mogelijk was, onder die omstandigheden de vele bondswerkzaamheden te verrichten. Laten we dan ook maar dadelijk zeggen, indien we het vergelijken bij den tegenwoordigen toestand, het was er naar.

De tijden, dat men zich zoo behelpen moest, zijn gelukkig achter den rug. Op de Stadhouderskade 68 te Amsterdam staat een huis, waarin de kantoren van den Bond en de afdeeling Amsterdam gevestigd zijn. De inrichting daarvan is van dien aard, dat gerust kan worden gesproken van een zekere volmaaktheid. Daarin worden alle vraagstukken, die voor onzen Bond van belang zijn, besproken en tot beslissing gebracht, hetzij in vergaderingen van het hoofdbestuur of het Dagelijksch Bestuur, of wel door en met de andere bondsfunctionarissen.

Misschien stellen onze bondsleden er belang in eens te zien hoe ons kantoor te Amsterdam er van buiten uitziet. Op pagina 83 ziet men een aardige foto van ons bondsgebouw.

We geven hierbij meteen een foto van de bondsgebouwen in Rotterdam op pagina 87 en Utrecht op pagina 91. Beide gebouwen zijn evenals dat in Amsterdam, in het onbezwaard bezit van den Bond. Gaat het onzen bondsleden, zooals ons, dan zien ze met trots, dat de arbeiders in dienst van de overheid, in staat gebleken zijn zulke monumenten van kracht te scheppen.

Het is wel natuurlijk, dat een bezit van een vermogen van bijna 600.000 guldens, ons ook met een zekere zorg vervult. We hebben andere dagen gekend. Wat hebben we wel in de penarie gezeten als de drukker van ons bondsorgaan ons

kwam vertellen, dat we ook eens aan betalen moesten denken, omdat er in de laatste maanden geen cent was afgedragen. Schrijver dezer regelen trok er dan maar weer op uit om te trachten geld te krijgen. Een paar gegoede partijgenooten moesten er dan maar weer aan gelooven of er werd een leening gesloten bij den A. N. D. B.

Nu is gelukkig aan deze manier om de bondshuishouding te voeren met het geld van anderen, een einde gekomen. Wat noodig is voor een goede functionneering van den Bond kan zonder eenige zorg worden aangeschaft en wat meer zegt: we hebben een strijdkas gevormd, die, wanneer de nood aan den man mocht komen, den tegenstander het noodige ontzag zal inboezemen.

O! we loopen niet te razen en te schreeuwen als de communistische federatie: „staken maar jongens!" Deze „staak-maar-raak-tactiek", als een gymnastische oefening voor den grooten dag, kan door ons niet worden aanvaard. Maar als het er op aan komt, dan zijn we voor een zoodanig gevecht wel een beetje beter van ammunitie voorzien dan de communistische vechters-bazen-met-den-mond. De Federatie is niet in staat een staking van eenigen omvang, ook maar eenige dagen te financieren, evenmin is zij in staat eventueele slachtoffers van haar gevaarlijk spel te ondersteunen, zooals dat bij de 8 Juni staking te Amsterdam wel duidelijk gebleken is. Wij daarentegen zijn in staat bij een eventueele staking, gedurende verscheidene weken redelijke uitkeeringen te doen en mochten er onverhoopt, ondanks alles toch slachtoffers vallen, dan behoeven we niet, zooals de Federatie, op te treden als een instituut voor armenzorg.

Bij de staking der straatmakers in Den Haag heeft onze Bond, behalve de vrijwillige bijdragen, een bedrag uitgekeerd van *f* 5554.31. De firma Elshout, die nimmer aan de eischen wilde tegemoet komen, werd op deze manier gedwongen het noodige water in den wijn te doen. Wanneer het er op aan komt, deinzen we niet voor een staking terug, indien we over de noodige mannetjes beschikken, en we zijn in staat gebleken een 6-tal weken lang de noodige uitkeeringen te doen.

Hetzelfde kan worden gezegd van de 8 Juni-staking. Ter-

Het gebouw van den Bond te *Utrecht,* Poortstraat 43, waarin het kantoor der afdeeling Utrecht is gevestigd.

wijl onze communistische tegenstanders niet in staat waren de noodige uitkeeringen te doen, betaalde onze Bond, zonder de minste drukte een bedrag uit van *f* 6796.07.

Trouwens ook andere uitkeeringen konden zonder eenige moeite worden gedaan. Zoo keerde de bond uit aan de erfge= namen van overleden bondsleden een totaal bedrag van *f* 24.802,50. Aan onschuldig of te zwaar gestraften kwam een bedrag van meer dan *f* 2000.— ten goede, terwijl bij ongeval= len, waartegen onze bondsleden verzekerd zijn, niet minder dan *f* 13.665,— kon worden betaald.

Laten we deze beschouwingen besluiten met de mededee= ling, dat onze bondsadministratie zoo in elkander zit, dat de contributie, die over 1925 is geïnd tot een percentage is opge= voerd van bijna 95 pCt. van het ledental. Indien we een verge= lijking maken tusschen vroeger en nu, dan zal zelfs de ergste zwartkijker niet kunnen tegenspreken, dat in onzen Bond ten opzichte van de contributie=inning bijna het volmaakte is bereikt. Een zekere speling tusschen betalende en boek=leden komt natuurlijk in elke organisatie voor. En wanneer wij dat, zij het met groote moeite en taaie volharding tot 5 pCt. hebben weten terug te brengen, dan kunnen wij een verge= lijking met andere bonden gemakkelijk doorstaan.

HET BONDSORGAAN.

ONGETWIJFELD is het bondsorgaan als een wapen in den strijd van groote beteekenis. Niet alleen, omdat door middel van het vakblad een geregeld contact kan worden onderhouden tusschen de bondsleiding en de leden, maar ook omdat het een goede gelegenheid biedt om de tegenstanders van den Bond te signaleeren en desgewenscht te woord te staan. Och, we zijn er nu reeds lang aan gewend en we weten niet beter of het hoort zoo, maar ontkend kan niet worden, dat autoriteiten en hoofdambtenaren er groot respect voor hebben. Ze hebben er een broertje aan dood om in de krant aan de kaak gesteld te worden. Herhaaldelijk is ons gebleken, dat, wanneer we een of andere daad van willekeur, van reglementsovertreding, van een slechte behandeling van het lagere personeel in ons bondsorgaan hadden besproken, dat er spoedig een einde kwam aan de willekeur, aan de rechtsverkrachting en dat van hooger hand een betere behandeling werd voorgeschreven.

Dat de uitgifte van een strijdorgaan voor de organisatie van groot belang is, werd ook ingezien door de aanwezige afgevaardigden op het congres van 27 October 1901 te Arnhem. Immers daar werd met algemeene stemmen het besluit genomen, waarbij aan het Hoofdbestuur opdracht werd gegeven, voor het e.v. congres, dat Pinksteren te Rotterdam werd gehouden, een tweetal proefnummers uit te geven. Op dat congres zou dan een definitieve beslissing worden genomen.

Het toenmalige Hoofdbestuur heeft zich prompt van deze opdracht gekweten. Het eerste proefnummer zag het licht op 19 April 1902 en het tweede in Mei d.a.v. Aan de leden van het Hoofdbestuur Luremans en Van Zelm, beiden wonende te Arnhem, werd opdracht gegeven de noodige voorbereidingen te treffen. Ze hebben daarbij het geluk gehad iemand te vinden, die in dienst was van de Gemeente en de oprichting van onzen Bond met ingenomenheid had begroet, die hen daarbij behulpzaam was en we brengen hem hier daarvoor nog een woord van dank. Mede daaraan is het te danken, dat het orgaan met groote instemming werd ontvangen en het

besluit werd genomen, voor rekening van den Bond een week-blad uit te geven.

De beide proefnummers waren verschenen onder den titel *De Gemeentewerkman* en het Rotterdamsche congres besloot het weekblad onder dezen titel uit te geven. De eerste pagina van het eerste nummer drukken we hierachter verkleind af, omdat we meenen, dat vele van de tegenwoordige bonds-leden daarvoor wel eenige belangstelling zullen hebben.

Het besluit om een weekblad uit te geven, was een getui-genis, dat men in die dagen niet voor een klein geruchtje vervaard was. Zoo maar, op groot lef, te besluiten, iedere week een orgaan uit te geven, zonder dat er ook maar eenig kapitaal aanwezig is, is geen kleinigheid. Het geluk is met de stoutmoedigen, heeft men blijkbaar gedacht en inderdaad het is gelukt. In Augustus 1902 heeft het derde nummer van *De Gemeentewerkman* het licht gezien en sedert is prompt iedere week het orgaan van den Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden verschenen tot aan 9 Januari 1915, toen het den titel van *De Werkman* kreeg, welke naam op 10 Juli 1920 veranderd werd in *Ons Weekblad*, zooals het tegenwoordig nóg heet.

We moeten echter nog even op het congres terugkomen. Zooals we reeds eerder mededeelden, waren op dat congres als gast aanwezig twee bestuursleden van den Amsterdam-schen Bond. Bij monde van Truyman werd tegen den titel van het orgaan bezwaar gemaakt. In Amsterdam, zeide Truy-man, zal ook een krant onder denzelfden titel verschijnen en wanneer er twee kranten van denzelfden naam zijn, zou dat verwarring stichten.

Allerwegen werd dat beaamd en in verband daarmede werd Truyman in overweging gegeven het orgaan van den Amster-damschen Bond den titel te geven van *De Amsterdamsche Gemeentewerkman*. Niet alleen, aldus werd er opgemerkt, wordt op deze wijze verwarring voorkomen, maar ook de naam zal juister zijn, omdat het een zuiver Amsterdamsch orgaan zou worden, zulks in tegenstelling met ons vakblad, dat als orgaan voor het geheele land zou gelden. We hebben toen niet bemerkt, dat Truyman deze oplossing met groote

instemming heeft aangehoord, maar hij had er niet veel tegen in te brengen.

De opdracht aan het Hoofdbestuur om een weekblad uit te geven, werd wel gemakkelijk verstrekt, maar, het moge hier worden gezegd, de uitvoering leverde wel eenige moeilijkheden op: Laat ons hier in het kort daaromtrent eenige mededeelingen doen: de redactie werd aan Luremans opgedragen en het moge worden getuigd, dat Kees, ook al kreeg hij in den eersten tijd daarbij eenige hulp, de moeilijkheden, die zich aanvankelijk voorgedaan hebben, heeft weten te overwinnen. De administratie kreeg Van Zelm op te knappen en als drukker werd de Arnhemsche firma Misset aangewezen. Op dit terrein waren de moeilijkheden dus al spoedig overwonnen, maar ten opzichte van de financiën ging het niet zoo van een leien dakje. Tenslotte bracht de afdeeling Rotterdam in deze moeilijke kwestie uitkomst.

Wat er ook van de toenmalige Rotterdammers zou kunnen worden gezegd, onomwonden moet hier worden erkend, dat hun de eer toekomt het bestaan van ons weekblad te hebben verzekerd, door het nemen van een collectief abonnement.

In *De Gemeentewerkman* van 6 September 1902 verscheen het volgende berichtje:

BRAVO!

Rotterdam kunnen wij de eer geven, dat het de uitgave van ons blad voorloopig heeft verzekerd, door de contributie zoo te wijzigen, dat *elk* lid wekelijks een exemplaar ontvangt. Welke afdeeling volgt?

Niet, zooals nu, werd aan elk bondslid een orgaan toegezonden voor rekening van den Bond; in die dagen werden de leden vrijgelaten zich al of niet te abonneeren. En het moet hier worden erkend, dat, wanneer de afdeeling Rotterdam het collectieve abonnement niet zou hebben genomen, het voortbestaan van *De Gemeentewerkman* niet zonder gevaar zou zijn geweest. Gelukkig hebben onze Rotterdamsche kameraden met hun kloek besluit den bond uit de moeilijkheden geholpen en het past ons hier hun daarvoor een woord van welverdiende waardeering te brengen. We houden ons overtuigd, dat we dit hier kunnen doen namens den geheelen bond.

APRIL 1902. No. 1.

De Gemeente-Werkman.

Orgaan van den Landelijken Bond van Gemeente-Werklieden.

Proefnummer, uitgegeven volgens besluit van de vorige Algem. Vergadering d.d. 27 October 1901.

De organisatie der arbeiders moet berusten op het gemeenschapsgevoel.

Redactie: Hoofdbestuur van den Bond.
Adres Redactie en Administratie:
JOHANNASTRAAT 64, ARNHEM.

De organisatie is de vlont der redding die ons naar eene betere toekomst brengen zal.

Ons Orgaan.

Het eerste van de beide proefnummers ziet thans het licht. Zullen wij zoo zijn dat er een blijvend orgaan op zal volgen? Zal het een weekblad of een maandblad [illegible] worden of zal de [illegible] ook in deze de beste [illegible], die wij niet in [illegible] ja of neen [illegible].

De [illegible] van een eigen orgaan behoeft zeker niet meer bepleit te worden, dat [illegible] het besluit van de vorige Algemeene Vergadering reeds voldoende. Immers, willen wij in voortdurende aanraking zijn met leden en Afdeelingen onderling dan is een periodiek verschijnend orgaan daarvoor de aangewezen weg. We zullen in dit artikel trachten alleen te zetten wat wij van een blad voor onzen Bond mogen verwachten, wat het voor den Bond behoort te zijn, om in het volgende No. te bespreken de wenschelijkheid van den tijd van verschijnen.

Niet alleen zal het blad tot taak hebben als spreektribuun op te treden van de Afdeelingen en leden van den Bond, niet alleen zullen door mededeelingen van de toestanden uit de verschillende plaatsen, door een voortdurend onderzoek als 't ware, den Bond die gegevens moeten verschaft worden, die noodig zijn voor een correct en juist optreden van de organisatie in haar geheel, ter verbetering daarvan, niet alleen zal het blad met hand en tand en ten allen tijde onze belangen hebben te verdedigen, maar het zal vooral dienstig zijn om de organisatie zeer weerbaar te maken, want zonder dat kunnen en zijn wij niets. Het zal een stuw- en drijfkracht moeten zijn voor de laksen en lauwen; het zal bij velen onzer mede-arbeiders niet het minst te strijden hebben tegen vooroordeel en sleur.

Wij weten wat dat zeggen wil, maar wij weten ook, dat een voortdurend hameren ten slotte de meest vaste slaper wakker maakt en hameren zal het moeten, altoor hameren op het aambeeld „Vereenigt U," opdat we voorkomen dat de economische omstandigheden ten slotte noodzakig worden, dat zij de onwilligen zullen dwingen hun heil te zoeken in den Bond.

Het blad zal zich in den strijd ter verovering van eene betere maatschappelijke positie voor de Gemeente-werklieden, naar vele zijden hebben te richten, wil het ons nader bij ons doel brengen. Wat de wapenen daarvoor? Deze moeten velerlei zijn. Geen enkel wapen mag verwaarloosd worden, maar ook geen enkel wapen als het eenige wapen op de voorgrond worden geplaatst, want [illegible] wordt het uitzoeken der wapenen niet [illegible] daarvoor zijn we nog te zwak; we hebben elk wettelijk- en moreel wapen aan te vatten, dat we vinden en vooral met die wapenen te strijden waarmede we bestreden worden, mits deze eerlijk zijn.

Het blad zal tot taak moeten hebben, krachtig mede te werken tot het steeds hechter en steviger maken van de eenheid in den Bond, opdat we als een vast [illegible] belalen mede op marcheeren in het groote leger van den arbeid.

Het zal moeten aankweeken en versterken ons gevoel van solidariteit, niet alleen ten opzichte onzer organisatie, maar ook en vooral in betrekking van ons, tot de andere organisaties, want we moeten steeds meer en krachtiger ontwikkelen het besef, dat, evenals een mensch slechts iets vermag als hij in zijn streven door anderen wordt gesteund, evenzoo een organisatie eerst waarlijk iets vermag als hij door andere organisaties wordt gesteund. [illegible] om steun te verdienen, om steun in onzen rechtvaardigen strijd te kunnen, te mogen eischen, moeten we ook anderen steun verleenen.

Zal het blad ook maar in geringe mate aan de opgewekte verwachtingen kunnen voldoen dan zullen wij al onze krachten er aan moeten geven: niet alleen door de te benoemen redactie met alles wat er onder de Gemeentewerklieden voorvalt op de hoogte te houden, maar ook door steeds nieuwe abonné's te werven en voortdurend en overal met en voor het blad propaganda te maken.

Zonder uw hulp, *zonder* uw krachtigen steun zal het *niets* vermogen, maar *met* uw hulp en *met* uw steun zal het niet alleen levensvatbaarheid bezitten, maar zelfs een onmisbaar en onschatbaar wapen worden in onzen strijd.

L.

BESCHRIJVINGSBRIEF

voor de

Tweede

ALGEMEENE VERGADERING

te houden

op den 2en Pinksterdag den 19en Mei, en den dag d. a. v. den 20en Mei 1902 te Rotterdam.

Strijd-Program.

De volgende Afdeelingen stellen voor:

ZAANDAM:

De Bond wende alle wettige middelen aan ter verkrijging van de zoo noodige 8-uren dag op alle Gasfabrieken.

ZAANDAM:

De Bond wende alle wettige middelen aan om voor alle losse arbeiders in dienst der gemeente, in welke categorie ook, evenals voor de vaste werklieden, de zekerheid te verkrijgen, dat bij ziekten zoowel als bij invaliditeit, het volle loon uitgekeerd zal worden, in dien zin, dat als een werkman 1 maand onafgebroken in dienst is, hij recht heeft op 2 weken, is hij 2 maanden in dienst dan 6 weken, tot zoolang, dat, wanneer hij een jaar onafgebroken in dienst is, hij de zelfde rechten heeft als de vaste werklieden.

DORDRECHT:

De Bond stelt zooveel mogelijk pogingen in het werk om alle Gemeentewerken in eigen beheer te nemen.

Toelichting: Het komt vaak voor dat timmer- en metselwerk als andere werken worden uitbesteed of ook wel aan den een of ander gegeven, zoodat een arbeider-vakman vaak als looper wordt gebruikt en zijn vak niet kan onderhouden.

ROTTERDAM:

De Bond agiteere voor minimum-loon en maximum arbeidstijd.

DELFT en LEEUWARDEN:

De Bond agiteere voor algemeen kiesrecht.

SCHIEDAM:

De Algemeene Vergadering bespreke de middelen, die aangewend kunnen worden ter verkrijging van het volle loon bij ziekte of ongevallen en ter verkrijging van eenige verlofdagen met behoud van salaris.

Statuten-Wijziging en Kon. goedkeuring.

GRONINGEN:

Het Dagelijks Bestuur wordt gevestigd in één plaats met toevoeging van 7 Bestuurleden uit verschillende Afdeelingen met aanwijzing uit welke Afdeelingen zij moeten worden gekozen.

GRONINGEN:

De vergaderingen worden gehouden om de 3 maanden, waarin de Bestuursleden verslag uitbrengen van de werkzaamheden hunner Afdeelingen.

GRONINGEN:

De reis- en verblijfkosten worden betaald uit de Bondskas met vaststelling hoeveel iedere afgevaardigde zal ontvangen.

Stelt voor f 1.50 per dag en f 1.— per nacht te vergoeden.

SCHIEDAM:

De Bond van Ned. Gemeente-Werkl. werke in vooruitstrevende zin doch blijve op zuiver sociaal terrein en onthoude zich als Bond van alle politiek.

Toelichting op de Algemeene Vergadering.

DELFT:

De Afdeeling stelt voor Utrecht als standplaats aan te wijzen.

LEEUWARDEN:

Art. 2 letter *f.* wordt aldus gelezen. Het behartigen der stoffelijke belangen van Gemeente-Werklieden, die buiten hun schuld zonder betrekking zijn, en van hun nagelaten betrekkingen.

DELFT:

De Bond vraagt de Kon. goedkeuring op de Statuten, daarna worde ieder Bondslid in den lande van een exemplaar voorzien, als bewijs van lidmaatschap en opdat de leden weten welke wegen zij [illegible] bewandelen en voor hun open staan.

LEEUWARDEN:

De Bond vraagt de Kon. goedkeuring op de Statuten, wanneer die verkregen is, zorgt het Hoofdbestuur dat de Afdeelingen voor elk harer leden een exemplaar krijgt tegen den kostenden prijs.

Toelichting: Het is toch gewenscht dat elk lid de Statuten in zijn bezit heeft opdat hij ten allen tijde bekend zij met het doel, streven en inrichting zijner Vereeniging.

Propaganda Drankbestrijding.

ROTTERDAM:

Het Congres spreke zich uit over het standpunt van den Bond ten opzichte van de drankbestrijding.

Toelichting: Waar in den laatsten tijd hoe langer hoe meer de drankbestrijding een frisch en flink element heeft doen geboren worden in de arbeidersbeweging, terwijl tevens voortdurend blijkt, dat de drinkgewoonte en bedwelming in nauw verband staan met het sociale vraagstuk en deze volkskanker voor een groot deel daarin zijn oorzaak vindt behoort de Bond van Ned. Gemeente-Werklieden als centraal lichaam van eene niet onbeduidende categorie van arbeiders, niet onverschillig toe te zien, maar zich te dien opzichte te verklaren, en zoo noodig aan dit belangrijk doel medewerken.

ZAANDAM:

De Bond propageere krachtig ten opzichte van vakbeweging en drankbestrijding.

Bonds-Orgaan en Jaarboekje.

LEEUWARDEN:

De Bond geeft een Maandblad uit.

Elke afdeeling is verplicht geabonneerd te zijn op zooveel bladen als zij leden telt.

DELFT:

De Bond gaat over tot de oprichting van een Bondsorgaan.

Toelichting: Het is voor den Bond noodzakelijk.

ZAANDAM:

Bij de oprichting van een orgaan komt er een rubriek drankbestrijding.

LEEUWARDEN:

De Bond geeft in de maand November een Jaarboekje uit. Dit moet bevatten de namen der Afdeelingen met de namen en de adressen der Secretarissen, verder stukken over doel en streven van den Bond, maandkalenders enz. enz.

Uit Leeuwarden.

Het invoeren van het 3-ploegenstelsel aan verschillende Gemeente-gasfabrieken had tot gevolg dat ook te Leeuwarden de stokers der gasfabriek begonnen in te zien, dat, waar het invoeren van bovengenoemd stelsel overal een goed resultaat had, zij niet mochten achterblijven om ook voor deze verbetering te ageeren. Dat het een verbetering zou zijn behoeft zeker geen betoog, daar de stokers 84 uren in de week voor de vuren moesten staan.

Het eerste werk was een adres te richten aan den Raad, maar wie denkt dat de heeren het hun aandacht waardig keurden, heeft zich vergist. 2 Jaren lang werd er gewacht voor dat wij er iets van hoorden. In dien tusschentijd zaten wij echter niet stil, het gebrek aan een goede organisatie deed zich steeds meer en meer gevoelen, zoodat wij pogingen in het werk stelden eene Vereeniging op te richten. Die slaagden goed; dadelijk traden er 47 leden toe.

De Vereeniging kon direct de hand aan den ploeg slaan, daar er verschillende misstanden bestonden. Bij de Gemeentereiniging bestond geen maximum arbeidstijd; vaak kwam het voor dat zij na een zware dagtaak in de stad nog werden gezonden naar de veemarkt; meermalen was het tegen 4 één uur voor dat die gereinigd was, overwerk werd hun nooit betaald. Hierbij kwam nog dat het gereedschap door hun zelf moest worden aangeschaft en onderhouden. Van verlof was geen sprake, terwijl het optreden van den directeur en opzichters buiten alle cijfers was.

Ook aan de publieke was het geen Eldorado. Wel bestond hier een vastgestelde werktijd maar voor velen hoe lang. Zoo moeten de [illegible] nu nog na een dagtaak van 10 uren gedeeltelijk dienst doen als lantaarnopsteker en ieder kan nagaan, wat het zeggen wil, dag en nacht in de weer te zijn. Ook de taak der werklieden in het ziekenhuis is niet benijdenswaardig. Meermalen is het voorgekomen en komt het nog wel voor, dat bij het openen der kalkkisten de vogels in het zuiverhuis aanwezig, dood neervallen.

Bij de publieke werken bestaan nog werkdagen van 's morgens 5 tot 's avonds 7 uur, terwijl ook hier de werkman steeds ter beschikking moet staan, zoowel 's nachts als overdag, zoowel Zondags als in de week.

Het loonstelsel laat ook veel te wenschen over, loonen van f 6.— en f 6.50 zijn geen zeldzaamheid.

Door het krachtige werken der Vereeniging zijn vele verkeerdheden weggenomen. De agitatie voor de 8-uren dag is een waar succes geweest, te meer daar de georganiseerde arbeiderswereld in Leeuwarden meestreed. Zooals ik boven reeds mededeelde duurde het 2 jaar voor wij weer iets van het adres der stokers vernamen. De Gemeenteraadsverkiezing had eenige vooruitstrevende

Het voorbeeld van Rotterdam heeft ongetwijfeld stimuleerend gewerkt. Niet alleen omdat enkele andere afdeelingen, in navolging daarvan een soortgelijk besluit namen, maar ook omdat het hoofdbestuur op het congres, in 1905 in Den Haag gehouden, zonder groot bezwaar een voorstel kon indienen tot zoodanige verhooging van de contributie, dat voortaan ook aan ieder bondslid de krant zou worden verstrekt.

O! we hebben daarover wat moeten hooren van de Amsterdammers, die meer en meer in anarchistisch vaarwater geraakten. Een dergelijken dwang aan de leden op te leggen, was wel de grootste schending van de vrijheid tot het kiezen van de geëigendste lectuur voor elk lid individueel.

We hebben ons van die critiek maar bitter weinig aangetrokken en ten slotte hebben diezelfde kritikasters zich gedwongen gezien, — maar dan kwamen ze natuurlijk eenige jaren achter ons aan — een overeenkomstig besluit te nemen. Tusschen haakjes zij opgemerkt, dat de federatieven specialiteiten waren op dat gebied; namen wij besluiten, waarmede den leden zekere verplichtingen werden opgelegd, dan hoorden we aanvankelijk een felle critiek, die langzamerhand verstomde en ten slotte gevolgd werd door een besluit van dezelfde strekking. In alles aapten ze ons na.

Maar ook al zouden de Federatieven ons op dit gebied niet hebben nagevolgd, dan zou het desbetreffende besluit toch moeten worden toegejuicht, omdat daarmede het contact tusschen de bondsleiding en alle bondsleden week in week uit was tot stand gebracht.

Ons orgaan, nu *Ons Weekblad* genaamd, verschijnt in een oplaag van 13.800 exemplaren en we gelooven niet te veel te zeggen, als we beweren, dat ons orgaan aan den Bond en aan zijn leden goede diensten heeft bewezen. Niet alleen omdat de autoriteiten aan den inhoud de noodige aandacht wijden en met onze publicaties ernstig rekening houden, maar ook omdat het goede diensten heeft bewezen bij de opvoeding van onze leden tot goede klassebewuste arbeiders. De kern van onze menschen behoort niet alleen tot uitstekende vakvereenigingsmannen, ze maken ook deel uit van de S. D. A. P. om ook op politiek gebied den klassenstrijd te kunnen voeren.

Laat ons tot besluit hier mededeelen, dat in den loop van den tijd in de redactie verandering moest worden gebracht. Niet omdat onze vriend Kees Luremans zijn taak niet met ijver en nauwgezetheid vervulde, maar omdat de redactie van het orgaan en de leiding van den Bond in één hand behoorden te zijn. Heel moeilijk kon het blad vanuit Arnhem worden geredigeerd, terwijl de bondsleiding in Rotterdam zetelde. Het was daarom, dat besloten werd het bondsorgaan in Rotterdam te doen drukken en aan den toenmaligen bondsvoorzitter P. Schoonderwoerd de redactie op te dragen. Lang heeft hij deze functie niet vervuld; in 1910 besloot het Rotterdamsch congres aan den schrijver dezer regelen de redactie in handen te geven en sindsdien werd hij op de navolgende congressen steeds weer met algemeene stemmen tot redacteur van het orgaan benoemd, zonder dat een tegencandidaat werd gesteld.

Het bondsorgaan zal in het begin van het volgend jaar zijn zilveren jubileum vieren, maar we spreken den wensch uit, dat het aanstonds bij de algemeene feestelijkheden niet zal worden vergeten. Het moge dan een half jaar te vroeg zijn, het is dan toch maar het beste, dat het in eenen mede jubileert.

DE BONDSLEIDING.

IN den loop der tijden is er in de bondsleiding, voorzoover het de personen betreft, wel eenige verandering gekomen, zooals uit dit hoofdstuk wel duidelijk zal blijken, maar wat de tactische leiding betreft, is zij vrijwel van de oprichting af, gelijk gebleven. De leiding, die van het Hoofdbestuur in al die jaren is uitgegaan, ging doelbewust steeds in moderne richting. Pogingen om daarin verandering te brengen hebben steeds fiasco geleden. Noch de leuze van neutraliteit door enkelen aangeheven, noch de leuze: politiek is uit den booze, heeft in onze organisatie kans van slagen gehad. Het zou ook wel een vreemde geschiedenis zijn geweest, dat een bond van werklieden in dienst van de gemeente zich op het anti-politieke standpunt zou hebben gesteld. Men stelle zich voor, dat we niet ons best hadden gedaan om verandering in de samenstelling van de gemeenteraden te brengen, dat we de liberale en christelijke bezitters maar stilletjes zouden hebben laten begaan om onzen vaak zeer langen arbeidsdag met een hongerloon te betalen. Wat zou het er in onze rijen bedroevend slecht uitzien. O! er waren, vooral te Amsterdam, heel wat gemeentewerklieden, die zeiden er niets van te moeten hebben de baantjesjagers op het kussen te brengen, maar ondertusschen hebben ze er wat fijn van geprofiteerd. Al scheldende op ons en op de sociaal-democraten, streken ze met genoegen de verkregen voordeelen op.

Het is hier niet de plaats om over die aangelegenheid breed uit te weiden. Beter lijkt het ons hier te constateeren, dat het hoofdbestuur van onzen jubileerenden Bond er steeds naar heeft gestreefd de belangen van de werklieden in overheidsdienst met doeltreffende middelen te dienen. Deze middelen waren steeds ontleend aan het arsenaal der moderne arbeidersbeweging. „Op voor onze speciale belangen!", was steeds het parool van de bondsleiding, maar vergeten werden daarbij niet de algemeene arbeidersbelangen. Met de grootst mogelijke nauwgezetheid is er tegen gewaakt, alleen voor groepsbelangen te strijden. Het algemeene belang en het groepsbelang, zoo werd door de bondsleiding geredeneerd is niet van elkan-

der te scheiden en we gelooven te mogen zeggen, dat de gemeentewerklieden daar wel bij zijn gevaren. Het beste bewijs daarvoor is wel, dat de Bond op dit oogenblik verreweg de sterkste is onder zijn soortgenooten en dat het onzen tegenstanders nimmer is gelukt een bond te stichten, die zóó heeft wortel geschoten als de onze. Zooals alle bonden, aangesloten bij het N. V. V., zijn ook wij de toonaangevende organisatie en dat wij dat zijn, danken wij niet het minst aan de rotsvaste leiding, die steeds van het hoofdbestuur is uitgegaan.

Het doet ons leed, dat van het eerste hoofdbestuur geen foto is genomen. Bij ons zilveren feest zou het aardig zijn om te kunnen zien, wat er nog van is overgebleven. Nu we daartoe geen gelegenheid hebben, zullen we volstaan met het noemen der namen. Zooals we reeds vroeger mededeelden, was het eerste Hoofdbestuur als volgt samengesteld: J. G. van Zelm, voorzitter, J. van Putten, penningmeester, C. J. Luremans, 2e voorzitter, W. A. van Kooten, 2e secretaris, F. A. Lindemans, 2e penningmeester, A. Katerborg, ambulant bestuurder en N. van Hinte, bondssecretaris.

Er werd bij de samenstelling van het hoofdbestuur rekening gehouden met de toenmalige wenschelijkheid, de leden zooveel mogelijk verspreid te doen zijn over het geheele land. Vandaar dat er 2 Rotterdammers, 2 Arnhemmers, 1 Utrechtenaar, 1 Groninger en 1 Leeuwarder werd gekozen. Al spoedig bleek, dat men op deze wijze wel een bestuur had samengesteld, maar dat het besturen, het leiding geven, zeer moeilijk ging. Wanneer men elkander noodig had, kon men niet samen komen en zoo moest het wel komen, dat verschillende beslissingen, waarover beraadslaging wel wenschelijk scheen, door één persoon, den bondssecretaris, werden genomen. Dat dit niet zoo blijven kon, spreekt wel vanzelf, maar het moest toch ook eerst 1905, toen de zetel van den Bond van Leeuwarden naar Rotterdam werd verplaatst, worden, voordat daarin verandering kon worden gebracht.

De eerste foto van ons Hoofdbestuur, die we hiernevens afdrukken, doet ons zien, dat er reeds verandering in de

Van links naar rechts: W. A. van Kooten, Vincent H. König, N. van Hinte, J. G. van Zelm, F. A. Lindemans, C. J. Luremans en R. Wijnands.

samenstelling is gekomen. De functie van penningmeester is dan niet meer in handen van J. van Putten, maar in die van Lindemans. Van Putten heeft de plaats moeten ruimen voor Vincent H. König, den man, die bij de oprichting van onzen Bond te Rotterdam een belangrijke rol speelde, terwijl in de plaats van den Groninger Katerborg werd gekozen R. Wynands, den ijverigen secretaris van de Utrechtsche gaswerkersorganisatie.

Het komt mij gewenscht voor, hier in het kort mededeelingen te doen over Van Zelm en Van Kooten. Beiden maken nu deel uit van vijandelijke organisaties. Van Zelm was van huis uit anarchistisch aangelegd; Van Kooten daarentegen was bij de oprichting van den Bond de sociaal-democratische richting toegedaan. De laatste zou naar onze overtuiging er nimmer aan hebben gedacht naar de federatie over te gaan, indien geen samenloop van omstandigheden — waarover we hier liever niet uitweiden, — ons gedwongen hadden hem uit onze gelederen te verwijderen. Van Zelm was, zooals we reeds eerder mededeelden, van huis uit geen modern vakvereenigingsman. Had het aan hem gelegen, dan was onze Bond met beslistheid in anarchistische richting gegaan. Bij de spoorwegstaking in 1903 kwam hij eerst recht in zijn element. Maar zooals het meerderen ging, verging het ook hem, hij ging zich te buiten en daarin vond het Arnhemsche gemeentebestuur aanleiding hem uit den gemeentedienst te ontslaan. Pogingen werden nog gedaan om dat ontslag ongedaan te maken, maar dat is niet gelukt. Het eenige, dat werd bereikt was, dat eervol ontslag werd verleend.

De Bond heeft zich tegenover deze reactionnaire daad niet onbetuigd gelaten. Niet alleen omdat hij krachtig opkwam tegen dezen broodroof, maar ook inzake den financieelen steun, die door hem aan Van Zelm werd verleend. Hem werd meer dan 500 gulden direct afgedragen, bovendien ontving hij gedurende 2 jaren lang 4 gulden per week uit de bondskas — dit was tegelijkertijd een vergoeding voor de administratie van ons bondsorgaan — en daarnaast ontving hij uit de weerstandskas van de Afdeeling Arnhem 100 gulden.

Natuurlijk was deze steun een doorn in het oog van som-

mige volgelingen van Van Zelm, die hem een bondsuitvreter noemden, en het einde van het liedje was, dat hij in Januari 1907 ontslag vroeg en verkreeg. Kort daarna werd hij één der meest perfide bestrijders van onzen Bond. In het blad van de Federatie schreef hij een aantal artikelen, die overvloeiden van leugen en laster en als belooning daarvoor werd hij eenigen tijd daarna benoemd tot bezoldigd bestuurder van de Federatie, in welke functie hij slechts korten tijd is gehandhaafd. Thans fungeert hij, als we ons niet vergissen, in de Federatie van Houtbewerkers, maar op den voorgrond treedt hij niet meer.

Vincent H. König maakt van onzen Bond geen deel meer uit. In tegenstelling met Van Zelm en Van Kooten bleef hij onzen Bond steeds een goed hart toedragen, ja in tal van momenten leefde hij ook na zijn uittreden in 1910 nog met ons mede.

König was, zooals we reeds eerder vermeldden, één dergenen, die in 1901 mede werkten om een landelijke organisatie van gemeentewerklieden te stichten. Hij moest echter achter de schermen blijven, omdat hij vreesde de Rotterdamsche organisatie, die aan den leiband van den liberalen werkman Dirk de Klerk liep, niet mee te zullen krijgen. Later toen de Rotterdammers, dank zij mede het propagandawerk van König, tot een beter inzicht waren gekomen, kwam hij meer in zijn element; hij werd zelfs eenige jaren bezoldigd bestuurder der afdeeling, maar in 1910 meende hij, in verband met zijn physieke gesteldheid, zijn eervol ontslag te moeten vragen.

Velen zullen dezen trouwen bondsvriend met leedwezen hebben zien heengaan en het past ons hier hem een woord van hartelijken dank te brengen voor het vele, dat König zoo belangeloos voor onzen nu jubileerenden Bond heeft gedaan.

Tot slot bij dit portret een kort woord over Roel Wynands. In Utrecht zullen er niet veel zijn, die onzen vriend Roel niet kennen. Met hart en ziel heeft hij zich gegeven aan de Utrechtsche organisatie, waarvan hij een der pioniers was. Niet alleen echter plaatselijk, ook landelijk was hij een der beste krachten, getuige zijn benoeming tot lid van het Hoofd-

Van links naar rechts: staande: R. Schurink, C. J. Luremans, J. W. Zoutendijk, D. Jelles. B. Nuyens; zittend: W. J. Naumann, N. van Hinte, P. Schoonderwoerd en F. A. Lindemans.

bestuur. Hij mocht dan iemand zijn, die niet het land introk, maar in de zittingen van het Hoofdbestuur werden zijn adviezen zeer op prijs gesteld.

Roel Wynands is nu gepensionneerd en de rust, die hij geniet, is zeker welverdiend en is hem van harte gegund. Roel, voor het vele, dat je voor ons deed, onzen besten dank. Geniet nog vele jaren van je welverdiende rust.

Het hiervoren afgedrukte portret is van het Hoofdbestuur, zooals dat was samengesteld, toen de zetel van den Bond van Leeuwarden naar Rotterdam werd verplaatst. Naast het drietal Lindemans, Luremans en Van Hinte, die reeds van de oprichting af in het Hoofdbestuur zitting hebben, vinden we een zestal anderen n.l.: Schoonderwoerd, Nuyens, Jelles, Zoutendijk, Schurink en Naumann.

Ten opzichte van Schoonderwoerd merken we op, dat we van hem groote verwachtingen hadden. Van huis uit katholiek, had hij van de Roomsche beweging nog al werk gemaakt en zoodoende den naam verworven van een, die nogal wat kon presteeren. Door wijlen Spiekman werd hij nogal aangetrokken en zoo kreeg hij, als een der leiders der Rotterdamsche straatmakersvereeniging, een plaats in de moderne arbeidersbeweging. Al spoedig hadden besprekingen plaats tusschen het bestuur van onzen bond en van de straatmakersorganisatie, om zich bij onzen Bond aan te sluiten en het resultaat daarvan was, dat de plus minus 200 man sterke organisatie zich aansloot en dat P. Schoonderwoerd zou worden aanbevolen tot bondsvoorzitter en redacteur van het weekblad. Alles ging overeenkomstig de afspraak en Schoonderwoerd nam de plaats in op ons bondskantoor, dat juist in die dagen van de Joost van Geelstraat naar het gebouw van de Socialistische Arbeiderscoöperatie *Voorwaarts* was overgeplaatst.

De groote verwachtingen, die wij van Schoonderwoerd hadden, zijn niet in vervulling gegaan. Reeds op het congres in 1910 te Rotterdam ging de redactie van het bondsorgaan in handen van Van Hinte over en in 1912 toen de zetel van den Bond van Rotterdam naar Amsterdam werd overge=

plaatst, ging ook de functie van bondsvoorzitter in zijn handen over.

Het komt ons niet noodig voor en ook niet gewenscht, over de persoon van Schoonderwoerd uitvoerige beschouwingen te houden. Al spoedig speelde hij een dubbele rol; hij werd met Van Essen lid van den inmiddels weder opgerichten straatmakersbond z.g. om ze weer bij onzen Bond terug te brengen, maar daarvan is nimmer iets gekomen en op dit oogenblik fungeert hij nog als propagandist van den Alg. Ned. Straatmakersbond, die plus minus 500 boekleden telt, een bondje, dat een kwijnend bestaan voert en nimmer in staat zal zijn een staking of uitsluiting van eenigen omvang te financieren.

Over de persoon van Willem Naumann hebben we reeds een en ander in het midden gebracht, zoodat we hier niet meer daarover behoeven schrijven. Een oogenblikje heeft deze man in onzen Bond eenige populariteit genoten, maar al spoedig kwam men te weten welk vleesch men in de kuip had. Toen het Hoofdbestuur niet bereid was om hem een door hem gewenschte plaats op het bondskantoor te geven, was het ook met zijn liefde voor den Bond gedaan. Inplaats van zijn vriend, werd hij zijn vijand. Met hamer en breekijzer is hij aan het werk gegaan om zooveel mogelijk van het gebouw van onze organisatie te sloopen en tot ons leedwezen moeten we hier van Naumann getuigen, dat hij aan onzen Bond heel wat kwaad heeft gedaan. Hij is later geheel aan lager wal geraakt en ten slotte gestorven, zonder door iemand te worden beweend.

Bas Nuyens van Den Haag was de man, die de Hagenaars bij onzen Bond heeft gebracht. Met Karel Essenberg en later aangevuld door Buurman heeft hij in den eersten tijd na de oprichting van onzen Bond in Den Haag een zóó krachtige actie ontwikkeld, dat het niet kon uitblijven of die moest vruchten dragen. Eerst sloot de plaatselijke organisatie van werklieden aan de Gemeentewerf, waarvan Bas Nuyens de onbetwiste leider was, zich aan en op het congres in 1904 te Utrecht gehouden, werd hij onmiddellijk in het Hoofdbestuur gekozen. Jammer was, dat Nuyens niet sterk was en niet in

B. NUYENS.

staat bleek den vermoeienissen van het leiderschap in onzen Bond het hoofd te bieden. Was hij sterk geweest, dan zou hij ongetwijfeld in onze organisatie een belangrijke positie hebben ingenomen. Hij was een man, die bij allen hoog stond aangeschreven, zóó groot was het vertrouwen, dat hij van het Haagsche gemeentepersoneel genoot, dat hij al dadelijk, toen het scheidsgerecht ging functioneeren daarin als lid werd verkozen.

Het zou bij dezen vertrouwenspost, dien hij bekleedde, zeker niet gebleven zijn, indien Nuyens lichamelijk in staat zou zijn geweest aan de vermoeienissen van het leiderschap het hoofd te bieden. Helaas, hij was daartegen niet bestand en al spoedig moest hij het opgeven tegen de ziekte, die hem had aangetast en op jeugdigen leeftijd ten grave sleepte. Hij was nog slechts 43 jaar oud toen de dood hem van ons en zijn vrij talrijk gezin opeischte. De nagedachtenis van onzen goeden en trouwen vriend Bas zal bij onzen Bond in eere blijven.

Zijn portret drukken wij op de voorgaande bladzijde afzonderlijk af.

Gaan we zoo de foto van het toenmalige Hoofdbestuur langs, van rechts naar links, dan treffen we naast Nuyens onzen vriend Derk Jelles uit Utrecht. Reeds van de oprichting van den Bond af was hij in Utrecht een populaire figuur en wist hij door zijn joviaal optreden al spoedig het vertrouwen in den Bond te winnen, hetgeen tengevolge had, dat hij nadat van Kooten en Wijnands dit vaarwel hadden gezegd, in het Hoofdbestuur gekozen werd. We zullen, daar Derk nog steeds in het Hoofdbestuur zitting heeft, nog gelegenheid hebben op zijn leven en werken in onze organisatie terug te komen.

Dan zien we Jaap Zoutendijk van Delft. Reeds bij de oprichting van onzen Bond was Jaap aanwezig en reeds toen, 25 jaar geleden dus, bleek hij een frissche kracht te zijn. Ook al was hij geen sociaal-democraat en al helde hij in die dagen meer over naar het Werkliedenverbond, toch was hij een vurig voorstander van de oprichting van onzen Bond. En dat is Jaap altijd gebleven. Trouw aan de organisatie, die hem lief

is, duldt hij van niemand, dat men kwaad van den bond spreekt. Wee dengene, die het waagt den Bond aan te vallen, onmiddellijk krijgt hij het met Jaap te kwaad.

Bovendien beschikt hij over een goed inzicht omtrent de taak van de organisatie en dat maakt, dat hij niet alleen te Delft, maar ook op onze congressen een gaarne geziene figuur was en is. Geen wonder dan ook, dat hij bij zijn medeleden zeer goed staat aangeschreven en zijn adviezen zeer worden gewaardeerd. En bij ons staat vast, dat Jaap nóg in de bondsleiding zou zitting hebben, indien huiselijke omstandigheden hem niet gedwongen hadden ontslag te nemen.

In Delft is hij dé man gebleven. Nog steeds staat hij in de voorste gelederen en het laat zich aanzien, dat hij nog jaren die leidende functie zal blijven vervullen. Hij is nog flink en krachtig, slaat nog ferm en frisch op den vijand los en voor zoover wij over hem kunnen oordeelen, zal hij dat doen zoolang hij kan. Jaap is taai en beschikt over veel wilskracht, factoren, die we gaarne bij onze menschen zien.

Van deze foto blijft nog ter bespreking over R. Schurink van Arnhem. Slechts enkele jaren maakte hij deel uit van het Hoofdbestuur. Hij was werkzaam aan de electrische centrale en voorzitter van de afdeeling Arnhem toen hij in het hoofdbestuur werd verkozen. Wat het is geweest, dat hem verhinderd heeft een vooraanstaande plaats in onzen Bond in te nemen, kunnen we niet met zekerheid zeggen. Of het waren huiselijke omstandigheden, dan wel onvoldoende lust om zich ten volle aan de organisatie te geven, we weten het niet. Vast staat voor ons, dat deze kalme en bedaarde man wel beschikte over de noodige capaciteiten. Wanneer Schurink zich aan de organisatie zou hebben gegeven, dan zou er naar onze meening zonder twijfel van hem wel meer te maken zijn geweest, dan er nu van hem geworden is.

Op dit oogenblik maakt hij geen deel meer uit van onze organisatie. Omstandigheden, die hier niets ter zake doen, hebben hem genoodzaakt een anderen werkkring te zoeken, hetgeen hem, zijn we wel ingelicht, ten volle is gelukt.

Een woord van dank voor hetgeen hij voor onzen Bond deed, is hier op zijn plaats.

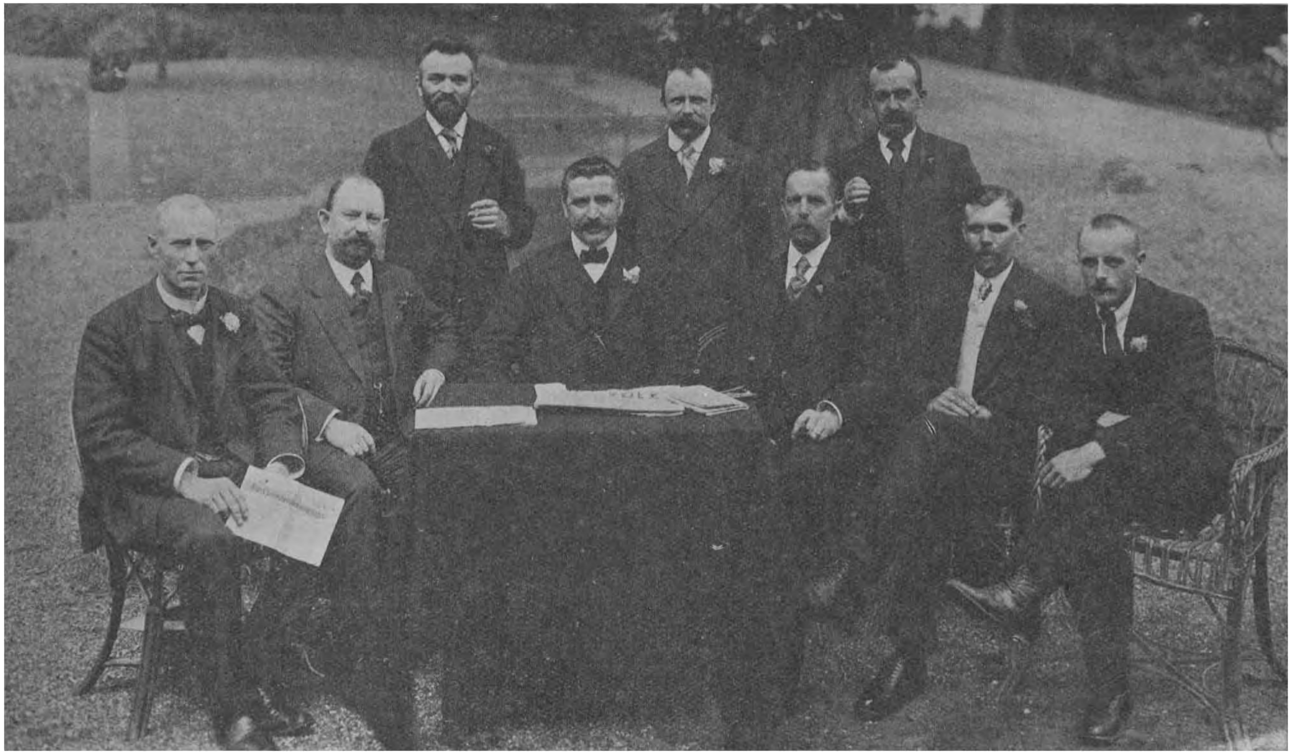

Van links naar rechts: staande: A. A. Lührs, G. C. v. d. Tempel, D. Jelles; zittend: C. J. Luremans, N. van Hinte, P. Schoonderwoerd, F. A. Lindemans, W. van Heteren en A. van Essen.

Een andere prent. Ter gelegenheid van het Arnhemsche congres in 1912 werd de foto genomen, welke we hiervoor afdrukken. Alweer zien we vier andere figuren, n.l. Gerrit v. d. Tempel, Alrich Lührs, Willem van Heteren en Bram van Essen. Wat de twee laatsten betreft, langen tijd hebben ze in ons Hoofdbestuur geen zitting gehad. Op het congres te Rotterdam in 1910 werden ze verkozen.

Bram van Essen was in de eerste jaren van het bestaan van onzen Bond één der ijverigste propagandisten, vurig sociaal-democraat, en met hart en ziel in de vakbeweging werkzaam. Hij was echter geen man van de vaste lijn. Eerder zou men hem wispelturig hebben kunnen noemen. Bekwaamheden bezat hij onbetwistbaar en het staat voor ons vast, dat, indien hij een beetje meer vastheid van lijn bezeten zou hebben, hij heel wat meer voor onzen Bond zou hebben gepresteerd. Nu hij niet precies wist wat hij wilde, of liever telkens weer wat anders wilde, kon hij niet worden gerekend tot de menschen, die met vasten koers naar het doel willen stevenen. Hij is trouwens al spoedig van het tooneel verdwenen. Met Schoonderwoerd plaats nemende in de straatmakersvereeniging, heeft hij daarin geen rol van beteekenis kunnen spelen. Later is hij overgegaan in dienst van het Rijk, waarin hij zich, voorzoover wij weten, nog bevindt. De beweging heeft hij blijkbaar vaarwel gezegd. Noch in den Ambtenaarsbond, waarin hij krachtens zijn functie zou thuis behooren, noch in de politieke partij bemerken we iets van het bestaan van den eertijds zoo vurigen Van Essen.

Willem van Heteren was, toen we hem leerden kennen, een jonge kerel, die van het platte land naar Rotterdam was gekomen in dienst van „Plaatselijke Werken”. Al spoedig onderscheidde hij zich en toonde in zijn optreden wat te willen en te kunnen presteeren. Hij kwam dan ook voortdurend meer op den voorgrond in Rotterdam met het gevolg, dat hij op het congres, toen het Dagelijksch Bestuur van drie tot vijf werd uitgebreid, met van Essen in het D. B. en ook in het Hoofdbestuur werd gekozen.

In 1912, met de verplaatsing van den bondszetel naar Amsterdam, werd hij niet meer in het Hoofdbestuur ver-

kozen, wat hem evenwel niet verhinderde in de organisatie te blijven werken.

Later ging hij over in dienst van de Arbeiders Coöperatie *Voorwaarts*, waarmede het lidmaatschap van onzen Bond beëindigd werd. Maar dat van Heteren een kerel was met strijdersbloed in zijn aderen heeft hij wel bewezen. Trouwens niet alleen op vakvereenigingsgebied, ook op politiek terrein bewoog hij zich gaarne en toen een gedeelte van Hoek van Holland bij Rotterdam kwam, was hij het, die voor dit nieuwe deel der stad in den Raad werd gekozen. Jammer is het, dat deze man door een ziekte werd aangegrepen, die hem een vroegtijdigen dood deed sterven. Hij was nog slechts 40 jaren oud, toen hij aan zijn gezin en de moderne arbeidersbeweging werd ontrukt. Zijn nagedachtenis blijven we eeren.

Voor we er toe overgaan over Gerrit van den Tempel een en ander mede te deelen, zien we ons verplicht er op te wijzen, dat gedurende de periode, die ligt tusschen den tijd, dat de beide foto's op pag. 107 en 115 zijn genomen, nog een paar hoofdbestuursleden zijn verdwenen, en wel de Amsterdammers De Weert en Breidenbach en de Hagenaar Van Eik.

Hein de Weert, die al dadelijk na de aansluiting van Amsterdam, naast v. d. Tempel in het Hoofdbestuur werd verkozen, heeft daarvan niet lang deel uitgemaakt. We hebben dat zeer betreurd, omdat de Weert onze organisatie met hart en ziel was toegedaan en onder het trampersoneel te Amsterdam een grooten invloed had. Zijn bevordering tot ambtenaar verplichtte hem onze organisatie te verlaten en zich aan te sluiten bij den modernen ambtenaarsbond.

Lang heeft hij van deze benoeming niet kunnen profiteeren, want reeds eenige jaren daarna rukte de dood, die altijd in het wilde om zich grijpt, hem op jeugdigen leeftijd weg. Zijn werken in onze organisatie geeft ons alle aanleiding zijn nagedachtenis in eere te houden.

Bij het heengaan van De Weert werd Breidenbach in zijn plaats gekozen. Het komt ons niet gewenscht voor omtrent Breidenbach's werk in de organisatie uitvoerige beschouwin-

G. C. VAN DEN TEMPEL.

gen te houden. Al beloofde hij veel in den Bond te zullen doen, al spoedig bleek, dat zulks niet het geval zou zijn. Zijn handelingen waren van dien aard, dat hij genoodzaakt was zich uit onze beweging terug te trekken. Wat er verder van hem geworden is, kunnen wij hier niet mededeelen, daar we sinds zijn heengaan niets meer van hem hebben vernomen. Omtrent den Hagenaar Van Eik, die zich als een goed onderlegd bondslid had doen kennen, valt niet veel bijzonders te vermelden, daar hij slechts korten tijd in het Hoofdbestuur zitting had. In 1908 gekozen, ging hij reeds, als gevolg van de uitbreiding van het Dagelijksch Bestuur van 3 op 5 personen, weer in 1910 heen, wat zeker jammer was voor den Bond. Het was echter een zekere troost, dat hij wegens zijn benoeming tot ambtenaar eenigen tijd later toch onzen Bond verlaten moest, zoodat hij toch geen hoofdbestuurder had kunnen blijven. Voor zoover wij weten, maakt hij nu nog deel uit van den modernen ambtenaarsbond, waar hij wegens zijn lengte zeker, evenals bij ons, ver boven de andere leden uitsteekt.

Keeren we tot de beide Amsterdammers, want als zoodanig komen ze hier op de foto voor, terug. Over Lührs, die in de plaats van Breidenbach in het Hoofdbestuur werd gekozen in 1910, komen we nog nader te spreken en daarom bepalen we ons hier meer tot Gerrit v. d. Tempel, die in onzen Bond een zeer belangrijke rol vervulde en zeker veel tot zijn bloei heeft bijgedragen.

Gerrit v. d. Tempel werd op het platte land, we meenen in Willemstad, een plaatsje aan den Moerdijk, geboren. Zijn vader was daar als schildersbaas werkzaam. Gerrit en zijn jongere broer Jan, het tegenwoordige kamerlid voor Amsterdam, werden beiden in het vak opgeleid en speelden beiden in den schildersgezellenbond een belangrijke rol. Het was in de dagen, dat Gerrit van Erkel met zijn anarchistisch optreden de lakens uitdeelde. We kunnen hierover natuurlijk niet verder uitweiden, maar dit mag worden gezegd: wanneer de schildersgezellenbond een ernstige organisatie is geworden, die het levenspeil van de schilders in ons land belangrijk heeft verbeterd, wanneer die bond in de moderne

arbeidersbeweging een eervolle plaats inneemt, dan komt aan de gebroeders v. d. Tempel voor een groot deel daarvan de eer toe.

Gerrit, die nog een poosje op zijn ambacht was gaan reizen in het buitenland, was dank zij de bemoeiïngen van Z. Gulden — waarover later nog een enkel woord — als schilder in den buitendienst van de Telefoon geplaatst.

Het spreekt vanzelf, dat hij, die met hart en ziel onze beweging was toegedaan, al spoedig lid werd van onze tegenwoordige onder-afdeeling Telefoon en daar zijn beste krachten aanwendde om de Amsterdammers naar onzen Bond te brengen. Dank zij mede zijn activiteit kwamen ze begin 1907 tot ons en Gerrit kreeg onmiddellijk de hem toekomende plaats van hoofdbestuurder.

Reeds dadelijk bij zijn intrede oefende hij in het Hoofdbestuur een grooten invloed uit en werden zijn adviezen zeer op prijs gesteld. Daarnaast vergat hij niet in Amsterdam de zaak zooveel mogelijk in kalk en cement te zetten. De moeilijkheden, die Gerrit daar had te overwinnen, waren vele en groote. De mannen van de Federatie deden alles wat ze konden om hem verdacht te maken; geen middel vonden zij te gemeen om hem het werken voor onzen Bond onmogelijk te maken. En het staat voor ons vast, dat, wanneer Gerrit niet zulk een goed onderlegde vakvereenigingsman zou zijn geweest, het den anarchisten en federalisten zou zijn gelukt hun doel te bereiken. Onze makker wist ze echter te woord te staan en hun ware doeleinden bloot te leggen; op hem beten ze de tanden stuk.

Daarnaast, het spreekt wel vanzelf, was er ook nog wel een en ander op te knappen in eigen rijen. Al waren de Amsterdammers nu lid van den modernen bond, daarom waren ze nog geen moderne vakvereenigingsmenschen geworden. Zeker, hij had het geluk een kern van uitstekende krachten om zich heen te hebben en ook het Hoofdbestuur liet zich niet onbetuigd, maar moeilijk was ook hier het werk, dat moest worden verricht. Heusch de eerste jaren, dat de Amsterdammers bij ons waren, ging niet alles van een leien dakje, maar Gerrit wist van geen wijken en hield stand.

Van links naar rechts: staande: L. Buurman, W. Prinsen, A. A. Lührs, J. N. Snikkers, D. Jelles.
zittend: C. J. Luremans, F. van Meurs, N. van Hinte, F. A. Lindemans.

Maar daarmede was hij er nog niet. We hadden in die dagen nog geen zestien roode raadsleden, waaronder drie wethouders, te Amsterdam. Het waren er nog maar een stuk of drie, die het voor ons opnamen. Pas was een nieuw werkliedenreglement in den Raad vastgesteld, waarbij onze vriend P. L. Tak, over wien aanstonds meer, den Amsterdamschen gemeentewerklieden en ook onzen Bond groote diensten had bewezen. Voor en aleer het zóóver was, dat men precies wist wat daarin stond, vóórdat het aan de practijk was getoetst, moest er heel wat worden verzet. Hadden wij daarbij nog eenigen steun gehad van den Directeur van het Arbeidsbureau, den heer van Hettinga Tromp, dan was het zeker minder moeilijk gegaan. Maar deze speelde liever een ander spel; om maar één voorbeeld te noemen: hij publiceerde statistisch materiaal, waarin hij deed voorkomen, alsof de ziektecijfers van de vaste werklieden veel ongunstiger waren, dan die der tijdelijke. De groote pers als het *Handelsblad* smulde er aan; honend werd er over die vaste werklieden geschreven, ze zeggen: „wat kan ons gebeuren, ze maken ons toch niets".

Het was onze Gerrit, die den heer Tromp en de edele persridders op de vingers tikte en aantoonde, dat het heele materiaal tendentieus samengesteld was, ten nadeele van de vaste werklieden in dienst der gemeente. Wij zouden hier meerdere staaltjes kunnen aanhalen van hetgeen v. d. Tempel voor den Bond te Amsterdam heeft gedaan. Maar we moeten het hierbij laten.

Eerst in 1912 echter, toen het Arnhemsche congres besloot den zetel van den Bond naar Amsterdam te verplaatsen en daarbij het Dagelijksch Bestuur samenstelde uit: van Hinte, voorzitter, v. d. Tempel, secretaris, Lindemans, penningmeester en Truyman en Prinsen als plaatsvervangende leden, kreeg v. d. Tempel gelegenheid zijn werkkracht te ontplooien vooral op administratief gebied. Hij was daarvoor als geknipt en menige verbetering in de administratie was mede aan zijn hulp en inzicht te danken. Hij legde mede de grondslagen, waarop de huidige administratie van onzen Bond berust.

Het moge hier worden gezegd, dat Gerrit zich een tijd

lang aan onzen Bond heeft gegeven met zijn heele hart en heel zijn ziel. Dat hij in 1916 meende zijn zekere functie te moeten verwisselen met een onzekere in het particuliere bedrijf, hebben we nooit begrepen. Het was in elk geval voor den Bond een groot verlies, toen hij heenging.

Hij heeft het sindsdien niet lang meer gemaakt. Een vreeselijke ziekte wierp hem op het ziekbed, waarvan hij niet meer opstond. Betrekkelijk nog jong is Gerrit v. d. Tempel gestorven. Hoewel geen bondslid meer zijnde, is hij toch als bondgenoot begraven en schrijver dezes bracht hem namens onze organisatie woorden van dank en waardeering voor alles wat hij voor den Bond heeft gedaan.

De nagedachtenis van Gerrit v. d. Tempel, wiens portret we op pag. 119 vinden afgebeeld, zal zeker in de organisatie van de werklieden in overheidsdienst in groote eere blijven.

We komen nu weer met een ander plaatje voor den dag en wel met het portret van het Hoofdbestuur, zooals het in 1918 in den Haag op het balcon van het Volksgebouw is genomen.

Weer zien we nieuwe gezichten en wel W. Prinsen, J. Snikkers, L. Buurman en F. van Meurs.

Vóór we er toe overgaan den nieuwen Hoofdbestuurders een bespreking te wijden, willen we er nog de aandacht op vestigen, dat in den tijd gelegen tusschen het maken van de laatste portretten, een tweetal oude bekenden deel heeft uitgemaakt van ons Hoofdbestuur en wel onze vrienden J. Truyman en L. Blok. Dezelfde Truyman, die in 1902 het congres van onzen Bond te Rotterdam bijwoonde als afgevaardigde van den Amsterdamschen Bond van Gemeentewerklieden en waarvan Snikkers in zijn bijdrage tot dit gedenkboek schrijft, dat Truyman de aansluiting ontried, omdat de politiek in onzen Bond zou zijn gehaald.

Het standpunt, door onzen Bond van zijn oprichting af ingenomen, is gebleken het eenig juiste te zijn. Als we zien hoe talloos velen, die vroeger leden aan koud-water-vrees, om naast de economische actie ook op politiek terrein den strijd te voeren, later in onzen Bond een vooraanstaande

plaats zijn gaan innemen, dan is dat toch wel een sprekend getuigenis te zijnen gunste.

Om echter op Truyman terug te komen. In 1912 als Hoofdbestuurder gekozen, heeft hij wegens zijn benoeming tot ambtenaar voor het lidmaatschap van onzen Bond bedankt, en plaats genomen in den modernen Ambtenaarsbond, waarvan hij op dit oogenblik nog deel uitmaakt.

L. Blok, een oud marine-matroos, was na zijn diensttijd in dienst der Gemeente Amsterdam gekomen en had door zijn tactisch optreden en zijn jovialen omgang spoedig het vertrouwen van de Amsterdamsche gaswerkers gewonnen en het behoeft dus geen verwondering te baren, dat hij toen in een vacante plaats in het Dagelijksch Hoofdbestuur werd gekozen. Hij was geen spreker en schrijver, maar ten opzichte van de administratieve werkzaamheden heeft hij zeer verdienstelijk werk verricht. Bij zijn benoeming als ambtenaar hebben wij hem noode van ons zien heengaan.

W. Prinsen nam in 1903 deel aan de spoorwegstaking en dat heeft hem als velen anderen, zijn betrekking gekost. Men meene echter niet, dat deze omstandigheid voor onzen Willem aanleiding was om de arbeidersbeweging den rug toe te keeren. Integendeel, nauwelijks had hij bij de gemeente-telefoon te Amsterdam een eenigszins vaste positie, of hij stond weer mede vooraan in de organisatie. En wanneer in 1907 het besluit viel, dat de Amsterdamsche Bond zich bij onze organisatie zou aansluiten, dan komt zeker ook een deel van de eer daarvoor toe aan Prinsen. Bij de Telefoon was hij het getapte mannetje en hij genoot van dat personeel het volle vertrouwen. Geen wonder dus, dat zijn advies om zich bij onzen Bond aan te sluiten door de onderafdeeling Telefoon werd opgevolgd. Wanneer het Amsterdamsche telefoonpersoneel in zoo grooten getale in onzen Bond vereenigd is, dan mogen we daarvoor zeker naast enkelen anderen ook Prinsen dank betuigen.

Als Hoofdbestuurder heeft onze vriend steeds gedaan wat mogelijk was. Hij was altijd bereid zijn vrijen tijd te offeren op het altaar van den Bond, die hem lief was en het staat bij ons vast, dat het hem leed heeft gedaan, toen hij wegens zijn

benoeming tot ambtenaar het lidmaatschap van onzen Bond heeft moeten opzeggen en daarmede ook zijn functie als Dagelijksch Hoofdbestuurder van den Bond.

Prinsen maakt op dit oogenblik evenals Truyman deel uit van den modernen Ambtenaarsbond en strijdlustig als hij is, neemt hij daar ook een vooraanstaande plaats in.

We komen nu te spreken over het Hoofdbestuur en zijn leden, zooals dit in 1920 bij de fusie met den Rijkswerklieden-bond door het gemeenschappelijk congres is samengesteld. Bestond het Hoofdbestuur bij de oprichting van den Bond uit 7 leden en werd het in 1910 van 7 op 9 leden gebracht, bij de fusie met den Rijkswerkliedenbond in 1920 werd het uit-gebreid tot 11 en sindsdien is daarin geen verandering gekomen.

Zij, die het portret van dit Hoofdbestuur met eenige aan-dacht beschouwen, zullen bemerken, dat een drietal personen niet alleen op deze, maar ook op de foto van het eerste Hoofdbestuur voorkomt. Het zijn C. J. Luremans, F. A. Lindemans en N. van Hinte. Met het zilveren feest van den Bond vieren zij dus het zilveren jubileum als Hoofdbestuur-der. Dit feit is een felicitatie waard, zoowel voor den jubilee-renden Bond als voor de drie betrokkenen. Ware het niet, dat de schrijver van dit gedenkboek er zelf zoo nauw bij betrok-ken was, dan zouden we hier een speech houden, waarbij de groote verdiensten van deze drie taaie voorvechters van het personeel in overheidsdienst duidelijk tot uiting zouden komen. Nu zullen we moeten volstaan met het brengen van een woord van hulde en waardeering aan de beide veteranen Lindemans en Luremans. Zij hebben beide hun beste krach-ten gegeven aan de oprichting en den verderen uitbouw van onzen mooien bond. Zij zagen hem bij zijn geboorte en zagen hem opgroeien tot wat hij nu geworden is: de grootste en best gefundeerde organisatie van het overheidspersoneel in Nederland. Het moet voor beiden een groote genoegdoening zijn, te kunnen vaststellen, dat hun arbeid niet te vergeefsch is geweest, integendeel, dat hun arbeid rijke vruchten heeft afgeworpen. Niet alleen hebben zij hun krachten gegeven aan het groot en krachtig maken van onzen Bond, zij heb-

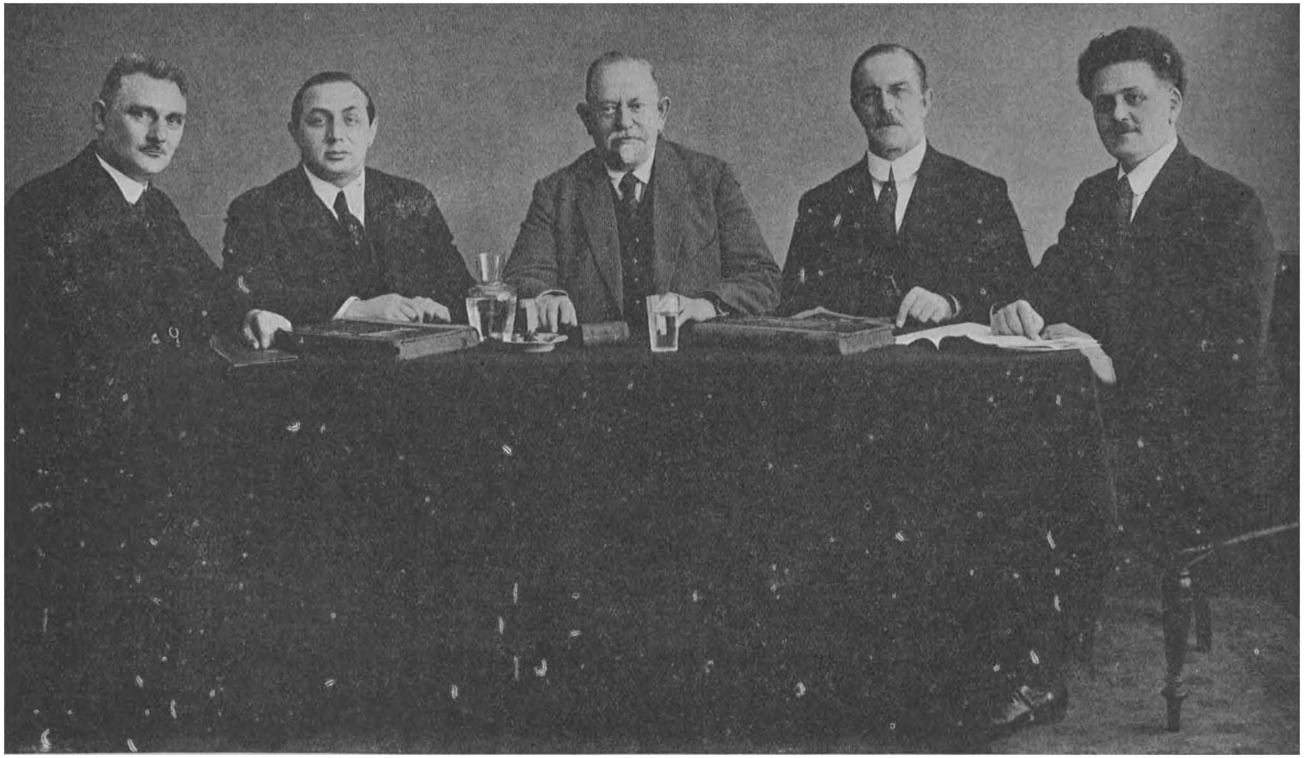

Van links naar rechts: D. J. Tiepen, F. van Meurs, N. van Hinte, F. A. Lindemans, J. N. Snikkers.

ben daarbij aan duizenden en duizenden arbeiders in dienst van de overheid een meer menschwaardig bestaan bezorgd.

Naast Lindemans en Luremans moeten we hier ook een woord van hulde en waardeering brengen aan onzen vriend D. J. Tiepen. Het werk, dat de beide eersten gedurende 25 jaar voor de gemeentewerklieden hebben verricht, is door Tiepen gedurende een zelfde tijdperk voor de Rijkswerklieden gedaan en hij mag evenals zij met groote genoegdoening terugzien op den tijd, dat hij gewerkt heeft aan de versterking van de organisatie en de verheffing van het levenspeil van de werklieden in overheidsdienst.

Lindemans, Luremans en Tiepen, gij maakt nu allen deel uit van een groote organisatie, die binnenkort haar zilveren feest zal vieren. We zijn er van overtuigd namens het geheele Hoofdbestuur, namens alle bondsleden te spreken, wanneer we U bij Uw 25-jarig lidmaatschap van het Hoofdbestuur van harte gelukwenschen.

Na dit persoonlijk woord komen we aan de bespreking van het huidige hoofdbestuur. Het bestaat, zooals we allen kunnen zien, uit elf personen en vijf daarvan, wonende te Amsterdam, vormen het Dagelijksch Hoofdbestuur. Konden wij van het vroegere college geen foto geven, thans zijn we in de gelegenheid van het huidige Dagelijksch Bestuur hiernevens een foto over te nemen. Het bestaat, zooals men ziet, uit: N. van Hinte, voorzitter, F. van Meurs, secretaris, F. A. Lindemans, penningmeester, D. J. Tiepen, 2e voorzitter en J. N. Snikkers, 2e Secretaris. De verdere Hoofdbestuurders C. J. Luremans, D. Jelles, A. A. Lührs, L. Buurman, G. Emmer en J. van Bergen en Henegouwen wonen buiten Amsterdam, respectievelijk in Arnhem, Utrecht, Rotterdam, Den Haag en Zaandam.

Wanneer we nu achtereenvolgens een bespreking gaan wijden aan de leden van het Hoofdbestuur, dan wenschen we onszelf daarvan uit te schakelen. We houden ons ervan overtuigd, dat één onzer collega's wel bereid zal worden gevonden deze taak van ons over te nemen.

F. A. LINDEMANS.

Beginnen we met F. A. Lindemans. Freek, zooals we Lin-demans in den omgang noemen, is zooals bekend is, een oud-Rotterdammer. Hij maakte deel uit van de organisatie, die tot de oprichtsters van onzen Bond behoorde en waarin hij een post van vertrouwen bekleedde. Zijn benoeming in de Commissie van Zeven is wel een bewijs, dat hij te Rotterdam onder de gemeentewerklieden in hoog aanzien stond. Freek is geen spreker en ook geen schrijver, daarvoor is hij niet in de wieg gelegd. Zijn groote verdienste voor onzen Bond ligt op een ander terrein, nl. dat der financiën. We hadden in den aanvang van het bestaan van onzen Bond noodig een man, die het geld, dat binnenkwam, zuinig en eerlijk moest beheeren en daarvoor was hij de aangewezen man. In 1903 tot penningmeester gekozen in de plaats van J. van Putten, heeft hij tot nu toe deze functie in onzen Bond met accura-tesse en trouw vervuld. Aanvankelijk beheerde hij de kas in zijn vrijen tijd, maar in 1907 ging hij uit den dienst van de Gemeente Rotterdam over in dien van onzen Bond als bezoldigd penningmeester.

Gedurende de eerste jaren van zijn penningmeesterschap bestond zijn kunst van het beheer der financiën hierin, dat hij met een beetje centen een heele boel moest doen. Ik kan het hier wel verklappen, dat Freek dikwijls met zijn handen in het haar heeft gezeten, als ik met voorstellen kwam, die centen zouden moeten kosten. Zooals een goed kameraad betaamt, heb ik hem dan beklaagd, maar de centen moesten er komen.

Nu is het anders geworden. Freek heeft nu niet meer te tobben over de vraag: hoe kom ik aan de centen? Het vraag-stuk, dat hij nu heeft op te lossen is: hoe kan het bondsgeld het beste en het voordeeligste worden beheerd?

Het is een heele verandering, die met de meerdere bewust-wording, met de betere organisatie, met het grootere leden-tal, in het financieel beheer van onzen Bond is gekomen en het moet voor Lindemans wel een groote voldoening zijn, dat hij dat alles heeft kunnen meemaken.

F. A. LINDEMANS.

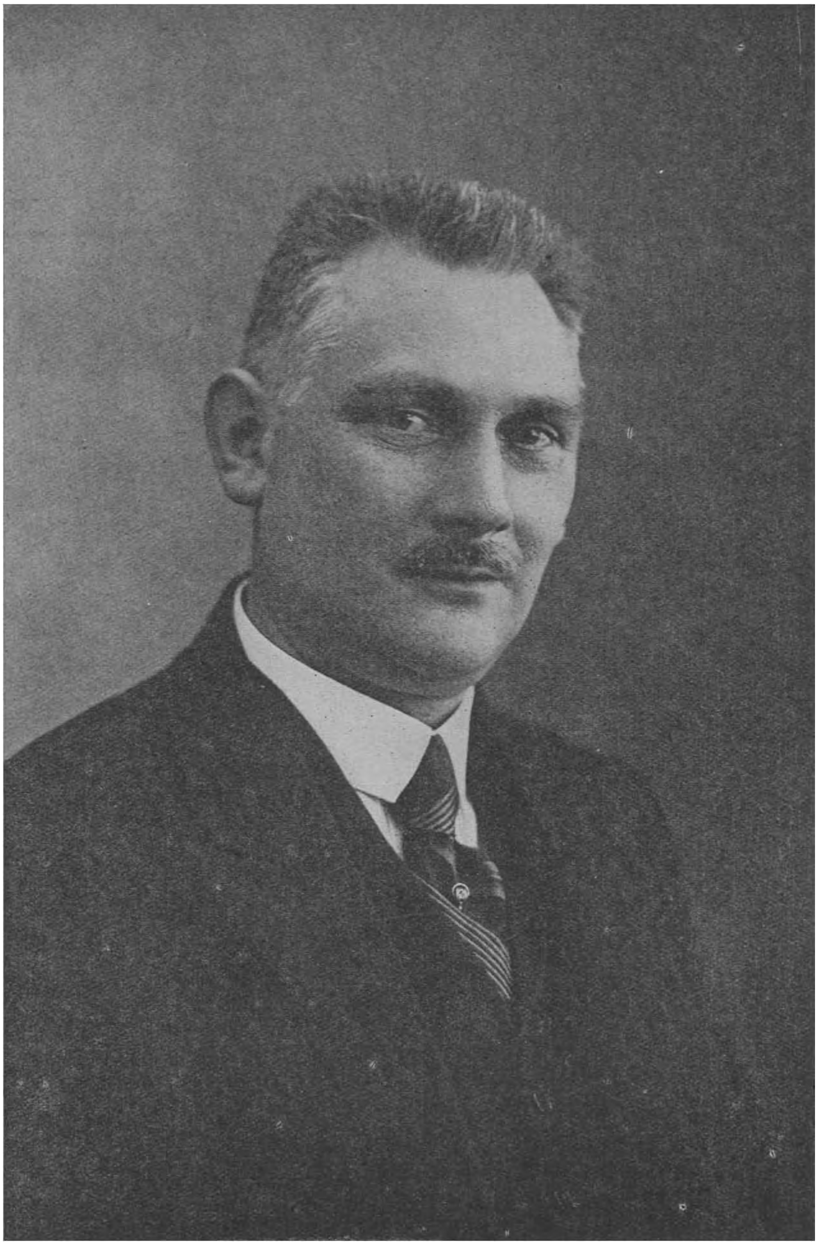

D. J. TIEPEN.

Laat ons verder nog vermelden, dat Freek in den omgang een van de beste kerels is, die we kennen. Weliswaar is het goed, als je weet hoe je met hem moet omgaan, en rekening moet houden met zijn manier van optreden, maar dat moet je met anderen ook.

Tenslotte deelen we hier nog mede, dat onze Freek de 60 reeds is gepasseerd, maar dat er bij hem nog geen sprake van is, dat hij den dienst van den Bond zou willen verlaten. Zoo één, dan zal hij zeker, met gemak den 65-jarigen leeftijd bereiken, vóór hij er aan denkt op zijn lauweren te gaan rusten.

D. J. TIEPEN.

Reeds maakten we er met een enkel woord melding van, dat onze vriend Dorus één der oprichters was van den Rijkswerkliedenbond. Geboren te Delft kwam hij, nadat hij eenige jaren op zee had gevaren, in dienst van het rijk met als woonplaats Amsterdam. Het valt niet te ontkennen, dat Tiepen in den in 1900 opgerichten Bond van Rijkswerklieden een groote rol heeft gespeeld. Hij is een van die mannen, die al spoedig een grooten invloed uitoefenden op de leiding van den Bond en aan hem is het zeker voor een zeer belangrijk deel te danken, dat deze organisatie, die aanvankelijk sterk onder den liberalen invloed stond van Dirk de Klerk uit Rotterdam, de moderne richting is uitgegaan en zich in 1913 aansloot bij het N. V. V.

Dat Tiepen zijn mondje danig wist te roeren, is wel aan allen bekend, evenals een ieder weet, dat hij niet bang was voor het practische werk, dat er in die dagen moest worden verricht. Toen in 1903 het orgaan „De Rijkswerkman" werd opgericht, was hij het, die een belangrijk deel van de redactie voor zijn rekening kreeg. In latere jaren kreeg Tiepen onbetwist de leiding van den Rijkswerkliedenbond in handen en er zal wel niemand zijn, die zou durven ontkennen, dat de arbeid, door onzen vriend Dorus in die organisatie verricht, een zegen is geweest voor groote groepen rijkswerklieden met hunne vrouwen en kinderen.

Zooals bekend, is in 1920 te Rotterdam de fusie tot stand gekomen tusschen de beide moderne bonden van werklieden in overheidsdienst. En ook ten opzichte van deze samen= smelting moge Dorus een woord van waardeering niet wor= den onthouden. Hij zag wel in, dat, wilden de werklieden in overheidsdienst tot een zoo groot mogelijke machtsformatie komen, beide bonden dan zouden moeten samensmelten. Natuurlijk heeft hij daarbij rekening gehouden met de stroo= mingen, die in den door hem geleiden bond aanwezig waren, maar hij heeft niet geaarzeld, trots de liefde, die hij zijn organisatie toedroeg, om met kracht mede te werken om de fusie tot stand te brengen.

Bij de samensmelting is aan Dorus de functie van 2den voorzitter toevertrouwd en op dit oogenblik wordt die nog steeds door hem vervuld en naar we meenen tot tevreden= heid van de groote meerderheid der Rijkswerklieden en van het Hoofdbestuur.

Besluiten wij deze beschouwing over Dorus met de mede= deeling, dat hij op het oogenblik 53 jaren is. Hij is echter nog in de volle kracht van zijn leven en staat mede in de voorste gelederen van de organisatie, waarvan hij nu deel uitmaakt. Bovendien is hij een goed kameraad en wordt hij door allen gewaardeerd.

C. J. LUREMANS.

Wanneer wij hier eenige woorden wijden aan het werken en strijden van onzen vriend Kees, dan stellen wij daarbij op den voorgrond, dat hij er nimmer naar heeft gestreefd om bezoldigd bestuurder te worden. Al de jaren dat hij deel heeft uitgemaakt van ons Hoofdbestuur, heeft hij zich tevre= den gesteld met de meer bescheiden positie van onbezoldigd Hoofdbestuurder.

Hiermede is echter niet gezegd, dat Kees geen bergen van werk heeft verzet. Integendeel hij heeft voor onzen bond in de 25 jaren van zijn bestaan een stuk werk verricht, dat eer= bied afdwingt, vooral te Arnhem. Echter niet alleen te Arn= hem, ook daarbuiten, vooral in de omgeving van de stad

C. J. LUREMANS.

zijner inwoning, heeft hij gewerkt aan den uitbouw onzer organisatie.

Het was Kees nooit te veel, altijd stond hij klaar, we behoefden slechts te kikken en Kees was bereid de gevraagde werkzaamheden te verrichten. Dat we in Arnhem zoo'n sterke afdeeling hebben, mag zeker voor een belangrijk deel op de rekening van Luremans worden geschreven. Gemakkelijk hebben ze het hem niet altijd gemaakt; herhaaldelijk heeft hij te worstelen gehad met de tegenwerking van andere organisaties, ja zelfs in eigen gelederen heeft men niet altijd begrepen, wat Kees voor de afdeeling was. Maar trots alles heeft Kees voor de afdeeling gewerkt, heeft hij gewerkt voor de versterking van de organisatie, die hem lief is geworden en waarnaar niemand een vinger mag uitsteken of hij krijgt het met Kees te doen.

Ook buiten Arnhem heeft onze vriend zich niet onbetuigd gelaten. Op een andere plaats vindt men reeds vermeld, dat hij bij de oprichting van ons bondsorgaan *De Gemeentewerkman* met de redactie werd belast. In de omgeving van Arnhem is geen afdeeling tot stand gekomen, of ze is door Kees opgericht, of wel hij heeft daarbij zijn hulp verleend. We noemen hier slechts Zutfen, Nijmegen, Deventer, Tiel, Velp, Winterswijk. Op zijn vrije Zondagen of op een avond in de week trok hij er dan maar weer op uit om het ledental en de invloedssfeer van onzen Bond te vergrooten.

Ook ten opzichte van den strijd voor Algemeen Kiesrecht heeft onze wakkere vriend zich niet onbetuigd gelaten. Namens ons Hoofdbestuur had hij zitting in het vroegere Kiesrecht-Comité en toen de zaak in onzen Bond aan de orde was en sommigen nog bang waren zich te branden aan koud water, kwam Kees uit den hoek met de mededeeling: ik ga de deelneming aan den strijd voor het Algemeen Kiesrecht verdedigen.

Onze Bond en vooral zijn afdeeling Arnhem is aan Luremans grooten dank verschuldigd en al beschikt hij niet meer over de krachten van vroeger, toch zal hij naar onze overtuiging voortgaan met te strijden en te werken voor de organisatie, die hem lief en dierbaar is.

JAN SNIKKERS.

Vroeger was hij één der voormannen van de Federatie en als zoodanig heeft hij menigmaal en fel tegen onzen Bond gestreden. Evenals Truyman in zijn tijd was hij een felle tegenstander van de politieke actie, zooals die door onzen Bond steeds is gevoerd. Levendig herinneren we ons een debatvergadering in het gebouw *De Geelvinck.* We hadden in een uitvoerige speech het standpunt van onzen Bond uiteengezet en onder de vele debaters van dien avond was ook Jan Snikkers. Zijn betoog kwam vrijwel hierop neer: 't Is jelui politiekers slechts te doen om over de ruggen van de arbeiders naar boven te klauteren om zoodoende een zeteltje te kunnen veroveren, om je daarin rustig te kunnen neervlijen. Met de Federatie, aldus Snikkers, speel je dat niet klaar. Alles zal afstuiten op het pantser van het gezonde verstand onzer menschen."

We weten niet of Snikkers dien avond veel plezier van dat debat heeft beleefd. Maar als we nagaan hoe leelijk hij gedurende de repliek keek, dan gelooven we, het naast bij de waarheid te zijn, wanneer we zeggen, dat hij zich niet lekker voelde. En we zullen wel evenmin ver van de waarheid af zijn, indien we beweren, dat hij zich het onlekkerst voelde, omdat hij ons in zijn hart gelijk moest geven. Snikkers was nl. in die dagen reeds een veel te practisch man om zich te kunnen tevreden stellen met allerlei anti-politieke phrasen, welke er in die dagen van federatieve zijde werden verkocht.

Hij zal het mij niet kwalijk nemen als ik hier mededeel, dat hij mij later wel eens heeft verteld, dat hij wel naar de stembus ging en dan stilletjes het hokje van den sociaal-democraat zwart maakte. Hij voegde er echter steeds aan toe: ik ben het niet alleen, die zoo handelde, vele leden van de toenmalige Federatie deden precies hetzelfde.

Neen, een practisch man als Snikkers, kon in de Federatie op den duur geen voldoening vinden en zoo langzamerhand konden we bij hem dan ook een zekere kentering bespeuren. Niet nog zoozeer, dat hij voor onzen Bond ging werken, dan wel dat hij niet meer voor de Federatie in het krijt trad. Toen

J. N. SNIKKERS.

hij echter eenmaal op weg was, ging het in steeds sneller tempo in onze richting en sinds 1912 maakt hij deel uit van onzen Bond en tot zijn eer moeten wij zeggen, dat hij kwam met hart en ziel. Van stonde af aan heeft hij met kracht de propaganda ter hand genomen en hij deed dit met zooveel bekwaamheid, dat hij in 1915 tot bezoldigd voorzitter van onze afdeeling Amsterdam werd aangesteld, in welke functie hij tot heden nog werkzaam is.

Het spreekt wel vanzelf, dat Snikkers, nadat hij in zulk een korten tijd, zulk een belangrijke plaats in de afdeeling Amsterdam verwierf, ook niet buiten het hoofdbestuur zou blijven. Toen Truyman in 1916 aftrad, werd hij dan ook in diens plaats door het Utrechtsche congres tot lid van het Dagelijksch Bestuur gekozen.

Deze functie wordt op dit oogenblik nog door onzen vriend bekleed en het laat zich aanzien, dat onze vriend Snikkers nog jaren bij acclamatie als zoodanig zal worden herkozen.

Hoewel hij natuurlijk in hoofdzaak werkzaam is te Amsterdam mag toch van hem worden geconstateerd, dat hij ook meermalen in andere plaatsen als onderhandelaar en spreker optreedt, waarmede we maar zeggen willen, dat hij een ijverig bestuurder van onzen Bond is geworden, wiens werkzaamheden zeer worden gewaardeerd. Bovendien mag van hem worden getuigd, dat hij een goed en hulpvaardig collega is.

Laat ons deze beschouwingen besluiten met de mededeeling, dat Snikkers ook buiten den Bond een geziene persoonlijkheid is in de Amsterdamsche arbeidersbeweging, getuige het feit, dat hij zitting heeft in het bestuur van den Amsterdamschen Bestuurdersbond.

F. VAN MEURS.

Op het congres, dat in 1916 te Utrecht werd gehouden, deelde Gerrit van den Tempel mede, dat hij, om redenen buiten den Bond gelegen, zich genoodzaakt zag, zijn functie als bondssecretaris neer te leggen. Het congres, betreurende, dat van den Tempel meende te moeten heengaan, verleende hem het gevraagde ontslag op de meest eervolle wijze. Hier-

mede werd onze Bond voor de moeilijke vraag gesteld, wie wel de geschiktste opvolger in de belangrijke functie, die van den Tempel met bekwaamheid had waargenomen, zou zijn.

Het was Frans van Meurs, op wien de keuze viel en we gelooven hier wel te mogen constateeren, dat het een goede keuze geweest is. Zeker van Meurs was nog jong en hij was nog slechts enkele jaren lid van den Bond, maar hij had in dien tijd wel reeds zooveel bewijzen van bekwaamheid en tactisch inzicht gegeven, dat de zeker zeer belangrijke functie van bondssecretaris hem gerust kon worden toevertrouwd.

Laat ons, voor we verder over zijn werkzaamheden als bondssecretaris spreken, mededeelen, dat van Meurs werkzaam was aan het gemeente-trambedrijf te Amsterdam; meer speciaal verrichtte hij er de werkzaamheden in de bankwerkerij. Veel plezier heeft hij daar zeker niet beleefd, omdat bij zijn indiensttreding de Federatie daar troef was. Dat heeft hem niet verhinderd zich van die omgeving los te maken en zich bij onzen Bond aan te sluiten. Reeds toen was hij een man van de werkelijkheid, de federalistische phrases konden hem niet bekoren en hij voelde zich juist tot onzen bond aangetrokken, zooals hij ons meermalen vertelde, omdat die zich steeds tot practischen arbeid bepaalde.

Nauwelijks was van Meurs lid van onzen Bond of hij werd tot bestuurslid van de onderafdeeling Tram gekozen, later werd hij zelfs de voorzitter van deze belangrijke organisatie en in die functie verrichtte hij zulk degelijk en practisch werk, dat hij steeds meer het vertrouwen won en al spoedig tot lid van het Dagelijksch Bestuur en tot secretaris van onzen Bond werd gekozen.

Het vertrouwen, dat men in hem stelde, is niet beschaamd. Van Meurs heeft getoond de functie van Bondssecretaris ten volle te kunnen vervullen. Het archief van den Bond, dat uit den aard der zaak nog slechts in een beginstadium was, heeft hij gesystematiseerd en zoodanig vervolledigd, dat gerust kan worden gezegd, dat we op ons bondskantoor de uitgebreidste gegevens hebben ten opzichte van de loonen, den werktijd, ziekengeld, scheidsgerechten, georganiseerd overleg, in één woord van al de arbeidsvoorwaarden van het

F. VAN MEURS.

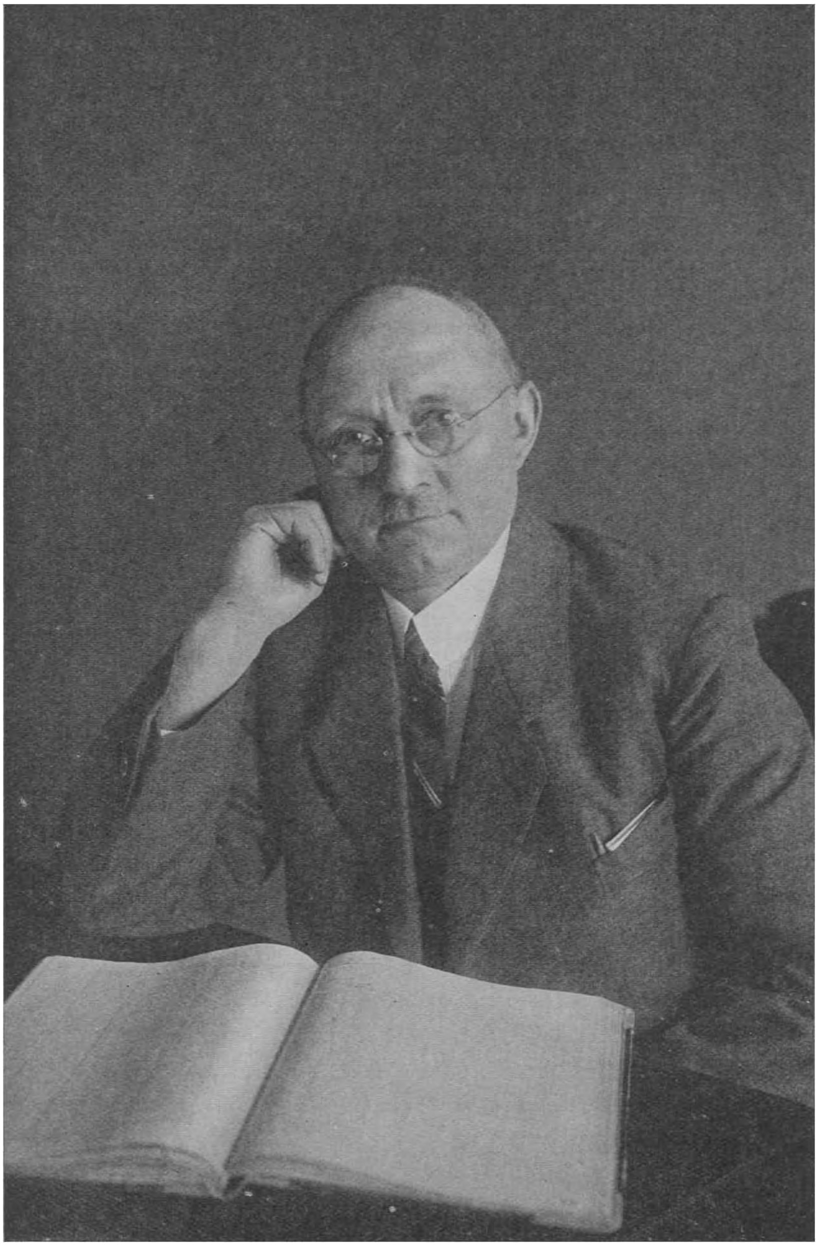

G. EMMER.

lagere personeel in dienst van den Staat, provincie, gemeente, Naamlooze Vennootschappen tot exploitatie van overheidsbedrijven en van tal van polderbesturen.
Daarnaast beschikken we in ons archief over vrijwel de geheele geschiedenis van den Bond en zijn afdeelingen en verder hebben wij allerlei materiaal ten opzichte van verschillende technische diensten, medezeggenschap enz.

Dat alleen is reeds een prestatie, die gezien mag worden en gaan we na de verslagen omtrent de verrichtingen van den Bond en de daarin verwerkte statistische gegevens, dan kunnen we daarin ook de bekwame hand van Frans van Meurs onderkennen.

Het moge waar zijn, dat van Meurs de eerste en naar onze meening moeilijkste jaren van onzen bond niet heeft medegemaakt, dat hij de financieele zorgen, die ouderen moesten doormaken, niet heeft gekend. Maar er mag van hem zeker worden getuigd, dat hij in de tien jaren, die hij in dienst van onzen Bond heeft doorgebracht, mooi en waardevol werk voor onze organisatie heeft geleverd. Van Meurs is nog jong, hij is nauwelijks 37 jaar oud en wanneer alle teekenen niet bedriegen, dan zal er door hem nog veel en nuttig werk voor onzen bond worden gedaan.

Maar nu reeds mag hem een woord van waardeering worden gebracht voor het vele nuttige werk, dat hij voor onzen Bond heeft gepresteerd.

Ten slotte vermelden wij nog, dat Van Meurs ook in de politieke organisatie der arbeiders geen vreemde is. Hij maakt deel uit van het gemeentebestuur van Amsterdam en heeft als raadslid zitting in de Commissie van Bijstand voor de bedrijven. Ook daar dus een terrein, waarop belangrijk werk kan worden verricht.

GERRIT EMMER.

We beginnen bij het rijtje Hoofdbestuurders, dat zich staande heeft opgesteld en dan ontmoeten we het eerst Gerrit Emmer. Voor de fusie met den Rijkswerkliedenbond fungeerde hij als voorzitter van genoemde organisatie. Het was dus zeker een eervolle plaats, die hij in dezen bond innam

en dat is waarschijnlijk ook de reden geweest, dat Gerrit op het fusie-congres in 1920 te Rotterdam tot lid van het nieuw-geformeerde hoofdbestuur werd gekozen.

Waar hij blijkbaar niet de minste behoefte gevoelde om als bezoldigd bestuurder op te treden, heeft Emmer de functie van het Hoofdbestuur altijd als neven-ambtelijk waargenomen en het spreekt dan ook vanzelf, dat hij in de algemeene leiding niet zòò op den voorgrond trad als anders wellicht het geval zou zijn geweest.

Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat hij in onzen Bond geen belangrijk werk verricht. Het tegendeel is waar. Behalve dat hij de voorzitter is van onze afdeeling Zaandam en als zoodanig dus reeds een leidende plaats in onze organisatie inneemt, is hij, naast Bouw e.a. één van de vertrouwensmannen van onzen Bond aan de Artillerie-werkplaatsen aan de Hembrug. Al was het maar alleen het vele en goede werk, dat hij als zoodanig voor onzen Bond verricht, dan zou hij reeds aanspraak kunnen maken op onze warme waardeering en we zijn overtuigd, namens onzen geheelen Bond te spreken, wanneer we hier aan Gerrit Emmer een woord van dank brengen voor het vele en belangrijke werk, dat door hem met zooveel liefde voor onzen Bond is verricht.

Laat ons hier onmiddellijk aan toevoegen, dat Gerrit geen man is, die zich tevreden kan stellen met het verrichten van enkel vakvereenigingswerk. Zijn ambities gaan verder, ook in de politieke beweging te Zaandam speelt hij een niet onbelangrijke rol. Reeds jaren lid van de S. D. A. P., vaardigde deze organisatie hem, als we ons wel herinneren reeds in 1913 af in den Gemeenteraad en sindsdien heeft hij daar zijn mandaat telkens zien hernieuwen.

J. VAN BERGEN EN HENEGOUWEN.

Het is met Koos, zooals we hem gewoonlijk, ook al bij verkorting van zijn ongetwijfeld schoonen naam noemen, al precies gegaan als met Gerrit. Vóór de fusie maakte hij deel uit van het Hoofdbestuur van den Rijkswerkliedenbond en de eervolle plaats, die hij in genoemde organisatie innam, was

J. VAN BERGEN EN HENEGOUWEN.

ongetwijfeld ook aanleiding om hem in het nieuwe hoofdbestuur te benoemen.

Ook Koos schijnt er meer voor te hebben gevoeld om in dienst van het Rijk te blijven en zijn functie als Hoofdbestuurder, naast die van functionaris aan de Rijksconstructie-werkplaatsen te Delft, waar te nemen. In de algemeene leiding van den Bond, komt hij evenals Emmer daardoor minder op den voorgrond, al is daarmede niet gezegd, dat naar zijn raad niet gaarne wordt geluisterd.

In de plaatselijke beweging te Delft trad hij echter meer op den voorgrond. Reeds dadelijk na de fusie met den Rijkswerkliedenbond werd hem de belangrijke functie van afdeelingssecretaris opgedragen. En hij vervulde die zóó goed en met zóóveel ambitie, dat hij die ongetwijfeld tot zijn vertrek naar Zaandam zou hebben vervuld, als hij niet was aangetast door een ziekte, die hem noodzaakte als bestuurslid van onze afdeeling Delft te bedanken.

Het vertrek naar Zaandam staat in verband met de opheffing der constructie-werkplaatsen te Delft en de verplaatsing van het personeel daarvan naar de werkplaatsen aan de Hembrug. Maar toen er van deze opheffing nog geen sprake was en het aantal werklieden eenige honderden bedroeg, toen was Koos daar het mannetje, dat waakte voor de belangen van het personeel en hij trad daarbij met zooveel tact op, dat van hem een groote invloed ten goede uitging.

Van Bergen en Henegouwen was al evenmin tevreden met het voeren van de vakactie alleen. Ook hij voelde zich tot de algemeene arbeidersbeweging aangetrokken, ook hij werkte gaarne in de politieke partij der arbeiders. En dat werken werd door de arbeidersklasse van Delft wel zoo gewaardeerd, dat hij werd gekozen als lid van den Gemeenteraad. Jammer was het, dat zijn ziekte hem verhinderde zijn krachten te ontplooien en dat hij wegens zijn vertrek naar Zaandam zijn functie moest neerleggen. Ongetwijfeld zou hij een belangrijke rol hebben gespeeld.

Hij zal nu ongetwijfeld te Zaandam zijn werk voor onzen Bond voortzetten en we hopen van harte, dat zijn krachten daarvoor niet te kort zullen schieten.

DERK JELLES.

Wanneer we hier probeeren zullen een beschrijving te geven van de plaats, die ons hoofdbestuurslid Jelles in onze organisatie inneemt, dan moeten we reeds bij voorbaat verklaren, dat we vreezen hierin niet ten volle te zullen slagen. Zijn positie toch hangt ten nauwste samen met zijn eigenaardige sympathieke persoonlijkheid. Derk Jelles mag zich veroorloven personen en zaken te bespreken op een wijze, die men van anderen niet dan zeer moeilijk zou verdragen. Recht op den man af, zonder eenigen omhaal van woorden, zegt hij wat hij op zijn geweten heeft en hij ontziet daarbij niets of niemand. Ongezouten is de critiek, die hij uitoefent en toch wordt men niet boos op hem. Integendeel op onze congressen en in de vergaderingen weet men, dat het Derk is, die het zegt en verdraagt men het, omdat het Derk is. Laat ons hier echter dadelijk aan toevoegen, dat zijn optreden, zijn critiek en zijn raadgevingen in den regel blijk geven van een juist en weldoordacht oordeel.

Derk Jelles is van de oprichting van onzen Bond af lid geweest van de afdeeling Utrecht. Dat niet hij, maar A. van Kooten en Roel Wijnands aanvankelijk meer op den voorgrond traden en dus vòòr hem in het hoofdbestuur werden gekozen, is naar onze meening te verklaren uit het feit, dat de aspiraties van Derk zich aanvankelijk meer bepaalden tot het politieke terrein. Toen hij zich echter meer en meer met de bondszaken ging bemoeien, toen bleek al spoedig, dat hij de aangewezen man was om in Utrecht de eerste viool te spelen en dat hij uit de algemeene bondsleiding moeilijk kon worden gemist. Geen wonder dan ook, dat hij reeds in 1908 tot lid van het Hoofdbestuur werd gekozen.

Dat Derk door zijn optreden het volle vertrouwen van den Bond heeft weten te verwerven, wordt zeker wel het best gedemonstreerd door het feit, dat hij bij elk congres weer opnieuw bij acclamatie werd herkozen.

Toch ligt het zwaartepunt van het werken van Derk op plaatselijk terrein. In Utrecht was en *is* hij het getapte mannetje, hij genoot en geniet nog het volle vertrouwen en we

D. JELLES.

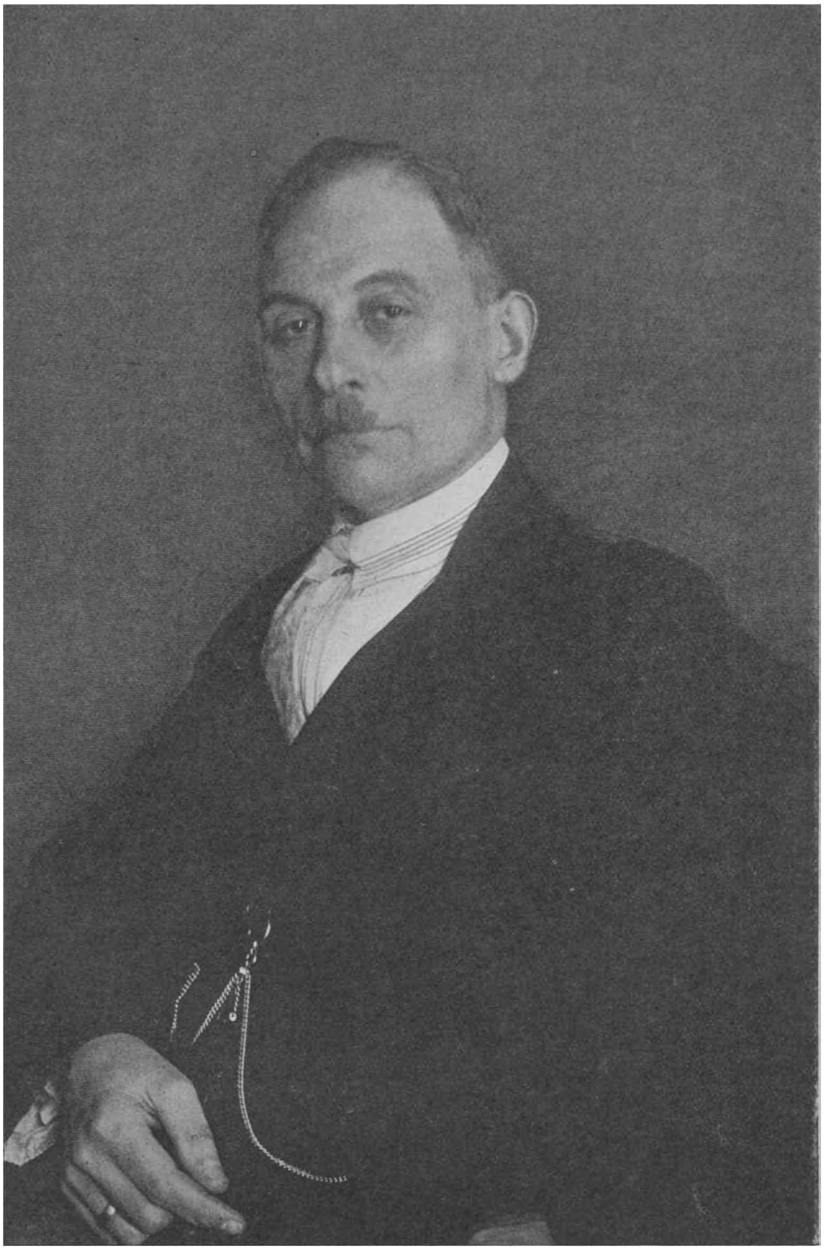

L. BUURMAN.

zouden zeker een groot aantal bladzijden noodig hebben, indien we hier wilden memoreeren, wat hij daar in Utrecht heeft weten op te knappen. Toen dan ook besloten werd, dat in Utrecht eerst een gedeeltelijk, daarna een vol bezoldigde bestuurder zou worden aangesteld, was er geen strijd over de vraag wie het moest worden. Er was slechts één naam op elks lippen: *Derk Jelles.*

Dat onze Bond in Utrecht een zóó invloedrijke plaats inneemt, dat hij alleen daar veel en veel meer leden telt, dan alle andere organisaties te zamen — het ledental bedraagt op het oogenblik, dat wij dit schrijven 1015 — danken we voor een zeer belangrijk deel aan het beleidvol werken van onzen kameraad.

Niet alleen bij onze leden wordt Derk zeer gewaardeerd, ook de hoofden van dienst weten zijn werken en streven op prijs te stellen. Zonder ook maar een stukje van de rechten van onze leden prijs te geven, is zijn optreden toch altijd van dien aard, dat de goede verstandhouding tusschen hem en de leiding van onze organisatie in den regel niets te wenschen overlaat.

Laat ons tenslotte nog mededeelen, dat onze Derk naast zijn vakvereenigingswerk nog tijd en gelegenheid heeft kunnen vinden voor het medeleven in de politieke partij. Reeds jaren geleden werd hij gekozen tot lid van den Gemeenteraad en tot heden heeft hij steeds het mandaat, dat de moderne arbeidersbeweging hem toevertrouwde, steeds hernieuwd gezien. We gelooven dus niet te veel te zeggen, indien we hier beweren, dat Derk in onzen Bond de rechte man op de rechte plaats was en dat zijn werken allerwegen waardeering heeft ervaren.

L. BUURMAN.

Aan den bezoldigden voorzitter van onze afdeeling Den Haag, onzen vriend Bertus Buurman, heeft onze Bond zeer veel te danken.

In Juni 1905 in dienst der gemeente gekomen, trad hij reeds in dezelfde maand als lid van onzen Bond toe. Reeds spoedig

wist hij het vertrouwen van de leden te winnen en wel in die mate, dat hij reeds in November van dat jaar als penningmeester werd gekozen. Zijn pad was evenwel niet bestrooid met rozen, want nauwelijks was hij een jaar in deze functie werkzaam of de heeren Naumann en Pronk begonnen hun anarchistische campagne, waarvan we op een andere plaats in dit boek reeds melding maakten. We zullen daarop in dit verband niet verder ingaan en volstaan met de mededeeling, dat Buurman zich in deze campagne niet onbetuigd heeft gelaten. Zonder eenige reserve koos hij partij tegen de lieden, die hun schennende hand aan onze organisatie hadden geslagen, en wanneer we op dit oogenblik in Den Haag de toonaangevende organisatie zijn geworden, dan danken we dit zeker voor een belangrijk deel aan onzen collega Buurman.

Het spreekt wel vanzelf, dat een man als Buurman niet buiten het Hoofdbestuur kon blijven en het was dan ook vrij spoedig na het Arnhemsche congres in 1912, dat hij als zoodanig gekozen werd. Sindsdien heeft onze kameraad voortdurend zijn functie hernieuwd gezien en het moge worden gezegd, dat hij die verdienstelijk heeft vervuld. Niet alleen in Den Haag toch, waar zijn hoofdwerkkring is, heeft Buurman belangrijk en goed werk gedaan, ook daarbuiten trad hij meermalen als spreker op of als vertegenwoordiger van het Hoofdbestuur in de commissies van overleg en hij nam daarbij steeds tactisch de sterkst mogelijke positie in. Dat onze vriend ook in de politieke arbeidersbeweging een goeden naam heeft bewijst wel het feit, dat toen K. ter Laan als burgemeester voor rood Zaandam werd benoemd, hij in diens plaats in den Haagschen Raad werd verkozen, welke functie heden nog door hem wordt vervuld.

We maken hiervan melding, omdat ons Hoofdbestuur meent, dat met zijn intrede in den Raad, Buurman volledig in dienst van den Bond moest worden genomen. Daarmede was meteen het vraagstuk opgelost of Buurman wel zitting zou kunnen nemen in den Raad.

We gelooven te mogen constateeren, dat noch de Hagenaars, noch de Bond van deze daad ook maar eenige spijt hebben gehad.

A. A. LÜHRS.

A. A. LÜHRS.

Ahlrich Lührs is in onzen Bond een bekende persoonlijkheid. Vòòrdat hij werd benoemd tot bezoldigd bestuurder van onze afdeeling Rotterdam — waarover aanstonds meer — had Lührs reeds een staat van dienst in onze organisatie, die mag worden gezien. Reeds voordat hij in dienst trad bij het gemeente-trambedrijf te Amsterdam, was hij met hart en ziel de moderne arbeidersbeweging toegedaan. Zijn opvoeding als modern vakvereenigingsman heeft hij, als we ons niet al te zeer vergissen, voor een belangrijk deel verkregen in dienst van den A. N. D. B.

Toen hij zich bij onzen Bond aansloot, was hij reeds een geharnast strijder, die de beginselen van de moderne arbeidersbeweging met groote tact en bekwaamheid wist te verdedigen. Het behoeft dan ook niemand te verwonderen, dat onze vriend Ahlrich al spoedig een leidende functie in onze beweging verkreeg. En het moge hier worden gezegd, dat vertrouwen heeft hij nimmer beschaamd. Integendeel hij heeft door zijn leven en werken in onzen bond dat ten volle waardig getoond.

Het zou ons te ver voeren om hier het werken van Lührs te Amsterdam geheel te memoreeren en we meenen te mogen volstaan met te zeggen, dat hij niet alleen op het trampersoneel een grooten invloed uitoefende, maar deze zich uitstrekte onder het geheele Amsterdamsche gemeentepersoneel. Geen wonder, waar er te debatteeren viel tegen de Federatie, daar kon men Lührs vinden en hij wist zijn mannetje te staan, dat hebben de heeren van de Federatie tot hun schade kunnen waarnemen.

Naast zijn functie in de tramorganisatie zag Lührs zich al spoedig het voorzitterschap van onze afdeeling opgedragen, een functie, welke hij tot zijn vertrek naar Rotterdam in 1912 met groote bekwaamheid vervulde.

Dat een optreden als dat van Lührs in den Bond waardeering moest vinden, spreekt wel vanzelf en het Rotterdamsche congres, dat in 1910 werd gehouden, zette die waardeering om in een verkiezing tot lid van ons Hoofdbestuur, een vertrouwenspositie, die hij tot nu toe onbetwist heeft bekleed·

Met zijn benoeming tot bezoldigd voorzitter van de afdeeling Rotterdam, noodig geworden door het als zoodanig eervol ontslag van Vincent König, ging echter niet alles van een leien dakje. De Rotterdamsche Hoofdbestuurders Schoonderwoerd en van Essen moesten er blijkbaar niets van hebben, dat een man van het gehalte van Lührs de leiding in die plaats in handen zou nemen. Blijkbaar waren ze bevreesd, dat Ahlrich hen al spoedig zou overvleugelen en door hem een einde zou worden gemaakt aan hun soms gevaarlijk optreden.

Hun verzet heeft hun evenwel niet veel gebaat, want toen de zaak werd gebracht voor het congres te Arnhem, dat in 1912 werd gehouden, maakte dit een einde aan hun oppositie en benoemde Lührs met een zeer groote meerderheid van stemmen.

Sindsdien is Ahlrich aan het werk getogen en met zooveel succes, dat onze afdeeling Rotterdam, wat het ledental aangaat, zich met Amsterdam kan meten. Immers de ledentallen in die plaatsen bedroegen 1 Januari 1926 respectievelijk 2534 en 2440. Al is het ledental te Amsterdam wat grooter, daartegenover staat, dat in Amsterdam het aantal gemeentewerklieden grooter is. Volledigheidshalve moet daartegenover weer worden gesteld, het feit, dat de verdeeldheid te Amsterdam veel verder is doorgevreten dan te Rotterdam.

Het was ons echter niet te doen om deze tegenstelling naar voren te brengen, we bedoelden daarmede het mooie en succesvolle werk van onzen vriend Ahlrich te belichten.

Dat zulke resultaten niet konden worden verkregen zonder een grooten invloed op de vaststelling van de arbeidsvoorwaarden uit te oefenen, spreekt wel vanzelf en in dat opzicht heeft Lührs dan ook wel duidelijk getoond, de rechte man op de rechte plaats te zijn.

Besluiten we deze beschrijving van onzen trouwen kameraad met de mededeeling, dat hij in de algemeene arbeidersbeweging van Rotterdam een zeer belangrijke rol speelt. Niet alleen maakt hij deel uit van het Rotterdamsch gemeentebestuur, hij bekleedt ook de belangrijke functie van voorzitter van den Rotterdamschen Bestuurdersbond.

Van links naar rechts: zittend: A. A. Lührs, D. J. Tiepen, F. A. Lindemans, N. v. Hinte, F. v. Meurs, J. N. Snikkers, D. Jelles, L. Buurman.
1e rij staand: J. W. Zoutendijk, G. A. Minnes, A. Osenga, M. Remeeus, C. J. Luremans, G. Emmer, J. van Bergen en Henegouwen, H. F. van Duyn, J. C. Viergever, N. de Vries, G. Kooreman, J. de Ruiter.
2e rij staand: G. P. Rijskamp, C. v. d. Welle, A. Bouw, J. A. Schoonhagen, L. Visser Jr., P. Smit, G. A. van Driel, J. van der Hoeven, W. A. J. van Beek, J. J. Staal en L. J. Bakker.

DE BESTUURSRAAD.

HIERBIJ geven we nog een foto van onzen Bestuursraad. Ter gelegenheid van de fusie van de beide bonden in 1920 te Rotterdam werd besloten dezen Raad in te stellen. De samenstelling en bevoegdheid van dezen Raad is omschreven in art. 21 b. van onze bondsstatuten en wel als volgt:

„Het Hoofdbestuur zal, zoo dikwijls het dit noodig oordeelt, maar minstens 4 maal per jaar, vergaderen met de bezoldigd bestuurders en andere op voordracht van het Hoofdbestuur aan te wijzen bondsvertegenwoordigers, ter bespreking van alle tactische aangelegenheden, welke zich in den Bond voordoen.

Het Hoofdbestuur is bevoegd bondsleden uit andere oorden van ons land uit te noodigen aan deze besprekingen deel te nemen."

De bestuursraad, zooals die door het kongres is aangewezen, heeft nu eenige jaren gewerkt en we gelooven te mogen zeggen, dat hij aan de verwachtingen heeft beantwoord. In verschillende vraagstukken van tactischen aard heeft hij zich uitgesproken en de Bond heeft daarvan ongetwijfeld profijt getrokken.

Hoewel op dit oogenblik nog moeilijk valt te zeggen, welke plaats de Bestuursraad op den duur in onze organisatie zal gaan innemen, gelooven we toch te mogen vaststellen, dat deze bondsinstelling aanstonds een niet onbelangrijke instantie in onzen Bond zal worden.

We kunnen deze persoonsbespreking niet beëindigen zonder een enkel woord te wijden aan het kwartet van mannen, van wie we hierboven een foto geven. Deze vier collega's verrichten in onzen bond zulke belangrijke werkzaamheden, dat we ons gedrongen voelen, ook al hebben ze niet direct zitting in het hoofdbestuur, daaraan een korte beschouwing te wijden. We beginnen maar met den oudste in diensttijd, n.l. met

M. REMEEUS.

Onze Marten, zooals hij in den dagelijkschen omgang wordt genoemd, was eenige jaren in dienst bij de gemeente-

gasfabriek te Amsterdam en was vóór hij in dienst van den Bond trad, werkzaam op een handelskantoor. IJverig lid van zijn vakbond en niet minder van de Arbeiderspartij, gaf hij er de voorkeur aan, zijn volle kracht aan de moderne arbeiders=beweging te geven en toen er bij onzen bond iemand noodig was, die de geheele bonds=correspondentie op zich moest nemen en daarnaast zou worden belast met het opstellen van verschillende adressen aan overheidscolleges en rapporten en wat daarmede samenhangt, toen bleek Remeeus daarvoor de meest aangewezen man te zijn.

Het Hoofdbestuur deed in hem een goede keuze. Sinds Augustus 1918 in dienst van onze organisatie, heeft hij het volle vertrouwen gewonnen van allen, met wie hij samen=werkt. Bij onze afdeelings=secretarissen is hij een bekende persoonlijkheid en we houden ons overtuigd, dat we ook namens dezen spreken als we zeggen, dat zijn werk van alle kanten waardeering vindt. Zoo gaandeweg heeft hij door zijn werken zich een plaats in onzen Bond weten te verwerven van groote beteekenis en we houden ons overtuigd, dat hij in de komende jaren zal toonen, dat hij de rechte man op de rechte plaats is.

Nu een enkel woord over

L. J. BAKKER.

Wie kent hem niet de ijverige bekwame en bereidvaardige Bertus? Op 14 Juli 1919 in dienst van onzen Bond getreden, heeft hij zich door zijn doeltreffend werken spoedig het vertrouwen van het hoofdbestuur weten te verwerven en we voegen er aan toe, bij onze leden populair weten te maken.

Bertus Bakker trekt het geheele land door. Komen er in de verschillende Commissies van Overleg voorstellen aan de orde, dan trekt Bakker er op af om de verdediging van de belangen van onze leden op zich te nemen. En hij doet dat met zooveel bekwaamheid, met zulke steekhoudende argumenten, dat vriend en tegenstander van hem getuigen, dat hij door zijn practisch werken en zakelijk optreden wordt hoog geacht en gewaardeerd.

Van links naar rechts: J. C. Viergever, M. Remeeus, L. J. Bakker en J. J. Staal.

Niet alleen echter in het overleg weet Bertus grooten invloed uit te oefenen, ook in de afdeelingsvergaderingen, heeft hij door zijn welsprekendheid en duidelijke voorstelling van zaken en feiten zich in onzen Bond een plaats van beteekenis weten te veroveren. Ook Bakker zal, daarvan zijn we overtuigd, in de komende periode in onze organisatie een belangrijke positie innemen.

We komen dan aan

J. C. VIERGEVER.

Misschien is Jan Viergever in onzen Bond niet zoo bekend als Bakker en Staal, maar toch is de functie, welke door hem in onze organisatie wordt vervuld een zeer belangrijke. Vóórdat de samensmelting tusschen de beide moderne bonden van werklieden in dienst van de overheid plaats vond, was Jan Viergever de penningmeester van den Rijkswerkliedenbond. In Januari 1918 was hij als zoodanig aangesteld en hij heeft daar wel getoond een goed penningmeester te zijn. Toen dan ook in 1920 de fusie plaats vond, trad Viergever vanzelfsprekend in dienst van onze tegenwoordige organisatie. Het mag zeker van hem worden getuigd, dat hij met ijver en nauwgezetheid de hem opgedragen werkzaamheden verricht. Natuurlijk liggen zijn werkzaamheden op administratief terrein en wanneer het financieel beheer van onzen Bond op dit oogenblik als goed en degelijk mag worden geroemd, dan heeft Viergever, daarin zeker, naast den bondspenningmeester Lindemans, een belangrijk aandeel.

't Zijn niet altijd de mooiste baantjes, die hij heeft op te knappen. Hij moet er wel eens op uit om in de afdeelingen waar de administratie in de war is geloopen, deze in orde te maken. Natuurlijk wordt hij dan niet altijd met open armen ontvangen. Maar hij weet dan met zooveel tact op te treden, dat alles op zijn pootjes terecht komt.

Jan Viergever heeft het vertrouwen van allen gewonnen en hij zal dus in onzen Bond, naar we hopen, nog veel en nuttig werk verrichten.

Tot slot komen we tot een bespreking van den jongste van het viertal

J. J. STAAL.

Collega Staal was vroeger als telegrafist in dienst van het Rijks P.T.T.-bedrijf en gedurende dien tijd deed hij zich kennen als een ijverig propagandist voor den modernen Ambtenaarsbond. Toen ons A. C. O. P. iemand vroeg voor het verrichten van verschillende belangrijke werkzaamheden was Staal één der sollicitanten. De wijze, waarop hij zijn werkzaamheden verrichtte, was van dien aard, dat ons hoofdbestuur geen oogenblik aarzelde hem aan onzen bond te verbinden, toen er iemand noodig was, om, evenals Bakker, de afdeelingen bij te staan in de Commissiën van Overleg en wat daarmede samenhangt. En laat ons het hier maar dadelijk zeggen: Joop vervult zijn taak, evenals Bertus op uitstekende wijze. Wat we van Bakker schreven, kan ook van Staal worden gezegd. We zouden in herhalingen moeten treden, als we over deze uitnemende kracht in onze organisatie uitvoerig wilden schrijven en daar dit niet wenschelijk is, volstaan we met te zeggen: evenals Bakker zal hij, naar het zich laat aanzien, in de komende jaren een belangrijke rol in onze organisatie spelen.

Tot slot een enkel woord over het personeel. Het is hier niet mogelijk over elk lid een beschouwing te houden. Maar het is ons een behoefte hier te getuigen van den hoogste tot den laagste: zij allen en ieder op de hem aangewezen plaats vervullen met ijver en nauwgezetheid de opgedragen werkzaamheden en wanneer de zaken op ons bondskantoor, zoowel wat betreft het archief, als de administratie zoo goed in orde zijn, dan danken we dat ook aan den ijver en den werklust van het geheele personeel. Ook hun zij hier bij deze gelegenheid een woord van groote waardeering gebracht.

DE ARBEIDSVOORWAARDEN.

HET zal door vriend en vijand moeten worden toegegeven, dat de arbeidsvoorwaarden van de werklieden in dienst van Rijk, Provincie, Gemeente en Waterschap, alsmede in bedrijven van maatschappelijk monopolistisch of hygienisch karakter, welke gewoonlijk door bovengenoemde lichamen worden gedreven, gedurende de 25 jaren van het bestaan van onzen bond heel wat ten goede zijn veranderd.

Een einde is gemaakt aan de vroeger onbeperkte macht der bedrijfsdirecteuren, een einde is ook gemaakt aan het regime, dat de Gemeenteraad het vaststellen der arbeidsvoorwaarden maar overliet aan den een of anderen wethouder of in het gunstigste geval aan de Commissie van Bijstand of het College van B. en W.

Het waren vooral de gekozenen door de stemgerechtigden, de leden van de Staten-Generaal, de Provinciale Staten en den Gemeenteraad, die in de dagen van de oprichting van den Bond de sterkste voorstanders waren van dat regime. En wanneer daarin nu een groote verandering ten goede is gekomen — we komen aanstonds daarop wel terug — dan is dat zeker voor een deel ook te danken aan de steeds aan politieken invloed winnende Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, waarmede onze bond voortdurend overleg pleegde.

Hoe het vroeger ging bij de besprekingen over onze arbeidsvoorwaarden in de verschillende gemeenteraden, willen we hier met een paar staaltjes demonstreeren.

Het eene geval speelde zich af te Leeuwarden. Er waren o. m. aan de orde de loonen van de doodgravers. Die loonen waren bedroevend laag. Maar van eenige verbetering wilde de heer Z. Feddema, een liberale aannemer, niets weten. Hij begon toen met het opsommen van de voordeelen, die de doodgravers boven hun loon hadden. De heer Feddema legde er bij die gelegenheid den nadruk op, dat het hout van opgegraven doodkisten in den vorm van brandhout toch ook aan deze menschen ten goede kwam.

Een ander voorbeeld ontleenen wij aan het raadsverslag van Amsterdam, toen de minimum-loonen zouden worden

vastgelegd in het Werkliedenreglement. Volgens het verslag van de Raadszitting van 17 Mei 1906 zeide de Christelijke Prof. Fabius:

Ik als lid van den Raad, die nu niet dagelijks zooals de Directeuren en de ambtenaren voortdurend met de werklieden bezig ben, vóórdat ik als lid van Raad heb over te gaan tot verhooging, zou ik meer willen weten. Ik zou willen onderzoeken op welke manier de menschen leven en in hoeverre geldt voor de arbeidersbevolking, dat zij leven uitsluitend van het inkomen, dat de man in diensttijd verdient? In hoeverre wordt er verdiend in dergelijke huishoudings, doordat de vrouw wascht voor anderen; in hoeverre wordt er verdiend met kleine neringen; in hoeverre wordt in dergelijke gezinnen ook bijgelegd door de kinderen?

Naar aanleiding van deze opmerking schreef *Het Volk* de volgende satire:

Prof. Fabius: „Ach Heer, geef alle vrouwen onzer Gemeentewerklieden een waschhuis, en hun jongens broodwijken en laat de dochterkens melkblikjes ophalen, en als zij allen wat meeverdienen, kunnen wij volstaan met aan den vader hongerloontjes te geven, wat weer ten goede komt aan ons, arme belastingbetalers. Zoodat gehandeld zal worden naar Uw woord: „Hij die heeft, dien zal gegeven worden, maar die niet heeft, van dien zal genomen worden. Amen."

Dergelijke voorbeelden uit den ouden tijd, toen onze organisatie nog slechts enkele jaren haar zegenrijken arbeid had kunnen verrichten en toen het aantal sociaal-democraten, dat in de Gemeenteraden zitting had, nog zeer gering was, zouden we hier met meerdere kunnen aanvullen. We achten dat echter niet noodig, omdat hiermede voldoende duidelijk wordt gedemonstreerd, welke geest er voor een 20 à 25 jaar heerschte.

Laat ons nu eens nagaan aan de hand van het strijdprogramma van den Bond, welke veranderingen er zijn ingetreden gedurende het bestaan van onze organisatie.

Wij kunnen dat helaas niet doen aan de hand van het eerste programma, dat, het zij hier erkend, zeer primitief was opgesteld. Het gaf eenige algemeene wenschen te kennen, maar overigens had men er weinig houvast aan. Het was naar aanleiding daarvan, dat de schrijver dezer regelen, toenmaals nog bondssecretaris, aan het Hoofdbestuur machtiging vroeg een algemeene programherziening voor te bereiden en dat op

het congres in 1910 te doen behandelen. Deze machtiging werd, zooals vanzelf spreekt, gereedelijk verleend en het resultaat van een en ander was, dat het congres te Rotterdam met algemeene stemmen het volgende strijdprogram vast-stelde.

PROGRAMMA VAN DEN BOND.

1. *Erkenning der organisatie.*

De gemeenten dienen als werkgeefsters een voorbeeld te geven en zullen derhalve de organisatie erkennen. Daaruit volgt, dat de Gemeentebesturen of de vertegenwoordigers daarvan met de besturen van de organisaties van Gemeentewerklieden hebben te onderhandelen over de samenstelling van verordeningen, regelende de arbeidsvoorwaarden als: werkliedenreglementen, bepalingen over de pensioneering der werklieden en hunne weduwen en weezen; verder technische aangelegenheden, die ingrijpen in de arbeidsverhoudingen; maatregelen van hygiëne, die op den arbeid betrekking hebben, enz.

2. *Aanstelling.*

a. Wanneer een jeugdig werkman, die, vanaf zijn 15e jaar of minstens 2 jaar in dienst der gemeente is geweest, den leeftijd van 21 jaren heeft bereikt wordt hem vanwege het Gemeentebestuur een vaste aanstelling verstrekt.

b. Wanneer een werkman, boven 21 jaar, gedurende 52 weken achtereenvolgens in gemeentedienst is geweest, wordt hem vanwege het Gemeentebestuur een vaste aanstelling verstrekt.

3. *Verplichtingen.*

a. De werklieden zijn verplicht de werkzaamheden, waarvoor zij zijn aangenomen en als zoodanig op hunne aanstelling vermeld, met de meeste nauwgezetheid uit te voeren.

b. Wanneer den werklieden, door hen die daartoe bevoegd zijn, wordt gelast andere werkzaamheden dan de gewone te verrichten, dan ontvangen zij daarvoor minstens het loon op hunne aanstelling vermeld, is het loon van dengene, dien hij vervangt hooger, dan zal hem dat hoogere loon worden uitgekeerd.

c. Bij werkstaking mogen de werklieden de plaatsen der stakers niet innemen.

4. *Het loon.*

a. De Gemeentebesturen, of hunne lasthebbers, zijn verplicht den werklieden een *weekloon* uit te keeren, waarmede zij met hunne gezinnen behoorlijk kunnen rondkomen. Waar de gemeente als voorbeeld dient te worden gesteld aan de particuliere patroons, zal in geen geval lager loon voor den zelfden arbeid worden uitgekeerd dan in het privaat bedrijf.

b. Het loon met inbegrip der overuren zal iedere week, op een voor de werklieden geschikten tijd en plaats worden uitbetaald.

c. Wanneer voor denzelfden arbeid verschillende soorten loon worden uitbetaald, zullen loonklassen worden ingevoerd. Het opklimmen in een hoogere loonklasse geschiedt dan naar dienstjaren, met dien verstande, dat het minimumloon op minstens 21-jarigen leeftijd moet worden uitbetaald en het maximum na vijf dienstjaren zal worden bereikt.

d. Wanneer de opheffing van aangenomen werk niet mogelijk is zullen telkens schriftelijk de voorwaarden worden overeengekomen. Bij een normalen werktijd moet voor dat werk minstens 50 procent meer worden verdiend dan het gewone weekloon bedraagt.

e. Bij overwerk zal tot tien uur 's avonds minstens 50 en bij nachtwerk of arbeid op Zon- en feestdagen 100 pCt. extra worden uitbetaald.

f. Iedere 5 jaar worden de loonen door den raad opnieuw vastgesteld.

5. *Arbeidsduur.*

a. De dagelijksche arbeid zal met inbegrip de pauzen niet meer dan 8 uren bedragen.

b. In bedrijven als gas ,electriciteit enz. waar het noodzakelijk is dat ononderbroken wordt gearbeid, zal het 3 ploegenstelsel (8-urendag) ingevoerd worden.

c. Het maken van overuren, waaronder ook begrepen de arbeid op Zon- en feestdagen, zal slechts dan geoorloofd zijn, als dit voor een richtige functionneering van het bedrijf noodzakelijk is.

d. Minstens eenmaal per week, bij voorkeur op den Zondag, zal den werklieden een rusttijd van 36 achtereenvolgende uren worden gewaarborgd.

6. *Verlof.*

a. De werklieden, die minstens 1 jaar in dienst der gemeente zijn, hebben recht op een verlof, desverlangd achtereenvolgende, van 14 dagen met het behoud van het volle loon.

b. Werklieden, die nog geen vol jaar in dienst der gemeente zijn, hebben recht op verlof met behoud van het volle loon

na	een	dienst	van	2	maanden	1 dag
„	„	„	„	4	„	2 dagen
„	„	„	„	6	„	3 „
„	„	„	„	8	„	4 „
„	„	„	„	10	„	5 „

c. Bij de vervulling van militieplichten wordt den werklieden, indien zij gehuwd of kostwinner zijn, verlof verleend met behoud van het volle loon.

d. Bij herhalingsoëfeningen of opkomst voor de landweer zal den werklieden het volle loon worden uitgekeerd.

De eventueel ontvangen toeslag van het Rijk kan hiervan worden afgetrokken.

7. *Ontslag.*

a. Voor alle werklieden zal bij ontslag een vastgestelde opzeggingstermijn worden in acht genomen.

b. Bij gebrek aan werk zal als regel gelden, dat zal worden getracht den werkman bij een anderen diensttak geplaatst te krijgen.

c. Bij ontslag wegens gebrek aan werk, zal den werkman gedurende een jaar wachtgeld worden uitgekeerd, gelijkstaande met $^2/_3$ van het jaarloon.

d. Bij ontslag wegens gebrek aan werk zal als regel gelden dat het eerst zij in aanmerking komen, die het laatst in dienst zijn gesteld.

e. De gevolgen van ziekte mogen nimmer aanleiding zijn tot het geven van ontslag — tenzij met recht op pensioen.

f. Elk ontslag, wanneer de betrokkene zulks verlangt, van een uit⸗spraak van het scheidsgerecht afhankelijk.

8. *Straffen.*

a. Het opleggen van geldstraffen, van welken aard ook moet worden afgewezen.

b. Wanneer een gemeentebestuur van oordeel is, dat een richtige functionneering van den dienst zonder het instellen van straffen niet is te verkrijgen, dan moet voor elke straf beroep op het scheidsgerecht openstaan.

9. *Scheidsgerecht.*

Art. 1. Van alle zaken, die bij het scheidsgerecht worden aanhangig gemaakt, is de uitspraak bindend.

Art. 2. De Arbeider, die voorgedragen wordt voor eervol ontslag, heeft het recht zich te beroepen op het scheidsgerecht.

Burgemeesters en wethouders kunnen ook, voor zij een straf uitspreken, een onderzoek der zaak aan het scheidsgerecht opdragen.

Art. 4. Beroep van een mededeeling tot eervol ontslag of van uitge⸗sproken straf moet binnen 4 dagen gebeuren; het scheidsgerecht vangt zijn onderzoek aan binnen een week na het ontvangen van het beroep of van de opdracht van B. en W.

Art. 5. Het scheidsgerecht bestaat uit vijf leden en plaatsvervangers. Twee leden en hunne plaatsvervangers worden benoemd door de betrokken werklieden in dienst der gemeente, bij geheime stemming. Deze vier leden benoemen samen een vijfde lid en een plaatsvervanger, die de voorzitter van het scheidsgerecht is.

Wanneer geen overeenstemming wordt verkregen, geschiedt deze benoe⸗ming door den Gemeenteraad.

Niet verkiesbaar zijn: de burgemeester, de leden van den gemeenteraad de gemeente⸗ambtenaren en de werklieden.

Art. 6. De benoemingen en verkiezingen geschieden telkens voor twee jaar; de aftredenden zijn herkiesbaar.

Art. 7. De leden van het scheidsgerecht zullen een door den gemeente⸗raad vast te stellen presentie⸗geld genieten.

10. *Ziekte.*

a. Ingeval van ziekte of invaliditeit is den werklieden het volle loon gewaarborgd.

b. Wanneer de behandelende geneesheer dit noodig oordeelt zullen de werklieden op kosten der gemeente worden verpleegd in sanatoria of herstellingsoorden.

c. Ingeval tusschen den huisarts en den controleerenden geneesheer verschil van meening bestaat, zal een onpartijdige commissie van genees-kundigen uitspraak doen.

d. De gevolgen van ziekten mogen nimmer loonverlies tengevolge hebben. Tenzij de behandelende geneesheer het lichaamsgestel van dien aard acht, dat lichtere werkzaamheden noodig zijn, zal de genezen werkman in zijn vroegeren werkkring terug keeren.

11. *Werklieden-reglementen.*

a. Voor *alle* werklieden, beambten en bedienden in dienst der gemeente, zal een werklieden-reglement worden ingevoerd.

b. Bij de vaststelling daarvan zal in het bijzonder worden rekening gehouden met bepalingen over:

1.	Erkenning der organisatie	6.	Verlofdagen
2.	Aanstelling	7.	Ontslag
3.	Verplichtingen	8.	Straffen
4.	Loon	9.	Scheidsgerecht
5.	Arbeidsduur	10.	Ziekte.

12. *Pensioneering van werklieden en hunne weduwen en weezen.*

1. Pensioen voor werklieden.

a. Bijdragen worden niet geheven.

b. Het pensioen bedraagt $^{80}/_{100}$ van het hoogst genoten loon.

c. Het volle pensioen wordt uitgekeerd na 35, 30 en 25 jaren dienst, al naar gelang de aard der werkzaamheden het spoediger ongeschikt-zijn tengevolge heeft.

2. Invaliditeitspensioen.

a. Het minimum invaliditeitspensioen bedraagt $^{20}/_{100}$ van het hoogst genoten loon.

b. In en door den dienst bekomen invaliditeit geeft aanspraak op het volle loon.

c. Recht op invaliditeitspensioen wordt reeds na 1 jaar dienst verkregen.

3. Pensioenen voor weduwen en weezen.

a. Bijdragen worden niet geheven.

b. Het pensioen der weduwe bedraagt $^{50}/_{100}$ van het hoogst genoten loon.

c. Het pensioen voor ieder kind bedraag $^{6}/_{100}$ van het hoogst genoten loon.

d. Het maximum pensioen voor weduwen en weezen bedraagt $^{80}/_{100}$ van het hoogst genoten loon.

e. De uitkeering van het weezen-pensioen eindigt nadat het jongste kind den 18-jarigen leeftijd heeft bereikt.

4. Weezenpensioen.

a. Ieder kind ontvangt $^{10}/_{100}$ van het hoogst genoten loon.

b. Het maximum voor alle kinderen bedraagt $^{50}/_{100}$ van het genoten loon.

13. *Arbeidsbeurzen.*

a. Wanneer er een gemeentelijke arbeidsbeurs is gevestigd, zullen de hoofden van de verschillende takken van dienst de werklieden door tusschenkomst der arbeidsbeurs betrekken.

b. Bij voorkeur komen voor aanneming het eerst die werklieden in aanmerking, welke reeds vroeger in dienst der Gemeente waren.

c. De hoofden van dienst onthouden zich van elke geheime mededeeling.

14. *Woningen.*

Gemeenten, welke voor hare werklieden woningen bouwen of beschikbaar stellen, onthouden zich bij het opmaken van huur-contracten, bepalingen op te nemen, die met een tijdelijke beëindiging der dienstbetrekking verband houden.

15. *Eigen Beheer.*

De Gemeentebesturen zullen, waar mogelijk, de verschillende werken als: haven, straten, scholen, het vervoerwezen enz. in eigen beheer doen uitvoeren.

16. *Hygiënische voorzorgen.*

a. Voor de werklieden, die hun arbeid verrichten in vuile of voor de gezondheid schadelijke bedrijven, zullen badinrichtingen worden gemaakt en kosteloos opengesteld.

b. Werklieden, die hunne werkzaamheden in open lucht hebben te verrichten en dus zijn blootgesteld aan regen, sneeuw of ander voor de gezondheid schadelijke weersgesteldheid, zullen de kleeding, die hen daartegen kan beschutten van gemeentewege kosteloos ontvangen.

c. Werklieden, als stokers aan de gasfabriek, waterleiding, electriciteit, of andere bedrijven werkzaam zijnde en die daarvoor bijzondere kleeding noodig hebben, zullen die van gemeentewege kosteloos ontvangen.

d. Aan die bedrijven, waar dit mogelijk is, zullen van gemeentewege alcoholvrije dranken, bij voorkeur kosteloos of tegen zeer geringen prijs beschikbaar worden gesteld.

Punt voor punt zullen we hier trachten duidelijk te maken, welke groote veranderingen er in den loop der jaren hebben plaats gevonden. En dan is één van de sprekendste punten zeker: de erkenning der organisatie. Op ons eerste programma kwam dit punt nog niet voor. Eerst toen de Bond tot groei kwam en zijn invloed zienderoogen ging toenemen, werd als vanzelfsprekend het vraagstuk van de erkenning der organisatie naar den voorgrond geschoven. Het was vooral na 1905,

toen schrijver dezes als eerste bezoldigde bestuurder was aangesteld, dat de afdeelingen allerwegen de hulp van het Hoofdbestuur gingen inroepen en het eerste gevolg daarvan was, dat pogingen werden aangewend om wenschen en grieven met de bevoegde autoriteiten te bespreken.

De ontvangst, die ons als eersten bezoldigden bestuurder daarbij te beurt is gevallen, was erg onwelwillend, om nu maar niet te spreken van onbeschoft. Kwamen we bij een directeur, dan was het bescheid, dat hij met dat hoofdbestuur niets te maken had, dat ze de zaakjes best met hun eigen menschen zouden kunnen klaar spelen en dat er dus van een onderhoud niets komen kon. Hetzelfde moesten we ervaren, wanneer we ons wendden tot den een of anderen Wethouder van de Bedrijven of het College van B. en W. In den regel kwamen we niet verder dan den bode of den congierge. Vroegen we hem ons aan te dienen, dan nam de goede, of ook wel eens niet goede, man ons van het hoofd tot de voeten op, trok even met de schouders om daarmede te kennen te geven, dat het vergeefsche moeite zou zijn. Hoofdschuddende kwam dan de man terug met de mededeeling, dat we niet konden worden ontvangen. We kwamen in die dagen zelfs nog niet tot op de mat, we kregen geen gelegenheid de wenschen en verlangens van de werklieden voor te dragen.

Natuurlijk hebben we, wanneer er mondeling niets meer geregeld kon worden, wel geprobeerd schriftelijk de wenschen en grieven kenbaar te maken. Maar ook langs dezen weg kon ons doel niet worden bereikt. We ontvingen in den regel geen antwoord, al was ons briefje in de beleefdste termen gesteld, ook wel ontvingen we onzen brief ongeopend terug. Dat was niet alleen het geval bij den toenmaligen commandant van de Amsterdamsche Brandweer; we moesten dat ook ondervinden van andere hoofden van dienst en vertegenwoordigers van diverse gemeentebesturen.

Het spreekt wel vanzelf, dat de heeren op die manier niet van ons af waren. We gingen er dan toe over de heeren eens aan den kaak te stellen in ons bondsorgaan of wel we brachten de zaak in den Raad door middel van een adres, nadat

één of meer raadsleden waren bezocht om ons adres nader toe te lichten. Laat ons hier maar dadelijk zeggen: aan beide soorten van actie hadden de heeren, die zoo hoog van den toren hadden geblazen een broertje dood. Zoo maar in het publiek aan den kaak te worden gesteld; te worden besproken in zoo'n vakblad, of wel in een openbare raadszitting als achterlijk en onbeschoft te worden afgeschilderd, dat alles was den heeren wel zóó onaangenaam, dat ze een ander maal wel een beetje minder bruut optraden.

Gelukkig waren er uitzonderingen op den regel. Zoo noodigde een raadscommissie te Delft, wier voorzitter de vrijzinnig democratische heer van Aggelen was, ons Hoofdbestuur uit een bespreking te voeren over de samenstelling van een werkliedenreglement en we hebben daarvan een dankbaar gebruik gemaakt.

Maar eerst recht kwam de erkenning van de organisatie op den voorgrond toen onze vriend J. E. W. Duys in Zaandam tot Wethouder was gekozen. Gedurende de behandeling der begrooting voor 1912, deed Duys, toen nog raadslid het voorstel, te breken met het stelsel van willekeur en het Werkliedenreglement, na overleg, met de betrokken organisaties, te wijzigen. Het resultaat was de benoeming van een raadscommissie, die met een algeheele herziening van het reglement werd belast. We citeeren hier verder uit de indertijd door onzen Bond uitgegeven brochure: *Het Zaandamsche Voorbeeld.*

De Commissie toog aan het werk en nimmer nog werd in eenige gemeente van ons land op zulk een behoorlijke en democratische wijze gearbeid aan onze rechtspositie als in Zaandam.

Nadat afdeelings- en hoofdbesturen der verschillende organisaties gelegenheid hadden verkregen eerst *schriftelijk* hun wenschen aan deze Raadscommissie kenbaar te maken, besloot de Commissie ook *mondeling* met de diverse vakvereenigingen in overleg en bespreking te treden.

Deze mondelinge conferenties duurden bijna twee volle dagen, werden gehouden op het gemeentehuis, achtereenvolgens onder presidium van den Burgemeester en van Duys, die inmiddels wethouder der gemeentebedrijven geworden was.

Van welken grooten onmiddellijken invloed deze behandeling van zaken op de voorstellen der commissie is geweest, zal later blijken, wanneer wij de door de commissie voorgestelde wijzigingen de revue laten passeeren.

Nog in ander opzicht echter zal, hopen wij, dit Zaandamsche voorbeeld ons ten goede komen, in zooverre nl. dat het niet uit kan blijven of ook andere gemeentebesturen zullen binnen niet al te langen tijd dezen zelfden weg op moeten gaan. Zeker, wij weten het wel, in de eerste plaats zal dit, evenals in Zaandam, afhangen van de vraag der zich ontwikkelende machtsverhoudingen in andere gemeenten, maar toch, waar dit Zaandamsche voorbeeld zoo goed slaagde, wordt het voor bestuurders van andere gemeenten zoo goed als onmogelijk hun schijnargumenten tegen samenwerking met onze vakvereeeniging nog langer staande te houden. En dat de wijze, waarop het Zaandamsche gemeentebestuur de zaken behandelde goed slaagde... Kom laten we hier letterlijk afdrukken, wat daaromtrent later bij de openbare behandeling in den Raad op 25 September 1913 door den burgemeester werd gezegd: „Thans wenscht spr. niet als politiek persoon, maar in het bijzonder in zijn kwalitiet van burgemeester, als de man die de vergaderingen der Raadscommissie heeft gepresideerd, hier nog een afzonderlijk woord te zeggen over het met de vakorganisaties gepleegde schriftelijke en mondelinge overleg. „Ik constateer, aldus letterlijk de burgemeester, ik constateer met den allergrootsten nadruk, dat ik vooral de vergaderingen waarin de besturen der afdeeling Zaandam der diverse bonden en de Hoofdbesturen tegenwoordig waren met zeer veel genoegen heb gepresideerd en ik moet het ruiterlijk verklaren, dat die vergaderingen alleszins meer algemeen tot navolging wekken; zij hebben geleid tot het verkrijgen van een veel beter inzicht in elkaars wenschen en streven en veel bijgedragen tot meerdere waardeering van elkanders standpunt en van hetgeen tot stand dient te worden gebracht.

Trouwens al ware deze proef mislukt, dan nog was er geen man over boord geweest, immers dan ware er nog niets verloren geweest. Het tegendeel is echter waar, op aangename wijze is, bij alle verschil van meening met de bestuurders geconfereerd en een meer algemeene navolging kan niet anders dan ten goede werken."

Ook de Christelijke en vrijzinnige raadsleden betuigden hunne instemming met de wijze waarop de Commissie haar taak had verricht en het behoeft zeker geen betoog, dat de sociaal-democraten in den Raad den wensch uitspraken, dat als deze woorden hunner burgerlijke tegenstanders werkelijk gemeend waren, zij niet beter konden doen, dan hun geestverwanten in andere gemeenten aan te sporen hetzelfde te doen, instede van hooghartig de vakorganisaties der gemeentewerklieden te negeeren, zooals helaas nog door zooveel clericale en vrijzinnige gemeentebestur,n geschiedt.

Dat een dergelijke wijze van behandeling ook van grooten onmiddellijken invloed voor ons als gemeentewerklieden moest zijn, spreekt vanzelf en het op 2 Juli 1913 ingediende voorstel der commissie droeg daarvan de duidelijke sporen.

Hiermede was de erkenning van de organisatie in haar vollen omvang in ons land aan de orde gesteld en sindsdien

is dat er steeds beter op geworden. Naar we vermoeden zal het nog wel eenige jaren duren voordat in het gansche land een regeling zal zijn getroffen, die redelijk mag worden genoemd. Vooral bij het Rijk laat de toestand inzake de erkenning der organisatie, dank zij het Colijnsche regime, nog zeer veel te wenschen over.

Al spoedig werd in de hoofdstad des lands de zaak nader aan de orde gesteld door een voorstel van den sociaal-dem. Wethouder van Arbeidszaken F. M. Wibaut inzake het zoogenaamde

GEORGANISEERD OVERLEG.

Vastgesteld werd, dat een commissie zou worden ingesteld, waarin de algemeene organisaties haar vertegenwoordigers konden aanwijzen, waarin de bedrijfsdirecteuren zouden zitting nemen en waarvan de wethouder van Arbeidszaken het voorzitterschap zou waarnemen. In deze commissie werd eigenlijk in den waren zin des woords geen overleg gepleegd. Het was veel meer een commissie van advies, dan een van overleg en het spreekt wel vanzelf, dat langs dezen weg geen bevredigende toestand kon worden verkregen.

Lang heeft de commissie, in dezen vorm althans, dan ook niet bestaan. Reeds in Januari 1923 werd door den Raad het besluit genomen, dat er een zoodanige Commissie van Overleg zou worden ingesteld, dat beide partijen, die van de werkgeefster, zoowel als van de algemeene organisaties elkander zouden kunnen ontmoeten en in den waren zin des woords met elkander overleg zouden kunnen plegen. Wanneer door te voeren onderhandelingen overeenstemming tusschen beide partijen tot stand is gekomen, dan gaan beiden naar hun opdrachtgevers, die dan de voorstellen kunnen aannemen of verwerpen. Veranderingen kunnen dan, noch door den Raad noch door de ledenvergaderingen meer worden aangebracht.

In deze richting wordt nu getracht de oplossing inzake de erkenning van de organisatie te vinden en met een zekeren trots mogen we er op wijzen, dat stap voor stap voorwaarts gedrongen wordt.

Op dit oogenblik bestaan in ons land reeds een zeer groot

aantal commissies van overleg. Bij het Rijk bestaan twee centrale commissies, één voor ambtenaren — die gedeeltelijk ook voor algemeene zaken als pensioenwet, loonsbijslagen, opkomt — en één centrale commissie voor werkliedenzaken, terwijl bovendien tal van bijzondere commissies bestaan voor verschillende departementen en bedrijven.

Verder bestaan bij de provincies 3 commissies van overleg voor algemeene zaken, terwijl in de Provincie Noord-Holland naast de Centrale Commissie, verschillende dienstcommissies zijn ingesteld.

Tenslotte zij hier nog vermeld, dat in 63 gemeenten van ons land het georganiseerd overleg is ingevoerd ter bespreking van algemeene zaken en dat daarnaast in tal van gemeenten Dienstcommissies zijn ingesteld om over meer speciale zaken, de takken van dienst betreffende, te beraadslagen.

Gerust mag worden geconstateerd, dat onze Bond in 25 jaren van zijn bestaan de deuren van de stadhuizen en die van de directiekamers, welke aanvankelijk voor ons gesloten waren, heeft geopend en dus de erkenning van de organisatie heeft weten af te dwingen.

Natuurlijk is hiermede niet gezegd, dat er nu ook overal inderdaad overleg wordt gepleegd. Ongetwijfeld laat dat hier en daar en niet het minst bij het Rijk, nog al een en ander te wenschen over. Maar als we gaan vergelijken bij vroeger, toen men de vertegenwoordigers van de bonden, òf niet òf op de mat ontving, dan is er thans nu onze vertrouwensmannen met de vertegenwoordigers van de gemeentebesturen en de bedrijfsdirecteuren aan de groene tafel plaats kunnen nemen en daar, wanneer ze redelijk optreden, van hun hart geen moordkuil behoeven te maken, ongetwijfeld een groote verandering ten goede waar te nemen.

De leden van onzen bond, trouwens ook die van de andere organisaties, hebben daarvan de zegenrijke gevolgen reeds meer dan eens mogen ondervinden.

MEDEZEGGENSCHAP IN DE BEDRIJVEN.

Inzake de erkenning der organisatie gaat het niet alleen om de materiëele belangen van het personeel, ook de belangen

van de gemeenschap spelen daarbij een steeds meer beduidende rol. Het mag in dezen tijd, waarin de Medezeggenschap niet meer een leuze is, maar in de practijk reeds toepassing gaat vinden, wel eens worden gezegd, dat het onze bond is geweest, die in 1910, dus 16 jaar geleden de Medezeggenschap reeds op zijn congres heeft besproken.

Op verzoek van het hoofdbestuur had onze veel te vroeg gestorven vriend H. Spiekman zich bereid verklaard een inleiding over dat, ook voor ons nog nieuwe onderwerp te houden. De belangstelling ten opzichte van deze aangelegenheid was zeer groot en tal van bevriende organisaties hadden door het zenden van afgevaardigden daarvan blijk gegeven.

De ruimte laat niet toe hier over het gesprokene en de gevoerde debatten een verslag op te nemen en we zullen moeten volstaan, met het publiceeren van de resolutie, die op dat congres met algemeene stemmen is aangenomen.

De algemeene vergadering enz.,

van oordeel, dat, waar de gemeentewerklieden zich hebben georganiseerd, zij daarmee getuigenis afleggen van hun ernstigen wil, niet slechts om te strijden voor hunne materieele en staatkundige belangen en rechten als werklieden in dienst der gemeente in het bijzonder en als behoorende tot de arbeidersklasse in het algemeen, maar ook om hunne kennis omtrent de inrichtingen der maatschappij en omtrent het bedrijfsleven te vermeerderen, ten einde door die meerdere kennis een betere materieele positie en een hoogere plaats in de maatschappij en in het bedrijfsleven in te nemen;

vooropstellende, dat die organisaties elk lid in het bijzonder, en elken arbeider in het algemeen, ten plicht stellen, om in de maatschappij door redelijk en zedelijk gedrag van dit streven blijk te geven en de opgedragen arbeidstaak onder de eenmaal gegeven omstandigheden zoo goed mogelijk te vervullen;

acht het een plicht van gemeentebesturen, om dit streven der vakvereenigingen te steunen en daaraan tegemoet te komen, door aan de organisaties van gemeente-arbeiders, onverschillig op welk standpunt in den algemeenen strijd der arbeidersklasse die organisaties zich meenen te moeten plaatsen, de gelegenheid te geven, in het beheer der gemeente-bedrijven stelselmatig van advies te dienen in alle aangelegenheden waarbij zulk een advies van voorlichting of nut strekken kan, en daartoe aan de directiën van de verschillende bedrijven last te geven;

oordeelt dat in den aanvang deze adviezen en bemoeiingen kunnen betreffen in de eerste plaats de arbeidsverdeeling, den arbeidsduur, de arbeidsloonen, de wijze van loonberekening (uurloon, stukloon, enz.) verder ook technische arbeidsaangelegenheden, waarbij de praktische kennis van

de arbeiders van waarde kan zijn, voorts vraagstukken van hygiëne bij den arbeid, enz.;

dringt er bij de gemeente-besturen op aan, voor de werklieden der respectievelijke diensten, cursussen te organiseeren, waarbij zij hunne kennis omtrent het betrokken bedrijf kunnen vermeerderen, respectievelijke administratieve kennis omtrent hun speciaal bedrijf kunnen verkrijgen;

roept de gemeentewerklieden op, door aansluiting bij de organisatie te toonen, dat zij in dezen slechts van een georganiseerd optreden goede resultaten verwachten, en zich hun plicht bewust zijn.

Er is in die dagen nog al een en ander over dezen nieuwen eisch te doen geweest. In *Het Volk*, het dagblad van de Arbeiderspartij verschenen een serie artikelen, welke waren onderteekend met den schuilnaam „Practicus", waarin met grooten nadruk werd gewaarschuwd om dezen nieuwen weg niet te betreden. Het spreekt vanzelf, dat de voorstanders van Medezeggenschap het antwoord daarop niet schuldig bleven en wezen op de noodzakelijkheid, om waar mogelijk het personeel een woordje te laten mede spreken over den gang der zaken in de bedrijven. Dat dit niet van een leien dakje is gegaan spreekt wel vanzelf, maar toch de eerste stoot was gegeven en we mogen nu met een zekere genoegdoening constateeren, dat thans in onze moderne arbeidersbeweging over die aangelegenheid geen meeningsverschil meer heerscht en allerwegen pogingen worden aangewend om de Medezeggenschap practisch door te voeren.

Er is reeds hier en daar een begin gemaakt: Onze bondssecretaris van Meurs, is als vertegenwoordiger van het personeel van de Provinciale Utrechtsche Electriciteits-Maatschappij in den Raad van Commissarissen aangewezen, en voor de gemeentebedrijven te Amsterdam hebben reeds een aantal bondgenooten zitting genomen in de z.g. Veiligheids-Commissies en ook in Den Haag wordt in steeds grootere mate de Medezeggenschap in toepassing gebracht.

Wanneer we van deze zaak hier min of meer uitvoerig melding maken, dan is dat met geen andere bedoeling dan deze. Het is onze Bond geweest, die de Medezeggenschap het eerst aan de orde heeft gesteld. En al is het niet onmiddellijk gelukt de zaak in practijk te brengen, zijn verdienste heeft het ongetwijfeld gehad.

DE REGELING VAN DE RECHTSPOSITIE.

De leiding van onzen Bond heeft zich nimmer eenzijdig bepaald tot een strijd voor de regeling van de rechtspositie voor de werklieden in iedere gemeente afzonderlijk. Zij heeft evenals bij regeling der pensioenen steeds getracht wettelijke bepalingen in het leven te roepen, waaronder alle gemeentewerklieden q.q. het geheele overheidspersoneel in al zijn geledingen zou vallen. Dat dit niet is gelukt, kan zeker niet worden geweten aan de leiding van onzen Bond, want zij heeft er moeite genoeg voor gedaan.

Reeds dadelijk, nadat de Bond is opgericht, is in deze richting gewerkt. Aanvankelijk werd er naar gestreefd door een wijziging in de gemeentewet, den gemeentebesturen den wettelijken plicht op te leggen tot de invoering van werkliedenreglementen met scheidsgerechten over te gaan. Voorzitter en secretaris van den Bond hadden te dien einde op 22 Februari 1903 een onderhoud met Dr. A. Kuyper, den toenmaligen Minister van Binnenlandsche zaken. Onder welke omstandigheden deze bespreking heeft plaats gevonden, vermelden we op een andere bladzijde van ons gedenkboek. Het is onzen beiden hoofdbestuurders bij die gelegenheid blijkbaar gelukt den minister er van te overtuigen, dat met een aanvulling van art. 145 van de Gemeentewet zoodanige voorschriften zouden zijn te maken, dat in elke gemeente van eenige beteekenis, de door de gemeentewerklieden zoozeer gewenschte regeling van de rechtspositie zou kunnen plaats hebben. We kunnen er althans op wijzen, dat in het zittingsjaar 1903—1904 door den Minister van Binnenlandsche zaken, Dr. A. Kuyper, een voorstel tot wijziging der Gemeentewet werd ingediend, waarmede aan art. 145 werd toegevoegd een art. „bis" en „ter" luidende als volgt:

Artikel 145 bis.

Hij stelt voorzoover dit niet bij de wet is geschied of aan anderen opgedragen bij verordening de voorwaarden vast, waaronder allen, die in dienst der gemeente zijn in dienst worden genomen en daarin werkzaam zijn, daaronder begrepen de regeling onderscheidenlijk van hunne bezoldiging of van hun loon en van hunne diensturen, alsmede voorschriften omtrent de verbindbaarheid van dienstreglementen, het geven van onge-

vraagd ontslag, het opleggen van disciplinaire straffen, de gelegenheid tot het inbrengen van bezwaren daartegen en de eindbeslissing daarover.

De regeling van de bezoldiging of het loon, geschiedt in dier voege dat, waar onderscheidene takken van dienst bestaan, voor elke daarvan een afzonderlijke loonregeling wordt vastgesteld.

Indien bij een gemeentelijk bedrijf meer dan vijf personen in dienst zijn, is voor dat personeel de instelling van een scheidsgerecht voor de eindbeslissing over disciplinaire straffen verplichtend. De verordeningen in het eerste lid van dit artikel bedoeld, behoeven de goedkeuring van Gedeputeerde Staten. De artikelen 198, 200, 201 en 202 zijn ten deze van toepassing.

Artikel 145ter.

Onverminderd het bepaalde bij de artikelen 110—112 regelt de Raad het bedrag der door de rekenplichtige ambtenaren te stellen zekerheid.

De Memorie van Toelichting, welke op de voorstellen werd gegeven, nemen we hier in haar geheel over.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Zoowel het uitoefenen van bedrijven als de groote uitbreiding der Gemeentezorgen en de toeneming van de bevolking in de groote steden heeft ook voor het personeel in gemeentedienst geheel veranderde toestanden doen geboren worden.

De behoefte aan een regeling van het arbeidscontract heeft zich bij die soms breede scharen van arbeiders, die in sommige takken van gemeentedienst werkzaam zijn, in niet mindere mate doen gevoelen dan bij particuliere ondernemingen.

Terwijl er met waardeering op mag gewezen worden, dat in onderscheidene gemeenten reeds nu een navolgenswaardig voorbeeld in deze is gegeven, biedt de thans ter hand genomen regeling van het financieele beheer der gemeentelijke bedrijven eene geschikte gelegenheid aan om, ook wat de rechtsverhoudingen en dienstvoorwaarden aangaat, waaronder het personeel bij de bedrijven werkt, een wettelijken grondslag te geven aan hetgeen reeds hier en daar niet zonder vrucht is ingevoerd.

Uit den aard der zaak echter kan de wet ten deze niet uitsluitend letten op de bedrijven met voorbijgang van de andere takken van gemeentedienst doch evenmin kon zij zich bepalen tot de werklieden der gemeente, nu voor alle ambtenaren regeling van hun rechtstoestand een eisch is, die zich steeds luider doet hooren.

Het zal dus noodig zijn om, in afwachting van wettelijke regeling zoowel van het arbeidscontract als van den rechtstoestand der ambtenaren in het algemeen, aan de gemeentebesturen den plicht op te leggen bij verordening voor de personen in dienst der Gemeente de dienstvoorwaarden te regelen voor zoover dat niet reeds bij de wet is geschied als b.v. bij de Gemeentewet voor den Secretaris en den ontvanger, of bij de Onderwijswetten voor de onderwijzers en leeraren) of aan anderen is opgedragen (als bijv. bij

de Gemeentewet voor den Commissaris van Politie en Politiebeambten).

De opsomming der onderdeelen in het voorgestelde art. 145bis, is natuurlijk niet limitatief; in hoever nog andere zaken te regelen zijn of geregeld kunnen orden, zal van bijzondere omstandigheden afhangen.

Artikel 27.

De verordeningen in artikel 145bis eerste lid, der Gemeentewet bedoeld, worden uiterlijk binnen twee jaren na de inwerkingtreding dezer wet vastgesteld, en aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring aangeboden.

Gedeputeerde Staten kunnen voor gemeenten die geen bedrijf uitoefenen dien termijn telkens voor ten hoogste vijf jaren verlengen.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Art. 27. In meerdere groote gemeenten bestaat thans reeds partieele regeling van de in art. 145bis genoemde onderwerpen. Deze zullen dan kunnen worden aangevuld en uitgebreid.

In het meerendeel der Gemeenten geldt het hier echter eene nieuwe zaak, en moet dus eendeels tijd van voorbereiding worden gelaten anderdeels worden gewaakt, dat de uitvoering van artikel 145bis niet op de lange baan wordt geschoven.

Intusschen zal zich in tal van kleine gemeenten, die geen gemeentelijk bedrijf uitoefenen de behoefte aan zoodanige regeling vooralsnog niet doen gevoelen. In dat geval kunnen dan Gedeputeerde Staten een uitstel verleenen, dat, aan een bepaalden termijn gebonden, kan worden verlengd, indien de omstandigheden zich inmiddels niet hebben gewijzigd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken.
KUYPER.

Er is toen niets van deze wetswijziging gekomen en we betreuren dat ten zeerste. Was deze wijziging van de gemeentewet tot stand gekomen, dan zou daarmede met één slag in elke plaats van eenige beteekenis een werkliedenreglement tot stand gekomen zijn. Maar al is dat niet gebeurd, toch hebben we van dat wets-voorstel wel eenig nut gehad, doordat we ons daarop konden beroepen en een zekere pressie uitoefenen op die gemeentebesturen, die nog steeds nalatig waren gebleven een regeling van de rechtspositie te treffen.

Meer kunnen we ten gunste van deze poging om een algemeene regeling van den rechtstoestand van het overheidspersoneel tot stand te brengen niet zeggen. Het is trouwens niet de eenige maal, dat het personeel, dat in dienst is van de gemeenschap, wat betreft de regeling van de rechtspositie zoo bekaaid is weggekomen. Gaat men na, wat de verschil-

lende politieke partijen omtrent de arbeidsvoorwaarden van het overheidspersoneel in hun programma's vermelden, dan zou men kunnen denken, dat het troetelkinderen zijn, die in dienst van de gemeenschap zijn getreden. Men lette echter niet te veel op de woorden en meer op de daden van den wet-gever, want dan ziet men spoedig het tegendeel. Kwam er van een wijziging van de gemeentewet niets terecht, al even-min is er van een algemeene wet tot regeling van den rechts-toestand van het geheele overheidspersoneel iets gekomen. In overleg met de moderne organisaties werd door de soc. dem. Kamerfractie bij monde van J. ter Laan, een krachtigen druk uitgeoefend op de toenmalige regeering-Cort van der Linden om nu eindelijk eens ernst te maken met de regeling van den rechtstoestand van het overheidspersoneel. Als gevolg daarvan deelde de minister van Justitie, de heer Ort, mede, dat hij een Staatscommissie zou instellen, die deze aan-gelegenheid zou voorbereiden. In deze commissie, die bij Kon. Besluit van 21 Mei 1917 werd ingesteld, werden benoemd de heer Dresselhuys, voorzitter en een aantal andere heeren, waaronder J. ter Laan. Later werd zij nog aangevuld met schrijver dezes als voorzitter van het A. C. O. P. Deze „Staatscommissie-Dresselhuys" heeft kans gezien in betrek-kelijk korten tijd een ontwerp van wet gereed te maken, dat den 4den April 1919 de Koningin werd aangeboden. Dit wetsontwerp mocht de instemming van vrijwel alle organisa-ties verwerven. Zeer waarschijnlijk is dit mede te danken aan het ruime overleg, dat in dezen door de Staatscommissie met de organisaties is gepleegd. In het desbetreffende rapport lezen we daaromtrent:

Met het oog op de wenschelijkheid om op de hoogte te zijn van de opvattingen en wenschen der verschillende ambtenaarsorganisaties is de vragenlijst in April 1918 na een daartoe gedane oproeping in de *Staats-courant*, aan een aantal ambtenaarsorganisaties toegezonden, waarop van verschillende dier organisaties schriftelijke opmerkingen zijn ingekomen. Het lag reeds toen in het voornemen der Commissie, daarbij steunend op het te dien aanzien bepaalde in het Besluit, waarbij de Commissie was ingesteld, later, indien dit gewenscht mocht blijken, aan eenige centrale organisaties de gelegenheid te verschaffen tot eene mondelinge uiteen-zetting van hare opvattingen.

Aan dit voornemen is in dier voege gevolg gegeven dat, na machtiging van den Minister van Justitie, het voorloopig Wetsontwerp met artikelsgewijze Memorie van Toelichting in December 1918 is toegezonden aan een aantal centrales van ambtenaarsorganisaties, die zijn uitgenoodigd tot eene mondelinge bespreking, welke gehouden is op 3, 4, 6 en 14 Januari 1919. Het voorloopig ontwerp is als bijlage aan dit Verslag toegevoegd, terwijl een verdere bijlage gevormd wordt door het Stenografische Verslag van het in bedoelde bijeenkomsten verhandelde. Aan een aantal andere ambtenaarsorganisaties werd eveneens het ontwerp met Memorie van Toelichting gezonden met verzoek hunne eventueele opmerkingen schriftelijk aan de Commissie te willen kenbaar maken, voorzoover zij niet bij een der tot de mondelinge bespreking uitgenoodigde centrales waren aangesloten en zij hunne wenschen niet reeds ter kennis van de Commissie hadden gebracht. Een overzicht dier schriftelijk ingekomen opmerkingen is mede als bijlage bij dit Verslag opgenomen. Door een en ander meent de Commissie aan belanghebbenden ruimschoots gelegenheid te hebben gegeven om van hunne opvattingen ten aanzien van de regeling van den rechtstoestand der burgerlijke ambtenaren te doen blijken.

De samensprekingen met de centrale organisatiën en de kennisneming van de schriftelijke opmerkingen van de andere vereenigingen hebben uiteraard aanleiding gegeven tot een nadere beschouwing van het ontwerp en zijn oorzaak geweest, dat nog verschillende wijzigingen werden aangebracht. *Ook is rekening gehouden met de evolutie die het denkbeeld van den 8-urigen werkdag juist in de laatste maanden van het jaar 1918 heeft ondergaan.*

Een enkelen zin hebben we hier cursief laten afdrukken om er speciaal de aandacht op te vestigen. Er werd nl. door de Regeering Ruys beweerd, dat de invoering van den 8-urendag niet was te danken aan de revolutionnaire gebeurtenissen van einde 1918. Hier wordt in een officieel stuk van de Staatscommissie, waarin personen van verschillende politieke partijen zitting hadden, erkend, dat het juist de gebeurtenissen van 1918 waren, die aanleiding gaven tot het in de wet opnemen van den 8-urendag en 45-urige werkweek.

Het ontwerp van wet, werd bij de Staten-Generaal, zij het dan ook reeds vrij belangrijk gewijzigd, ingediend op 10 Januari 1920. Door den reactionnairen storm, die in de jaren 1920 e.v. opstak en die nog niet is uitgewoed, is dat ontwerp nog niet in behandeling genomen en het laat zich aanzien, dat het groote moeite zal kosten om de huidige regeering te bewegen de zaak opnieuw ter hand te doen nemen. Alle pogingen in deze richting gedaan leden tot nu toe schipbreuk,

maar bedriegen de teekenen niet, dan is er een klein kansje, dat deze minister van Justitie de zaak aan de orde zal stellen. Mocht dat inderdaad het geval zijn, dan mogen we ons er op voorbereiden, dat het snoei- en hakmes duchtig zal worden gehanteerd en menige goede bepaling uit de wet zal worden geëcarteerd. Gelukkig heeft ons hoofdbestuur de regeling van de rechtspositie niet laten afhangen van deze algemeene wettelijke regelingen en is rustig voortgegaan met de speciale regelingen voor provinciën, gemeenten, maatschappijen en naamlooze vennootschappen.

Voor we er toe overgaan hieromtrent de resultaten van onzen 25-jarigen arbeid mede te deelen, willen we hier nog even de aandacht vestigen op het dezer dagen door de regeering goedgekeurde reglement voor het personeel in dienst van de provincie Noord-Holland. In onderling overleg met de betrokken organisaties was door Gedeputeerde Staten een ontwerp-reglement bij de Provinciale Staten ingediend, waarbij het ontwerp van de „Staatscommissie Dresselhuys" als grondslag was genomen. De Provinciale Staten namen het voorstel van Gedeputeerde Staten vrijwel onveranderd aan en het werd spoedig daarna ter goedkeuring aan de regeering toegezonden. Vreezende voor zekere consequenties heeft de regeering-Ruys en later de regeering-Colijn haar goedkeuring aan het reglement niet willen geven, niettegenstaande in overeenstemming met haar wenschen nog verschillende wijzigingen waren aangebracht.

Het was Minister de Geer, de tegenwoordige voorzitter van den Ministerraad, die aan dat gesol een einde maakte en de goedkeuring aan het reglement hechtte. Het is voor de moderne organisaties een groote voldoening, dat de zaak eindelijk zijn beslag kreeg. Want het waren tenslotte de vertegenwoordigers van deze bonden, die in de „Staatscommissie-Dresselhuys" en de commissie in Noord-Holland [1]) hun invloed en hun ervaringen konden aanwenden om wat goeds voor het overheidspersoneel tot stand te brengen.

---

[1]) In de Staatscommissie-Dresselhuys waren het J. ter Laan en N. van Hinte, in de commissie van Noord-Holland Van Meurs en Soesan, die onze organisaties veertegenwoordigden.

P. L. TAK.

DE REGELING VAN DEN RECHTSTOESTAND DOOR INVOERING VAN WERKLIEDENREGLEMENTEN.

Wanneer we hier een aanvang maken met een bespreking van de regeling van den Rechtstoestand voor de werklieden in dienst van de overheid, dan moeten we beginnen met mede te deelen, dat behalve te Amsterdam, waar in 1894 een werkliedenreglement tot stand kwam, in ons land zoo goed als geen voorschriften bestonden toen onze Bond werd opgericht. Het was voor ons een volkomen maagdelijk terrein, waarop we moesten beginnen te werken en we moeten daarbij eerlijk bekennen, dat we ons met deze zaken nog maar zeer gedeeltelijk vertrouwd hadden kunnen maken.

Gelukkig hadden we onder de voormannen van de S. D. A. P. tal van goede vrienden, die gaarne bereid waren ons met raad en daad bij te staan en een van deze mannen was onze vriend

P. L. TAK

wiens portret we op de voorgaande pagina doen afdrukken.

Hij was altijd bereid ons met zijn groote kennis op dat voor ons zoo moeilijke terrein ter zijde te staan en ondergeteekende is in de eerste jaren van het bestaan van onzen Bond meermalen naar Amsterdam gereisd om met Tak, die kamers bewoonde aan de Weesperzijde, besprekingen te voeren over tal van vraagstukken, die bij de invoering van werkliedenreglementen aan de orde kwamen.

We voelen ons gedrongen op deze plaats een woord van groote waardeering te spreken voor hetgeen onze groote en bekwame vriend voor ons heeft gedaan. Het eenige, waarover we ons te beklagen hebben is, dat hij veel te vroeg van ons is heengegaan. Hij stierf in 1907 te Middelburg en onze Bond heeft zich bij zijn begrafenis niet onbetuigd gelaten. Daar wę juist in die dagen deelnamen aan het oprichtingscongres van onze Internationale te Stuttgart, moest onze vriend Lindemans helaas alleen naar Middelburg reizen om onzen grooten vriend de laatste eer te bewijzen. Daar onze organisatie zeer veel aan P. L. Tak heeft te danken, zal zijn nagedachtenis bij ons steeds in groote eere blijven.

Zooals we reeds mededeelden, bestonden er in ons land

behalve dan te Amsterdam bij de oprichting van onzen Bond geen werkliedenreglementen. Om echter niet onvolledig te zijn, moeten we mededeelen, dat er te Arnhem een reglement in de maak was, waarvan het ontwerp later in het eerste proefnummer van *De Gemeentewerkman* is opgenomen. Het trad in werking op 1 December 1902. Maar overigens moesten we van meet af beginnen. En wanneer we hier nu vermelden, dat op dit oogenblik in ons land zijn ingevoerd:

in gemeenten	80	werkliedenreglementen.
in provincies	3	„
in het Rijk	1	„

terwijl er nog 3 in voorbereiding zijn, dan mag onze organisatie, die de pionierster was in heel het land, zeker met trots op haar 25-jarigen strijd terugzien.

Er is daarmede een stuk werk verricht van blijvende en groote waarde en aan heel wat onrecht en willekeur is een einde gemaakt.

Laat ons nu aan de hand van ons strijdprogram eens onder de oogen zien welke veranderingen in de arbeidsvoorwaarden werden gebracht en beginnen met

DE AANSTELLING.

Het is geen gril van den Bond geweest om als één der punten van het strijdprogram op te nemen, dat een jeugdig werkman, die minstens 2 jaar in dienst der gemeente is geweest, bij het bereiken van den 21-jarigen leeftijd een vaste aanstelling van wege het gemeentebestuur moet worden verstrekt. Evenmin behoeft het te verwonderen, dat de eisch werd gesteld, dat een werkman na een jaar proeftijd een vaste aanstelling door het gemeentebestuur moet worden uitgereikt. Het zag er in de dagen van de oprichting van den Bond met betrekking tot deze aangelegenheid allerbedroevendst uit. Als regel werden de jeugdige werklieden, al hadden ze hun beste leerjaren in dienst der gemeente doorgebracht, op 20 à 21 jarigen leeftijd zonder meer ontslagen. Aan vakopleiding werd niets of zoo goed als niets gedaan. De gemeente trok er zich maar een bitter beetje van aan, als zoo'n jonge man, zonder vakkennis en zonder eenige routine

op de arbeidsmarkt werd geworpen. Laat ons er onmiddellijk bijvoegen, dat er hier en daar wel bedrijfsdirecteuren waren, die probeerden dezen jongelieden eenige vakkennis bij te brengen, maar de meesten stonden er gematigd onverschillig tegenover. Vandaar dan ook, dat deze hoofden van dienst, die in vroeger jaren vrijwel geheel baas waren in het al of niet aanstellen, deze jeugdige krachten maar aan hun lot overlieten.

Wanneer daarin thans verandering is gekomen, dan dan⸗ken we dat ongetwijfeld voor een deel aan onzen Bond, die er steeds op aandrong dat euvel weg te nemen en daarnaast aan het steeds sterker worden van den politieken invloed der arbeidersklasse. Het standpunt vroeger door de gemeente⸗besturen ingenomen was, al werd het dan niet openlijk beleden: „ben ik mijn broeders hoeder".

Thans worden wel is waar niet alle jeugdige krachten vast aangesteld, maar toch mag worden gezegd, dat ze, wanneer geen aanstelling kan volgen, in verschillende plaatsen een redelijke opleiding genieten.

Inzake de vaste aanstelling van werklieden ontbraken vrijwel alle regelen. Behalve dat in tal van gemeenten de zaak gewoon werd overgelaten aan de bedrijfsdirecteuren, heerschte er een stelsel van protectie, zooals we 't ons nu nog nauwelijks kunnen voorstellen.

We overdrijven niet, indien we beweren, dat een werk⸗man zijn vaste aanstelling dikwijls niet te danken had aan zijn bekwaamheid of geschiktheid; zijn baantje had hij in den regel te danken aan het feit, dat hij verkeering had of trouwen ging met de dienstbode van den een of anderen hoogwaardigheidsbekleeder. Ook kwam het veel voor, dat menschen, versleten in dienst van sommige raadsleden of fabrikanten of kooplieden nog bij de gemeente onder dak werden gebracht; ja zelfs invalide arbeiders werden in dienst genomen van de reiniging of als lantaarnopsteker. Het geheel, vooral bij den reinigingsdienst, geleek in die dagen meer op een groot werkhuis, dan op een tak van dienst, die op het gebied van de volksgezondheid en hygiene een belangrijke taak heeft te vervullen.

Daaraan danken we, ook al is aan dat regime reeds lang een einde gemaakt, op heden nog voor een belangrijk deel de onrechtvaardige en zoo beleedigende hetze tegen het overheidspersoneel, als zou het leven ten koste van de belastingpenningen der burgerij en niets doen dan de kantjes er afloopen.

Langzamerhand is daarin verandering gekomen. De directeuren der bedrijven kregen, dank zij het toevoeren van nieuw bloed een andere opvatting van hun taak. Wie het personeel van vroeger en nu eens met elkander gaat vergelijken, zal het groote onderscheid onmiddellijk constateeren.

Hiermede is niet gezegd, dat er onmiddellijk een redelijke regeling kwam inzake de aanstelling. Er werd naar gestreefd om het aantal vastaangestelden zoo gering mogelijk te doen zijn. Men volgde liever een stelsel, dat men de menschen jaren en jaren in los dienstverband hield, om zoodoende te kunnen ontkomen aan de uitkeeringen van ziektegeld, pensioen aan de werklieden en hunne weduwen en weezen, aan het geven van vacantiedagen en wat dies meer zij. Een streven, zooals we, dank zij de christelijke politiek en barmhartigheid in deze dagen opnieuw beleven bij het rijkspersoneel. Bij de meeste gemeenten is aan dat funeste stelsel een einde gemaakt en in de meeste reglementen komt een bepaling voor, dat aan de menschen die 1 of 2 jaren in dienst zijn en aan redelijke eischen voldoen een vaste aanstelling moet worden uitgereikt vanwege het Gemeentebestuur.

Krasse staaltjes hebben we echter onder deze goed bedoelde bepalingen toch nog wel beleefd. Wanneer iemand na zekeren tijd — 1 of 2 jaar — onafgebroken in dienst was en hem een vaste aanstelling moest worden gegeven, dan gebruikten de heeren het volgende foefje: juist eenige dagen voor de aanstelling werd de man ontslagen en dan na eenigen tijd weer aangenomen. De man was dan immers niet „onafgebroken" in dienst geweest.

Ook wel deed men zóó, dat men de menschen zoo nu en dan eens uit kuieren stuurde. Zoo te Amsterdam aan Publieke Werken. Het is daar wel voorgekomen, dat men den eenen dag een 20 of 30 tal menschen ontsloeg om den

volgenden dag weer evenveel soms nog meer nieuwe aan te nemen.

Gelukkig is met dat regime gebroken. Dank zij het optreden van den heer Albarda, den huidigen voorzitter van de Soc. Dem. Kamerfractie, die destijds directeur was van de Gemeente-Arbeidsbeurs te Amsterdam, werd nagegaan of daarin geen verandering kon worden gebracht. Het resultaat daarvan is geweest, dat een z.g. Arbeidersreserve werd ingevoerd. Met deze nuttige instelling werd te Amsterdam een einde gemaakt aan dat stelsel van willekeur. We kunnen over deze aangelegenheid hier niet verder uitweiden. Genoeg zij het hier, daaromtrent mede te deelen, dat de bedoeling voorzat het aantal menschen, dat nu telkens werd ontslagen, een vaste aanstelling te verschaffen om nu bij dezen dan bij genen dienst te werk te kunnen stellen.

Ging het niet overal zooals te Amsterdam toch mag worden gezegd, dat het taai en volhardend optreden van den Bond tot resultaat heeft gehad, dat, zooal niet geheel, dan toch voor een belangrijk deel een einde is gekomen aan dat ellendige stelsel.

Daarnaast is ook een einde gemaakt aan het machtsmisbruik van een aantal directeuren. Wettelijk is nu voorgeschreven, dat de aanstelling vanwege het openbare lichaam in welks dienst men is, moet worden verstrekt.

We besluiten deze beschouwing met de opwekking om de ooren en oogen goed open te houden. Er is een streven merkbaar om de oude toestanden weer in het leven te roepen. De pogingen, die worden gedaan om een zoo groot mogelijk aantal individueele contracten af te sluiten wijzen ook sterk in deze richting.

Maar trots alles is er tusschen 1901 en 1926 op dit gebied reeds heel wat veranderd en het zal slechts van ons zelf afhangen of men op dezen weg nog verder zal kunnen gaan.

DE VERPLICHTINGEN.

Ook inzake de verplichtingen is een groote verandering ingetreden, gedurende de 25 jaren dat onze Bond bestaat.

Het kwam er vroeger niet op aan, wat men den werklieden opdroeg. Men stelde ze ook niet aan in een bepaalde functie; in den regel werden ze aangenomen om allerlei werkzaamheden te verrichten. Dit regime heeft men later trachten voort te zetten, door den menschen de z.g. dubbele aanstelling te verstrekken. Op deze wijze trachtte men dan te ontkomen aan de betaling van overuren of aan hoogere loonen, die bij plaatsvervanging billijkheidshalve moesten worden betaald.

Het aanhoudend optreden van onzen Bond tegen deze willekeurige handelingen heeft tengevolge gehad, dat er nu in de meeste werkliedenreglementen bepalingen zijn opgenomen, dat men wel den werkman kan verplichten als plaatsvervanger op te treden van een afwezigen arbeider, maar dat men hem dan ook garandeert, dat zijn loon niet lager zij, dan zijn vaste loon, of dat van dengene, dien hij vervangt.

Er is in deze aangelegenheid zeker heel wat willekeur weggenomen gedurende de jaren van het bestaan van onzen Bond, maar er blijft nog altijd een belangrijk punt te regelen en wel de vraag hoe te handelen bij werkstaking.

Vroeger meende men, dat een werkman in overheidsdienst niet over een hart mocht beschikken. Zijn medearbeiders mochten in staking gaan, maar als dat in de kraam der heeren te pas kwam, dan werd den arbeider in dienst van de overheid opgedragen onderkruiperswerk te verrichten. Daartegen is onze Bond voortdurend met groote kracht in verzet gekomen.

Het is in dit verband, dat we een oogenblik moeten stilstaan bij het groote conflict, dat in den aanvang van 1903 ons land sterk heeft beroerd. Wij bedoelen de staking van het spoorwegpersoneel. Bij deze aangelegenheid trad wel duidelijk aan het licht, hoe de bezittende klasse, in deze de spoorwegdirecteuren, dachten over de arbeiders in overheidsdienst. De heeren hebben toen op de meest cynische wijze geëischt, dat de mannen van de spoorwegen de plaatsen van de stakers aan den haven — de Rietlanden — zouden innemen. Ze zouden die stakers wel mores leeren en de spoorjongens dwingen tot onderkruiperij. Of ze daarmede het hart uit het lijf rukten van de spoorwegarbeiders, hin-

derde hun geen zier. Het werk moest voortgang hebben en daarmede: Basta.

We komen op de kwestie van de spoorwegstaking nog wel terug. We geven het bovenstaande slechts weer om aan te toonen, dat het verzet van onzen Bond tegen de onderkruiperij leeft in de harten van onze menschen en dat de bezittende klasse er geen bezwaar in ziet het heilige solidariteitsgevoel met voeten te treden.

Onze strijd tegen de verplichting tot onderkruiperij werd niet weinig bemoeilijkt door het beroep, dat voortdurend werd gedaan op een regeling bij de wet. Het is geen plaatselijke maar een algemeene aangelegenheid werd er gezegd. Inzonderheid werd dan verwezen naar het Wetboek van Strafrecht, waarin als reactie op de bovengenoemde spoorwegstaking de beruchte dwangartikelen zijn belichaamd. Het komt ons gewenscht voor die artikelen als een blijvende herinnering aan den man, die in 1903 aan het hoofd stond van de Christelijke regeering te publiceeren. We laten ze hieronder volgen.

Art. 358. De ambtenaar of eenig in het openbaar spoorwegverkeer voortdurend of tijdelijk werkzaam gesteld persoon, niet behoorende tot het personeel van een spoorweg, waarop uitsluitend met beperkte snelheid wordt gevoerd, die met het oogmerk om in de uitoefening van een openbaren dienst of in openbaar spoorwegverkeer stremming te veroorzaken of te doen voortduren nalaat of, op wettig gegeven last weigert, werkzaamheden te verrichten, waartoe hij zich uitdrukkelijk of uit kracht van zijn dienstbetrekking heeft verbonden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste *f* 300.— (Sr. 29, 84, 183) *358ter.* Indien twee of meer personen tengevolge van een samenspanning het misdrijf plegen in het vorig art. omschreven, worden de schuldigen, zoomede de leiders of aanleggers der samenspanning, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren. (Sr. 29, 80, 380) *358quater.* Indien het oogmerk bij art. bis omschreven wordt bereikt, wordt gevangenisstraf opgelegd

in het geval van art. 358bis van ten hoogste een jaar,
in het geval van art. 358ter van ten hoogste vier jaren.

Onze bondsleiding heeft zich niet onbetuigd gelaten als met een beroep op de beruchte worgwetten van Dr. A. Kuyper zaliger gedachtenisse, onze eisch, werklieden niet tot onderkruiperij te verplichten, werd afgewezen en dat we niet geheel

zonder resultaat zijn werkzaam geweest kan wel worden bewezen met een verwijzing naar de desbetreffende bepaling in verschillende werkliedenreglementen, waarvan we hier enkelen laten volgen.

Baarn. Hij (de werkman) is niet verplicht de werkzaamheden te verrichten van een werknemer, die afwezig is wegens een door landelijke vakvereeniging geproclameerde werkstaking, of een werknemer, die arbeid verricht, terwijl voor zijn bedrijf een werkstaking, als hiervoor bedoeld is geproclameerd, behulpzaam te zijn, tenzij daardoor het gemeentebelang ernstig zou worden geschaad in welk geval zoo spoedig mogelijk van te voren, in elk geval zoo spoedig mogelijk, overleg wordt gepleegd met de betrokken vakvereenigingen.

Deventer (Art. 17 sub 2.) De werkman kan in afwijking van het in alinea 1 bepaalde niet worden verplicht een plaats in te nemen, die opengevallen is tengevolge van een door alle vakbonden der gemeentewerklieden erkende werkstaking.

Koog a.d. Zaan (20 sub 3). Hij is verplicht, zoo noodig als plaatsvervanger op te treden van wegens een ziekte of om andere reden mits niet wegens werkstaking, afwezigen werkman, indien hij daartoe door het hoofd van den tak van dienst wordt aangewezen.

Velsen (Art. 12). Hij (de werkman) kan evenwel niet verplicht worden om een plaats in te nemen, die opengevallen is tengevolge van een door bona fide vakvereenigingen, na gepleegd overleg goedgekeurde werkstaking.

Zaandam (Art. 47). Hij is niet verplicht de werkzaamheden te verrichten van een ambtenaar of een anderen werknemer, afwezig wegens een door landelijke vakvereeniging geproclameerde werkstaking, of een werknemer behulpzaam te zijn, die arbeid verricht, terwijl voor zijn bedrijf een werkstaking als hiervoor bedoeld is geproclameerd, tenzij in het eene en het andere geval daardoor het gemeentebelang belangrijk zou worden geschaad, wanneer men zoo mogelijk van te voren althans zoo spoedig mogelijk overleg wordt gepleegd met de betrokken vakvereenigingen.

Dit zijn slechts enkele van de vele bepalingen, die over deze belangrijke aangelegenheid zijn gemaakt. Ze zijn met meerdere van dergelijke strekking aan te vullen. Het was ons hier slechts te doen om ook een klein gedeelte van ons gedenkboek aan deze voor onzen strijd en onze eer als klassebewuste arbeiders zoo belangrijke kwestie te wijden.

Bestond er vóór de oprichting van onzen Bond geen enkel recht, waren we alleen maar gezegend met de noodige verplichtingen, thans kan gelukkig worden geconstateerd, dat we ook rechten hebben weten te veroveren.

HET LOON.

We hebben om een vergelijking te kunnen maken over het loon nog eens nagegaan, wat daaromtrent in onze brochure „Het streven van den Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden" is vermeld. Wat zag het er in die dagen toch troosteloos uit voor de werklieden in dienst der gemeente. Hoe is het mogelijk, vragen we ons af, dat onze vrouwen in die dagen hebben weten rond te komen met loonen van 6, 7 en 8 guldens per week. We willen hier enkele voorbeelden noemen van reinigingsloonen van op zich zelf niet onbelangrijke plaatsen:

Plaats	Stortkarlieden	Vaaltarbeiders	Schuitenvoerders	Urinoirschoonmakers
Delft	*f* 6.60—8.25	*f* 6.60—8.25	*f* 6.60—8.25	*f* 5.—
Den Haag	„ 6.75	„ 9.—	„ 8.50	—
Groningen	„ 8.—	„ 8.50	„ 7.—	„ 7.—
Leeuwarden	„ 7.50	„ 7.50	„ 7.50	„ 6.50

Ziedaar loonen van sommige groepen arbeiders twee jaren na de oprichting van onzen Bond. Beschikten we over de gegevens der loonen, zooals die waren in 1900, dan zouden we met nog meer verbijsterende cijfers voor den dag zijn gekomen.

Misschien zal men ons willen voorhouden, dat we hier slechts cijfers van de Reinigingsdiensten, waar zooals we zelf reeds eerder zeiden, heel wat invalide arbeiders te werk waren gesteld. Om dat verwijt te ontgaan, laten we hier een overzicht volgen van de loonen, die werden betaald aan de gasfabrieken, die in die dagen reeds belangrijke baten voor de Gemeentekas gingen afwerpen.

Om een duidelijke vergelijking mogelijk te maken, plaatsen we onder elke functie in de eerste kolom het loon, dat in 1903 werd verdiend en in de tweede kolom het loon waarvoor nu gewerkt moet worden. Opgemerkt moet hierbij nog worden, dat in 1903 slechts in enkele plaatsen sprake was van weekloonen. We hebben in die dagen de uurloonen moeten vermenigvuldigen met het aantal gewerkte uren om dus op deze wijze tot weekloonen te komen.

Gemeente	Machinisten		Stokers		Fitters		Smeden	
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Alkmaar......	12.—	36.——39.60	11.——13.50	32.40—36.—	9.——12.50	34.20—37.80	—	—
Amersfoort....	10.—	38.50—41.—	11.— à 12.—	34.50—37.—	10.—	34.50—37.—	—	—
Amsterdam....	13.20 à 15.—	40.56	15.——16.50	36.96	12.——18.—	38.64	12.——13.80	38.64
Arnhem	15.— à 16.50	36.45—40.05	12.— à 15.—	36.45—40.05	12.— à 13.50	36.45—40.05	12.——13.50	36.45—40.05
Assen	—	—	8.— à 10.—	29.——33.—	9.—	30.——34.—	—	—
Deventer......	10.92	34.65—38.25	8.40 à 10.08	32.85—36.45	9.90—13.20	34.65—38.25	15.—	34.65—38.25
Delft	13.50	36.——37.80	13.— à 15.—	34.20—36.—	—	—	12.—	32.40—36.—
Dordrecht.....	14.20	34.65—39.15	12.— à 15.—	31.95—36.45	10.92 à 13.—	33.30 - 37.80	12.48	33.30—37.80
Enschede	12.— à 15.—	32.50—35.50	12.— à 14.—	31.——34.—	10.— à 15.—	31.——34.—	15.—	31.——34.—
's-Gravenhage .	16.—	39.——41.—	15.40	37.50—39.50	12.——15.—	36.——38.—	12.——15.—	37.50—39.50
Groningen	12.—	35.50—37.50	11.— à 12.50	35.50—37.50	9.60 à 13.20	35.50 - 37.50	9.60 à 12.54	35.50—37.50
Haarlem......	14.—	36.—	14.75 à 15.50	34.20	13.80 à 16.64	36.—	13.— à 14.52	36.—
Helder	—	—	10.— à 14.—	33.——36.—	12.50 à 13.50	32.——35.—	10.—	32.——35.—
Kampen	9.— à 11.—	—	9.— à 11.—	31.——35.—	10.— à 12.—	31.——35.—	—	—
Leeuwarden...	10.50—13.50	36.—	9.50 à 11.25	34.—	9.— à 11.25	36.—	9.50—12.—	36.—
Leiden........	—	—	12.75 à 13.50	29.70—33.30	9.24—13.20	31.05—34,65	12.— à 13.20	29.70—33.30
Maastricht.....	—	—	8.40	28.80—34.20	9.36	30.60—36.—	—	—
Middelburg....	16.—	35.——38.—	11.— à 12.—	29.——32.—	10.60 à 13.90	29.——32.—	—	—
Meppel	—	—	9.— à 11.—	26.——31.54	10.— à 12.—	26.——31.54	—	—
Rotterdam	13.60—16.—	34.30—37.24	15.—	32.34—35.28	12.——15.—	34.30—37.24	12.——14.40	34.30—37.24
Schiedam	14.—	—	11.— à 13.—	31.——34.—	14.—	31.——34.—	13.—	31.——34.—
Steenwijk	—	—	10.50	24.50—27.50	12.—	24.50 - 27.50	—	—
Utrecht	15.— à 16.—	36.—	13.50 à 14.50	33.60	10.80 à 14.40	33.60	12.— à 15.60	33.60
Winschoten ...	—	—	8.50 à 11.50	32.49	9.50 à 11.—	32.49	—	—
Zaandam	15.—	—	13.50 à 14.50	36.90—38.70	12.— à 13.—	36.90—38.70	12.—	36.90—38.70
Zeist	—	—	10.50 à 11.50	34.——37.—	7.— à 9.50	35.50—38.50	9.— à 9.50	35.50—38.50
Zutfen........	10.08 à 12.—	31.95—35.55	9.— à 11.76	31.05—34.65	9.36 à 14.58	31.05—34.65	11.70	31.05—34.65
Zwolle........	11.50	33.30—36.90	10.— à 12.50	31.05—34.65	9.— à 12.54	33.30—36.90	9.— á 12.54	33.30—36.90

Gemeente	Timmerlieden		Schilders		Cokeswerkers		Werklieden zuiverhuis	
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Alkmaar	—	—	—	—	—	—	—	—
Amersfoort	—	—	—	—	—	—	—	—
Amsterdam	12.60—13.80	38.64	12.——13.80	38.64	10.80	35.52	11.40	35.52
Arnhem	12.— à 13.50	36.45—40.05	11.— à 12.50	36.45—40.05	8.75—12.50	34.65—38.25	—	—
Assen	9.—	30.——34.—	9.—	30.——34.—	7.20	—	7.20	—
Deventer	11.22	34.65—38.25	11.22	34.65—38.25	8.58	31.05—34.65	8.58	31.05—34.65
Delft	—	—	—	—	—	—	9.10 à 9.75	—
Dordrecht	12.48	33.30—37.80	12.48	33.30—37.80	10.14	—	11.18	30.60—35.10
Enschede	—	—	11.60	31.——34.—	9.15	—	—	—
's-Gravenhage	—	—	—	—	—	—	—	—
Groningen	9.60 à 12.54	35.50—37.—	9.— à 9.90	35.50—37.50	9.— à 9.90	—	9.60 à 10.65	—
Haarlem	15.—	36.—	15.—	36.—	12.—	34.20	12.—	—
Helder	—	—	—	—	—	—	9.—	31.——34.—
Kampen	—	—	—	—	—	—	—	—
Leeuwarden	11.75	36.—	—	—	7.—	32.—	8.50	—
Leiden	13.20	31.05—34.65	—	—	—	—	10.20	27.——30.60
Maastricht	—	—	—	—	—	—	—	—
Middelburg	—	—	—	—	—	—	—	—
Meppel	—	—	—	—	7.—	—	—	—
Rotterdam	14.40	34.30—37.24	12.60	34.30—37.34	—	—	11.40	—
Schiedam	—	—	—	—	—	—	—	—
Steenwijk	—	—	—	—	—	—	—	—
Utrecht	10.50 à 16.20	36.—	9.60 à 12.—	33.60	7.80 à 11.40	—	9.60 à 11.40	31.20
Winschoten	—	—	—	—	—	—	—	—
Zaandam	—	—	—	—	10.80	—	10.80	—
Zeist	—	—	—	—	8.50 à 9.—	32.50—35.50	9.—	32.50—35.50
Zutfen	10.08	31.05—34.65	10.08	31.05—34.65	8.40	—	9.36	—
Zwolle	—	—	—	—	8.40 à 9.24	—	8.40 à 9.24	—

Gemeente	Ammoniakarbeiders		Grondwerkers		Metervullers		Meteropnemers	
	Gld.	Gld,	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Alkmaar......	—	—	—	—	—	—	—	—
Amersfoort....	—	—	—	—	—	—	—	—
Amsterdam....	13.80	36.96	10.80—12.—	36.96	9.60—14.40	36.96	9·60—14.40	36.96 en 40.56[1])
Arnhem.......	—	—	—	—	10.— à 11.50	32.85—36.45	9.——12.—	—
Assen........	—	—	7.20	27.——31.—	—	—	—	—
Deventer......	8.58	32.85—36.45	8.58	32.85—36.45	8.58	—	8.58	32.85—36.45
Delft.........	—	—	—	—	8.— à 10.—	28.80—30.60	8.— à 10.—	—
Dordrecht.....	—	—	10.14	31.95—36.45	10.14	30.60—35.10	10.14	—
Enschede.....	10.80 à 12.60	—	9.15	29.50—32.50	—	—	10.— à 11.—	—
's-Gravenhage .	—	—	—	—	—	—	—	—
Groningen....	10.— à 15.—	30.——32.—	9.— à 10.56	—	9.—	31.50—33.50	10.— à 12.—	—
Haarlem......	—	—	12.—	33.30	8.— à 10.—	31.95	10.— à 12.—	33.30
Helder.......	—	—	—	—	6.—	—	—	—
Kampen......	—	—	—	—	—	—	9.20	31.——35.—
Leeuwarden...	—	—	9.50	32.—	7.—	31.—	—	—
Leiden.......	16.60	—	10.20	28.35—31.95	—	—	7.— à 8.—	—
Maastricht.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Middelburg....	—	—	—	—	—	—	—	—
Meppel.......	—	—	—	—	—	—	6.—	24.——29.62
Rotterdam....	13.50	30.87—33.81	—	—	13.—	—	—	—
Schiedam.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Steenwijk.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Utrecht.......	—	—	10.80 à 12.—	—	10.— à 14.—	—	10.— à 14.—	—
Winschoten...	8.50—11.50	—	—	—	—	—	7.—	31.21
Zaandam.....	10.80	—	—	—	—	—	13.50	—
Zeist.........	9.—	—	8.—	—	10.—	—	10.—	—
Zutfen........	—	—	7.20 à 8.64	29.25—32.85	9.36	31.05—34.65	9.36	31.05—34.65
Zwolle........	—	—	8.40 à 9.24	—	8.40—9.90	—	9.65—11.15	—

[1]) Muntmeteropnemers.

Gemeente	Plaatswerkers		Fitter-helpers		Lantaarnopstekers in vollen dienst		Lantaarnopstekers niet in vollen dienst	
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Alkmaar	9.—-12.50	28.80—32.40	9.—	30.60—34.20	—	—	2.50	—
Amersfoort	—	—	—	—	—	—	—	—
Amsterdam	10.80	34.08	9.60—10.80	36.96	12.—-15.—	—	7.—	—
Arnhem	8.75 à 10.25	31.05—34.65	10.— à 11.50	34.65—38.25	11.—-12.50	—	3.50—4.—	12.60—14.40
Assen	7.20	27.—-31.—	5.— à 7.20	27.—-31.—	—	—	2.10	—
Deventer	8.58	29.25—32.85	8.58	31.05—34.65	6.60	—	3.10	—
Delft	9.10—9.75	28.80—30.60	7.98	30.60—32.40	10.—	—	3.— à 3.50	—
Dordrecht	10.14	29.25—33.75	10.14	30.60—35.10	12.10	—	2.50	9.25
Enschede	9.15	28.—-31.—	—	—	10.— à 11.—	—	3.—	—
's-Gravenhage	10.30	33.—-35.—	—	—	8.08	20.—-22.—	—	—
Groningen	9.— à 9.90	29.—-31.—	9.— à 9.90	—	—	30.—-32.—	3.50	—
Haarlem	12.—	31.05	10.80 à 12.—	33.30	10.—-14.—	—	3.75	—
Helder	—	—	6.—	31.—-34.—	—	32.—-35.—	2.—	—
Kampen	—	—	—	—	—	—	2.45	—
Leeuwarden	—	—	—	—	9.50—9.75	—	3.75	—
Leiden	8.40—9.60	27.—-30.60	4.62—6.60	28.35—31.95	8.50	—	—	—
Maastricht	—	—	—	—	—	—	—	—
Middelburg	—	—	—	—	—	—	—	—
Meppel	—	—	6.—	24.—-29.62	7.50	—	2.—	7.—
Rotterdam	10.80	30.87—33.81	—	—	4.—-11.50	30.—-33.—	—	—
Schiedam	—	—	—	—	—	—	1.54	—
Steenwijk	—	—	—	—	—	—	—	—
Utrecht	7.80—11.40	28.80	9.— à 10.80	31.20	7.—-8.40	25.60	—	—
Winschoten	—	—	—	—	8.—	30.15	—	—
Zaandam	10.80	33.30—35.10	10.80	33.30—35.10	—	—	3.50	—
Zeist	8.—	31.—-34.—	—	—	8.—	—	2.50 à 4.94	—
Zutfen	7.20 à 8.64	28.35—31.95	8.64	30.15—33.75	7.50	—	3.50	—
Zwolle	8.40 à 9.24	28.80—32.40	8.40 à 9.24	28.80—32.40	6.98	—	3.98	—

Veel woorden behoeven we hieraan niet toe te voegen. We meenen te mogen zeggen, dat deze cijfers een duidelijke taal spreken. Ze leeren ons, dat onze jubileerende bond in den tijd van zijn bestaan een zegenrijke actie heeft gevoerd voor de werklieden in dienst van de overheid; zij doen ons zien, dat hij zijn taak om het levenspeil der leden te verhoogen met succes heeft weten te vervullen en dat hij ook op dit gedeelte van zijn werk bij het vieren van zijn zilveren feest met trots mag terugzien.

Het komt ons wenschelijk voor in dit verband een paar algemeene gegevens omtrent de loonen op te nemen, meer speciaal betreffende de factoren, die van invloed zijn op de vaststelling der loonen.

In de eerste plaats komen we dan tot het noemen van de loonfactoren die de Centrale Commissie van Overleg voor het Rijk heeft vastgesteld. We laten ze hieronder volgen, zonder eenig commentaar.

1. Het uitgangspunt van de salarisregeling is, een zgn. grondloon, zijnde de wedde voor den laagst bezoldigde van een bepaalden leeftijd, die in zijn functie een volle dagtaak vindt.

2. Bij de vaststelling van de wedde voor dien laagst bezoldigde dient de factor „behoefte" overwegend te zijn.

3. De bepaling van het cijfer voor het grondloon wordt, in verband met de wisselende economische toestanden tot later uitgesteld.

4. Aan gehuwden en aan ongehuwden, zoowel aan mannen als aan vrouwen, wordt, voor gelijken arbeid, gelijk loon toegekend, evenwel met dit voorbehoud, dat het laagste minimum loon voor vrouwen niet hetzelfde behoeft te zijn als voor mannen.

5. Ten opzichte van den kindertoeslag, blijft de commissie een afwijzend standpunt innemen.

6. Het laagste minimum loon dient bepaald te worden naar de behoefte van den ambtenaar, die op of omstreeks 21-jarigen leeftijd huwende, onder normale omstandigheden eenige jaren later een gezin van drie kinderen kan hebben te onderhouden.

7. Bij den opbouw op het grondloon van de overige salarissen wordt rekening gehouden met de eischen van aanstelling en met de praestatie in den dienst, dit laatste in ruimen zin opgevat; als bijkomstige factor dient de kans op promotie daarbij in overweging te worden gebracht.

8. Het huidige stelsel van klasse-indeeling (3 klassen met 4 pCt. en 8 pCt. aftrek) wordt behouden.

9. De klasse-indeeling zelve wordt jaarlijks aan een onderzoek onderworpen.

10. Zijn „woonplaats" en „standplaats" voor den ambtenaar niet dezelfde, zoo wordt zijn salaris bepaald naar de plaats met den minsten aftrek.

11. Bij de periodieke opklimming wordt in zoover onderscheid gemaakt tusschen de lager en hooger gesalarieerden, dat voor de lager bezoldigden de termijn voor het bereiken van het maximumsalaris korter gesteld wordt als voor de hooger gesalarieerden.

12. Voor groepen van ambtenaren die thans in korteren tijd het maximum bereiken, worden overgangsbepalingen gemaakt.

13. Er worden voorloopig geen bedragen voor de periodieke verhoo⸗gingen vastgesteld; deze bedragen dienen echter naar het oordeel der commissie zoodanig te worden gesteld, dat zij voor dengene die ze ontvangt van voldoende beteekenis zijn.

14. Voor nevenbetrekkingen zijn in het algemeen geen periodieke ver⸗hoogingen noodzakelijk.

15. Er wordt geen verschil gemaakt in salaris tusschen inwonende en uitwonende personen.

16. Onder bijzondere omstandigheden moet een toelage voor hoogere kostgelden mogelijk zijn.

17. Voor bepaalde groepen van verplaatsbare ambtenaren wordt de mogelijkheid geopend van het normale systeem van klasse⸗indeeling der gemeenten af te wijken.

18. Het in het tegenwoordige bezoldigingsbesluit neergelegde systeem van aftrek wegens kost, inwoning (vaste bedragen), woning, vuur en licht (percentsgewijze) wordt behouden.

19. De mogelijkheid wordt geopend om bij bevordering tot een hoogeren rang, op welke bevordering men door omstandigheden onafhankelijk van zijn wil (bijv. promotiekans) langer heeft moeten wachten dan een als normaal gesteld tijdperk, in dien rang te beginnen op een hooger aanvang⸗salaris, dan het voor dien rang te stellen minimum.

20. Het in het tegenwoordige bezoldigingsbesluit neergelegde systeem van vervroegde periodieke verhoogingen (artikel 15) van aanstelling boven het minimum (artikel 16), van wedde boven het maximum (artikel 18), van toelage tot een maximum van 2 pCt. (artikel 19) wordt behouden.

21. Met overgang van een ambtenaar naar een hoogeren rang dient steeds een verhooging van inkomen gepaard te gaan.

In de tweede plaats komen we dan tot het opsommen van de conclusies vastgesteld door de *Staatscommissie voor Gemeentepersoneel.*

Deze Staatscommissie, het zij terloops vermeld, werd ingesteld bij Koninklijk Besluit van 9 December 1918, in het revolutionaire tijdperk dus. In zijn installatierede op 3 Januari 1919, zeide de Secretaris⸗Generaal in Algemeenen

Dienst, de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken Mr. Kan, o.m. het volgende:

Wie als ik lange jaren met ambtenaren heeft omgegaan en tallooze malen geroepen is geweest voorstellen in te dienen waarbij hun geldelijk belang nauw is betrokken, kent bij ondervinding de onmogelijkheid, om in ruimer kring tevredenheid te wekken. Hoe zwaar zal dan niet Uw arbeid vallen, nu duizenden en duizenden verlangend uitzien naar de hulp, welke Uwe voorstellen kunnen brengen. Maar alleen hetgeen met inspanning verkregen wordt, heeft waarde. Hoe grooter de eerste hoe hooger de laatste. De voldoening welke gij zult smaken, als tallooze huisgezinnen de namen Uwer commissie-leden in dankbare herinnering doen voortleven, zal ongetwijfeld U ruimschoots vergoeden het gemis van de uren, welke gij aan Uw gezinsleven moet ontwoekeren om, naast Uwe veel omvattende taak nog deze werkzaamheden te vervullen.

We meenden deze uitlating een plaatsje te moeten geven in ons Gedenkboek, omdat daaruit zoo duidelijk spreekt welke geest er in die dagen in regeeringskringen heerschte.

De Staatscommissie heeft haar rapport in twee deelen uitgebracht. Het eerste verscheen 4 September 1920 en het tweede 22 December 1921. We ontleenen daaraan de volgende punten, welke door de Staatscommissie zijn vastgesteld als de factoren, die bij de vaststelling voor het loon moeten gelden:

Vraagpunt I. *Wettelijke regeling minimum en maximum salaris.*

Het is noodig, dat voor het personeel in dienst der Gemeenten wettelijk worde vastgesteld een minimum-salaris, een minimum aantal periodieke verhoogingen, een minimum bedrag voor die verhoogingen, een maximum aantal jaren, waarna die verhoogingen moeten worden toegekend. De Gemeentewet zal moeten gewijzigd worden en wel ten aanzien van die artikelen, welke thans de gewenschte wettelijke regeling van de salarissen in den weg staan.

Vraagpunt II. *Geheel of gedeeltelijke bijdrage door den Staat.*

Het is billijk en noodzakelijk, dat door het Rijk aan de Gemeenten worde vergoed, 1e de helft van de jaarwedde van de Burgemeesters, van de Secretarissen, van de jaarwedden van een wettelijk minimum van ambtenaren ter secretarie en van de politie, en 2e de volledige jaarwedden van de ambtenaren van den Burgerlijken Stand en van het personeel uitsluitend bij den Burgerlijken Stand werkzaam.

Voor het geval dit personeel tot secretarie-personeel behoort en niet uitsluitend werkzaam is aan den Burgerlijken Stand worde vergoed ten

volle dat deel van het salaris, dat zij genieten als ambtenaar van den Burgerlijken Stand en voor de helft dat deel van het salaris, dat zij genieten als ambtenaar ter secretarie.

Vraagpunt III. *Verhaal voor eigen pensioen en voor Weduwen- en Weezenpensioen.*

De salarissen moeten toegekend worden zonder eenige inhouding of korting voor pensioen.

Vraagpunt IV. *In aanmerking komen de grondslagen voor het bepalen van het loon.*

Voor het bepalen van het loon komen als grondslagen in aanmerking:
a. eischen van bekwaamheid e.d. bij aanstelling;
b. dienstprestatie;
c. geen andere grondslagen.

Het salaris zij voldoende om er met een gezin behoorlijk van te kunnen leven, mits de betrekking den geheelen mensch vordert.

Vraagpunt V. *Samenvoeging Gemeenten.*

Het is noodzakelijk tal van kleine Gemeenten samen te voegen. Het is als noodmaatregel wenschelijk, maar mogelijk, het burgemeestersambt met dat van Secretaris te vereenigen. De vereeniging moet alleen kunnen plaats hebben in Gemeenten die niet meer dan 3000 inwoners hebben.

Zoolang kleinere Gemeenten nog niet vereenigd zijn tot één Gemeente, is het wenschelijk, dat Burgemeester, Secretaris en Ontvanger dezelfde functies in niet meer dan twee Gemeenten vervullen, mits de bevolking van geene dier Gemeenten 3000 zielen te boven ga, en haar gezamenlijk zielental 5000 niet overtreffe.

Mede geldt dit voor tal van andere functies.

Vraagpunt VI. *Differentieering salarieering Gemeentepersoneel.*

De salariëering van de diverse categorieën van gemeentelijk personeel zij niet voor alle Gemeenten gelijk; differentieëring behoort plaats te hebben. Daarbij worde het stelsel-Stork, ten aanzien van alle categorieën van gemeentepersoneel, gevolgd.

Een indeeling in 3 klassen is boven een indeeling in 5 klassen te verkiezen.

De aftrek per klasse mag niet meer dan 4 pCt. bedragen. Dit geldt ook voor de werklieden.

De classificatie worde ieder jaar herzien, zoo mogelijk in overleg met de Commissie, bedoeld in conclusie 20, en met de salaris-commissie voor de burgerlijke Rijksambtenaren.

Vraagpunt VII. *Vaststellen loonschalen.*

Bij het vaststellen van de loonschalen worde uitgegaan van het minimum-salaris, toe te kennen aan den laagstbezoldigden ambtenaar of werkman en de salarissen (loonen) van hoogere ambtenaren of werklieden moeten worden opgebouwd op dat minimum-salaris.

Vraagpunt VIII. *Verband salarieering Rijks- en Gemeentepersoneel.*

Tusschen de salarieering van rijks- en gemeentepersoneel besta verband voor zoover vergelijking mogelijk en gewenscht, of zelfs noodzakelijk is.

Vraagpunt IX. *Vervallen van emolumenten en vergoedingen.*

Er dient ernstig naar te worden gestreefd om bij een bezoldiging, die den ambtenaar (werkman) in staat stelt behoorlijk met zijn gezin te leven, die verschillende toelagen, vergoedingen en emolumenten te doen vervallen. Waar zulks onmogelijk is, dienen zij tot een minimum-aantal te worden teruggebracht.

Wanneer bijzondere kleeding door den aard van het bedrijf wordt vereischt, zooals b.v. het verplicht dragen van uniform, dient deze boven het loon en onafhankelijk daarvan te worden verstrekt.

Vergoedingen behooren niet gegeven te worden.

Voor verplichte ambtswoning kan de geschatte huurwaarde van die woning van het loon worden afgetrokken of 10 pCt. van het minimum-salaris, ter keuze van den betrokken ambtenaar. Het verstrekken van toelagen of emolumenten mag geen invloed hebben op het loon.

Vraagpunt X. *Betrekking Burgemeester eereambt.*

De betrekking van Burgemeester kan thans niet meer worden beschouwd uitsluitend als een eereambt. Vordert het ambt den geheelen persoon, dan zij de bezoldiging zoodanig, dat zij den Burgemeester in staat stelt er behoorlijk van te leven.

Vraagpunt XI. *Vaststelling minimum- en maximumloon, los, tijdelijk of reserve personeel.*

De opdracht aan de Staatscommissie moet zoo opgevat worden, dat ook het tijdelijke, los en reserve personeel daaronder valt; minimum- en maximumloon worde daarvoor vastgesteld, en zij in het algemeen gelijk aan dat van het vast aangestelde personeel.

Vraagpunt XII. *Betaling overwerk.*

Voor overwerk, voor zondagsarbeid, voor arbeid op verlof- of feestdagen en voor nachtarbeid worde afzonderlijk betaald aan werklieden en aan die ambtenaren, die onder geregeld toezicht de hun opgedragen werkzaamheden verrichten.

a. Voor overuren, aansluitende bij den werkrooster, tot 10 uur 's avonds worde 150 pCt. betaald;

b. Voor nachtarbeid, vallende buiten den werkrooster, tusschen 10 uur 's avonds en 6 uur 's morgens worde 200 pCt. betaald;

c. voor zondagsarbeid, vallende buiten den werkrooster, worde 200 pCt. betaald;

d. voor arbeid op algemeen erkende feestdagen worde 200 pCt. extra betaald.

Vraagpunt XIII. *Nevenbetrekkingen.*

Er zijn betrekkingen, die als nevenbetrekkingen moeten worden beschouwd. Er dient naar gestreefd, zulke betrekkingen zooveel mogelijk met andere te vereenigen, waardoor een volledige dienstprestatie kan verkregen worden met een behoorlijk salaris. Indien vereeniging met andere betrekkingen niet mogelijk is, worde het salaris bepaald naar evenredigheid van het salaris aan eene gelijksoortige betrekking verbonden, daarbij in aanmerking nemende den omvang der werkzaamheden van de nevenbetrekking.

Vraagpunt XIV. *Periodieke bevordering in salaris.*

Bevordering in salaris moet periodiek geschieden. Het maximum-salaris moet op uiterlijk 50-jarigen leeftijd en in iederen rang in hoogstens 10 jaren bereikt worden. Met gezinsvorming worde rekening gehouden, zoodat de verhooging van salaris in de eerste jaren in sneller tempo of met hoogere bedragen dient te geschieden. Het stelsel van periodieke verhoogingen dient ook toegepast te worden op de werklieden. Het maximum van hun loon in de groep waarin zij ingedeeld zijn, worde bereikt in 4 jaren, onafhankelijk van leeftijd. Bevordering in rang moet niet automatisch geschieden. Het zoogenaamde overlapstelsel verdient aanbeveling. Bij bevordering in rang worde het naast hoogere salaris toegekend.

Vraagpunt XV. *Medetelling dienstjaren bij overplaatsing van een gemeente naar een andere gemeente.*

Bij overgang van een ambtenaar in dienst van een andere Gemeente moeten de dienstjaren in de eene Gemeente in het genot van salarieëring volgens dezelfde loonschaal doorgebracht, medetellen voor de bepaling van zijn salaris en voor de periodieke verhoogingen in de andere Gemeente. Wanneer die overgang gepaard gaat met verhooging van rang, terwijl het minimum-salaris in dien rang lager is dan het genoten salaris in den lageren rang in de vorige Gemeente, zal zijn salaris door toekenning van de daartoe vereischte periodieke verhoogingen gesteld moeten worden op minstens het bedrag, hetwelk in de loonschaal van den nieuwen rang onmiddellijk volgt op het bedrag, hetwelk in de vroegere Gemeente genoten heeft. Voor de werklieden moeten terzake dezelfde bepalingen gelden als voor de ambtenaren.

Vraagpunt XVI. *Tijdelijke aanstelling. Jeugdige personen en minimum leeftijd vaste aanstelling.*

Als minimum-leeftijd voor een tijdelijke aanstelling als gemeente-ambtenaar gelde 16 jaar, voor een vaste aanstelling 18 jaar. Voor de gemeentewerklieden gelde dezelfde bepaling. Op 21-jarigen leeftijd moet het minimum salaris van de groep, waarin de ambtenaar ingedeeld wordt, toegekend worden.

Vraagpunt XVII. *Bepaling maximum salaris voor den hoogsten rang.*

Wenschelijk is ook het maximum te bepalen voor den hoogsten rang. De mogelijkheid worde evenwel opengelaten om hiervan voor sommige Gemeentebetrekkingen af te wijken. Het bedrag, dat boven het vastgestelde maximum voor die betrekkingen moet worden toegekend, worde bij afzonderlijk besluit vastgesteld.

Vraagpunt XVIII. *Afzonderlijke loonschaal voor iederen rang of functie.*

Een afzonderlijke loonschaal voor iederen rang of voor iedere functie is niet wenschelijk. De voorkeur verdient rangschikking van het gemeentepersoneel in groepen en het vaststellen van een loonschaal voor elke groep. Ambtenaren met denzelfden titel of rang kunnen in verschillende loonschalen worden gebracht.

Voor werklieden zal de indeeling in vijf groepen moeten geschieden, t.w.:
a. werklieden zonder vakkennis;
b. werklieden met eenige routine;
c. werklieden met vakkennis;
d. werklieden met bijzondere vakkennis;
e. voorlieden met bijzondere vakkennis.

Vraagpunt XIX. *Andere maatstaf bezoldiging voor de politie.*

Voor de politie dient bij de eerste aanstelling geen geheel andere maatstaf te worden aangenomen dan voor andere ambtenaren; wel moet uiteraard bij het indeelen der politieambtenaren in de vast te stellen loongroepen met den bijzonderen aard van hunne werkzaamheden worden rekening gehouden.

Vraagpunt XX. *Instelling permanente salariscommissie voor gemeenteambtenaren.*

De Staatscommissie acht het gewenscht, dat ook voor de gemeenteambtenaren een Permanente Salariscommissie wordt ingesteld, zooals voor de Rijksambtenaren is geschied. De taak dier Commissie zal in de voorstellen der Staatscommissie moeten worden omschreven.

Het is gewenscht, dat deze Commissie met de salariscommissie voor de rijksambtenaren overleg pleegt, waar belangen van gemeente- en rijksambtenaren samengaan.

De loonen, die door de Staatscommissie voor de werklieden werden vastgesteld, laten we hieronder volgen:

Klasse	1	*f* 34.—	tot	*f* 38.—
„	2	„ 37.—	„	„ 41.—
„	3	„ 40.—	„	„ 44.—
„	4	„ 43.—	„	„ 47.—
„	5	„ 46.—	„	„ 50.—

Met vier één-jaarlijksche periodieke verhoogingen à *f* 1.—.

Al zijn deze loonen nimmer door de regeering aanvaard, toch mogen we gerust constateeren, dat de werklieden in overheidsdienst er wel van hebben geprofiteerd. Door de vertegenwoordigers der organisaties werden deze voorstellen steeds ten voorbeeld gesteld en ongetwijfeld heeft dat er toe bijgedragen om de gemeentebesturen er toe te bewegen loon-regelen vast te stellen, zooals we die nu in ons land kennen.

Natuurlijk zijn we er hiermede nog niet. Er kan nog lang geen sprake zijn van op zijn lauweren rusten; integendeel, hij zal zijn taak met groote kracht en taaie volharding moeten voortzetten.

HET OVERWERK.

Bij de oprichting van onzen Bond zag het er op het gebied van den werktijd zeer bedroevend uit. Weliswaar bestonden ook in die dagen reeds hier en daar bepalingen omtrent den arbeidsduur. Maar het bestaan van bepalingen beteekende in die dagen geenszins, dat ze ook werden nageleefd. We zouden hier gevoegelijk kunnen spreken van het tegendeel. Herhaaldelijk werd er langer gewerkt. De directeuren stelden zich in die dagen veelal op het standpunt: doorwerken tot het werk af is en de arbeiders mochten blijde zijn als ze voor die langere dagtaak een kleine vergoeding kregen. Dat er echter extra zou moeten worden betaald, daaraan werd niet gedacht.

Het spreekt wel vanzelf, dat onze Bond zich daardoor niet heeft laten afbrengen van zijn taak om voor extra-werk, extra betaling te verkrijgen en wanneer we hier weer een vergelijking gaan maken tusschen voorheen en thans, dan kunnen we, naar onze overtuiging, het voorheen met een gerust geweten invullen met: extra betaling voor overwerk, voor nacht- en voor Zondagsarbeid onbekend.

Daartegenover kunnen we den toestand zooals hij thans is, het beste weergeven door te zeggen: er wordt niet meer overgewerkt, noch nacht- of Zondagsarbeid verricht, zonder dat daarvoor extra wordt betaald.

Weliswaar hebben we nog niet als regel onzen vollen eisch ingewilligd gekregen, maar toch wordt er reeds in enkele

plaatsen voor nachtarbeid het volle percentage betaald, evenals voor arbeid op Zon= en erkende feestdagen. Zonder extra=betaling wordt er echter niet meer overgewerkt en het minste dat er extra voor betaald wordt mag hier wel op 25 pCt. worden gesteld.

Onze eischen inzake de uitbetaling van extra loon bij over=werk komen voor in het rapport van de Staatscommissie voor Gemeentepersoneel, die ze volledig heeft overgenomen.

We laten hieronder volgen, zooals ze in het verslag zijn opgenomen. Wellicht kunnen onze leden er nog nut van hebben.

Voor overwerk, voor Zondagsarbeid, voor arbeid op verlof= of feestdagen en voor nachtarbeid worde afzonderlijk betaald aan werklieden en aan die ambtenaren, die geregeld onder toezicht de hun opgedragen werkzaam=heden verrichten.

a. Voor overuren, aansluitende bij den werkrooster, tot 10 uur 's avonds worde 150 pCt. betaald.

b. Voor nachtarbeid, vallende buiten den werkrooster, tusschen 10 uur 's avonds en 6 uur 's morgens worde 200 pCt. betaald.

c. Voor Zondagsarbeid, vallende buiten den werkrooster, worde 200 pCt. betaald.

d. Voor arbeid op algemeen erkende feestdagen worde 200 pCt. extra betaald.

Zij, die tegenwoordig het overgeld in ontvangst nemen als een vanzelfsprekendheid en vooral het jongere geslacht, mogen wel eens bedenken, dat de ouderen daar met taaie volharding en groote kracht voor hebben moeten vechten.

DE WERKTIJD.

Wie zou het hebben durven denken, dat de eisch tot invoe=ring van den 8=urendag, opgenomen in ons bondsprogram, reeds thans doorgevoerd zou zijn? Het is op dit oogenblik zeker een uitzondering wanneer hier of daar nog een groep werklieden langer dan 48 uur per week werkt. Regel is, dat 48 uren per week wordt gearbeid met uitzondering van hen, die in continubedrijven werkzaam zijn. In bedrijven voor gas, electriciteit, vuilverbranding enz., waar het noodzakelijk is, dat ononderbroken wordt gearbeid, wordt in veel gevallen

nog korter gewerkt; langer dan 48 uren mag er krachtens de Arbeidswet 1919 niet worden gewerkt.

Maar laat ons eerst eens zien hoe het met den arbeidstijd was gesteld toen onze Bond werd opgericht. Wanneer we beweren, dat er vóór de oprichting van den Bond in continubedrijven, behoudens een enkele uitzondering 84 uren per week moest worden gewerkt, dan maken we ons aan geen overdrijving schuldig. Onmiddellijk voegen we hier echter aan toe, dat de stichting van onze organisatie een krachtigen stoot heeft gegeven aan de invoering van het 3-ploegenstelsel voor de stokers en machinisten aan de gasfabrieken, zelfs zóó, dat einde 1903 reeds in een 8-tal plaatsen een werktijd bestond van 168 uren in 3 opeenvolgende weken of gemiddeld 56 uren per week. Deze plaatsen waren: Amsterdam, Arnhem, Assen, Deventer, Leeuwarden, Schiedam, Utrecht en Zwolle. In enkele andere plaatsen waren op dat tijdstip nog regelingen getroffen, waarbij alleen voor de stokers een 3-ploegendienst werd ingevoerd.

Daarmede ging gepaard een algemeene verkorting van den werktijd voor andere groepen arbeiders, waardoor de werktijd op 60 à 66 uur per week werd vastgesteld.

Werd hiermede dus een belangrijk voordeel behaald, dat grootendeels op de rekening van onzen Bond kan worden geschreven, toch werd de strijd voor de verkorting van den werktijd met onverminderde kracht voortgezet en niet zonder succes, zooals wel nader zal blijken. Het spreekt vanzelf, dat we hier niet elke actie, die we hebben gevoerd, kunnen vermelden. Slechts van een tweetal plaatsen willen we hier enkele mededeelingen doen en wel Amsterdam en Zaandam. In deze twee plaatsen zagen we een vrij sterke toeneming van den invloed der politieke arbeiderspartij. Zienderoogen groeide het aantal sociaal-democraten in den Gemeenteraad en dat had weer tengevolge, dat een vooruitstrevende geest bij de vertegenwoordigers der burgerlijke partijen viel waar te nemen.

In Amsterdam kwam die geest tot uiting door de indiening van een voorstel van den Vrijzinnig-Democratischen wethouder Z. v. d. Bergh tot invoering van den „gemiddelden"

9-urendag. Dit voorstel, ingediend in 1910, werd toen krachtig en zonder eenige reserve gesteund door de Federatie van Gemeentewerklieden. Het kon echter door onzen Bond, hoewel het ongetwijfeld een verkorting van den werktijd beteekende, niet zonder meer worden aanvaard, omdat we niet accoord konden gaan met het „gemiddelde". Kort en krachtig luidde onze eisch: invoering van den „maximalen" 9-urendag.

Dank zij de houding van de Federatie, die het aandurfde, onzen eisch van den maximalen werkdag te bestrijden, werd het voorstel van den Vrijz.-Dem. Wethouder ten slotte aangenomen en de gemiddelde 9-urendag ingevoerd. Het is en blijft een schande voor de Federatie, dat ze zich aan deze wandaad heeft schuldig gemaakt en dat we te Amsterdam jaren zijn opgescheept geweest met den „gemiddelden" 9-urendag. Vooral het rijdend trampersoneel heeft daarvan kunnen profiteeren, al waren er ook andere groepen van werklieden, die lang hebben moeten zuchten onder de zegeningen, welke de Federatie met een ijver een betere zaak waardig, heeft teweeg weten te brengen. We behoeven hierbij niet te vermelden, dat onze eisch: invoering van den maximalen 9-urendag in den Raad krachtig werd verdedigd door de Soc.-Dem. Raadsfractie, die Oudegeest als haar woordvoerder had aangewezen.

Voor wat Zaandam betreft, maakten we reeds melding van het mooie voorbeeld daar gegeven ten opzichte van de erkenning der organisatie. Inzake den werktijd ging Zaandam ook vooraan. Werd aanvankelijk toen de Sociaal-Democraten nog geen meerderheid hadden in den Gemeenteraad, genoegen genomen met de invoering van den maximalen 9-urendag, toen de Arbeiderspartij in 1913 de meerderheid behaalde, zond onze Bond na gepleegd overleg met de Raadsfractie, een adres naar den Raad, waaraan we het volgende ontleenen:

Hoezeer erkennende de vele en belangrijke verbeteringen door Uwe Commissie reeds in het Ontwerp-Reglement aangebracht, er zijn en blijven nog enkele punten, waaronder ook enkele belangrijke, die wij alsnog gaarne in het ontwerp verbeterd zagen en waarvoor dan ook bij de schriftelijke en

mondelinge beraadslaging met Uwe Commissie herhaaldelijk door ons de aandacht werd gevraagd.

Wij meenen deze punten met te meer uitzicht op succes onder de aandacht van Uwen Raad te kunnen brengen, waar immers de laatste gemeenteraadsverkiezingen een verandering van de machtsverhoudingen in den Gemeenteraad hebben gebracht ten gunste der sociaal-democratie en een versterking van de groep van hen, die in den economischen en politieken bevrijdingsstrijd der arbeidsklasse met ons schouder aan schouder staan.

Met groote voldoening — wij hadden van onze kameraden ook niet anders verwacht — bleek ons uit een voorloopige bespreking met het lid, dat uit de Sociaal-democratische raadsfractie in meergenoemde raadscommissie tot reglementsherziening zitting heeft, dat de Sociaal-democratische raadsfractie onmiddellijk bereid is, zoodra dit door onze organisatie aan den Raad uwer gemeente wordt verzocht, voor alle werklieden in dienst der Gemeente Zaandam den acht-urigen werkdag in te voeren.

De invoering van een algemeenen acht-urendag is een eisch, gesteld door geheel de modern en sociaal-democratisch georganiseerde arbeidersklasse. waarvoor deze reeds jaren streed en nog strijdt. Elke verkorting van arbeidstijd heeft onzerzijds mede ten doel daardoor de algemeene invoering van een acht-urendag te bespoedigen. Vroegen wij in ons eerste adres dien acht-urendag niet, het lag voor de hand, dat dit slechts geschiedde, omdat wij bij de toen bestaande machtsverhoudingen in den Raad zeker waren, dat een zoodanig verzoek toch niet zou worden ingewilligd. Waar evenwel de samenstelling van den Raad inmiddels is gewijzigd en een meerderheid van sociaal-democratische medestrijders voor den achturendag is verkregen, daar is het ons een groote voldoening te weten, dat het verzoek tot invoering van den acht-urendag voor alle werklieden in dienst uwer gemeente, hetgeen wij bij dezen aan Uwen Raad doen toekomen bij voorbaat verzekerd is van den steun eener meerderheid.

Het is ons te meer een voldoening, omdat het opnieuw bevestigt de juistheid van het algemeen principieele standpunt, waarop onze Bond van Nederlandsche Gemeentewerklieden, in tegenstelling met andere Gemeente-werklieden-organisaties, staat n.l. dat in den grooten klassenstrijd onzer dagen economische èn politieke actie samen moeten gaan en elkander aanvullen.

Het is ons ook daarom temeer een voldoening, omdat, zoodra deze acht-urendag voor alle Gemeentewerklieden te Zaandam mocht worden ingevoerd, de leden althans van onzen Bond dezen zullen kunnen aanvaarden, in het besef, dat het hun strijd, de juistheid van hun inzicht en hun — ondanks allerlei bestrijding en vaak verdachtmaking, helaas maar al te vaak, ook van arbeiderszijde — steeds moedig standhouden en werken, zoowel op economisch als op politiek gebied is geweest, dat dit resultaat zal hebben afgeworpen.

Het behoeft wel nauwelijks te worden vermeld, dat onze roode Zaandamsche fractie haar woord gestand heeft gedaan

en van haar meerderheid gebruik maakte om den 8-urendag in te voeren voor alle werklieden in dienst der Gemeente Zaandam.

Het spreekt vanzelf, dat dit voorbeeld van Zaandam van grooten invloed is geweest in ons Nederlandje en dat er van de zijde der bezittende klasse heel wat tegen is gesputterd. Het was zelfs zóó sterk, dat het orgaan van de Protestantsch-Christelijke Gemeentewerklieden *Onze Banier* van 5 November 1913 meende te moeten schrijven:

Evenwel hoe men over de Zaansche verhoudingen denkt en oordeelt, er moet worden getuigd, dat de socialisten hun woord gestand hebben gedaan, hunne beloften hebben vervuld. Daaruit moet worden verklaard, dat de fiolen der andere partijen zoo vol toorn en gramschap zijn omdat het „schuldig" hun wordt toegeroepen door hun geweten, als er tenminste op politiek gebied zoo iets bestaat. Zeker ook die partijen legden beloften af, hetzij organisatorisch in een program, hetzij in de personen van hen die werden afgevaardigd, maar de vervulling?

De socialisten beloofden immers veel en.... hebben in Zaandam ook veel gegeven.

Met deze twee voorbeelden Amsterdam en Zaandam hebben we naar onze meening duidelijk doen uitkomen, dat onze Bond, daarbij gesteund door de Sociaal-Democraten krachtig den strijd heeft gevoerd voor de verovering van den 8-urendag.

Het spreekt wel vanzelf, dat we met deze voorbeelden in de andere plaatsen van ons land ons voordeel hebben gedaan. In zoo goed als alle plaatsen, waar onze Bond zijn afdeelingen heeft en ook bij het Rijk en in de Provincie werd de verkorting van den werktijd aan de orde gesteld en het resultaat van deze actie is geweest, dat voor en na in verschillende plaatsen de werktijd werd verkort en tot 9 à 10 uur werd teruggebracht. Gerust mogen we constateeren, dat groote aantallen van onze leden, die vroeger maar bitter weinig aan hun gezinsleven hadden, door de verkorting van den werktijd daarvan zijn gaan profiteeren.

Maken we hier nu een vergelijking tusschen de toestanden van voorheen en thans, dan maken we die ten opzichte van dezelfde plaatsen als in 1903 in onze brochure zijn vermeld:

Gemeente	Continu-arbeiders		Overige arbeiders	
	Arbeidstijd in 1903	Arbeidstijd in 1926	Arbeidstijd in 1903	Arbeidstijd in 1926
	Aantal uren	Aantal uren	Aantal uren	Aantal uren
Alkmaar	60	48	60	48
Amersfoort	—	45	—	48
Amsterdam	56	48	60	48
Arnhem	56	48	61½	48
Assen	56	48	60	48
Deventer	56	48	66	48
Delft	84	48	60—65	48
Dordrecht	78	48	60	48
Enschedé	78	45	61—77½	48
's-Gravenhage...	—	48	—	48
Groningen	56 [1]	48	63	48
Haarlem	56 [2]	48	60	48
Helder	84	48	66	48
Kampen	60	48	66	48
Leeuwarden	56	45 [4]	54—67	48
Leiden	84	45	60—66	48
Maastricht	—	47	—	48
Middelburg	—	47¾	—	48
Meppel	—	42	—	48
Rotterdam	56 [2]	47	60—80	48
Schiedam	—	42	—	48
Steenwijk	72	50½	—	48
Utrecht	56	45	60	48
Winschoten	72	48	—	48
Zaandam	56 [3]	40	60	48
Zeist	80	48	62	48
Zutfen	60	45	60—72	48
Zwolle	56	—	63	48

VACANTIE EN VERLOF.

Ten opzichte van de actie voor vacantiedagen kunnen we op onzen 25-jarigen arbeid met trots terug zien. Vóór het bestaan van onzen Bond werd het recht op vacantiedagen maar zeer sporadisch erkend. Wel werd hier en daar een zeker verlof verleend, met uitkeering van een gedeelte of het

[1]) Machinisten 78 uur. [2]) Machinisten 84 uur. [3]) Machinisten 68 uur. [4]) Kolengasfabriek 42 uur.

geheele loon, maar dit verlof werd meer als een gunst dan als een recht beschouwd. Eerst toen onze Bond met zijn eisch tot invoering van vacantiedagen met behoud van het volle loon voor den dag kwam, is daarin verandering gekomen.

Het resultaat van onze actie is geweest, dat het recht op vacantie is veroverd:

van 12	tot 16	dagen	in 40	gemeenten	en 3	provinciën
„ 8	„ 10	„	„ 31	„	„ 3	„
„ 5	„ 7	„	„ 19	„	„ 3	„

Ten opzichte van de Rijkswerklieden kan worden vermeld, dat die krachtens het bestaande Arbeidsreglement recht hebben op een vacantie van 12 dagen per jaar met behoud van het volle loon.

We spreken hier van vacantiedagen met behoud van het volle loon. Eigenlijk is dit voor sommige plaatsen een beetje anders. Niet alleen wordt het volle loon uitbetaald, er wordt of werd ook een vacantie-toeslag betaald. Het was het gemeentebestuur van Amsterdam, meer speciaal de toenmalige Wethouder van Arbeidszaken Wibaut, wien de eer toekomt, inzake den vacantietoeslag het voorbeeld te hebben gegeven. En onmiddellijk voegen we er aan toe: een voorbeeld, dat in ons land aanvankelijk veel navolging heeft gevonden.

Het zal den lezers van ons gedenkboek interesseeren, kennis te kunnen nemen van een deel van de toelichting, welke op het voorstel van B. en W. d.d. 16 Juni 1914 werd gegeven:

Het behoeft o.a. geen uitvoerig betoog, dat vacantie, in den zomertijd genoten, voor den arbeider van groote waarde is. Vaak is zijn arbeid inspannend, veelal eentonig. Een tijd niet enkel van aaneengesloten rust doch van werkelijke verpoozing, een tijd van vacantie geeft kleur en opwekking aan het leven. Zelfs indien men zijn gezichtskring wilde beperken enkel tot het belang der gemeente als werkgeefster ook dan nog kan het verleenen van werkelijke vacantie aanbeveling verdienen, wijl immer verwacht mag worden, dat de arbeid na de vacantie met vernieuwden ijver hervat zal worden.

En verder:

Wil het echter voor de werklieden die door een spaarzaam gebruik van de reeds bestaande verlofuren bewezen hebben, op een volle week vacantie in een volgend jaar hoogen prijs te stellen, vrij algemeen mogelijk zijn dien tijd inderdaad als vacantie te gebruiken, zich met hun gezin te verpoozen en in die dagen frissche levenskracht op te doen, dan zal de gemeente niet kunnen volstaan met voor de meerdere vrije dagen het loon uit te betalen, doch zal zij bovendien een toeslag moeten verleenen. De kosten van het levensonderhoud voor het gezin gaan immers ook in de vacantie gewoon door, zoodat behoud van loon nog niet voldoende is om den werkman in staat te stellen door bijzondere maatregelen zijn vacantie tot een genot te maken.

Het was in die dagen een min of meer vreemd geluid, dat we vernamen. O, we hadden genoeg gehoord van het mooie en goede van vacantiedagen, maar dan betrof het alleen de vacantie van de menschen, die in den regel toch reeds de zonzijde des levens hadden leeren kennen. Maar hier werd een woord gesproken, dat ons uit het hart gegrepen was, een woord waarin ook het mooie en nuttige van de vacantie van den arbeider warm werd verdedigd.

Toen de zaak 10 Juli in den Raad aan de orde kwam, waren er natuurlijk ook raadsleden, die van dien vacantietoeslag niets wilden weten. Het verzet kwam vooral van Christelijke zijde. De heeren Ter Haar (Chr.-Hist.), Hendriks (R.-K.) en Prof. Fabius (A.-R.) betoogden als om strijd, dat de gemeente zulks niet mocht doen, omdat zij het geld neemt uit de zakken van de anderen. Het moge hier worden getuigd: Wibaut heeft toen den heeren een antwoord gegeven, waarmede ze het konden doen. Bij alles wat de gemeente doet, neemt zij het geld van anderen, zeide Wibaut; als we havens graven en wegen in orde maken, subsidie geven voor sluizen, aan het Noordzeekanaal, dan doen we dit van het geld van anderen. De vraag is of het nuttig is en daarop liet hij volgen:

Wanneer men dan meent, zooals B. en W. meenen, dat in de gegeven omstandigheden het geven van vrije dagen niet voldoende zal zijn, om die vrije dagen te maken tot vacantie, dan behoort daarbij logisch het geven van een zekeren toeslag, zelfs al is, ook weer onder de omstandigheden, die we straks zullen bezien, die toeslag, ook naar het oordeel van B. en W. niet zoo, dat die het mogelijk zal maken, die zes vrije dagen als vacantie te gebruiken.

Hiermede was de zaak feitelijk beslist. De Raad nam met groote meerderheid van stemmen aan het voorstel, om een vacantietoeslag van tien gulden te geven.

Het Amsterdamsche voorbeeld vond spoedig navolging. Eerst kwam Zaandam, daarna volgden tal van Gemeenten in de provincie Noord-Holland en zelfs het Rijk besloot een vacantietoeslag van tien gulden aan het postpersoneel te verstrekken. Toen echter in 1920 het monster der reactie zijn kop opstak en een hetze ontketende tegen het overheidsbedrijf en het daarin werkzame personeel, ging ook veel van den toeslag verloren. Er moest bezuinigd worden en het waren vooral degenen, die zich zoo gaarne tooien met den eerenaam Christen, die als eerste greep uit de zakken van het lagere personeel den vacantietoeslag wilden nemen. Zelfs de Christelijke organisaties gingen daarin mede en brachten in verschillende plaatsen den vacantietoeslag ten offer.

Ook de provincie Noord-Holland ging dien weg op. Ja, Gedeputeerde Staten gingen zelfs zoo ver hun goedkeuring te onthouden aan de gemeentebegrootingen, waarop gelden voor den vacantietoeslag waren uitgetrokken. Het is de Christelijke meerderheid van dat College niet gelukt de zelfstandigheid van de gemeenten zoo aan banden te leggen. Het Hoofdbestuur van onzen Bond heeft gemeend een beslissing van den Kantonrechter te Zaandam te moeten uitlokken, waarbij onze eisch tot uitbetaling van den toeslag werd ingewilligd en eenigen tijd later kwam een beschikking van Minister De Geer, die voor het standpunt van de meerderheid van Gedeputeerde Staten vernietigend was. Hier was het niet: van Alkmaar, maar van Zaandam begint de victorie!

Dat alles neemt niet weg, dat in tal van plaatsen de vacantietoeslag geheel of gedeeltelijk werd teruggenomen. Ook van het postpersoneel werd dat offer genomen. Op dit oogenblik bestaat de vacantietoeslag nog in:

Gemeente	Bedrag van den toeslag		Vorm waarin toeslag is vastgesteld
	Minimum	Maximum	
Arnhem.......	*f* 31.05	*f* 41.85	1 week loon.
Enkhuizen	„ 21.—	„ 38.—	1 „ „ [1].
Haarlem......	„ 10.—	„ 35.—	Afloopende schaal van *f* 5.— per *f* 100.— salaris.
Bolsward......	„ 24.—	„ 31.—	1 week loon.
Baarn.........	„ 30.—	„ 30.—	*f* 30.— tot *f* 1750,— salaris. Daarboven wordt geen toeslag gegeven.
Krommenie....	„ 30.—	„ 30.—	1 % van het jaarloon, max. *f* 30.—.
Zaandam......	„ 18.—	„ 30.—	Ongehuwden *f* 18.—, gehuwden *f* 4.— meer plus *f* 4.— voor elk kind met een max. van *f* 30.—.
Amsterdam....	„ 10.—	„ 20.—	Jeugdigen *f* 10.—, volwassenen *f* 20.—.
Assen	„ 15.—	„ 15.—	*f* 15.—.
Deventer......	„ 10.—	„ 10.—	„ 10.—.
Hattem	„ 10.—	„ 10.—	„ 10.—.
Hillegom......	„ 10.—	„ 10.—	„ 10.—.
Velsen........	„ 10.—	„ 10.—	„ 10.—.
Zwolle........	„ 10.—	„ 10.—	„ 10.—.
Franeker......	„ 12.—	„ 12.—	„ 10.—.
Sneek	—	— [2]	„ 1.— per vacantiedag.

Vergelijken we dezen toestand bij 25 jaren geleden, dan kunnen we gelukkig een hemelsbreed verschil ten goede constateeren.

Maar hiermede zijn we er nog niet. Behalve de vacantie en den vacantietoeslag worden er wegens z.g. dringende redenen nog verlofdagen toegestaan. Als regel vinden we daaromtrent in de verschillende werkliedenreglementen verschillende bepalingen opgenomen, waarvan we hier de meest voorkomende laten volgen:

1e. de algemeene vergadering of een congres zijner vakvereeniging, waarvoor de ambtenaar als afgevaardigde is aangewezen of welke hij als hoofdbestuurder of als bondsraadslid dier organisatie moet bijwonen;

[1]) Daar Ged. Staten de begrooting niet hebben goedgekeurd, indien er een vacantietoeslagpost op voorkomt, is de toeslag omgezet in loon.

[2]) Vacantietoeslag in het reglement *f* 2.— per dag met een maximum van *f* 24.—. Bepaald is echter, dat bij elke begrooting door den Raad zal worden bepaald of toeslag zal worden gegeven.

2e. de bondsraadsvergaderingen van zijn vakvereeniging, voor ten hoogste vier maal per jaar een dag;

3e. conferenties van leden van het georganiseerd overleg met hun hoofdbesturen, gedurende ten hoogste 4 dagen per jaar en per organisatie;

4e. de hoofdbestuursvergaderingen van zijn vakbond als lid van dat hoofdbestuur;

5e. de vergadering van de Commissie voor Georganiseerd Overleg als vertegenwoordiger of opgeroepene, of van het Scheidsgerecht als opgeroepene;

b. het voldoen aan een wettelijke verplichting, tenzij deze is ontstaan door schuld of nalatigheid van den ambtenaar en voor zoover het niet in den vrijen tijd kan geschieden;

c. de navolgende gevallen:

1e. ondertrouw en huwelijk van den ambtenaar in de gemeente, rechtgevende op één dag verlof;

2e. huwelijk van ouders of kinderen van den ambtenaar, rechtgevende op een verlof van ten hoogste drie dagen;

4e. bevalling der echtgenoote op een werkdag, dien dag;

5e. ernstige ziekte van echtgenoote, ouders of kinderen, onder overlegging van een bewijs van den behandelenden geneesheer, dat dienstverlof noodig is, ten hoogste zes dagen;

6e. overlijden van de echtgenoote, tot en met den dag der begrafenis;

7e. overlijden en bijwoning der begrafenis van ouders of kinderen, aanbehuwd-, stief- of pleegkinderen, broeders, zusters, aanbehuwd, stief- of pleegouders, telkens een dag of, in verband met het maken van reizen, ten hoogste drie dagen.

Hier zullen wij het maar bij laten. Konden we voor 25 jaren zeggen: recht op vacantie of verlof behoort tot de witte raven, op dit oogenblik heeft het burgerrecht verkregen en profiteeren duizenden, ja tienduizenden van het zegenrijk werken van onzen Bond.

HET ONTSLAG.

Vroeger, toen de invloed van onze organisatie nog maar klein was, werd herhaaldelijk aangevoerd, om de lage loonen goed te praten: het moge waar zijn, dat de loonen lager zijn dan die der arbeiders in de particuliere bedrijven, maar zij loopen dan ook niet het risico van werkloosheid, omdat ze niet worden ontslagen. Tegen deze redeneering zijn we voortdurend opgekomen, omdat er in die dagen van vastheid van positie maar bitter weinig sprake was. We hebben daarom-

trent heel slechte ervaringen opgedaan, toen onze Bond zijn werk inzake de regeling van den rechtstoestand aanving. Werklieden-reglementen, we deelden dit reeds mede, bestonden er niet en van verordeningen, waarbij aanstelling en ontslag werden geregeld, was ook geen sprake. De bedrijfsdirecteuren heerschten vrijwel oppermachtig en herhaaldelijk kwam het voor, dat de arbeiders zonder vorm van proces op de keien werden gezet.

Allerlei redenen werden daarvoor aangevoerd. Nu eens was er z.g. geen werk meer, dan weer was de werkman brutaal, een anderen keer was hij te lang ziek, altijd hadden de heeren een smoesje bij de hand om het ontslag te motiveeren en daar er geen beroep was, noch bepalingen inzake een uit te keeren wachtgeld — van een Arbeidersreserve spreken we hier maar niet — was er in den regel maar een bitter beetje tegen te doen.

Wanneer daaraan een einde is gemaakt, dan komt onzen Bond, die de sterkste is en een staat van dienst van 25 jaren heeft, daarvan zeker een groot deel der eer toe.

Er wordt bij ontslag in dezen tijd zeker een vastgestelde opzeggingstermijn in acht genomen en wanneer bij den eenen tak van dienst geen werk meer is, wordt nagegaan of er bij een anderen dienst geen plaats is. In Amsterdam, Haarlem, Den Haag zijn de z.g. Arbeidersreserves ingesteld en in de meeste werkliedenreglementen komen bepalingen voor, die een wachtgeld aan den ontslagene waarborgen, waarbij rekening wordt gehouden met den diensttijd en den ouderdom.

Wachtgeldbepalingen bestaan er op dit oogenblik bij het Rijk, bij 3 provincies en 66 gemeenten, terwijl deze aangelegenheid bij 4 gemeenten in voorbereiding is. Als regel geldt, dat zij, die het laatst in dienst zijn gekomen, het eerst voor ontslag in aanmerking komen.

De bepalingen omtrent het ziektegeld, waarop we aanstonds nog terugkomen, zijn van dien aard, dat ontslag wegens ziekte maar zeer sporadisch voorkomt. Alleen als blijkt, dat er van genezing geen of weinig sprake meer kan zijn, wordt ontslag gegeven. Heeft men echter zeven dienst-

jaren dan krijgt men een pensioen van minstens 30 pCt. van het loon.

Gerust mag worden geconstateerd, dat onze Bond gedurende zijn 25-jarig bestaan ook op dit terrein zegenrijken arbeid heeft verricht. De groote willekeur van vroeger heeft plaats gemaakt voor het recht op een redelijke behandeling. Het is niet gemakkelijk geweest dit te verkrijgen; er is met taaie volharding voor gestreden en het is onze bond geweest, die daarbij steeds in de voorste gelederen heeft gestaan.

DE STRAFFEN.

Zooals met alle zaken, was het ook met de straffen een jammerlijke geschiedenis. Om het nu maar eens met een paar woorden te zeggen: er werd maar raak gestraft. Ook hier bestond de regel, dat alles maar aan de hoofden van dienst werd overgelaten. Was de directeur met zijn verkeerde been uit bed gestapt, dan moest veelal het personeel het ontgelden. Al willen we hiermede niet beweren, dat de werklieden vroeger heilige boontjes waren en somwijlen geen aanleiding gaven tot gerechtvaardigde klachten, dan bedoelden we er wel mede, dat er gestraft werd, als met een redelijke terechtwijzing kon worden volstaan.

Hoe sterk het was in die dagen met de willekeur in het opleggen van straffen, demonstreeren we wellicht het beste door een voorbeeld aan te halen van den Reinigingsdienst in Den Haag. In het jaar 1904, een jaar vóórdat het werkliedenreglement werd ingevoerd, werden aan de werklieden ruim 1480 geldboeten, groote en kleine, opgelegd, terwijl het jaar daarna, toen het W.-R. in werking was getreden en een scheidsgerecht ingevoerd, het aantal slechts pl.m. één vierde deel daarvan bedroeg.

Zooals het in Den Haag was, zoo ging het ook elders. De klok sloeg maar altijd willekeur en het is de groote verdienste van onze thans jubileerende organisatie geweest aan dezen toestand, aan dat straf-maar-raak-systeem een einde te hebben gemaakt.

Het was echter niet alleen langs den weg van agitatie, dat

onze Bond opkwam tegen het opleggen van geldboeten. Hij besloot om, wanneer één zijner leden onschuldig of te zwaar werd gestraft, de opgelegde geldboete of looninhouding te vergoeden. Zonder daarbij te vervallen in de fout, om elke geldstraf ongedaan te willen maken, werd altijd een onderzoek ingesteld, voordat er door het Hoofdbestuur een beslissing werd genomen.

Het gevolg is geweest, dat zoo langzamerhand aan het boetenstelsel een einde werd gemaakt, ja, dat aan looninhouding bij schorsing hier en daar een einde kwam. Bovendien, we wezen er reeds op, werkte ook het beroep op de scheidsgerechten er toe mede, om het stelsel van geldstraffen te doen verdwijnen.

Wel komen in de verschillende werklieden-reglementen nog strafbepalingen voor, maar de toepassing van deze bepalingen heeft een gansch ander karakter gekregen dan vroeger.

Het strafstelsel, dat op dit oogenblik in de meeste werkliedenreglementen is opgenomen, bestaat in: mondelinge berisping, schriftelijke berisping, onthouding van verlofdagen, schorsing met of zonder behoud van wedde; extra dienst zonder belooning, tijdelijke inhouding van weddeverhooging, terugzetting in rang met behoud van de tevoren genoten bezoldiging, terugzetting in rang en bezoldiging, ongevraagd eervol ontslag, niet eervol ontslag.

Al naar gelang van de gemaakte fout, wordt één dezer straffen opgelegd. Maar met gerustheid kan worden gezegd, dat het vrijwel tot de onmogelijkheden behoort hierbij willekeurig te werk te gaan. Het verschil tusschen vroeger en nu staat gelijk aan het verschil tusschen nacht en dag. En wanneer nu nog straffen worden opgelegd, dan staat zeker wel vast, dat de gestrafte wel meer of minder zwaar heeft gezondigd.

HET SCHEIDSGERECHT.

Wanneer we hier ook een beschouwing willen wijden aan de bevoegdheden en de samenstelling van de scheidsgerechten, dan gaan onze gedachten in de eerste plaats uit naar onzen in 1907 te Middelburg overleden vriend P. L. Tak.

Ongetwijfeld hadden we een voorbeeld aan het te Amsterdam bestaande scheidsgerecht. Maar hoezeer we ook een zekere waardeering hadden voor de bevoegdheden van dat scheidsgerecht, de samenstelling daarvan kon ons niet bekoren.

Laat ons, alvorens hierop nader in te gaan, een enkel woord aan de bevoegdheid van het Amsterdamsche scheidsgerecht wijden. Er is heel wat te doen geweest, ook nog in de latere jaren, over de kwestie of het scheidsgerecht al of niet bevoegd is een bindende uitspraak te doen. Neen, zeiden de tegenstanders van de scheidsgerechten en beriepen zich daarbij op de Gemeentewet, die voorschrijft, dat deze bevoegdheid toekomt aan het gemeentebestuur.

Het was de vroegere radicaal, thans een der ergste reactionnairen, de Heer Treub, die deze heele kwestie handig heeft weten op te lossen door te bepalen, dat bij eventueele strafoplegging het hoofd van den tak van dienst een voorstel aan B. en W. doet om een zekere straf op te leggen. Dit college geeft hiervan kennis aan den betrokken werkman, met de mededeeling, dat hij bevoegd is binnen 2 maal 24 uren een beroep op het scheidsgerecht te doen. Maakt de tot straf voorgedragene van deze bevoegdheid geen gebruik, dan leggen B. en W. in den regel de voorgestelde straf op.

Practisch beteekende deze regeling niet anders dan deze: de uitspraak van het scheidsgerecht is bindend. Zoo stond de zaak te Amsterdam toen onze Bond werd opgericht. Het was echter zaak, dat onze organisatie zich zou uitspreken over de samenstelling en de bevoegdheden van het scheidsgerecht, want te dezen opzichte bleef er nog wel een en ander te wenschen over. Het was in verband hiermede, dat schrijver dezes zich met den onvergetelijken vriend P. L. Tak in verbinding stelde en met hem overleg pleegde over deze zoo belangrijke materie. Het resultaat van deze besprekingen is belichaamd in de volgende bepalingen.

Art. 1. Van alle zaken, die bij het scheidsgerecht worden aanhangig gemaakt, is de uitspraak bindend.

Art. 2. De arbeider, die voorgedragen wordt voor eervol ontslag, heeft het recht zich te beroepen op het scheidsgerecht. De motieven, die tot de

uitspraak van het scheidsgerecht leiden, onverschillig of al of niet tot ontslag wordt overgegaan, moeten, wanneer de betrokkene zulks verlangt, gepubliceerd.

Art. 3. De arbeider, die gestraft is, heeft het recht zich te beroepen op het scheidsgerecht.

Burgemeesters en Wethouders kunnen ook, voor zij een straf uitspreken, een onderzoek der zaak aan het scheidsgerecht opdragen.

Art. 4. Beroep van een mededeeling tot eervol ontslag of van uitgesproken straf moet binnen 4 dagen gebeuren; het scheidsgerecht vangt zijn onderzoek aan binnen een week na het ontvangen van het beroep of van de opdracht van B. en W.

Art. 5. Het scheidsgerecht bestaat uit vijf leden en plaatsvervangers. Twee leden en hunne plaatsvervangers worden benoemd door den Gemeenteraad, twee leden en hunne plaatsvervangers door de betrokken werklieden in dienst der gemeente, bij geheime stemming. Deze vier leden benoemen samen een vijfde lid en een plaatsvervanger, die de voorzitter van het scheidsgerecht is.

Wanneer geen overstemming wordt verkregen, geschiedt deze benoeming door den Gemeenteraad.

Niet verkiesbaar zijn: de burgemeester, de leden van den gemeenteraad, de gemeente-ambtenaren en de werklieden.

Art. 6. De benoemingen en verkiezingen geschieden telkens voor twee jaar; de aftredenden zijn herkiesbaar.

Art. 7. De leden van het scheidsgerecht zullen een door den gemeenteraad vast te stellen presentiegeld genieten.

Het zou te veel ruimte in beslag nemen, wanneer we hier een uiteenzetting zouden geven van de overwegingen, die bij het vaststellen van deze regeling hebben gegolden. Maar dat deze bepalingen de eenig juiste bleken te zijn, kan wellicht wel het beste worden bewezen met de mededeeling, dat op dit oogenblik in 63 gemeenten en 2 provinciën de scheidsgerechten zijn ingevoerd, grootendeels overeenkomstig de eischen door onzen Bond gesteld; dat slechts in 5 plaatsen en 1 provincie een z.g. commissie van advies is ingevoerd en dat de zaak nog in vijf gemeenten in voorbereiding is.

Het is niet alles even vlot geloopen. In tal van plaatsen stuitten we op een hardnekkig verzet. Men wilde geen permanent scheidsgerecht, maakte bezwaar tegen een bindende uitspraak en benoemde liever belanghebbenden in een lichaam, dat recht moest spreken. Dat we tenslotte over vrijwel de geheele linie hebben gezegevierd, danken we zeker

ook aan de practische wenken, welke P. L. Tak op dit terrein heeft gegeven.

Ten opzichte van de werking van de scheidsgerechten kunnen we ten slotte slechts één getuigenis afleggen: zoowel voor de overheid-werkgeefster als voor het personeel in overheidsdienst is de werking ervan gunstig geweest. Heel wat onrecht, heel wat bitterheid is er door voorkomen of de wereld uitgeholpen. Ja, we gelooven niet van overdrijving te worden beschuldigd als we zeggen: heel wat conflicten, die anders de overheidslichamen zouden hebben beroerd en de besturen der organisaties tot wellicht scherpe maatregelen zouden hebben verplicht, zijn voorkomen, doordat de scheidsgerechten algemeen worden beschouwd als lichamen, die opkomen voor het recht, zonder onderscheid des persoons.

Natuurlijk is er wel eens een klacht en is het wel eens noodig, dat een verdediger voor de belangen van een tot straf voorgedragen werkman opkomt, maar in het algemeen legt men zich met een voldaan rechtsgevoel bij de uitspraak neer.

UITKEERING VAN LOON BIJ ZIEKTE.

Ook ten opzichte van deze belangrijke materie zijn groote veranderingen ten goede te vermelden. Hoe was de regel vooral voor de werklieden 25 jaar geleden? Recht op doorbetaling van loon bestond er vrijwel niet in het geheele land. Ontvingen de ambtenaren en zeker de hooge daaronder, in den regel van den eersten dag hunner ziekte het volle loon, bij de arbeiders was dat wel een beetje anders. Van uitbetaling van het volle loon was bijna nergens sprake. Hier ontvingen ze in het geheel niets, daar ontvingen ze als de z.g. karenzdagen om waren, het halve loon of 70 pCt., maar de uitbetaling van het volle loon gedurende een redelijken tijd was een buitengewoonheid.

O, wat hebben we moeten vechten voor het recht op ziekengeld van den arbeider in overheidsdienst gedurende een zekeren tijd; wat hebben we moeten strijden tegen die vervloekte karenzdagen, die niet golden voor de ambtenaren,

maar streng werden toegepast voor de werklieden, omdat bij hen zoo erbarmelijk zou worden gesimuleerd. Men versta ons; we beweren niet, dat de arbeiders heilige boontjes zijn en dat er niet onder hen werden en worden gevonden, die onzen strijd voor redelijke bepalingen inzake de uitkeering bij ziekte vaak moeilijk hebben gemaakt, maar wel willen we met nadruk zeggen, dat er onder de arbeiders zeker geen gevaarlijker en grooter aantal simulanten zijn dan onder de ambtenaren.

We hebben ons echter niet in den hoek willen laten dringen. Met moed en volharding hebben we den strijd voor de uitkeering van loon bij ziekte voortgezet en het mag worden geconstateerd, met succes. Het spreekt vanzelf, dat het niet overal gelijk ging. Bij de eene gemeente regelde men eerst de uitkeering bij ziekte voor het vaste personeel, bij een andere gemeente maakte men dadelijk bepalingen voor vast en tijdelijk personeel beide. Eerst werd bepaald, dat de termijn 4 en 6 weken zou bedragen, maar naarmate het sociale element meer en meer zijn intrede deed in de regeeringslichamen en de invloed van onzen Bond grooter werd, zagen we steeds den termijn van uitkeering verlengen. Op dit oogenblik zijn er reeds gemeenten, die hebben voorgeschreven, dat uitkeering van het volle loon zal plaats hebben zoolang de ziekte duurt.

We hebben nu vrijwel over de geheele linie de overwinning behaald, gelijk uit het achterstaande staatje duidelijk blijkt.

Aantal maanden waarover in totaal het volle loon wordt uitgekeerd [1])	Aantal gemeenten	Aantal leden	Procent van het totaal
1.4 [2])	1	283	2,65
4.8	1	27	0,25
6	6	1103	10,30
6.3	1	13	10,12
7	1	14	0,13
8.7	1	37	0,35
9	6	1993	18,60
9.75	2	18	0,17
10	3	406	3,79
10.2	1	8	0,07
10.5	3	48	0,45
12 [3])	42	3732	34,84
13.2	1	23	0.21
13.5	2	2474	23,09
15	2	86	0,80
18	5	150	1,40
24	2	125	1,17
Zoolang de ziekte duurt	11	163	1,52
Niet geregeld	1	10	0,09
Totaal . . .	92	10713	100

Men houde er echter rekening mede, dat de vos wel zijn haren maar nimmer zijn streken verliest of m. a. w., dat de reactionnairen elk oogenblik als ze de kans schoon zien, weer pogingen zullen aanwenden om het eenmaal onder den drang

[1]) Om een overzichtelijk beeld te kunnen verkrijgen van de hoogte van de bestaande ziektegeldregelingen is de tijdsduur, waarover niet het volle loon wordt uitgekeerd, omgerekend op den grondslag van 2 maanden 50 pCt. van het loon als ziektegeld is gelijk aan 1 maand vol ziektegeld.

[2]) De bijzonder korte duur van deze ziektegelduitkeering betreft de gemeente Leiden. In de practijk wordt aan deze regeling niet meer de hand gehouden en wordt over een veel langeren duur het volle loon bij ziekte uitgekeerd.

[3]) Hierbij moeten geteld worden 3 provincies met 284 werklieden, welke eveneens 12 maanden vol loon als ziektegeld uitkeeren.

van de veranderde machtsverhoudingen toegestane, aanstonds weer terug te nemen. Het is in dit verband, dat we melding willen maken van een fellen aanval op het ziektegeld te Amsterdam. Onder leiding van den hoofdambtenaar van het Arbeidsbureau, den heer Dr. J. van Hettinga Tromp, was statistisch materiaal verzameld en zoodanig uitgewerkt, dat de vaste arbeiders zich heel wat gemakkelijker zouden ziek melden, dan de tijdelijke. Nauwelijks had de groote pers er de lucht van, dat deze conclusie uit het cijfermateriaal kon worden getrokken, of er verschenen groote artikelen, waarboven dan met groote, vette letters niet zonder leedvermaak werd aangekondigd, dat de vaste arbeider zich veel spoediger ziek zou melden dan de tijdelijke. Smalend werd er dan bij opgemerkt, dat de vaste werklieden maar uitgingen van de gedachte: wij hebben eenmaal onze aanstelling en wat kan ons gebeuren. O, wat voelden de heeren zich lekker met het, onder leiding van den heer v. Hettinga Tromp verzamelde materiaal. Ze smulden er van, 's morgens en 's avonds. Maar de heeren hadden buiten onzen Bond, meer speciaal buiten den bezoldigden bestuurder van onze afdeeling Amsterdam, Gerrit v. d. Tempel — eere zij zijn nagedachtenis — gerekend. Gerrit zette zich er voor en binnen weinige dagen had hij het zoo mooi opgezette statistische materiaal zoodanig uiteen gerafeld, dat er van de geheele conclusie, dat de vaste arbeiders zich zooveel gemakkelijker ziek meldden dan de tijdelijke, geen spaan overbleef. De aanval op het ziektegeld was, dank zij onzen bond en het mooie werk van v. d. Tempel, schitterend afgeslagen.

We zullen hier over de onderdeelen van den strijd voor de uitkeering van loon bij ziekte maar niet uitweiden. Geconstateerd mag zeker worden, dat er door onzen thans jubileerenden bond, zegenrijke arbeid is verricht en dat hij heel wat leed en ellende, die de werklieden en hunne gezinnen bedreigden, heeft weten af te wenden. Het wordt niet door allen in gelijke mate gewaardeerd; de jonge leden, die het nooit anders gekend hebben, die den zwaren strijd niet hebben meegemaakt, vinden dat alles vanzelfsprekend en zij hebben er weinig waardeering voor. Maar de ouderen onder ons,

die hebben meegevochten tegen onze achterstelling, die hebben waardeering voor de organisatie, die in haar 25-jarigen strijd zulke gunstige resultaten wist te bereiken.

PENSIONEERING VAN HET PERSONEEL EN ZIJN WEDUWEN EN WEEZEN.

Wanneer we ten opzichte van deze in ons leven zoo diep ingrijpende aangelegenheid, nog eens een blik slaan in onze brochure *Het streven van den Bond van Nederl. Gemeente-werklieden*, dan zien we dadelijk, dat er machtig veel ten goede is veranderd. Zeker, er bestonden verordeningen, waarin was bepaald, dat men recht had op ouderdoms-pensioen. Lang niet overal. Er waren nog tal van gemeenten van de 1100, zeker 1050, waar geen enkele bepaling bestond inzake pensioneering van werklieden en nog grooter was het aantal, waar aan pensioen voor de weduwen en weezen in het geheel niet was gedacht. En waar nog een regeling bestond, daar waren de uitkeeringen laag en de bijdragen naar verhouding hoog.

O, wat heeft onze Bond op dit terrein ook fel gevochten om te komen tot een zoodanige regeling, dat er redelijke bedragen aan pensioen worden uitgekeerd, zoowel aan het personeel als aan hunne weduwen en weezen.

Het aandeel, dat onze Bond heeft gehad in den strijd voor een goed pensioen voor het geheele overheidspersoneel mag zeker worden gezien. Moest aanvankelijk de actie plaatselijk worden gevoerd, omdat het aan de verschillende overheids-lichamen zelf was overgelaten om te voorzien in deze aan-gelegenheid, later kon deze strijd meer geconcentreerd wor-den gevoerd, omdat algemeene regelen zijn gaan gelden.

Het zou te veel ruimte van ons vergen om hier een geheel overzicht te geven van den strijd, dien we hebben moeten voeren voor de verwezenlijking van ons program. In het kort komt het hierop neer: bij den aanvang waren we aangewezen op plaatselijke regelingen. En al gelukte het ons in de groote plaatsen van ons land verordeningen in het leven te roepen, het over-overgroote deel van de 1100 gemeenten bleef er buiten. In 1913 is daarin een groote verandering ten goede

gekomen, toen de pensioenwet voor Gemeente-ambtenaren in werking trad. Met één slag werd een einde gemaakt aan de uitsluiting van duizenden gemeente-ambtenaren en hunne weduwen en weezen. Onze Bond heeft in die dagen een rustelooze actie gevoerd om verschillende bepalingen in de wet te verbeteren. Er werden openbare vergaderingen gehouden, adressen verzonden, conferenties met kamerleden gehouden, vlugschriften verspreid, in één woord alles is er opgezet en niets werd nagelaten om de wetten te verbeteren. Maar al is de actie niet geheel te vergeefsch geweest, toch werd niet verkregen wat we wenschten.

De voornaamste bepalingen van deze wetten waren:

Omschrijving.	Pensioenwet 1913.
Ouderdomspensioen.	Voor elk jaar dienst $^{1}/_{60}$ van den pensioengrondslag over 5 dienstjaren. Maximum $^{40}/_{60}$ of $66^{2}/_{3}$ *f* 3000.
Invaliditeitspensioen.	Geen minimum.
Weduwenpensioen.	$^{49}/_{160}$ van den laatsten pensioengrondslag.
Weezenpensioen.	
a. voor weezen waarvan de moeder weduwenpensioen geniet.	$^{49}/_{800}$ van den laatsten pensioengrondslag.
b. overige weezen.	$^{49}/_{480}$ van den laatsten pensioengrondslag.
Verhaal van premie.	Weduwenpensioen . . . . 5 % Eigen pensioen . . . . . 3 % Totaal 8 %

Het was, dat kon niet worden ontkend een belangrijke verbetering maar we bleven niet bij de pakken neerzitten. Eerst nog zelfstandig, later na de oprichting van het A. C. O. P. door middel van dat comité hebben we den strijd voor een betere regeling der pensioenen en de vrijstelling van bijdragen door het personeel, voortgezet. De practijk heeft ons

daarbij ongetwijfeld een handje geholpen. Want al was door de invoering van de pensioenwetten 1913 een einde gemaakt aan den chaos op gemeentelijk terrein, er bestonden desondanks nog zóó verscheidene regelingen voor het Rijkspersoneel, het personeel in dienst van de provinciën, de Waterschappen enz., dat er zonder overdrijving van een groote Janboel kon worden gesproken. We spreken hier nu maar niet over de groepen van overheidspersoneel, waarvoor geen enkele regeling, geen enkel recht bestond. Het gevolg van een en ander was, dat in 1916 een Staatscommissie werd ingesteld, die zou hebben na te gaan hoe de toestand op dat gebied was en die opdracht kreeg met voorstellen te komen. We waren toen nog niet zoover, dat er ook één onzer in de Staatscommissie zitting kreeg. Maar dat was voor ons geen reden om nu alles aan deze commissie over te laten. Integendeel, tal van pogingen zijn aangewend om onze wenschen op het gebied van pensioneering en van vrijstelling van het storten van bijdragen te verkrijgen.

Toen deze Staatscommissie met haar arbeid gereed was gekomen, bleek wel, dat onze pogingen met succes waren bekroond. Niet alleen was er verbetering gekomen in het pensioenbedrag, ook werd voorgesteld om het personeel van bijdragen vrij te stellen. Het is helaas niet mogen gelukken de voorstellen van de Staatscommissie onveranderd in het Staatsblad opgenomen te krijgen. Waren de wetten reeds verslechterd toen de 2e Kamer ze aannam, later werden nog meerdere verslechteringen doorgevoerd, nadat de 1e Kamer onder den drang van den reactionairen Leidschen Burgemeester de wetten met een kleine meerderheid had verworpen, dank zij ook het tendentieuse materiaal, door den Minister van Financiën, Jhr. de Geer, verstrekt.

Het wettelijke premievrije pensioen voor provinciaal en gemeentelijk personeel was reeds verdwenen en aan de gemeenten zelf overgelaten om al of niet tot het heffen van bijdragen over te gaan, terwijl met deze wetswijziging ook het premievrij pensioen voor het Rijkspersoneel uit de wet werd verwijderd. Toen de wetten in het Staatsblad werden opgenomen, waren verschillende artikelen reeds heel sterk

gehavend, trots de pogingen van het A. C. O. P. en trots het optreden van de Soc. Dem. Kamerfractie om dit te voorkomen.

De nieuwe pensioenwetten traden 1 Juli 1922 in werking en daarmede waren alle andere bestaande wetten en bepalingen vervallen, wat op zichzelf reeds een belangrijke verbetering was.

Het is echter bij die verslechteringen niet gebleven. De hetze, die dank zij Minister de Geer's tendentieuze cijfers reeds ontzettende afmetingen had aangenomen, werd door het reactionaire en onwaarachtige optreden van Minister Colijn nog krachtig aangewakkerd. Geen wonder, dat ook de nieuwe pensioenwet het weer moest ontgelden en al spoedig nieuwe verslechteringen werden voorbereid. Voorgesteld werd om op een deel van het personeel de wet niet meer toe te passen door te bepalen, dat allen, met wie een burgerrechtelijke overeenkomst werd aangegaan, niet onder de pensioenwet zouden vallen.

Natuurlijk moest ook art. 48 het ontgelden. Het z.g. wachtgeldpensioen moest er uit en bij invaliditeit moest niet bij 7 maar bij 10 dienstjaren eerst recht worden verkregen op een pensioen gelijkstaande aan 30 pCt. van het loon. Dat na 35 jaar recht op het maximum van 70 pCt. zou worden verkregen, was den heeren een doorn in het oog en het voorstel om voor elk jaar dienst 1¾ pCt. van het loon te doen gelden, zoodat na 40 jaren dienst het maximum zou worden bereikt, werd aangenomen.

Desondanks gelukte het ons Hoofdbestuur nog, zij het met groote moeite een verbetering aangebracht te krijgen. Art. 4 werd n.l. zoodanig gewijzigd, dat nu buiten twijfel werd gesteld, dat het personeel van de naamlooze vennootschappen, in hoofdzaak gevormd door overheidslichamen, onder de wetten zou vallen.

In 1925 werd deze afbraak van de Pensioenwetten voor burgerlijke ambtenaren door Colijn voortgezet en hij liet daarbij niet onduidelijk doorschemeren, dat hij met dit offer nog niet tevreden was.

Ondanks alles beteekenen de bestaande pensioenbe-

palingen in vergelijking met wat 25 jaren geleden op dit gebied bestond, een zeer belangrijke verbetering in de positie van het overheidspersoneel en zijn weduwen en weezen. Om te doen zien, wat verkregen werd, laten we de voornaamste bepalingen van de huidige pensioenwet hieronder volgen:

Omschrijving.	Pensioenwet 1922.
Ouderdomspensioen.	Voor elk jaar dienst $1^3/_4$ % van de middelsom van den pensioengrondslag over de laatste 3 jaar maximum 70 % *f* 4000.—.
Invaliditeitspensioen.	Minimum 30 %.
Weduwenpensioen.	50 % van de eerste *f* 2000.— en 40 % van het overig bedrag [1]) tot 3000 gulden.
Weezenpensioen.	
a. voor weezen waarvan de moeder weduwenpensioen geniet.	10 % van het weduwenpensioen.
b. overige weezen.	20 % van het weduwenpensioen.
Verhaal van premie.	Weduwenpensioen . . . $5^1/_2$ %
	Eigen pensioen . . . . 3 %
	Totaal $8^1/_2$ %

Rest ons nog te vermelden hoe het staat met de bijdragen voor pensioen. Aanvang 1922 waren we een heel eind op weg om te kunnen spreken van premie-vrij pensioen in Nederland. Sindsdien is daarin verandering gekomen. Onze Christelijke regeering is voorgegaan en is begonnen de maximum-bijdrage van $8^1/_2$ pCt. van het loon van het Rijkspersoneel te heffen. Dank zij dit slechte voorbeeld en den financieelen dwang aan de gemeenten opgelegd, zijn er tal van gemeentebesturen de Regeering Ruys-Colijn gaan navolgen en tot ons leedwezen moeten we constateeren, dat het er

[1]) Het weduwen- en weezen-pensioen te zamen kan in totaal 80 % bedragen.

heel wat minder uitziet, dan 4 jaren geleden. Daarmede is echter geenszins gezegd, dat vergeleken bij 25 jaren geleden geen belangrijke vooruitgang is te constateeren. Het onderstaande staatje geeft ons een beeld van den toestand in ons land, zooals het met de bijdragen voor pensioen gesteld is.

Pensioen-premie in %	Aantal gemeenten
Geen premie	31
2½	1
3	4
3½	11
4	2
4½	1
5	10
5½	4
6	3
6½	1
7	1
8½	23
	92

Hopeloos staat het dus nog geenszins. Als het overheidspersoneel dat wil, zal het ongetwijfeld in staat zijn premievrij pensioen door te voeren. Het behoeft slechts de gelederen van onzen Bond te versterken om dat schoone doel te bereiken.

We slaan nu een paar punten van ons strijdprogram over, n.l. de eischen die we meenden te moeten stellen ten opzichte van de taak der Arbeidsbeurzen en ten opzichte van de voorwaarden, waarop de overheid woningen voor het gemeentepersoneel beschikbaar stelt. Niet dat op dit terrein niet zou zijn gewerkt, maar omdat vooral ten opzichte van het eerste punt reeds verschillende opmerkingen zijn gemaakt.

HYGIENISCHE VOORZORGEN.

Wanneer op één zaak met een zekeren trots kan worden teruggezien, dan is het wel op de hygienische voorzorgen. Het zag er op dit gebied een 25 jaar geleden allerbedroe-

vendst uit. De stokers aan de gasfabrieken konden, wanneer hun 12-urigen werkdag of werknacht er op zat, hun bezweete door teer en kolenstof zwart geworden lichamen gaan wasschen in een emmer, die als regel voor het blusschen van de gloeiende cokes werd gebruikt, en met water waarvan de helder- en zuiverheid nog al een en ander te wenschen overlieten. Daar stonden ze zich dan in een langere of kortere rij af te spoelen en te reinigen om tenminste een beetje fatsoenlijk over de straat te kunnen gaan. Een geschikte gelegenheid om hun brood en koffie of thee te nuttigen bestond er niet. Om het maar met een paar woorden te zeggen: van schaft-, wasch- en badlokalen was er geen sprake.

Bij den reinigingsdienst was het zoo mogelijk nog erger. Meermalen hebben we het moeten aanzien, dat de beltwerkers zonder zich te kunnen wasschen of reinigen, met hun door allerlei vuil besmette handen hun brood gingen nuttigen. Als ze na gedaan werk naar huis gingen, bestond er geen behoorlijke gelegenheid om zich eens frisch te wasschen, noch was er een lokaal, waar ze hun vuile stinkende kleeren voor andere konden verwisselen. Vrijwel elke maatregel op dit terrein was nog achterwege gebleven en voegen we hier onmiddellijk aan toe, van doelmatige baaien hemden en andere kleeding als beschutting tegen de weersgesteldheden was al evenmin sprake.

O, wat is het verschil groot als we daar den tegenwoordigen toestand bij gaan vergelijken. Aan de gas-, electriciteit en andere inrichtingen zijn zindelijke en ruime schaftlokalen verrezen; prachtige heldere badhuizen of lokalen zijn er gekomen; een geschikte gelegenheid is er gemaakt voor de berging van de kleeding en in tal van plaatsen zijn den arbeiders doeltreffende kleedingstukken verstrekt, waarmede een groot gevaar voor de gezondheid is opgeheven.

Zie de mannen nu komen en gaan naar en van hun werk en maak eens een vergelijking met hetgeen we voor een 25 jaar te aanschouwen kregen. Het is een verschil als tusschen dag en nacht.

Op dit gebied heeft onze Bond schitterend werk verricht en zeker mag hier een woord van warme waardeering niet

achterwege blijven aan het adres van tal van gemeente-bestuurders, niet het minst de sociaal-democratische, die op dit bij uitstek hygienische terrein hun volle medewerking hebben verleend.

Maar het nieuwe is er weer af. De jongeren, die in dienst kwamen, vonden voor zich een opgemaakt bed; ze weten niet beter of het hoorde zoo. Hun oudere makkers weten er echter nog van mee te praten hoe treurig het vroeger gesteld was.

HET WERK VAN DEN BOND TEN OPZICHTE VAN DE ALGEMEENE ARBEIDERSBEWEGING.

BIJ de bespreking van ons strijdprogram is wel duidelijk gebleken, dat onze Bond de hem opgelegde taak naar behooren heeft vervuld en we hebben de vrijmoedigheid hier onomwonden te verklaren, dat hij op het gebied van de algemeene arbeidersbeweging nimmer te kort is geschoten. Welke actie er door de moderne arbeidersbeweging ook op touw werd gezet, onze bond deed er aan mee en nimmer werd een bereop op zijn hulp en solidariteit gedaan of het werd in welwillende overweging genomen. Enkele punten zullen we ten deze opzichte eens nader onder de oogen zien.

DE STRIJD VOOR ALGEMEEN KIESRECHT.

De strijd voor het eerste en voornaamste burgerrecht, door de z.g. oude beweging aanvankelijk met zooveel succes ingezet, was door allerlei dwaze uitspraken, als: we demonstreeren niet meer; het is nu de laatste maal, dat we om het kiesrecht vragen, en de heeren moeten het nu zelf maar weten, in het zand geloopen. Juist toen die zaak in het parlement aan de orde kwam, was de beweging zoo dood als een pier. Het anarchisme had met zijn anti-politieke agitatie het laatste beetje strijdvuur gebluscht en het liet zich aan zien, dat de eerste jaren van een krachtige beweging voor algemeen kiesrecht geen sprake meer zou zijn.

Gelukkig mogen we wel zeggen was in 1894 door de z.g. 12 apostelen te Zwolle de S.D.A.P. gesticht en deze organisatie heeft van haar oprichting af vierkant stelling genomen tegen het anarchisme. Op haar congres in 1899 te Leeuwarden gehouden, werden na een inleiding van Troelstra twee resoluties aangenomen, waarbij besloten werd den strijd voor het algemeen kiesrecht met kracht ter hand te nemen. Deze resoluties luiden als volgt:

I.

Het congres der S. D. A. P.,

overwegende, dat de bestaande kieswet, die er op ingericht blijkt, de arbeidende klasse grootendeels van de stembus te weren, het aanzijn heeft

geschonken aan een Regeering en Kamer, die wel liefhebberen in sociale hervorming, doch door het verspillen van een derde deel der staatsinkomsten aan militarisme en hun vrees, om de kapitalisten te treffen, elke financieele verbetering voor de arbeiders achterwege doen blijven;

van oordeel, dat geene werkelijke arbeidswetgeving kan tot stand komen, zoolang niet de arbeidende klasse zelve, door invoering van algemeen kiesrecht en na een oordeelkundig gebruik daarvan, hare belangen in de wetgevende macht behartigt;

protesteert tegen het voorwendsel, als zouden de Regeering en de burgerlijke partijen daarom de verbetering van ons kiesstelsel laten rusten, omdat door deze ter hand te nemen de sociale hervormingen zouden worden vertraagd, terwijl juist elke sociale hervorming buiten de medewerking der arbeiders zelve om, gevaar voor nieuwe benadeeling der arbeidersbelangen doet ontstaan;

eischt voor de arbeiders, die alle lasten dragen, hun eerste recht als staatsburger op, opdat het werkende volk van Nederland zich door middel eener zelfstandige arbeiderspartij den invloed, die de arbeidende klasse in den staat toekomt, kunne verzekeren;

betuigt, van nu af met alle wettige middelen een onvermoeiden en onophoudelijken strijd te zullen voeren voor de herziening der grondwet ter invoering van Algemeen Kiesrecht.

II.

Het congres der S. D. A. P.,

overwegende, dat er verschillende arbeidersvereenigingen en kombinaties van vereenigingen (Komitees, Bestuurdersbonden, Arbeiderssecretariaten) in Nederland bestaan, die zich òf uitsluitend, òf ondermeer, een doel hebben gesteld, dat niet zonder de hulp der wetgeving is te bereiken;

overwegende, dat Regeering en Wetgevende Macht zich thans meer dan ooit bezig houden met de regeling van zaken, in allerlei onderdeelen van het dagelijksch leven der arbeiders ingrijpende, als: ongevallenverzekering, regeling van arbeids- en rusttijden, wettelijke verhouding tusschen patroon en werkman (arbeidsovereenkomst), leerplicht, inrichting der Kamers van Arbeid, arbeidspensioneering, enz.;

van oordeel, dat deze onderwerpen zich bewegen op het terrein van de vakvereenigingen, zoowel als van de politieke vereenigingen der arbeiders en deze organisaties dus genoodzaakt zijn, zich daarover te laten hooren en te trachten bij de totstandkoming dier zaken hun invloed te laten gelden;

overwegende, dat zelfs onderwerpen als arbeiderspensioneering zonder een krachtig optreden der georganiseerde arbeiders zelve, door de burgerlijke hervormers zoodanig zullen geregeld worden, dat, in ruil voor kleine voordeelen voor enkelen, de geheele arbeidende klasse duurzaam een last zal worden opgelegd;

meent, dat reeds hieruit voortvloeit het gemeenschappelijk belang van alle strijdende arbeiders-vereenigingen bij de totstandkoming van algemeen kiesrecht, het eenige middel, om den arbeiders directen invloed te verzeke-

ren bij de behandeling hunner algemeene en vakbelangen in de wetgeving;

wijst op de groote sociale beteekenis van het algemeen kiesrecht, dat voor de arbeiders geen politieke partijleuze mag zijn om het te verdeelen, doch hen juist moet aansnoeren wegens de groote economische arbeiders-belangen ter bevordering waarvan het onmisbaar is;

draagt het Partijbestuur op, alle arbeidersorganisaties op te roepen, zich met vereenigingen, die vóór grondwetsherziening willen ijveren, tot één *Komitee voor Algemeen Kiesrecht* te verbinden, om de propaganda voor het Algemeen Kiesrecht zoo krachtig mogelijk te voeren.

We kunnen, zooals vanzelf spreekt, hierop niet verder ingaan, maar we kunnen toch niet nalaten onze bewondering uit te spreken over de leiding van deze partij. Zij heeft kans gezien in een betrekkelijk klein aantal jaren een volkomen platgetrapte beweging weer op te richten en er van te maken een van leven tintelende, zich voortdurend uitbreidende agitatie, welke in 1916 voor de mannen en in 1919 voor de vrouwen boven de 25 jaar het algemeen kiesrecht wist te veroveren.

Het aandeel, dat onze bond in den strijd voor algemeen kiesrecht heeft gehad, mag zeker belangrijk worden genoemd. Toen het Landelijk Comité voor algemeen kiesrecht op initiatief van de Partij werd opgericht, sloot onze Bond zich daarbij aan. Onze vriend Luremans werd als gedelegeerde aangewezen en met groote geestdrift nam hij aan de werkzaamheden deel.

De beweging voor algemeen kiesrecht greep steeds verder om zich heen. De landelijke betoogingen, welke evenementen waren in de geschiedenis der moderne arbeidersbeweging, werden steeds drukker bezocht en tot eer van onze organisatie mag worden gezegd, dat zij op geen enkele landelijke meeting heeft ontbroken en haar afdeelingen evenmin.

De beweging werd echter eerst krachtig toen het Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen, op 1 Januari 1906 in werking getreden, in 1908 besloot zijn medewerking aan de actie voor algemeen kiesrecht te verleenen. En tot eer van onzen Bond moge hier worden gezegd, dat hij het is geweest, die dit heeft voorgesteld en na een tweetal algemeene vergaderingen aangenomen wist te krijgen. De dagelijksche

leiding van het Verbond wilde aanvankelijk van daadwerkelijke deelneming van het N. V. V. niet weten, maar onze bestuurders wisten met zooveel succes het voorstel te verdedigen, dat de algemeene vergadering besloot den strijd voor algemeene kiesrecht onder leiding van de partij mee te gaan voeren.

Sindsdien nam de beweging in omvang en invloed toe. De landelijke meetings werden zoo langzamerhand monsterbetoogingen en toen de partij het besluit genomen had op den dag der opening van de Kamer, den derden Dinsdag in September, in Den Haag demonstraties te houden, was de deelneming zóó groot geworden, dat er met recht gesproken kon worden van „Roode Dinsdagen".

Onze bondgenooten waren op die Roode Dinsdagen in grooten getale aanwezig en namen een belangrijk deel van den optocht in beslag. Niet alleen echter aan de betoogingen deden onze bond en zijn leden mede, ook bij de andere werkzaamheden lieten onze mannen het niet aan hun medewerking ontbreken. De schrijver van dit gedenkboek heeft op verschillende meetings het woord gevoerd en toen het Kiesrechtpetitionnement meerdere krachten vroeg, trokken talloozen van onze bondsleden er avond aan avond op uit om de noodige handteekeningen te verzamelen.

In den strijd voor het Algemeen Kiesrecht, dat nu, zoowel voor de vrouwen als voor de mannen is veroverd, heeft onze Bond zeker een zóó belangrijk aandeel genomen, dat hij daarop met trots mag terugzien. En wanneer op dit oogenblik er op kan worden gewezen, dat in verschillende regeeringslichamen tal van vertegenwoordigers van de politieke arbeiderspartij, waaronder verschillende voormannen van onzen Bond hebben zitting genomen, dan is dat zeker te danken aan de verovering van het Algemeen Kiesrecht. In de Tweede en Eerste Kamer vormen de arbeiders-vertegenwoordigers op één na de sterkste fractie. In alle provinciën boven den Moerdijk is de kracht van de Statenfractie reeds zóó, dat een of twee hunner leden in het College van Gedeputeerden zitting hebben en in de gemeenteraden van de groote plaatsen van ons land is het aantal vertegenwoordigers van de arbei-

derspartij zóó groot, dat er 2 of 3 roode wethouders in de colleges van B. en W. zijn gekozen.

Het spreekt van zelf, dat deze machtspositie op politiek terrein van grooten invloed is geweest op onze arbeidsvoorwaarden. Wanneer we veel, zeer veel wisten te bereiken in die 25 jaren van ons bestaan, wanneer er met succes is gewerkt aan de verheffing van het levenspeil van het overheidspersoneel en van onze geheele klasse, dan moge onze Bond met trots op zijn werk in de arbeidersbeweging in het algemeen, terug zien en bij zijn zilveren feest zeggen: ook op dat terrein hebben wij onzen plicht gedaan.

DE SPOORWEGSTAKING IN 1903.

Velen zal het gegaan zijn, zoo het ons ging, toen zij vernamen, dat op den 31sten Januari 1903 het spoorwegverkeer voor een groot deel werd stop gezet en Amsterdam vrijwel van alle verkeer met den spoorwagen was afgesloten. We hebben toen verwonderd gestaan, toen de bekende woorden:

Gansch het raderwerk staat stil
Als Uw machtige arm het wil

in een daad werden omgezet. In die dagen hebben we geleerd, dat onze meesters niet oppermachtig zijn en dat de arbeiders over een machtig wapen beschikken als ze slechts eensgezind optreden.

Gerust kan worden gezegd, dat de heeren in die dagen raar op hun neus hebben gekeken en dat ze zich alles behalve lekker zullen hebben gevoeld. Maar al hebben we geleerd, wat eenheid vermag, ook de dagen, die daarop volgden hebben ons iets geleerd, n.l. dat er nog heel wat aan onze organisatie ontbrak en dat het de grootste dwaasheid was, dat de arbeidersbeweging zich niet met de politiek bemoeide. Immers toen op den 31sten Januari gebleken was, dat op economisch terrein de machthebbers een nederlaag hadden geleden, als tot dien in de geschiedenis van ons land niet was aan te wijzen, toen hebben de heeren gebruik gemaakt

van hun politieke macht om hun nederlaag weer ongedaan te maken.

Het gaat natuurlijk niet aan de heele geschiedenis van 1903 hier op te halen, maar het is toch wel noodig er aan te herinneren, dat toen de spoorwegjongens, vertrouwende op de beloften van de spoorwegdirectie, weer aan het werk waren gegaan, er een artikel verscheen in *De Nederlander* onder hoofdredactie van De Savornin Lohman, waarin van de Christelijke regeering, aan welker hoofd Dr. A. Kuyper stond, werd verlangd dat maatregelen zouden worden genomen, waarmede dergelijke uitbarstingen zouden kunnen worden voorkomen. De staatsman, die zich Christelijk noemde, maar die in wezen één der grootste vijanden der arbeiders bleek te zijn, heeft zich dit geen tweemaal laten zeggen. Onmiddellijk nam hij maatregelen om het leger tegen de arbeidersklasse te mobiliseeren. Een paar lichtingen werden onder de wapenen geroepen en toen de soldaten met de bajonet op het geweer langs den spoorweg waren opgesteld, toen liet hij mededeelen, dat hij plannen beraamde om dwangwetten bij het parlement in te dienen.

Naar aanleiding daarvan deelde de leiding van het Comité der spoorwegmannen mede, dat ze zich met alle middelen daartegen zou verzetten en dat de spoorwegjongens zich gereed moesten houden naar Den Haag te trekken als die wetten in behandeling zouden komen. Daarnaast werd een oproep gedaan, waarin alle organisaties werden uitgenoodigd om deel te nemen aan een vergadering in het gebouw van den A. N. D. B. op 21 Februari 1903. Ons Hoofdbestuur wel inziende, dat eventueele dwangmaatregelen ook den strijd van het overheidspersoneel zouden bemoeilijken, nam aan die vergadering deel en sloot zich aan bij het daar gestichte *Comité van Verweer*. Het is in dit verband, dat we ons even op een zijpad moeten begeven. Namen onze vertegenwoordigers op 21 Februari deel aan de stichting van het Comité van Verweer, den 22sten Februari moesten Van Zelm en Van Hinte bij den Minister van Binnenlandsche zaken Dr. A. Kuyper op audientie. Toen ze zich echter aan het departement meldden, ontvingen ze de mededeeling, dat de minister

ongesteld was en de audientie dus niet kon doorgaan. Daar stonden ze. Met groote moeite hadden ze verlof gekregen en nu zou die moeite vergeefsch zijn geweest en het zou nog de vraag zijn, of het verlof een tweede maal zou worden verleend. Goede raad was duur. Het slot van de overdenking was echter zeer radicaal. De minister zou naar we meenden, niet zóó ziek zijn, of hij zou ons toch wel kunnen ontvangen. Dus togen we naar de Kanaalstraat, waar Dr. Kuyper woonde en vroegen om hem te mogen spreken. En zie, we hadden succes. We mochten boven op zijn werkkamer komen en toen we binnentraden, zagen wij den leider der christelijke regeering oogenschijnlijk zoo gezond als een visch voor zijn bureau zitten. Het eerste waarnaar hij met groote belangstelling informeerde, was naar de vergadering van 21 Februari. Nu, we hebben daar een boekje opengedaan. Niet dat besloten was het werk te staken bij de behandeling van de dwangwetten, maar hoe uittartend de autoriteiten in den regel optraden, hoe laag de loonen, hoe lang de werktijd en hoe groot de rechteloosheid wel was.

Daar kwamen we voor een audientie om te pleiten voor een aanvulling van art. 145 der Gemeentewet en we konden meteen mededeelingen doen over de erbarmelijke arbeidsvoorwaarden van de gemeentewerklieden, ook die van Amsterdam. We meenen nog altijd, dat het aan ons optreden te danken is geweest, dat Dr. Kuyper met een wetsvoorstel tot wijziging van de Gemeentewet is gekomen, waarover we reeds in een vorig hoofdstuk mededeeling hebben gedaan.

Maar hoe dan ook, we hebben het dien bewindsman eens verteld hoe de zaken stonden in een onderhoud, dat meer dan twee uren duurde.

We gaan nu weer verder met de actie, die er in verband met de aangekondigde dwangwetten in het land werd gevoerd. Overal werden plaatselijke Comité's van Verweer gesticht — ondergeteekende was secretaris van het Comité te Leeuwarden — en waar het maar even mogelijk was, werden groote protestvergaderingen, die meestal zeer druk waren bezocht, gehouden. Deze actie, waaraan onze Bond naar krachten deelnam, heeft niet kunnen verhinderen, dat

de dwangwetten zijn aangenomen, wel heeft zij tengevolge gehad, dat er eenige verzachting in de wetten is gebracht. Bij de indiening van deze worgwetten bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 25 Februari 1903 legde de minister-president Dr. A. Kuyper de volgende verklaring af:

De Regeering meent aan een bestaand verlangen tegemoet te komen door bij de inbrenging van drie ontwerpen van wet, die ik de eer had op Uw tafel neder te leggen, eene korte mededeeling te voegen.

De stoornis einde Januari in het spoorwegverkeer teweeggebracht, over viel de Regeering geheel onverhoeds. Niet het flauwst gerucht ervan was vooraf tot eenig Departement doorgedrongen. Geheel onvoorbereid op verweer, greep deswege de Regeering opzettelijk niet (op het eigen oogenblik) in: ingrijpen, zoolang door ontstentenis van middelen doortasten ondenkbaar was, zou het kwaad verergerd, niet verbeterd hebben.

Toen echter de snelle, zij het ook verre van gewenschte afloop, van het eerste verzet geen ontspaning bracht en de overmoed zelfs in sociale en politieke bedreiging oversloeg, requireerde de bevoegde autoriteit krijgsvolk dat er niet was. Vandaar toen de oproeping van een deel der militie, noodzakelijk, om verderen gruwel als van Durgerdam te voorkomen; aan de driestheid ontzag in te boezemen en aan de rustige burgers onder alle standen dat gevoel van zekerheid te hergeven, dat hun op een oogenblik begaf.

Dank zij dien maatregel is de toestand dan ook feitelijk gebeterd en lof komt aan de ingelijfden toe, die èn prompt opkwamen èn fier aan elke poging om hen tot verzaking van plicht en schending van geweten te verlokken, weerstand boden.

Doch al is zoodoende de storm gaan liggen, nog niet alle wolken dreven af. Immers door deze staking zijn leemten in onze Staatsinrichting en in onze wetgeving aan het licht gekomen, waarin moet worden voorzien.

Ieder toch weet het nu, omdat hij het voor oogen zag, hoe zulk een spoorwegstaking met zoo menig gewone werkstaking den naam ternauwernood gemeen heeft.

Er zijn tal van werkstakingen, die geen ander karakter dragen, dan van eene economische worsteling tusschen patroons en werklieden en die economisch worden beslecht, maar wat hier plaats greep was een onbezonnen aanslag op den hoofdfactor voor de levensbeweging der maatschappij, een onduldbare belemmering der Overheid aangedaan in de uitoefening van haar functiën; een opofferen van de welvaart van heel een volk aan zucht naar klasse invloed, aan machtsmiddelen nu reeds geschikt gekeurd voor oefening van politieke dwingelandij.

Tegen dit gevaar nu is drieërlei noodig;

Ten eerste moet onder de steeds beschikbare hulpmiddelen van den staat voortaan een Spoorwegbrigade worden opgenomen, die in geval van

nood 's Rijksdienst op spoorwegen verzekeren kan, doch dit is niet genoeg.

Er moet in de tweede plaats in het personeel zelf een andere geest worden aangekweekt, door aan grieven die rechtmatig blijken, „recht te doen weervaren". Te dien einde zal een Staatscommissie met enquete-bevoegdheid de rechtspositie en de dienstvoorwaarden van het personeel hebben te onderzoeken, en voorstellen moeten ontwerpen, om voor nu en voor de toekomst aan het personeel vastheid van positie onder 's rijks bescherming te verzekeren.

Een onderzoek te noodzakelijker, waar in de derde plaats niet langer mag worden uitgesteld, om wat misdadig is dan ook misdrijf in ons recht te heeten, en zulks zoowel om de persoonlijke vrijheid op het arbeidsveld met betere waarborgen te omringen, als om vast te stellen, dat er naast de openbare ambten, diensten ten behoeve van de publieke zaak te verrichten zijn, waarbij niet elke plichtsverzaking door de overheid straffeloos kan worden geduld.

Voor elk dezer drie maatregelen is de medewerking der Kamer vereischt.

De Regeernig doet ter verkrijging daarvan een ernstig beroep op den steun van alle partijen in de Staten-Generaal, die de wettige huisorde in den staat geëerbiedigd willen zien.

Reactie wil hier niemand.

Op de hervorming van onze sociale toestanden blijft èn Regeering èn Kamer onveranderlijk aansturen, maar het schip van Staat mag niet met ons gedoogen geënterd worden.

In het welbegrepen belang van alle partijen moet het wettig gezag onverzwakt worden gehandhaafd.

Reactie wil hier niemand verklaarde de man, die de worgwetten voorstelde, maar men behoeft de voorgestelde wetswijziging slechts te lezen om te zien op welk een krasse wijze de Christelijke regeering hier ingreep en als men daaraan nog niet voldoende heeft, dan kan de lezing van de verklaring door Dr. Kuyper afgelegd wel de noodige opheldering geven.

Niet den spoorwegdirecties, die de spoorjongens wilden dwingen tot klasseverraad, wat toch de directe oorzaak van de spoorwegstaking was, werd de pen op de neus gezet, maar het overheids- en semi-overheidspersoneel werd bedreigd met draconische maatregelen, als het waagt in verzet te komen tegen maatregelen, van de zijde der werkgeefster-overheid, welke in strijd zijn met de eer van elk arbeider, die weigeren moet onderkruiperswerk te verrichten.

We zeiden het reeds, de dwangwetten werden ondanks alle verzet aangenomen. En om de kroon op het werk te zet-

ten, werden groote groepen spoorwegpersoneel, en groote aantallen Amsterdamsche gemeentewerklieden, die ook aan de proteststaking in April tot afweer van de dwangwetten hadden deelgenomen, zonder vorm van proces ontslagen en hunne gezinnen aan den honger prijs gegeven. De bezittende klasse, ze moge zich dan tooien met een christelijk manteltje, of wel zich liberaal noemen, toonde hiermede haar wraakzucht, haar dorst naar arbeidersleed en haar kleinheid.

Jammer was het en dat blijft altijd een donkere bladzijde in deze geschiedenis, dat van anarchistische zijde een verraad-campagne werd ingezet in de gelederen der arbeiders, want daarmede gaven ze de bezittende klasse nog het schouwspel te genieten, dat de arbeiders onder elkander aan het vechten waren. We kunnen hierover niet breedvoerig schrijven en we volstaan met mede te deelen, dat de helsche verraad-campagne, in de beide nachtvergaderingen in het gebouw van den A. N. D. B. ingezet, op niets is uitgeloopen. Een commissie, daarvoor afzonderlijk ingesteld, heeft de zaak in vollen omvang onderzocht en ze kwam tot de conclusie, dat van verraad of iets wat daarnaar zweemde, geen sprake was. De arbeidersbeweging was te zwak, zoowel op politiek als economisch terrein en dat was de oorzaak, dat de strijd werd verloren.

DE OPRICHTING VAN HET NEDERLANDSCH VERBOND VAN VAKVEREENIGINGEN.

Hoe groot de nadeelen ook waren van den verloren strijd in 1903, er zijn toch ook factoren aan te wijzen van gunstiger aard. In de eerste plaats kan er op worden gewezen, dat het besef tot de arbeiders begon door te dringen, dat de leuzen der anarchisten en neutralen om zich niet met de politiek te bemoeien en alle krachten aan te wenden voor een algemeene staking, groote onzin waren. In de tweede plaats begon meer en meer het besef door te dringen, dat tegenover al dat anarchistisch gedoe krachtiger moest worden opgetreden. Het gevolg is geweest, dat van de zijde van den A. N. D. B. een oproep is uitgegaan tot de daarvoor in aanmerking

komende bonden om een vakcentrale in het leven te roepen op modernen grondslag. We laten dezen oproep hieronder volgen.

Reeds sinds langen tijd hebben wij met bezorgdheid den toestand der Nederlandsche vakbeweging gadegeslagen. Met bezorgdheid niet alleen, en zelfs niet voornamelijk, omdat, ook in de belangrijkste industrieën, de vakvereenigingen, wat omvang, invloed en beteekenis aangaat, betrekkelijk weinig presteeren, doch vooral omdat daarin de desorganisatie, de verwildering en de warhoofderij groote vorderingen hebben gemaakt.

Hoewel wij uit den aard der zaak daarin gaarne verandering hadden zien komen en dikwijls op het punt stonden stappen te doen die ons noodig voorkwamen om zulk een verandering te bewerkstelligen, aarzelden wij steeds weer in te grijpen, omdat wij eensdeels vreesden de reeds heerschende verwarring nog te vergrooten en anderdeels nog altijd een flauwe hoop koesterden, dat het gezond verstand het tenslotte wel zou winnen en de beweging, zij het ook langzamerhand, wel weer in de goede bedding zou komen.

Deze verwachting werd echter telkens en in steeds stijgende mate beschaamd. De onbekooktste theorieën, de ergerlijkste dwaasheden ten aanzien van het doel, de inrichting, de middelen, de tactiek en de grenzen der vakvereeniging bleven bij velen ingang vinden en leidden, gevoegd bij de onafgebroken laster-campagne tegen degenen die over deze dingen andere denkbeelden toepassen, tot verhoudingen in vele der voornaamste organisaties, die maar weinig behoefden om tot desorganiseerende dadelijkheden over te slaan.

Het duurde dan ook niet lang of de crisis kwam. Het Nationaal Arbeiders-Secretariaat vaardigde een manifest uit, dat tot uitgesproken doel had, de vakbonden, niet bij het Secretariaat aangesloten, te desorganiseeren en uiteen te rukken, ten einde het Secretariaat sterker te maken. Deze toeleg gelukte in ettelijke gevallen. De organisaties der Sigarenmakers, Timmerlieden, Meubelmakers, Textielarbeiders enz. werden, de eene in meerdere de andere in mindere mate geschokt, doordat tal van onder den invloed der anarchistische propaganda gekomen leden zich afscheidden en afzonderlijk vereenigingen of „federaties" gingen vormen.

Met het oog op de ernstige gebeurtenissen zou langer aarzelen onzerzijds onvergeeflijk zijn.

Het mag niet langer lijdelijk worden aangezien, dat allerlei, meest volslagen onverantwoordelijke en altijd ter zake van het wezen der vakvereeniging volkomen onkundige of onervaren anarchistische propagandisten het land doortrekken en overal de vakorganisatie besmetten met de kiemen van het wantrouwen, der desorganisatie en der ontbinding.

Het mag niet langer worden geduld, dat dientengevolge het beste, dat wij nog op vakvereenigingsgebied bezitten, met ondergang, in elk geval met machteloosheid wordt bedreigd.

Het mag niet langer worden gedoogd, dat omtrent doel, middelen en tactiek der vakvereenigingen denkbeelden worden verkondigd (en dat zoo goed als onbestreden) die voor de arbeiders onvermijdelijk de noodlottigste gevolgen moeten hebben.

Er moet een einde komen, dat het Nationaal Arbeids=Secretariaat, in het wezen der zaak niets meer zijnde, dan een samenvoeging van een paar dozijn, grootendeels zeer onbeduidende vakvereenigingen, poseert als de centrale organisatie, als het verzamelpunt der Nederlandsche vakbeweging en met dien valschen schijn tal van arbeiders verblindt.

Niet langer mogen de grootste en beste der Nederlandsche vakorgani=saties buiten gemeenschap met de buitenlandsche vakbeweging worden gesteld door het Nationaal Arbeidssecretariaat, dat ook over de grenzen wordt aangezien voor het middenpunt van het vakvereenigingswezen in ons land.

Niet langer mag het Nationaal Arbeidssecretariaat zijn vernietigingswerk straffeloos voortzetten.

Er moet front gemaakt worden tegen het anarchisme in de vakbeweging, planmatig en met beslistheid.

Zooals de anarchisten een twaalftal jaren geleden hebben gepoogd de politieke arbeidersbeweging te vernietigen, trachten zij nu de industriëele arbeidersbeweging ten onder brengen.

Dat kan alleen worden voorkomen door ernstige energieke georgani=seerde samenwerking van de vakbonden, welke een aan het anarchisme tegenovergesteld standpunt innemen.

Zulk een samenwerking nu, wenschen wij tot stand te brengen. En als eerste stap op dien weg om daartoe te geraken, noodigen wij U uit tot het deelnemen aan eene bespreking, te houden op Zondag 26 Februari 1905, des morgens ten 11 ure, in ons Bondsgebouw, Fransche Laan 9, te Amsterdam.

Wij hopen, dat U met ons den ernst van den toestand zult inzien, en uit dien hoofde aan onze uitnoodiging wel gevolg zult willen geven. Mocht U een optreden, als door ons bedoeld, echter niet wenschelijk achten, of door de eene of andere reden verhinderd zijn, ter bijeenkomst te verschijnen dan zult U ons wel tijdig willen berichten.

Kameraadschappelijk groetend,

Het Bestuur van den A. N. D. B.,

(w.g.) HENRI POLAK, *Voorzitter.*

(w.g.) JAN A. VAN ZUTFEN, *Secretaris.*

Het behoeft wel nauwelijks te worden gezegd, dat onze Bond een van de eersten was, die aan dezen oproep gehoor heeft gegeven. Van zijn oprichting af heeft hij doelbewust in moderne richting gestuurd en wij waren dus als vanzelf aan=

gewezen om met hart en ziel aan de oprichting van een moderne vakcentrale mede te werken. Aanvankelijk verklaarde een 11-tal organisaties zich bereid aan de oprichting van een vakcentrale mede te werken en 1 Januari 1906 trad ons N. V. V. in werking.

De oprichting van het N. V. V. is zeker een van de belangrijkste gebeurtenissen in de geschiedenis van de Nederlandsche arbeidersbeweging. Onmiddellijk en met groote kracht werd opgekomen tegen de verderfelijke tactiek van het N. A. S. en doelbewust was van stonde aan het streven er op gericht, om naast den algemeenen vakstrijd ook actie te voeren op het gebied van de sociale wetgeving, zooals uit de onderstaande grondslagen van het verbond duidelijk blijkt:

GRONDSLAGEN.

1. De Federatie heeft ten doel het bijeenbrengen en bijeenhouden van vakbonden en -vakvereenigingen, tot behartiging en bevordering van die industrieele en sociale belangen, welke zij met elkander gemeen hebben en welker behartiging en bevordering door iedere organisatie afzonderlijk niet, of niet naar behooren kan geschieden.

2. De behartiging en bevordering dezer belangen zal plaats hebben door:

a. het verzamelen en verwerken van statistische en andere gegevens nopens den omvang en den toestand der vakbeweging in binnen- en buitenland, alsmede omtrent al zulke industrieele economische en sociale aangelegenheden, welke de vakvereenigingen in haar actie van dienst kunnen zijn.

b. het treden in verband met soortgelijke centrale organisaties in het buitenland.

c. het bevorderen van deugdelijke arbeidswetgeving, hetzij alleen hetzij in samenwerking met andere organisaties.

d. het dienen van advies nopens industrieele, economische of sociale aangelegenheden, waar en wanneer zulks door aangesloten organisaties wordt verlangd.

e. het wederzijdsch verleenen van tactischen en financieelen steun in tijden van werkstaking of uitsluiting.

f. het verbreiden van de beginselen, waarop de federatie is gegrondvest en volgens welke zij werkt.

Het innemen van dit standpunt bracht als vanzelf de vraag naar voren: hoe zal de verhouding zijn tot de politieke partijen? En ofschoon het niet met zooveel woorden in de statuten werd gezegd, stond wel vast, dat het N. V. V.

natuurlijk met behoud van zijn zelfstandigheid op een zeer vriendschappelijke wijze zou willen samenwerken met de politieke partij der arbeiders belichaamd in de S. D. A. P. Het innemen van dat standpunt bracht onder groote groepen van arbeiders een anderen geest. De vijandelijke gezindheid tegen de arbeiderspartij, niet het minst tegen haar leiders Troelstra, Vliegen, Polak e.a., begon meer en meer te verdwijnen om plaats te maken voor een geest van waardeering en kameraadschap.

Sindsdien is die verhouding tusschen vakverbond en partij inniger geworden. Niet dat er zoo nu en dan geen kleine schermutselingen plaats vonden, maar als het noodig was, dan stonden beide deelen van de moderne arbeidersbeweging in gesloten gelederen tegenover den vijand. Gedurende den wereldoorlog werkten N. V. V. en S. D. A. P. voortdurend samen om te komen tot een zoo doeltreffend mogelijke werkloozenverzorging en toen na den oorlog in November 1918 de bourgeoisie bibberend van angst de revolutionnaire vloedgolf zag opkomen, stonden ze samen op de bres om van die gelegenheid gebruik te maken een aantal arbeiderseischen doorgevoerd te krijgen.

Nog levendig herinneren we ons de samenkomst te Rotterdam op Zondag 17 November 1918 in het Circus. Uit alle oorden van ons land waren ze samengestroomd de voormannen van beide deelen der moderne arbeidersbeweging om te beraadslagen over de eischen, die zouden worden gesteld. Om niet te uitvoerig te worden laten we het lijstje van 15 punten, dat toen werd opgesteld, hier volgen.

1e. Onmiddellijke demobilisatie met uitkeering van behoorlijke vergoedingen zoolang de gedemobiliseerden werkloos zijn.

2e. Onmiddellijke invoering van algemeen vrouwenkiesrecht, kiesrecht voor alle meerderjarigen.

3e. Afschaffing Eerste Kamer.

4e. Dekking der kosten van alle crisisuitgaven en sociale maatregelen door heffingen ten laste van het groot-kapitaal en van het groot-grondbezit.

5e. Socialisatie van alle bedrijven die daarvoor in aanmerking komen.

6e. Snelle en afdoende voorziening woningnood.

7e. Verbetering van den toestand van de kleine boeren.

8e. Inwilliging van alle eischen van het program van den Bond van Dienstplichtigen en van den Bond van minder Marine Personeel.

9e. Intrekking van de stakingswetten van 1903.

10e. Levensmiddelenvoorziening als gemeenschapszorg met samenwerking van boeren, landarbeiders en verbruiksorganisaties regeling van productie en aanvoer.

11e. Invoering van staatspensionneering op 60=jarigen leeftijd.

12e. Aanvaarding en ten uitvoerlegging van de Internationale eischen der vakvereenigingen op het gebied der sociale wetgeving (program van Bern).

13e. Onverwijlde invoering van den wettelijken achturen= en zesurendag voor ondergrondschen mijnarbeid.

14e. Volledige werkloozenzorg onder beheer der arbeidersorganisaties.

15e. Belangrijke verhoogingen der salarissen van werklieden en lage ambtenaren in publieken Dienst en van het Spoorwegpersoneel.

Het spreekt vanzelf, dat het hoofdbestuur van onzen Bond ook op deze belangrijke bijeenkomst tegenwoordig was en dat er ook met onze eischen werd rekening gehouden, bewijst zeker wel punt 15, waarin de eisch werd gesteld, dat er belang=rijke verbetering in de loonen van het overheidspersoneel moest worden gebracht.

Wat was de bezittende klasse in die dagen murw. Om het nu maar eens populair te zeggen: ze at uit onze hand. De groote pers als *Nieuwe Rotterdammer*, *Handelsblad*, *Tele=graaf*, *Maasbode* en *Standaard* om maar enkelen te noemen, vloeiden over van liefde voor den werkman en de eischen die werden gesteld, waren volstrekt niet buitengewoon en best voor inwilliging vatbaar, zeiden zij. Bij de besprekingen in het parlement was zoo mogelijk een nog gunstiger stem=ming aanwezig. Als om strijd verklaarden de heeren, dat er nu moest worden aangepakt, het was nu tijd voor sociale hervormingen: Staatspensioen, vrouwenkiesrecht, opheffing van de Eerste Kamer, den 8=urendag, hooger loon en wat dies meer zij, de arbeiders konden krijgen wat hun hartje begeerde. De R.=K. Minister=president Jhr. Ruys de Beeren=brouck, ging zelfs zóó ver, dat hij verklaarde, dat het „wets=ontwerp=Schaper", om geleidelijk te komen tot den 8=uren=dag niet ver genoeg ging. Er moest komen, beweerde deze Roomsche staatsman, een wettelijke regeling van den 8=uren=dag met den vrijen Zaterdagmiddag, een 45 urenweek dus.

Zoo trachtten de heeren de arbeiders in hervormingsgezindheid te overtroeven. Het was deze geest, die er heerschte in het gansche land. Als om strijd werd in het particuliere, zoowel als in het overheidsbedrijf de 8-urendag (45-urenweek) ingevoerd en we mogen het hier wel eens zeggen: nimmer hebben we het zoo gemakkelijk gehad als in die dagen. Overal, waar we kwamen, werden onze eischen ingewilligd. We behoefden maar te kikken en loonsverhooging was er. Niet met één of twee kwartjes per week, maar met twee, drie, vier en meer guldens zagen we de loonen stijgen. Met honderdtallen gingen de ledencijfers vooruit, zonder dat er eigenlijk een hand voor uitgestoken werd. Lieden, die nimmer met de arbeidersbeweging iets te maken wilden hebben, kwamen tot ons, omdat ze meenden, dat weldra de dag der dagen zou aanbreken, waarop alles hun in den schoot zou worden geworpen. En het waren juist dezulken, die met de radicaalste eischen voor den dag kwamen.

We kunnen tot ons leedwezen hierover niet verder uitweiden, al is de geschiedenis van dit revolutionaire tijdperk, ook voor het overheidspersoneel van buitengewoon belang. Van ons gedenkboek mogen we echter geen ruimte meer in beslag nemen.

Wanneer dat alles in die dagen verkregen kon worden, dan mag dat zeker op de rekening worden geschreven van de samenwerkende organisaties N. V. V. en S. D. A. P. Noch de christelijken, noch de neutralen of de communisten toonden zich in die dagen opgewassen tegen de eischen, die aan de organisaties werden gesteld. Het waren de samenwerkende deelen der moderne arbeidersbeweging, die er voor hebben gezorgd, dat de revolutionaire vloedgolf werd benut om de verschillende arbeiderseischen door te voeren en zooveel mogelijk wettelijk vast te leggen.

We hebben hier slechts enkele feiten gememoreerd, maar gelooven, dat ze voldoende zijn om aan te toonen, dat de oprichting van het N.V.V. voor de Nederlandsche arbeidersklasse van zóó groot belang is geweest, dat van een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de arbeidersbeweging mag worden gesproken.

Het N. V. V. bestaat nu ruim 20 jaren en onze Bond heeft van het eerste oogenblik af zijn volle medewerking verleend. Het mag zeker wel in dit gedenkboek worden vermeld, dat de schrijver en samensteller bij de oprichting van het verbond als bestuurslid werd aangewezen en de eenige bestuurder is, die daarin op dit oogenblik nog zitting heeft.

In den bestuursraad, die op dit oogenblik een zeer belangrijke instantie is van het vakverbond, hebben voor onzen Bond zitting: van Meurs, Lührs en ondergeteekende.

Tot slot zij medegedeeld, dat het verbond bij zijn oprichting ruim 18.000 leden telde en op dit oogenblik bijna 200.000 man sterk is.

ONZE INTERNATIONALE.

ER mag in dit gedenkboek zeker ook wel ruimte worden gewijd aan onze Internationale. Een eerste samentreffen van een tweetal buitenlanders in ons land had plaats in 1903. We hadden in dat jaar ons congres in Zwolle en zagen tot ons genoegen, dat onze Duitsche zusterorganisatie haar voorzitter en secretaris, Bruno Poersch en Heinrich Bürger op ons verzoek, opdracht had verleend de Duitsche organisatie te doen vertegenwoordigen.

We hadden toen van de Internationale organisatie nog niet veel kaas gegeten. Maar het trof ons toch sterk, dat onze Duitsche vrienden niet met leege handen kwamen. Zij hadden in Duitschland natuurlijk kennis genomen van het stuk fellen klassenstrijd, dat in het voorjaar van 1903 in ons land had gewoed en ze wisten dus ook, dat we een nederlaag hadden geleden. En om nu een tastbaar blijk te geven van solidariteit stelden ze ons Hoofdbestuur een bedrag van 1000 Mark ter hand.

Dit eerste blijk van Internationale solidariteit trof ons zoozeer, dat we ons de vraag stelden of we, in navolging van verschillende andere organisaties ook niet moesten trachten tot de stichting van een Internationale organisatie van Gemeentewerklieden te komen. En toen we in 1906 een uitnoodiging ontvingen om onzen Bond te doen vertegenwoordigen op het congres van de Duitsche organisatie te Mainz, besloot het Hoofdbestuur Vincent König en schrijver dezes af te vaardigen en het gaf hun de opdracht mede, zoo mogelijk stappen te doen om tot de oprichting van een Internationale organisatie te geraken. Het gelukte het zoover te brengen: er werd een besluit genomen, waarbij aan het Hoofdbestuur van den Duitschen Bond opdracht werd gegeven de noodige voorbereidingen te treffen en het gevolg is geweest, dat in 1907 onder leiding van Albin Mohs, den voorzitter van den Duitschen Bond, te Stuttgart een vergadering werd gehouden, waarin besloten werd tot definitieve oprichting van een Internationale over te gaan en Mohs, de voorzitter van den Duitschen Bond werd eenstemmig tot

secretaris benoemd. Sloten zich eerst slechts de Scandinavische, de Duitsche en de Hollandsche organisaties aan, langzamerhand kwam de groei er in en toen we in 1913 in Zürich bijeen kwamen, hadden we het genoegen naast de organisaties uit genoemde landen ook die uit Frankrijk, België, Engeland en Tsecho Slowakije in ons midden te zien en het ledental tot over de 100.000 te zien stijgen.

Wat voelden we ons groot en gelukkig het zoover te hebben gebracht. Maar 1914 kwam en zette geheel Europa in vuur en vlam en de met zooveel moeite en zorg aangeknoopte Internationale banden werden bijna alle verbroken. Gelukkig ging niet alles te niet. Onze Bond wist de betrekkingen tusschen Duitschland en België een weinig vast te houden en het was in overleg met de collega's Mohs en Uytroever, dat ons Hoofdbestuur, toen daartoe de kans schoon was, besloot een oproep tot de vroegere aangesloten organisaties te richten om deel te nemen aan een congres, dat op 20, 21 en 22 October 1919 te Amsterdam werd gehouden.

De oproep had succes. Het congres dat in „Parkzicht" werd gehouden, was druk bezocht. Vertegenwoordigd waren de organisaties van België,[1]) Denemarken, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Nederland[2]) en Zweden met een gezamenlijk ledental van omstreeks 450.000.

Het congres had een schitterend verloop. Alle besluiten werden met algemeene stemmen genomen. Wel een bewijs, dat bij allen de wil aanwezig was om, al waren de betrekkingen tusschen de regeeringen nog allesbehalve vredig, om de eenheid tusschen de arbeidersorganisaties te herstellen.

Het bleek uit de besprekingen wel, dat het wenschelijk was, dat het secretariaat in een neutraal land zou worden gevestigd en het was in verband daarmede dat Albin Mohs[3]) als

---

[1]) Uit België was behalve de werkliedenbond ook een beambtenorganisatie aanwezig.

[2]) Uit Holland waren behalve de toenmalige bond van gemeentewerklieden, aanwezig de Rijkswerklieden- en de Ambtenaarsbond en de Politiebond.

[3]) Albin Mohs, wiens aandenken steeds bij onze Internationale in groote eere zal blijven, is in het voorjaar van 1925 te Schöneberg bij Berlijn, waar hij bezoldigd wethouder was, op 62-jarigen leeftijd overleden.

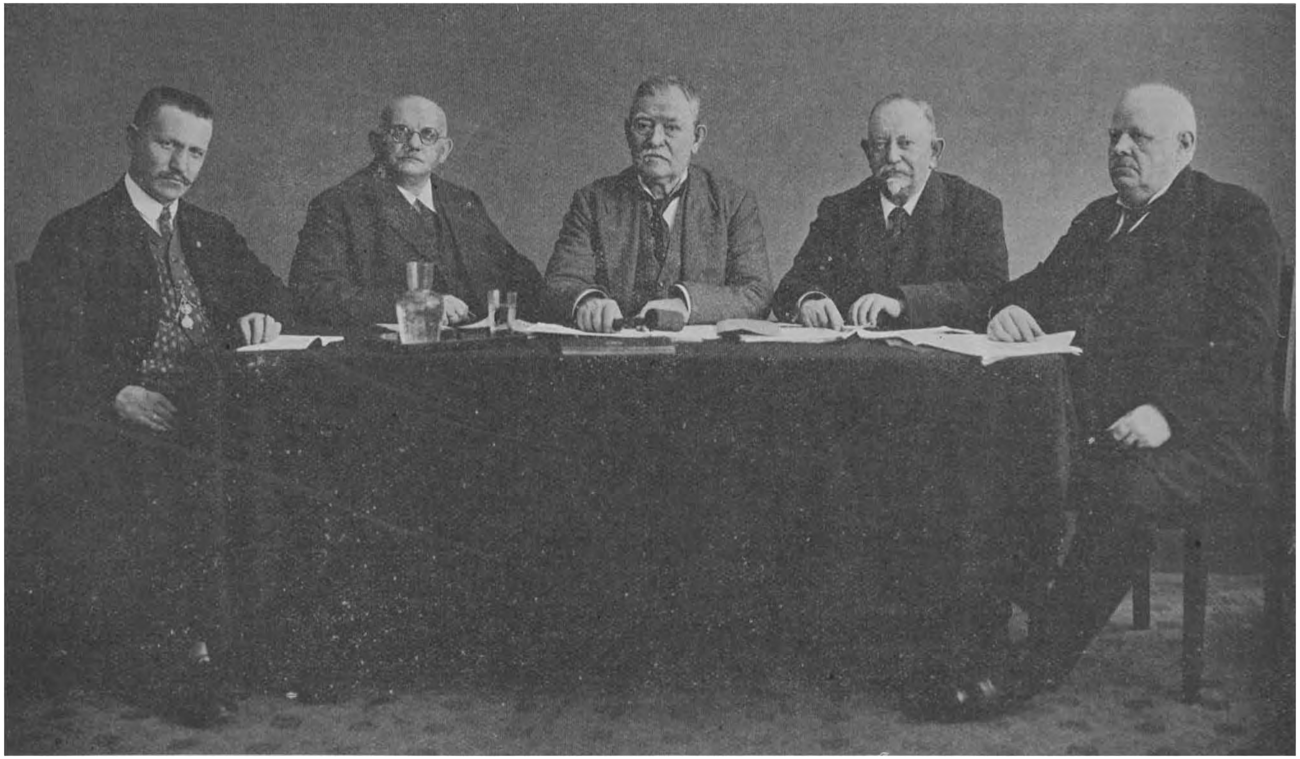

Van links naar rechts: L. Uytroever, Fr. Muentner, P. J. Tevenan, N. van Hinte en L. Nordgren.

secretaris aftrad en N. van Hinte met algemeene stemmen tot Internationalen secretaris werd gekozen.

Het is in dit verband, dat we melding maken van een niet onbelangrijke wijziging in het bestuur. Was vroeger de leiding vrijwel geheel in handen van den secretaris, tot voor korten tijd was de algemeene leiding in handen van een bestuur van 5 personen. Dit bestuur waarvan we hiernevens een foto opnemen bestond uit P. J. Tevenan, Engeland, Fr. Muentner, Duitschland, L. Nordgren, Zweden, L. Uytroever, België en N. van Hinte, Internationaal secretaris.

Voor het vervolg bestaat het bestuur uit een gedelegeerde van elk aangesloten land, dat uit zijn midden een dagelijksch bestuur kiest van 5 personen, waarvan de Internationale secretaris ambtshalve deel uitmaakt.

Laat ons deze beschouwingen besluiten met de mededeeling, dat op dit oogenblik bij onze Internationale zijn aangesloten de volgende organisaties:

	1 Jan. 1925	1 Jan. 1926
Denemarken	7.555	7.792
Zwitserland	11.001	11.331
Duitschland	187.546	200.464
(Brandweer)	7.830	7.926
België	9.675	16.000
Frankrijk	27.000	36.000
Holland (Ned. Bond van P. i. O.)	13.486	13.164
(Verplegend Personeel)	904	1.052
Oostenrijk		8.000
Zweden	17.373	17.236
Polen	8.615	12.115
Engeland	130.000	100.000
Tsecho-Slovakye		7.000
Spanje		2.000
Luxemburg		180
Volgens deze opgaven bedroeg het totaal ledental onzer Internationale op die data	421.334	441.145

Als we rekening houden met de groote moeilijkheden, waarmede geworsteld moest worden, dan mag onze Bond met trots op zijn werk voor de Internationale terugzien.

HET A. C. O. P.

We maakten er reeds melding van, dat onze Bond zich bij de oprichting van het N. V. V. onmiddellijk bij dat lichaam heeft aangesloten om zoodoende in direkte verbinding te staan met de organisaties in het particulier bedrijf. Dit bleek echter niet voldoende om de belangen van het geheele overheidspersoneel tot zijn recht te doen komen. Vooral bij het uitbreken van den oorlog in 1914 werd sterk de noodzakelijkheid gevoeld van samenwerking van alle moderne organisaties van personeel in overheidsdienst. Een van de eerste daden van de toenmalige regeering Cort van der Linden, onmiddellijk na het uitbreken van den grooten wereldbrand, was het terug nemen van de in uitzicht gestelde salarisverbetering van het Rijkspersoneel, waarvoor 3 millioen gulden op de begrooting was uitgetrokken. Dit slechte voorbeeld dreigde door andere openbare besturen te worden nagevolgd en om daaraan zooveel mogelijk paal en perk te stellen werd op 24 November 1914 een comité gesticht uit de moderne bonden van personeel in overheidsdienst en wel: de Bond van Rijkswerklieden, het P. T. T. personeel, de Ambtenaarsbond en onze Bond, die toen bijna uitsluitend gemeentewerklieden omvatte.

Dit Comité was de voorlooper van het tegenwoordige comité tot behartiging van de algemeene belangen van het overheidspersoneel, A. C. O. P., dat 5 Mei 1917 werd gesticht en op dit oogenblik nog in dezen vorm bestaat. Het is niet mogelijk om in ons gedenkboek een uitvoerige beschrijving te geven van het vele en doeltreffende werk, dat het A.C.O.P. in het belang van het overheidspersoneel verrichtte. Maar toch willen wij even vermelden, dat het aan het comité te danken was, dat zijn voorzitter werd benoemd tot lid van de Staatscommissie voor den Rechtstoestand. Eveneens was het te danken aan het Comité dat de bekende Staatscommissie-Raaymakers tot regeling der loonen van het geheele personeel in 't leven werd geroepen en waarin Luberti en schrijver dezes, respectievelijk voor den C. N. A.B. en onzen

Bond benevens Koenot voor den Politiebond tot leden werden benoemd.

Al zijn de voorstellen van deze staatscommissie niet door de regeering aanvaard, toch mag worden vastgesteld, dat het A. C. O. P. en de daarbij aangesloten bonden er hun voordeel mee hebben gedaan. Wanneer er in de loonen van het gemeentepersoneel niet onbelangrijke verbeteringen zijn gebracht, dan danken we dat mede aan de voorstellen, welke door de Staatscommissie zijn gedaan.

Ook ten opzichte van het Georganiseerd Overleg heeft het A. C. O. P. verdienstelijk werk verricht evenals ten opzichte van de loonen van het Rijkspersoneel. Voortdurend stond het op de bres. Het belegde vergaderingen wanneer dit mogelijk en noodig was; het organiseerde straatdemonstraties en meetings; het gaf brochures uit; verspreidde vlugschriften; het leidde de actie inzake de pensionneering van het overheidspersoneel en zijn weduwen en weezen; in één woord, waar de algemeene belangen van het overheidspersoneel aan de orde waren, daar kon men er op rekenen, dat de vertegenwoordigers van het A. C. O. P. aanwezig waren en een leidende positie innamen.

Het Comité, dat bij zijn oprichting plm. 10.000 leden telde, kan nu wijzen op een ledental van meer dan 33.000. Het wordt nu gevormd door den C. N. A. B., den B. V. N. O., den A. N. P. B., den B. v. H. v. S. en den onzen. In het Comité hebben zitting voor den C. N. A. B., Noordhoff en Lub; voor den B. V. N. O., Ossendorp en Lamers; voor den A. N. P. B., Koenot; voor den B. v. H. v. S., Lodeizen en voor onzen Bond, Van Meurs, Tiepen en van Hinte. De laatste is voorzitter, terwijl Noordhoff en Lub respectievelijk secretaris en penningmeester zijn.

We kunnen tot ons leedwezen niet over meer ruimte van ons gedenkboek beschikken, maar uit deze mededeelingen blijkt wel duidelijk, dat onze Bond met trots op den arbeid mag terugzien, dien het A. C. O. P. in het belang van het geheele overheidspersoneel heeft verricht.

DE RIJKSWERKLIEDEN.

VOOR het Rijkspersoneel heeft de herdenking van het 25-jarig bestaan onzer organisatie niet minder groote beteekenis dan voor de overige groepen van aangesloten leden.

Op 14, 15 en 16 Juni 1920 kwam te Rotterdam in „De Harmonie" de fusie tot stand tusschen den Gemeentewerkliedenbond en den Rijkswerkliedenbond, welke samensmelting thans heeft geleid tot vorming van één machtigen Bond van Personeel in Overheidsdienst.

Geschiedkundig dateert de ontwikkeling en machtsvorming van Rijks-, Gemeente- en Provinciaal- personeel, georganiseerd in onzen, thans jubileerenden Bond, van de jaren 1900 en 1901, toen de eerste grondslagen werden gelegd voor een organisatie van Rijkswerklieden en een organisatie voor Gemeentewerklieden.

Onder de moeilijkste omstandigheden werd vóór 25 jaar door de pioniers voor de machtsversterking der klassebewuste arbeidersbeweging getracht organisatie te brengen onder de werklieden, in dienst van het Rijk.

In de dagen van vóór 1897, het jaar, waarin een begin werd gemaakt met de overplaatsing van de Artillerie-Inrichtingen van Delft naar Zaandam (Hembrug), bestond er hoegenaamd geen organisatie, althans niet met een omschreven doel, n.l. verbetering te brengen in de positie van de Rijkswerklieden. Gewoonte was het, dat de werklieden, die meenden rechtmatige grieven of klachten te hebben, zich allereerst wendden tot de oudste en hoogste daglooners, alvorens tot de hoofden en opzichters der inrichting.

Aanbrengerij en vervolging waren aan de orde van den dag en wij herinneren ons nog het feit, hoe een jong metaalbewerker onmiddellijk, zonder voorafgaand onderzoek of verhoor, werd ontslagen voor het in zijn vrijen tijd aanplakken van motto's over het Algemeen Kiesrecht.

Als gevolg van de geleidelijke overplaatsing van de werklieden naar de Hembrug, Amsterdam en Zaandam en het voortdurend aannemen van nieuwe werklieden, ontstond steeds meer behoefte aan vereeniging, die zich in haar eerste

stadium uitte in het vormen van een algemeen ziekenfonds, waaruit in de jaren, aan 1900 voorafgaande, de Vereeniging *De Rijkswerkman* is gegroeid.

Aanknooping werd gezocht met de Vereeniging van Rijkswerklieden, *Rijkswerkman* te Delft, welke besprekingen er toe leidden in beginsel te besluiten tot oprichting van één Bond van Rijkswerklieden.

Donderdag 17 Augustus 1899 had te Zaandam een openbare vergadering plaats met als spreker de heer De Klerk uit Rotterdam over de wenschelijkheid en noodzakelijkheid tot stichting van een algemeenen Bond van Rijkswerklieden, waartoe op die vergadering werd besloten.

De zetel werd te Zaandam gevestigd, doch het Dagelijksch Bestuur zetelde te Delft, terwijl ondergeteekende als 2e secretaris van het Hoofdbestuur werd benoemd.

Op 1 Januari 1900 werd de *Algemeene Nederlandsche Rijkswerkliedenbond* definitief opgericht en deze trad van dat tijdstip af in werking, in afwachting van de Koninklijke Goedkeuring, welke in Juni 1900 afkwam.

Het eerste Hoofdbestuur was als volgt samengesteld:

F. Addink,	1e voorzitter	afdeeling	Delft.
K. de Vries,	1e secretaris	„	„
A. A. Basoski,	1e penningmeester	„	„
G. J. den Blanken,	2e voorzitter	„	Amsterdam
D. J. Tiepen,	2e secretaris	„	„
W. Huisveld,		„	„
J. Molevelt,	2e penningmeester	„	Zaandam
A. Spaan Jr.,		„	„
P. van der Burg,		„	„
W. A. Zoutendijk,		„	„
De Bont,		„	Den Haag
P. Barette,		„	Woerden.
Quast,		„	Den Helder

De eerste Hoofdbestuursvergadering had plaats te Zaandam op 9 Juli 1900, ter bespreking in hoofdzaak van ingekomen voorstellen tot verbetering van de positie en de

arbeidsvoorwaarden van de aangesloten groepen Rijkswerklieden.

Uit de talrijke gestelde eischen ter verbetering van de positie en de arbeidsvoorwaarden van diverse groepen Rijkswerklieden willen wij er enkele uit het verleden opdiepen, die duidelijk en sprekend illustreeren de toen bestaande zeer slechte toestanden.

Tot de voornaamste eischen in 1900 (het woord „eisch" werd door het toenmalige Dagelijksch Bestuur niet oirbaar geacht, omdat het den autoriteiten niet welgevallig was) behoorden o.a.:

„het verstrekken van een vaste aanstelling;
uitbetaling van 10 uur ziekengeld, in plaats van 5 uur;
invoering van een weduwen- en weezenpensioen;
„invoering van een loonstandaard met periodieke verhoogingen;
volledige uitbetaling van loon op Christelijke feestdagen;
een minimum-loon van *f* 1.50 per dag;
een verlof van 4 dagen per jaar;
uitbetaling van het loon per week, in plaats van om de 10 dagen;
vrije geneeskundige behandeling voor het geheele gezin;
vrij vervoer voor Rijksrekening van de werklieden aan A. I.;
verlof voor familie-aangelegenheden."

Zoo zouden wij het overzicht met nog tal van groepseischen kunnen aanvullen, aangezien voor elke inrichting of tak van dienst afzonderlijke loonen en arbeidsvoorwaarden golden.

Het eerste succes, in 1900 behaald, was de uitbetaling van de Christelijke feestdagen aan de werklieden van het Koloniaal Etablissement te Amsterdam, als wier voorzitter toenmaals A. Osenga fungeerde.

De toestanden waren door en door slecht. Loonen van *f* 7.20 tot *f* 7.70 per week over 7 dagen der week waren geen zeldzaamheid.

Aan sommige inrichtingen was het loon iets hooger, doch vrijwel alle loonen schommelden tusschen de *f* 7.— en *f* 10.— per week voor ongeschoolde werklieden. Straffen en ontslag legio. Rechtspraak en beroep op straffen onbekend. Overal willekeur en tirannie van boven en broodvrees van onderen.

Onder het toenmalige strenge militaire regime was het

niet alleen buitengewoon moeilijk, maar ook hoogst gevaarlijk propaganda onder de werklieden te maken voor de moderne vakbeweging.

Eén der eerste eischen, welke de meer vooruitstrevende elementen aan hun organisatie stelden, was de drang en behoefte naar meer publiciteit. De eisch voor een eigen bondsorgaan werd steeds levendiger en het was in 1901 de afdeeling Amsterdam, die op de eerste Bondsvergadering het voorstel had ingezonden: het uitgeven van een Bondsorgaan. Het overwegend Christelijke Dagelijksche Bestuur ging daar fel tegen in en vergeleek zelfs een eigen orgaan met een „mijn doorspekt met dynamiet, die op een goeden dag den Bond in de lucht doet springen".

Die ontvangst van een even practisch als nuttig en noodzakelijk voorstel door het toenmalige D. B. was voor de voorstellers allesbehalve aanmoedigend, doch de voorstanders wisten raad en zoo werd door de afdeelingen Amsterdam en Zaandam besloten een afdeelingsorgaan in het leven te roepen, waarvan het eerste nummer verscheen op Zaterdag 13 Juni 1903, onder den naam van „De Rijkswerkman", welk blad de laatste week van elke maand zou verschijnen. In de redactie werden benoemd D. J. Tiepen van Amsterdam en wijlen S. Wagenaar van Zaandam.

Daarmede hadden wij de poppen aan het dansen. Hoe voorzichtig en beleidvol ook de pen werd gehanteerd, door de tegenstanders van een Bondsorgaan werd niets nagelaten, om het troetelkindje van de afdeelingen Amsterdam en Zaandam den hals om te draaien.

De toestand in de organisatie werd steeds meer onhoudbaar voor het toenmalige Hoofdbestuur, mede als gevolg van de actie en de propaganda der afdeelingen Amsterdam en Zaandam en het openlijk streven naar aansluiting bij de moderne arbeidersbeweging.

Het diepgaand verschil van inzicht omtrent tactiek-, strijd- en organisatie-vraagstukken was niet te overbruggen.

Steeds scherper kwam tot uiting, in 1902 bij de groote uitsluiting te Enschedé, en in 1903 bij de spoorwegstaking, het openlijk steunen van de klassebewuste arbeidersbeweging.

In 1904 kwam de scheuring.

Op de buitengewone bondsvergadering te Delft op 29 April van dat jaar eischte de afdeeling Delft opheffing van het orgaan: „De Rijkswerkman" en dreigde bij niet opheffing zich te zullen afscheiden.

De afdeelingen Delft, Den Haag en Den Helder stemden tegen het behoud van het orgaan. De afdeelingen Amsterdam, Breda, Woerden en Zaandam er vóór.

Deze stemming had ten gevolge de afscheiding van de afdeelingen Delft, Den Haag en Den Helder.

Sindsdien is de organisatie snel gegroeid en is hare machts-ontwikkeling toegenomen en geleidelijk kwamen aansluitingen bij de Bestuurdersbonden tot stand.

De aansluiting bij het N. V. V. volgde eerst op 1 Januari 1913, onder wijlen J. L. Sterke, den toenmaligen Bondsvoorzitter, die ook toen nog de neutraliteit in onzen Bond voorstond, wat hem kort daarop noopte zijn plaats af te staan aan G. Emmer, die van 18 November 1912 af tot aan de fusie, 1920, als bondsvoorzitter optrad. In datzelfde jaar, 1912, werd de hoofdbestuurder J. C. Viergever tot bondspenningmeester benoemd.

Het moge eenige bevreemding wekken te vernemen, dat eerst in 1913 de aansluiting bij het N. V. V. tot stand kwam, doch wie de ontwikkeling en de geschiedenis van den Algemeenen Rijkswerkliedenbond in de jaren 1900 tot 1913 heeft gevolgd, zal zeker een ander oordeel vellen over de leiders, die deze aansluiting bij het Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen zonder ledenverlies, integendeel, met ledenwinst, hebben bewerkstelligd. In aanmerking nemende de hopelooze verdeeldheid, de verdwazing en verwarring van begrippen omtrent de arbeidersbeweging en vooral het sterk aangekweekte sectarisme onder het mom van de neutraliteit, mag het zeker als een verdienste van de Bondsleiding worden aangerekend, die zoo beleid- en tactvol de Rijkswerklieden een waardige plaats heeft doen innemen in het leger van de strijdende arbeidersklasse.

Veel hebben wij aan dit beknopte overzicht niet toe te voegen.

Wij zouden nog melding kunnen maken van tal van gevoerde acties; tal van bereikte resultaten in zake de positie en arbeidsvoorwaarden der Rijkswerklieden; wij zouden kunnen herinneren aan leed en strijd in de 25-jarige periode achter ons, doch het zou ons te ver voeren.

Het is evenmin doenlijk de vele oud-strijders en de vele verdienstelijke bestuurders en leden te vermelden, die van de oprichting van den Rijkswerkliedenbond af hun beste krachten hebben gegeven aan de grootmaking van de moderne organisatie van Rijkswerklieden en aan de behartiging van de belangen harer leden.

Toch willen wij niet eindigen zonder een enkelen persoon te noemen, wiens naam en daden nauw aan die van den Rijkswerkliedenbond waren verbonden.

Wij bedoelen het in 1901 gekozen sociaal-democratische Tweede-Kamerlid, wijlen W. P. G. Helsdingen, die ons in den moeilijksten tijd steeds met raad en daad heeft terzijde gestaan.

In den strijd voor lotsverbetering voor het Rijkspersoneel, maar vooral in den strijd voor volledige erkenning van de organisatie, heeft Willem Helsdingen zich buitengewoon verdienstelijk en onvergetelijk gemaakt.

Toen in de jaren vóór 1912 voor de werklieden aan de Hembrug de z.g. „groepsvertegenwoordiging" in het leven werd geroepen en een tijdperk van volkomen negeering van den Bond door de autoriteiten aan de Hembrug en ook elders was ingetreden, werd de felste actie gevoerd voor erkenning van de organisatie.

Dank zij die actie en de krachtige medewerking van Willem Helsdingen heeft het stelsel, bij Gebr. Stork in toepassing, aan de Hembrug gefaald en na dien tijd won de Moderne Bond van Rijkswerklieden aan macht en invloed.

De drang en de noodzakelijkheid tot machtsversterking hebben de Rijkswerklieden doen besluiten in 1920 te fuseeren met den veel sterkeren en machtiger Bond van Gemeentewerklieden.

Over deze samenstelling nog een enkel woord:

Na een ongeveer tweejarige voorbereiding kwam dan op

het gemeenschappelijk belegde drie-daagsche congres, gehouden op 14, 15 en 16 Juni 1920, te Rotterdam, de fusie van onze beiden bonden tot stand.

Naar aanleiding van het besluit, genomen op het laatste congres van den Rijkswerkliedenbond, had op 5 November 1919, onder leiding van het Dagelijksch Bestuur van het N. V. V., een vergadering plaats van de Hoofdbesturen van de moderne bonden van Overheidspersoneel, waarin onder de oogen werd gezien de mogelijkheid, om tot fusie te komen.

Na ampele besprekingen kwam men tot de conclusie, dat, hoewel in principe één bond van Overheidspersoneel wel den hoogsten en den besten vorm van organisatie mag heeten, men voorshands, in verband met door den Ambtenaarsbond naar voren gebrachte en door beide andere organisaties gedeelde overwegend practische bezwaren, daarvan moest afzien en voorloopig, als eerste stap naar dit doel, tot fusie moest besluiten tusschen den Algemeenen Nederlandschen Rijkswerkliedenbond en den Nederlandschen Bond van Werklieden in Openbare Diensten en Bedrijven.

Met algemeene stemmen besloot toen deze vergadering hiertoe een commissie te benoemen van drie personen uit elke organisatie onder leiding van een lid van het Dagelijksch Bestuur van het N. V. V.

Deze commissie was als volgt samengesteld:

H. J. Bruens voor het N. V. V., Voorzitter;
G. Emmer voor den Rijkswerkliedenbond;
D. J. Tiepen voor den Rijkswerkliedenbond;
P. F. Dirksen voor den Rijkswerkliedenbond;
N. van Hinte voor den Gemeentewerkliedenbond;
J. N. Snikkers voor den Gemeentewerkliedenbond;
F. van Meurs voor den Gemeentewerkliedenbond, die tevens als secretaris-rapporteur optrad.

Nu de Hoofdbesturen van de beide Bonden in beginsel tot fusie hadden besloten, had deze commissie als eerste taak na te gaan de mogelijke practische bezwaren, welke de fusie nog in den weg zouden kunnen staan.

Daarvoor werden de volgende punten onder de oogen gezien:

1. Naam van den Bond;
2. Redactie en naam van het Bondsorgaan;
3. Werkwijze der organisatie;
4. Contributie;
5. Uitkeeringsfondsen;
6. Samenstelling en plaats van het Hoofdbestuur.

Statuten werden ontworpen, terwijl een uitvoerig rapport inzake deze fusie werd samengesteld, dat daarna in de afdeelingen werd behandeld, om eindelijk te worden vastgesteld op het driedaagsche congres te Rotterdam.

Dat alles niet van een leien dakje is gegaan, behoeft nauwelijks te worden betoogd.

De ernstige wil echter, om tot eenheid en machtsvorming te geraken, heeft ten slotte gezegevierd en zoo konden in 1920 beide bonden het besluit nemen tot samensmelting, waardoor zij thans voor de werklieden in Overheidsdienst een organisatie van belangrijke beteekenis zijn geworden.

De beide jaren, aan de fusie voorafgaande, zijn vooral voor de Rijkswerklieden en hun leiders, zoowel in het Hoofdbestuur als in de afdeelingen, een moeilijke tijd geweest.

Mannen in het Hoofdbestuur als Bouw, Dirksen, Derks, Viergever, Le Noble, Janzee en Helder, de beide laatsten thans gepensioneerd, hebben mede zeer veel bijgedragen tot de ontwikkeling van den Rijkswerkliedenbond en de totstandkoming van de éénheid onder het modern georganiseerde Overheidspersoneel.

Evenals elke organisatie heeft de voormalige Rijkswerkliedenbond een stuk geschiedenis achter zich omtrent zijn ontstaan en ontwikkeling.

Nu ook de Rijkswerklieden met vreugde en voldoening kunnen terugzien op hun vóór 25 jaar begonnen arbeid en strijd voor lotsverbetering en betere levensvoorwaarden, is het voor allen, die medegewerkt hebben aan de éénheid en de machtsvorming van de modern georganiseerde werklieden in Overheidsdienst, des te heuglijker, nu wij dit jaar het feest

onzer éénheid en grootmaking in één en dezelfde strijd-organisatie kunnen herdenken.

Toen vóór 25 jaar de arbeidersbeweging in ons land nog verkeerde in een hopelooze verwarring van wanbegrippen, van onverstand, van verdeeldheid en sectarisme, ontwikkelden de eerste kiemen van de moderne arbeidersbeweging, thans gegroeid tot een machtig verbond.

Ondervonden die eerste pogingen, om de arbeiders te organiseeren, heftigen tegenstand en tegenwerking bij de autoriteiten, die geen gelegenheid lieten voorbijgaan, noch een middel ongebruikt lieten, om de opkomende moderne arbeidersbeweging den nek te breken, ook tot de arbeiders, vooral in dienst van het Rijk, drong het denkbeeld eener strijdorganisatie op den bodem van de opkomende en steeds aan invloed toenemende moderne arbeidersbeweging slechts langzaam door, ja, waren het vaak onze mede-arbeiders, die zich tegen dezen organisatievorm heftig verzetten.

Ondanks allen tegenstand en tegenwerking hebben de pioniers hun zware en moeilijke taak en arbeid voortgezet, die met en naast zooveel andere strijders in verschillende plaatsen tot de ontwikkeling en machtsontplooiïng van den Rijkswerkliedenbond hebben geleid.

Elke afdeeling heeft haar verdienstelijke mannen, te veel, om ze allen in dit boek te gedenken. Onder die vele bestuurders en leden zijn er, die van de oprichting van den Bond, of van de afdeelingen af bijna even lang hun beste krachten hebben gegeven aan de organisatie. Wij wenschen hun hier allen van harte geluk met onze jubileerende organisatie, vergezeld van een warmen handdruk.

De leuze: Naar de Eenheid!, is voor de Rijkswerklieden geen ijdele klank geweest. Reeds ettelijke malen vóór onze fusie hebben tal van groepen van arbeiders en organisaties bij het N. V. V., die tot dusverre afzonderlijk naast elkander streden, zich verbonden tot één machtig en sterk verbond.

Ook onze beide gemeente- en rijkswerkliedenbonden hebben in die éénheid vermeerdering van kracht gezocht en gevonden.

De bijzondere beteekenis van deze éénheid is geworden

een schrede nader tot de noodzakelijke éénheid van het geheele Overheidspersoneel.

De Moderne Bond van Personeel in Overheidsdienst is geworden *de* strijdbare organisatie voor personeel in dienst bij het Rijk, Provincie en Gemeente.

Moge onze Bond ook in de volgende jaren in steeds grootere mate het vertrouwen winnen van de vele collega's, die nog buiten onze gelederen staan en mogen ook alle leden met toenemenden ijver en toewijding medewerken aan den verderen groei en ontwikkeling onzer organisatie.

Moge hij ook voor de gansche maatschappij en voor de arbeidersbeweging in het bijzonder de nog meer gewichtige taak volbrengen, om zijn leden op te voeden en te doordringen van den grootschen arbeid, den opbouw van een betere maatschappij.

Thans zijn wij één in den grooten strijd voor betere arbeids- en levensvoorwaarden voor de arbeidende klasse en in het bijzonder voor het Personeel in Overheidsdienst.

Thans jubelen wij mede. Heil den Modernen Bond van Personeel in Overheidsdienst.

WAT VRIENDEN EN COLLEGA'S ZEGGEN.

ONZE COLLEGA MÜNTNER, VOORZITTER VAN DEN DUITSCHEN BOND SCHRIJFT:

Eurem Wunsche entsprechend hat der Verbandsvorstand beschlossen, Euch das wohlgelungene Konterfei unseres I. Vorsitzenden, des Kollegen Müntner, zu Eurem Verbandsjubiläum zu überreichen. Wir betrachten uns als den älteren Bruder der holländischen Organisation. Wir haben es uns zur Aufgabe gestellt, die Organisationen anderer Länder, soweit sie unseren Rat und unsere Hilfe wünschten, zu unterstützen. Es ist uns immer eine Freude gewesen, beobachten zu können, dass der jüngere Bruder ganz allmählich heranwuchs und stark und immer stärker wurde. Heute kann unsere holländische Bruderorganisation von sich mit Stolz behaupten, dass sie zu den bestgerüsteten und leistungsfähigsten Organisationen ihres Landes und unserer Internationale gehört. Der holländische Verband ist nunmehr organisatorisch und finanziell so gekräftigt, dass er allen Anforderungen, die an ihn gestellt werden, gewachsen ist. Wir werden es ihm nie vergessen, dass er in schwerer Zeit seinen älteren Bruder, der deutschen Organisation, hat seine Unterstützung angedeihen lassen. Wir geben unseren holländischen Kollegen die Versicherung, dass, wenn je ihre Organisation einmal um ihre Lebensinteressen kämpfen müsste, sie aus Mangel an Unterstützung von unserer Seite diesen Kampf nicht abzubrechen braucht.

Wir wünschen Euch deshalb, dass auch in Zukunft unsere holländische Bruderorganisation weiter wachsen und gedeihen möge. Wir wünschen, dass sie in absehbarer Zeit behaupten kann, dass alle organisationsfähigen Arbeiter der öffentlich rechtlichen Betriebe in Holland der Organisation angehören. Insbesondere aber wünschen wir, dass der diesjährige Jubilämsverbandstag gute Arbeit leisten möge, die den wirtschaftlichen, sozialen und organisatorischen Fortschritt unserer holländischen Kollegen verbürgt.

Im Auftrage des Verbandsvorstandes übersende Euch der Unterzeichnete die herzlichsten Grüsse.

Berlin, den 21. Juni 1926.

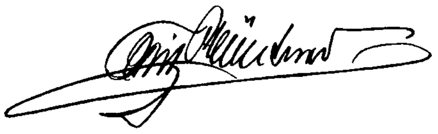

NA 25 JAREN.

De lezing van „Een terugblik bij het 25-jarig bestaan van den Ned. Bond van Personeel in Overheidsdienst", geeft een indruk van voldoening over geleverden arbeid; blijdschap over den groei van een stuk belangrijk organisatorisch werk en stijgende bewustwording; vertrouwen in de toekomst der arbeidersklasse. Politieke bewustwording: de Bond van Gemeentewerklieden, waaruit later de Ned. Bond van personeel in Overheidsdienst ontstond, wilde aanvankelijk niet weten van het stellen van den strijd voor 't algemeen kiesrecht als punt van zijn program; maar had reeds in het volgende jaar de noodzakelijkheid van dit „politieke" punt ingezien en in den „terugblik" lezen wij, dat de zoo belangrijke veroveringen op ekonomisch terrein „voor een niet gering deel (zijn) te danken aan onze overwinning op politiek terrein door de invoering van het algemeen kiesrecht".

Aannemen van een Werkliedenreglement dat aan 98½ pCt. der leden van den Bond een rechtspositie geeft — erkenning der organisatie in den vorm van het Georganiseerd Overleg is over de geheele linie bij de Overheidsbesturen in Nederland volledig bereikt — de 8-urendag, waartoe het Internationaal Congres in 1889 besloot, begon hier in Zaandam (1914) en is, door aanvaarding van de 48-urige werkweek, in bijna alle gemeenten een feit geworden. Ook wist de Bond het beginsel van weekloon (in plaats van uurloon) overal doorgevoerd te krijgen, terwijl de eisch der invoering van een loonklassenstelsel met toepassing van het systeem van één-

jaarlijksche periodieke verhoogingen vrij overal de willekeur bij bevordering heeft opgeheven.

Even succesvol was de aktie tot betaling van overuren, terwijl ook op het gebied van verlof en vacantietoeslag groote resultaten zijn bereikt.

Men leze verder in den „Terugblik" hetgeen deze meldt omtrent de ontslag regeling, het wachtgeld ingeval van ontslag, het beroep op een scheidsgerecht ingeval van ontslag, de commissie van advies of scheidsgerecht met bindende uitspraak, om te erkennen, hoe zegenrijk de aktie van den Bond is geweest tot vervanging van willekeur door recht, verheffing van den werkman in publieken dienst tot den rang van rechtssubjekt, die zich kan laten gelden. Daarnaast wordt de aktie voor hygiënische maatregelen steeds voortgezet en blijft de leuze: „alle werken, welke zich daarvoor leenen, worden in eigen beheer uitgevoerd", het richtsnoer van den Bond.

Zoo mag dan de Bond na 25 jaar aktie terugzien, niet slechts op een verheugende stijging van zijn omvang en invloed, op de stijgende beteekenis zijner organisatie èn voor de arbeiders, èn voor de betere regeling van den tak van dienst, waarin zij werken; maar ook de geheele beweging naar vrijheid, welvaart en beschaving, waarvan hij deel uitmaakt. Het is geen kleinigheid als men terecht kan getuigen, dat het strijdprogram, waarvoor men optrad, „na een strijd van 25 jaar vrijwel geheel is verwezenlijkt".

Maar dit succes leidt niet tot rusten en juichen; nieuwe vraagstukken doemden op, vooral vraagstukken van bedrijfsbeheer in socialistische richting, te beginnen met dat der medezeggingschap, te eindigen met de socialisatie. Ook op dat terrein breidt de aktie der vakbeweging zich uit buiten den kring van het meer beperkte arbeidersbelang, om in grootere mate deel uit te maken van de algemeene beweging der moderne arbeiders, die door het zuiver *politieke* algemeen kiesrecht niet kan worden bevredigd in zijn streven naar *sociale* vrijmaking en daarom nevens de politieke demokratie de bedrijfsdemokratie, nevens de ontvoogding van den arbeider als *burger*, zijne verheffing als medeberechtigde in

Mr. P. J. TROELSTRA.

de regeling van het bedrijf, zijn *ekonomische ontvoogding dus,* op zijn vaandel heeft geschreven.

Mijne beste wenschen voor den verderen groei dezer uitnemend geleide organisatie. Mogen wij hem nog vaak op het terrein van onzen grooten strijd voor de idealen van het proletariaat ontmoeten.

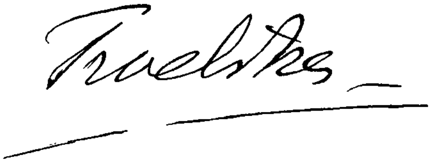

EEN GELUKWENSCH.

De organisatie van het Overheidspersoneel op den grondslag der moderne vakbeweging, is een buitengemeen moeilijk werk.

Het stakingswapen is een strijdmiddel dat feitelijk alleen mogelijk is in dagen van hoogste spanning.

Zoo ontstaat bij de organisatie van het personeel dat in dienst van de Overheid werkt, al te gemakkelijk een woord: radikalisme. De konsekwenties behoeven niet te worden aanvaard.

De noodzaak en de deugdelijkheid van de methode der moderne vakbeweging manifesteert zich dientengevolge in het Overheidsbedrijf minder scherp en minder eenvoudig dan in het partikuliere bedrijf.

Het is de eer en de glorie van den Bond, dat hij desniettemin geen oogenblik geaarzeld heeft, zich bij de georganiseerde moderne vakbeweging aan te sluiten.

De Bond behoort mee tot de stichters van het N. V. V. In ons Verbond neemt hij een eervolle plaats in; hij wordt alom gewaardeerd en geacht als een trouwe kameraad, op wien te rekenen valt.

Voor de arbeiders in Overheidsdienst is de Bond van onschatbare beteekenis geweest.

De „vaste” betrekking bij gemeente, rijk en spoor was vroeger een motief voor lage bezoldiging.

Er wordt in de organen van sommige neutrale organisaties hartstochtelijk betoogd, dat de moderne vakbeweging verband legt tusschen het loon van het Overheidspersoneel en de partikuliere arbeiders.
De werkelijkheid is, dat sinds den tijd, dat de Staat geen politiestaat meer is, er altijd verband is geweest en dat het verschil tusschen nu en vóór 25 jaar is, dat toen het Overheidspersoneel slechter en nu beter wordt betaald dan de partikuliere arbeiders.
Dat is voornamelijk te danken aan den jubilaris, die de oudste en sterkste vakbond van Overheidspersoneel is en aan aktiviteit kennis van feiten en verhoudingen paart.
Het Overheidspersoneel heeft dan ook bij dit jubileum reden tot vreugde en trots.
Namens ons Vakverbond voeg ik bij de vele gelukwenschen die zullen komen, die van de Centrale onzer Moderne Vakbeweging, die in den Bond een zijner beste en gaafste deelen eert.

Ik zou onvolledig zijn, als ik daaraan niet toevoegde, een woord van hulde, waardeering en dank aan drie nog in funktie zijnde pioniers: Van Hinte, Lindemans en Luremans.
Hunne gaven mogen verschillend zijn, het is de verdienste van alle drie zich steeds met onverdroten volharding, immer brandende geestdrift aan de zaak van het Overheidspersoneel te hebben gewijd.
Dat heeft onze waardeering, daarvoor ontvangen zij onze hulde.
Zij behooren tot de pioniers onzer Nederlandsche arbeidersbeweging, die nu reeds tientallen jaren den fakkel dragen, ondanks alle teleurstellingen en bitterheden met onwankelbare trouw hun klassegenooten voorgaan op den weg naar vrijheid en welvaart.
Daarvoor danken wij hen.
Het zal geen wangunst wekken, wanneer ik daaraan een apart woord van dank en waardeering aan Van Hinte toevoeg.
Hij maakte steeds deel uit van het bestuur van ons Ver-

R. STENHUIS.

bond; vanaf 1910 is hij lid geweest van het D.B. en toen de bestuursvormen in 1918 gewijzigd werden, werd Van Hinte weer lid van het Verbondsbestuur.

Vanaf 1916 heb ik Van Hinte in de leiding van het Verbond ontmoet. Wij hadden natuurlijk wel eens meeningsverschil en we zijn beiden wat onzacht uitgevallen. Maar wat altijd weer groote waardeering voor Van Hinte deed groeien was, dat hij voor de zaken van onze algemeene arbeidersbeweging niet alleen groote belangstelling had, doch zich ook steeds op de hoogte stelde zoo, dat hij de zaak waarom het ging, kende.

Hij aanvaarde op dezen vooral voor hem zoo mooien dag, een woord van dank voor wat hij voor onze algemeene beweging deed.

EEN GELUKWENSCH VAN DEN C.N.A.B.

Het kost mij geenerlei zelfoverwinning te dezer plaatse openlijk te verklaren, dat de stichters van den Modernen Ambtenaarsbond bij hun optreden den Werkliedenbond in velerlei opzicht tot voorbeeld hebben genomen.

De Werkliedenbond was aangesloten bij het N.V.V., had zijn contributies reeds vroeg op een behoorlijk peil gebracht, beschikte over bezoldigde bestuurders, had een goed ingericht bondskantoor en behoorlijk geoutilleerde afdeelingskantoren, etc. etc.

Viel het den Ambtenaarsbond aldus niet moeilijk, zijn propaganda voor een sterke organisatie te voeren, gemakkelijk is hem deze taak toch niet gemaakt.

De Ambtenaarsbond deed toch dezelfde ervaringen op als de moderne Spoorwegorganisatie en de moderne Kantoorbediendenbond, n.l. deze, dat de maatschappelijke scholing der hoedenproletariërs alles en nog wat te wenschen overliet wat hen er maar al te gemakkelijk vanaf hield, in de rijen van het strijdende proletariaat plaats te nemen.

Dit maakte, dat de Ambtenaarsbond zijn leden vooral uit de groepen van het lagere ambtenaren-personeel moest aanwerven, welke groepen, maatschappelijk gesproken, zóó dicht bij die der gemeente- en rijkswerklieden stonden, dat grensregelingsmoeilijkheden niet konden uitblijven.

Die zijn dan ook niet uitgebleven en hebben in het verleden heel wat zorg gebaard.

Echter is vooral in het A. C. O. P. een zóó krachtige samenwerking tusschen Werklieden- en Ambtenaars-bond ontstaan en heeft het A. C. O. P. zóó zeer het stempel weten te drukken op de acties, welke het Nederlandsch Overheidspersoneel in de laatste 12 jaren heeft moeten voeren, dat daardoor ook tusschen Werklieden- en Ambtenaars-bond geleidelijk betere verhoudingen zijn ontstaan.

Eigenlijk drukken wij ons thans te zacht uit en kunnen wij gerust verklaren, dat deze verhoudingen van bepaald vriendschappelijken aard zijn geworden en zelfs de tijd reeds aangebroken kan worden geacht, om voorzitters en secretarissen van beide organisaties geregelde bijeenkomsten te doen houden, waar de grondslag voor blijvende en hechte samenwerking, naar wij allen hopen, zal worden gelegd.

Maar ook al zou nog eenige tijd moeten verloopen, alvorens deze blijvende en hechte samenwerking ten behoeve van het gemeentepersoneel zal kunnen worden beklonken, willen wij toch gaarne de jubileerende organisatie, die er in geslaagd is hare financieele positie zoo schitterend in orde te brengen, verzekeren, dat wij ons van ganscher harte voegen bij degenen, die welgemeende gelukwenschen hebben aangeboden en dat ook nu nog de Werkliedenbond in verschillend opzicht door ons tot een voorbeeld wordt genomen.

Het ga den Nederlandschen Bond van Personeel in Overheidsdienst ook in de komende jaren wel!

Glück Auf!

Den Haag, Juli 1926.

F. S. NOORDHOFF.

IN DE KRACHT VAN HET BEGINSEL.

Wanneer wij bij het 25⸗jarig bestaan van onzen bond onzen blik laten rusten op zijn geschiedenis, dan valt oogenblikkelijk onze aandacht op eenige markante trekken in het leven en werken van onze organisatie.

Geboren in een kenteringstijd, in een periode, waarin een belangrijk deel van de georganiseerde Nederlandsche arbeidersklasse welbewust de anarchistische⸗, syndicalistische⸗ en anti⸗politieke⸗ principiën liet varen en de richting koos van de sociaal⸗democratie en de moderne vakbeweging, heeft het kenmerk van dien tijd zijn stempel gedrukt op den ontwikkelingsgang van onze organisatie.

Het proletariaat, dat van de 70er jaren van de vorige eeuw af bezig was door middel van eigenlijke vakvereenigingen zich op te richten uit het vreeselijke pauperisme, waarin het Nederlandsche handelskapitalisme het had gestort, verloor in de 90er jaren langzamerhand zijn taak uit het oog en verviel in den strijd, welken het tegen het kapitalisme voerde, allengs meer in een chaotische strijdwijze.

In een ononderbroken, hartstochtelijk gevoerde propaganda werden de arbeiders tot het uiterste verzet tegen het kapitalisme aangespoord en herhaaldelijk barstte dan ook het felste verzet los.

In deze atmosfeer ontwikkelde de strijd tegen de ondernemersklasse zich tot een guerillakrijg, waarbij werkgever voor werkgever werd aangevallen en op zijn krachtigst bestreden.

Deze strijdwijze schonk aan het opstandig gemoed voldoening en paste bij de destijds nog volkomen ontoereikende machtsmiddelen der vakvereenigingen, om in elk bedrijf over het geheele land van alle werkgevers tegelijk betere arbeidsvoorwaarden af te dwingen.

De strijd nam overigens hoe langer hoe meer het karakter aan van een strijd, uitsluitend gericht op omverwerping van het kapitalisme en voor vestiging van het socialisme.

Het dringendst noodige: „een centje meer per uur en een uurtje minder werken per dag" geraakte hierbij als een eisch

van zeer onbeteekenenden aard op den achtergrond, terwijl de overwinning van den strijd voor het nog ver af liggende einddoel in het licht van een nabije toekomst kwam te staan.

De toespitsing van deze tactiek, welke logisch voortvloeide uit de anarchistische syndicalistische beschouwingswijze van het menschelijk- en maatschappelijk mogelijke, vond haar uiteinde in het groote conflict van 1903, dat aanvankelijk van zeer reëelen aard, zich in zijn verder verloop tot een anarchistisch avontuur ontwikkelde.

De onherstelbare nederlaag, welke de anarchistisch-syndicalistische tactiek bij dezen overigens heroïschen strijd leed, vond haar bevestiging eenige jaren daarna in de oprichting van het Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen.

Onze Bond behoefde echter geen leergeld te betalen, om den goeden weg te vinden.

Opgericht in het jaar 1901, in den tijd, waarin de anarchistische-syndicalistische beweging in ons land nog de sterkste was en het hoogtepunt van haar bloei vrijwel bereikte, hing hij onmiddellijk tegen de heerschende opvatting in de moderne richting aan in den klassenstrijd.

Voor wien nog eens rustig naleest de verslagen van de voorbereidende vergadering, te Utrecht gehouden op 26 Mei 1901 en van het congres te Arnhem in October 1901, waar de Bond definitief werd opgericht, is het duidelijk, dat 1903 voor onze organisatie niet noodig was om het juiste beginsel en de goede tactiek in den klassenstrijd te leeren.

Van stonde aan was er afgerekend met het syndicalistische beginsel, dat zijn wortels heeft in de individualistische, anarchistische opvatting, welke aan het principe van de vrijheid van het individu in de organisatie meer waarde wenscht toe te kennen dan aan het beginsel, dat het individu in een organisatie zich heeft te onderwerpen aan den gemeenschappelijken wil van allen, welke in de leiding tot uitdrukking dient te komen.

Onze Bond was op dit stuk dadelijk zichzelf.

Daaraan dankt hij zijn sterk karakter en kreeg zijn optreden onder de meest wisselende omstandigheden dien scherpen trek van precies te weten wat hij wilde.

Bij kennisneming van de geschiedenis van de opwaarts strevende beweging van het Nederlandsche proletariaat in Overheidsdienst valt onmiddellijk onze organisatie op, te onderkennen als zij is aan haar onveranderlijk vasthouden aan eenmaal opgestelde beginselen en vastgestelde tactiek.

In de kracht van eenmaal aanvaarde beginselen heeft zij den strijd aangebonden, eenerzijds tegen de domheidsmacht onder het overheidspersoneel, welke het van organisatie verre hield en anderzijds, om aan de absolute alleenheerschappij van de oppermachtige overheidsbesturen voor goed een einde te maken.

In dien strijd van 25 jaar heeft onze Bond zich een weg gebaand tot de hoofden en harten van een zeer groot deel van het Overheidspersoneel en een vertrouwen verworven, dat hem in staat heeft gesteld de macht van de Overheidsbesturen in die mate te breidelen, dat thans in ons land bijna geen Overheidsbestuur meer zonder erkenning onzer organisatie de arbeidsvoorwaarden van zijn personeel kan vaststellen.

Wanneer het zoover is gekomen, dan mag onze organisatie daarvan de eer voor zich opeischen. Trouw aan haar beginsel, heeft zij onverdroten verdedigd, dat de arbeidsvoorwaarden van haar leden worden verbeterd, als noodzakelijke voorwaarde om verder in staat te zijn het maatschappelijk leven in zijn geheel van karakter te kunnen doen veranderen.

En daarbij heeft onze Bond nimmer afgelaten er met alle kracht op te wijzen, dat slechts door een hechte, sterke en straf gedisciplineerde organisatie de kracht kan worden ontwikkeld, welke noodzakelijk is, om het gestelde doel te kunnen bereiken.

Heeft de federatie sedert een twintigtal jaren een machteloos revolutiegekrijsch laten hooren, onze organisatie heeft in dienzelfden tijd de maatschappelijke verhoudingen, waarin het Overheidspersoneel vóór 25 jaar leefde, van binnen uit gerevolutionneerd en daarmede den bodem geschikt gemaakt, om den weg verder tot aan het einddoel te kunnen vervolgen.

Onze Bond staat zich op niets meer voor dan waarop hij krachtens het door hem verrichte werk aanspraak mag maken, indien hij zegt, dat zonder zijn optreden de positie

van het Overheidspersoneel niet zoo gunstig zou zijn als op het huidige oogenblik het geval is.

Onze organisatie zou zeker in staat zijn geweest den toestand voor dit personeel nog beter te doen zijn, indien zij daarin niet was belemmerd door de oprichting van andere organisaties, welke haar daarmede verhinderden, om het werk alleen verder af te doen.

Ondanks allen tegenstand, voortspruitende uit onverstand en niet willen begrijpen, uit kortzichtig egoïsme en doffe berusting van nog beteekenende groepen onder het Overheidspersoneel, ondanks den verterenden invloed, welke uit verdeeldheid naar geloof of bepaalde politieke principiën, die niets uit te staan hebben met de taak, welke de vakbeweging heeft te verrichten, voortvloeit, ondanks al deze tegenwerkende factoren is onze Bond in zijn 25-jarig bestaan er toch in geslaagd diep ingrijpende verbeteringen in de arbeidsvoorwaarden van het Overheidspersoneel te brengen.

De arbeid, welken onze Bond in de verstreken 25 jaar heeft verricht, heeft het Overheidspersoneel opgericht uit zijn kleurloos bestaan, zijn leven van sleur en zonder bestemming en heeft het gegeven den krachtigen wil om met zijn andere klassegenooten gemeenschappelijk den strijd te kunnen voeren voor de hoogere beginselen en schoone idealen, welke in de moderne arbeidersbeweging worden aangehangen en welke deze ten doel stelt te verwezenlijken.

De arbeiders in Overheidsdienst daartoe te hebben opgevoed, hen veerkrachtig te hebben gemaakt, om dien grootschen strijd uit volle overtuiging en met geestdrift te kunnen meevoeren, dat stemt ons bovenal dankbaar. En zoo mag de herdenking van het 25 jarig bestaan van den Bond ons in een vreugdevolle stemming brengen over het verrichte werk en het resultaat, dat daarmede bereikt is.

ONZE COLLEGA SNIKKERS SCHRIJFT:

Het zullen gewis niet de geestdriftigste bladen van het gedenkboek bij het vijf-en-twintig jarig bestaan onzer organisatie zijn, die zich met de gestie van het Amsterdamsche gemeentepersoneel, als zoodanig, bezig houden. Tot op dezen dag, immers, meenen de Amsterdammers — althans velen van hen — dat zij slechts door verdeeldheid in organisatie, door verbrokkeling van kracht, de belangen van het overheidspersoneel, hùn belangen, kunnen dienen en zij koesteren dit waandenkbeeld, ondanks het feit, dat zij er anderzijds prat op gaan de meest revolutionaire arbeiders van Nederland te zijn.

Het spreekt wel vanzelf, dat ik in de vele jaren, die ik in het Amsterdamsche organisatie-leven heb doorgebracht, de gevolgen van deze in-dwaze opvatting van nabij heb kunnen gadeslaan. Wanneer ik mijn geest voorbij laat gaan de gebeurtenissen der laatste 14 jaren, dat ik lid van onzen modernen bond ben geweest, dan springen wel duidelijk naar voren de fouten, die in Amsterdam in de eerste jaren der bewustwording van het gemeentepersoneel, zoowel in tactiek als in organisatievorm, zijn begaan. Zoomin, als velen mét mij, heb ik mij in mijn jonge jaren aan de Amsterdamsche mentaliteit kunnen onttrekken. Als jonge kerel in het roerige organisatieleven van die vroegere dagen staande, hadden de toenmalige stroomingen op mij en vele anderen, grooten invloed. Het neutraliteitsbegrip, dàt leek mij destijds het neusje van den zalm. Een vakorganisatie van Overheidspersoneel moest, meende ik indertijd, ter wille van eenheid van optreden vooral niet aan politiek doen.

Ofschoon dit standpunt het standpunt van de meerderheid van het georganiseerde Amsterdamsche gemeentepersoneel was, begon reeds in het begin van deze eeuw in onze stad een kentering te komen. In 1902 werd de Amsterdamsche Centrale Gemeentewerkliedenbond n.l. uitgenoodigd zich aan te sluiten bij den inmiddels opgerichten Landelijken Bond van Gemeentewerklieden. Dat men aan deze uitnoodiging om velerlei redenen geen gevolg heeft gegeven, is, naar mijn huidige stellige overtuiging, één der grootste en principieelste

fouten geweest, die in die jaren zijn begaan. Onze vriend Truyman, jarenlang Hoofdbestuurder van onzen Bond en indertijd secretaris van den Centralen Gemeentewerkliedenbond, schreef het volgende over de aansluiting:

„Amsterdam heeft zich om politieke kwesties van aansluiting onthouden. Dit bezwaar is tijdelijk opgeheven geweest; een krachtige propaganda had wellicht de leden van den Centralen Bond er toe kunnen brengen om het offer de contributie te brengen en zich bij den Landelijken Bond aan te sluiten. Hiervoor propaganda te maken, ware mijn doel geweest, doch nu weder politiek is binnengehaald, ontraad ik in het belang der eenheid in onze organisatie ten sterkste aansluiting bij den L. B. Ik hoop echter, dat voordat de L. B. *ten gevolge van dit strijdmiddel te gronde gaat*, er mannen genoeg zullen worden gevonden, die het volgende jaar de politiek weer uit den bond zullen verwijderen, voordat zij daarin burgerrecht heeft verkregen."

Wat Truyman toen neerschreef, was de meening van het Amsterdamsche gemeentepersoneel. Hoeveel later pas zijn Truyman en ik, en met mij weer vele anderen, tot de overtuiging gekomen, dat van Hinte c.s. het in 1901 bij het rechte eind hadden en dat de door hen gebaande en aangewezen weg voor het Overheidspersoneel de juiste was? Al de misère, doe wij in de daarop volgende jaren in Amsterdam hebben moeten doormaken, is min of meer het gevolg geweest van hetgeen in 1902 de Centrale Gemeentewerkliedenbond besloot.

Toen kwam het jaar 1903 met zijn fatale gebeurtenissen. Stuk geslagen lag de Centrale Gemeentewerkliedenbond. Felle en bewogen vergaderingen werden er gehouden over de schuldvraag der verloren staking van het gemeentepersoneel; het bestuur kreeg ernstige verwijten te hooren. Maar voor den aandachtigen toehoorder was onder al deze heftige debatten toch nog een anderen, geheel nieuwen toon, te beluisteren, deze n.l., *dat uit de gemaakte fouten leering moest worden getrokken*. Het was vooral Hildebrand, een der latere leidende figuren van den Amsterdamschen Bond, die op bekwame wijze het reeds ingenomen standpunt van

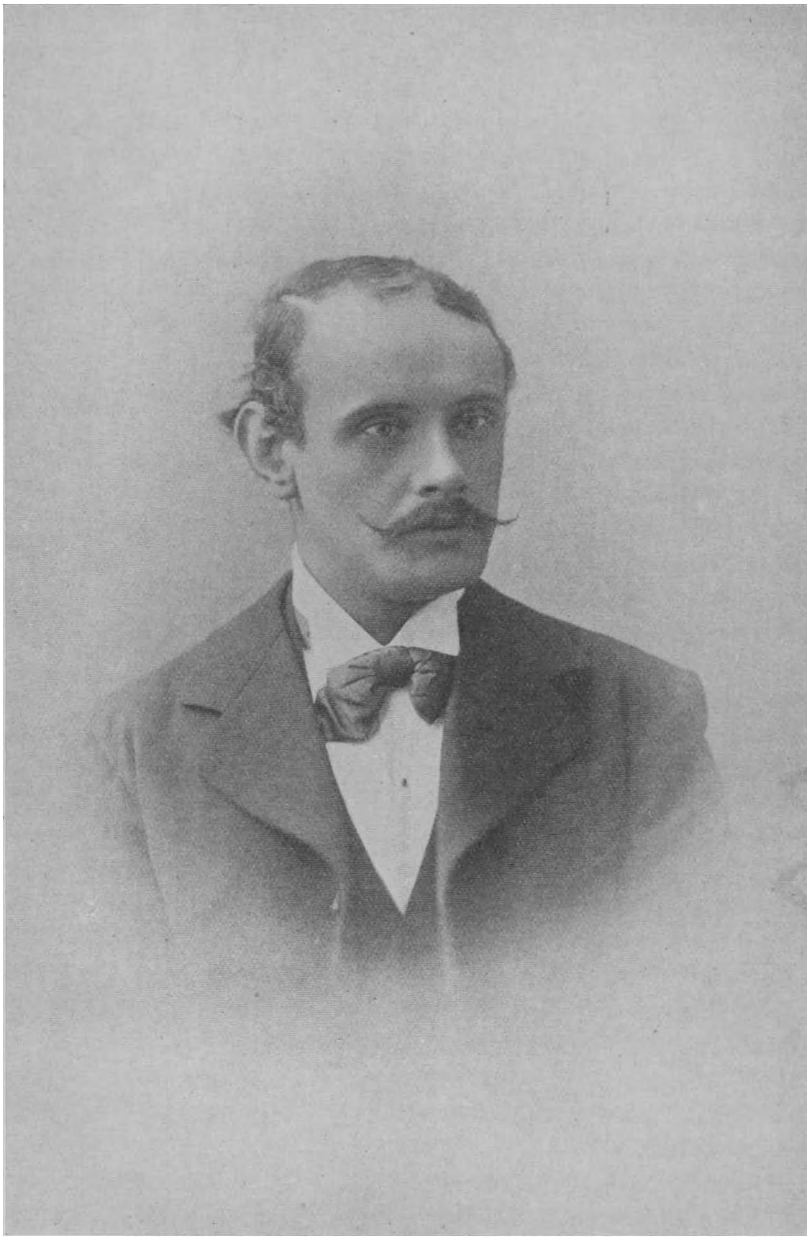

J. HILDEBRAND.

onzen Bond verdedigde. Het neutraliteitsbeginsel behield evenwel in den sterk geslonken Centralen Bond de overhand. De heeren, die reeds in het kielzog van het N. A. S. hadden gevaren, hadden zich afgescheiden. En wat ieder had zien aankomen, voltrok zich: een scherpe strijd werd in den Centralen Bond gestreden over de toetreding tot de moderne vakbeweging. In de verschillende onderafdeelingen der bedrijven werden vergaderingen belegd, waarin het pro en contra van de centralisatie, het voor en tegen van de politiek mede als richtsnoer in de vakbeweging aan het oordeel en de beslissing der leden werd onderworpen. Zevenbergen en ik trokken er op uit: door den eerstgenoemde werden de moderne opvattingen en door mij de neutraliteits-idee verdedigd. Met het gevolg, dat de Amsterdamsche Bond werd opgericht en van den Centralen Gemeentewerkliedenbond niet veel meer overbleef.

Bij wijze van intermezzo moet ik hier toch even mededeelen, dat men niet in de veronderstelling moet verkeeren, alsof de moderne propaganda op de afzijdigen in het geheel geen invloed had. Ik herinner mij heel levendig hoe vele van mijn toenmalige medestanders en ik zelf met groote belangstelling de successen van „de partij" in den Raad volgden. En — ik mag dat nu wel verklappen — wat vonden wij toen, heimelijk natuurlijk, van Hinte een fijnen spreker. Wat lazen we met genoegen en belangstelling het landelijk orgaan. Dat zeiden we toen natuurlijk nog niet hardop... en ik heb zoo het stille vermoeden, dat *thans* vele gemeentewerklieden in neutralen, katholieken en federatieven bond precies hetzelfde denken en het ook niet hardop durven zeggen. Aan onze propagandisten de taak die schroom te doen verdwijnen!

Indien na de oprichting van den Amsterdamschen Bond niet het onheilspellende met den Centralen Gemeentewerkliedenbond was geschied, doordat feitelijk de leiding aan de vrije N. A. S.-mannen werd overgedragen, dan, dat weet ik zeker, zou de Amsterdamsche Gemeentewerkliedenbond in korten tijd meester van het terrein zijn geworden. Want in 1907 kwam er contact met enkele afdeelingen, die de vrije

opvattingen huldigden; de Centrale Gemeentewerklieden-bond werd opgeheven en de Federatieve Bond van Gemeente-personeel opgericht. Tot welke groote machteloosheid en tot welke onberekenbare schade deze oprichting in den loop der jaren voor het Amsterdamsche gemeentewerkliedencorps heeft geleid, is bij benadering zelfs niet aan te geven. Feit is evenwel, dat jarenlang de geest in Amsterdam door den federatieven bond is vergiftigd. Geen weerstandskas, geen hooge contributie, geen bemoeiïngen met de politiek, geen centralisatie, niets van dat alles... dat was het begin en het einde van alle syndicalistische vakvereenigingswijsheid.

Indien men nagaat hoe van de zijde der „vrijen" in die jaren tegen al deze instituten werd gesputterd, hoe de moderne vakbeweging en haar leiders en leden werden verketterd, beklad en belasterd, alleen maar omdat zij deze wél had ingevoerd, en wanneer men dan tevens bedenkt hoe de Federatie alles stuk voor stuk van ons heeft moeten overnemen, dan moet men toch wel tot de conclusie komen, dat de basis, waarop de ras- en wasch-echte „vrije" tactiek steunde niet de soliedste was.

Wat hebben de Amsterdammers toen veel voor latere jaren bedorven! Van Erkel wees hun immer den goeden weg, dachten ze. Wat zijn ze bedrogen uitgekomen! Tot welke machteloosheid werden ze gedoemd! Holle woorden en geschreeuw kregen ze meer dan genoeg van degenen, die in de syndicalistische taktiek bedreven waren, maar om uit eigen kracht iets voor het Amsterdamsche gemeentepersoneel tot stand te brengen, daartoe zijn ze niet in staat geweest!

De Amsterdamsche Bond ging evenwel rustig voort de gemeentewerklieden voor te lichten en voor te bereiden op de aansluiting bij den modernen bond. Van dien tijd af is het goed gegaan in Amsterdam. De Federatieve bond is niet verdwenen, maar heeft toch genoegen moeten nemen met haar bestaan tot van een plaatselijke organisatie ineengeschrompeld te zien. De Federatie heeft slechts te aanvaarden — of zij wil of niet — wat de moderne organisatie van gemeentewerklieden heeft weten af te dwingen!

Ziedaar in groote trekken en uiteraard in kort bestek de historie der gemeentewerkliedenorganisatie in Amsterdam. Waarom ik ze releveerde? Omdat het maken der geschiedenis van die organisatie een stuk van mijn leven — en het mooiste stuk — is geweest! En omdat de practische ervaringen in den loop der jaren verkregen, mij thans in staat stellen een belangrijke post te vervullen in onzen bond. Maar ook en vooral, omdat de kennis der feiten zooveel leerrijks kan bevatten voor degenen, die in en buiten onze rijen staan.

Ik heb de bewustwording en de machtsvorming van het Amsterdamsche gemeentepersoneel intens meegeleefd. Van den dag, dat ik in gemeentedienst trad, was het besef bij mij levendig, dat alleen organisatie aan de schreeuwende misstanden een einde kon maken! In den aanvang zag ik alles nog primitief. Ik zeide in den aanvang van dit artikel reeds, dat schier niemand zich in die jaren aan den specifiek Amsterdamschen geest ontworstelen kon. Hoezeer was het corps nog gespeend van maatschappelijk inzicht. Zóó beschouwd, betreur ik de 12 jaren, die ik, voor een verkeerd ingenomen standpunt verprutste en verknoeide.

Maar de harde lessen van vergeefsche acties, de schade van mislukte agitaties, de tegenslagen van vruchteloos arbeiden, brachten de ommekeer in de geestesgesteldheid van het Amsterdamsche gemeentewerkliedencorps.... en ook van mij. Dat ik tenslotte de beslissende stap deed, geschiedde mede dank zij de persoonlijke propaganda van Gerrit van den Tempel. Hoe weinig heb ik ooit vermoed — al insinueeren mijn tegenstanders, wien nu eenmaal geen persoonlijk smerigheidje te vies is, als zij de moderne beweging maar schade kunnen doen van wel — dat ik nog eenmaal in onzen bond de plaats in de Amsterdamsche afdeeling zou innemen, die ik op dit oogenblik vervul.

Bij de herdenking van ons vijf-en-twintig-jarig bestaan herinner ik mij weer hoe sterk het mij trof en mij altijd met groote dankbaarheid heeft vervuld, dat mij bij mijn intrede tot den bond en het Hoofdbestuur van H. B. en leden de warmste vriendschap is betoond.

Bij dit schrijven van dit artikel kwamen mij vele feiten

personen en gebeurtenissen voor den geest, die ik allen gaarne aan de vergetelheid zou willen ontrukken. Het kan niet. Ik moet rekening houden met de ruimte in dit gedenkboek, doch ik meen, dat zich uit alle feiten deze conclusie trekken laat: *de oprichters van den Bond en vooral van Hinte, mogen met gerechten trots terug zien op den afgelegden weg.* Aan hen, die het eerst den fakkel der geestdrift voor onzen Bond ontstaken, aan hen, dien geen persoonlijke opoffering te groot, geen werk te gering was, indien het ging voor onze organisatie, heeft onze beweging ontzaglijk veel te danken. Wanneer de bond is gegroeid tot een organisatie van beteekenis, wanneer hij in de afgeloopen vijf-en-twintig jaren arbeidsvoorwaarden heeft weten door te voeren, die in nog maar weinig arbeidsovereenkomsten zijn te vinden, dan is dat de kroon op het werk der pioniers. In de komende jaren zullen nieuwe eischen opkomen, nieuwe gedachten zich baanbreken, nieuwe verbeteringen tot stand moeten worden gebracht.

Moge dan de bond, gelouterd door de ondervinding der voorbije periode, gesterkt door het eensgezind willen zijner leden en begeesterd door de toewijding en daadkracht der jonge generatie, zijn grootsche taak volbrengen, die wij ons, tezamen met onze makkers in de andere bedrijven, hebben gesteld: *de bevrijding der arbeidersklasse.*

Leve onze Bond!

ONZE BONDSPENNINGMEESTER SCHRIJFT:

Om te voldoen aan het verzoek van den samensteller van het gedenkboek, wil ik een kleine schets geven van den financieelen toestand van onzen Bond in de eerste jaren van zijn bestaan.

Opgericht uit enkele plaatselijke Bonden of Vereenigingen van Gemeentewerklieden, die elk voor zich een geringe contributie van hunne leden eischten, lag het voor de hand, dat

de contributie voor den (toenmaals zoo genoemden) Landelijken Bond, eveneens op een laag peil werd vastgesteld, n.l. 1 cent per lid en per week.

Dat men daarvan heel sober moest leven, wilde men niet voortdurend op den bodem van onze schatkist stuiten, zal voor iedereen wel duidelijk zijn; zelfs toen later deze contributie verviervoudigd werd, maar daarvoor ons Orgaan „De Gemeentewerkman" aan de leden verstrekt moest worden, bleef Schraalhans nog keukenmeester. Zelfs het opnemen van slecht betaalde advertentiën in ons orgaan, bracht niet de gewenschte en noodzakelijke verbetering in onzen financieelen toestand, waardoor wij tenslotte verplicht waren, verschillende malen bij andere Bonden (ik noem hier slechts den A. N. D. B. en den Duitschen Bond van Gemeentewerklieden) ook wel bij particuliere vrienden moesten aankloppen om leeningen te sluiten, teneinde in den steeds meer dringenden geldnood te voorzien.

Dat dit geen aangename tochten waren, behoeft zeker geen betoog, doch de omstandigheden noodzaakten ons daartoe, wilden wij voorkomen, dat het werk voor de organisatie vastliep.

Langzamerhand werd de offervaardigheid onzer leden grooter, zoodat wij tenslotte over de geldzorgen heen gekomen zijn en nu na 25-jarig bestaan een bezit kunnen boeken, dat gezien mag worden en ons in staat stelt de zaken voor onze leden behoorlijk te behartigen, zelfs als het er op aankomt den strijd niet behoeven te ontwijken.

Eindig ik met de beste wenschen voor den verderen bloei van onze Organisatie.

COLLEGA LUREMANS SCHRIJFT:

Als mede-oprichter van den bond voldoe ik gaarne aan het verzoek een bijdrage te schrijven voor het Gedenkboek, waarbij ik mij tot de geschiedenis der afdeeling Arnhem zal bepalen.

Onwillekeurig denk ik terug bij een gelegenheid als deze, aan den tijd toen er nog geen Overheidsorganisaties hier ter stede bestonden. Allen, die boven ons waren geplaatst speelden heer en meester en aan hun willekeur en zeer dikwijls machtsmisbruik waren we geheel overgeleverd. In één woord, de toestand was voor de werklieden, in dienst bij de Gemeentebedrijven op elk onderdeel der arbeidsvoorwaarden allertreurigst, een gevolg van het niet bestaan van organisaties, die voor deze belangen streden.

De groote internationale socialistische kongressen trokken echter meer en meer de aandacht van de onbewuste arbeiders, waarvan het gevolg was, dat zij zich allengs meer en krachtiger begonnen te organiseeren in de vak- en politieke vereenigingen en zoo kwam het ook, dat in verschillende plaatsen van ons land vereenigingen van Gemeente- en Rijkspersoneel werden opgericht.

In het jaar 1898 begrepen ook in onze stad de gemeentewerklieden, dat een krachtige organisatie alleen verbetering zou kunnen brengen.

Dat de omstandigheden, waaronder zij leefden, alleszins treurig waren, moge uit het volgende blijken:

De loonen bij *Publieke Werken* waren als volgt:

Straatmakers	17—20	cent	per	uur
Handlangers en Opperlieden	13	„	„	„
Plantsoenwerkers	14—16	„	„	„
Kantonniers	14	„	„	„

Al deze menschen werkten 's winters van licht tot licht en hadden dus een zeer laag loontje.

Timmerlieden, metselaars, smeden, schilders enz. verdienden 17 cent per uur bij een 12-urigen arbeidsdag.

De brugknechten hadden gemiddeld 123 uren dienst in de 7 dagen en hun loon bedroeg elf harde guldens per week.

Bij dit alles was er een zeer strenge discipline en een ellendig boetenstelsel. Kwam men eenige minuten te laat, dan werd daarvoor één uur loon ingehouden; voor een half uur te laat $1^1/_2$ uur loon, en voor één uur te laat moest men een halven dag werken zonder loon; een voordeeltje voor de Gemeentekas.

Over het algemeen bestond groote vrees voor alles wat boven de werklieden stond en niet het minst voor den toen-maligen adjunct-directeur Baron van Tuijll van Serooskerken. De onbenullige, kleinzielige wijze van optreden van dezen heer liep meermalen de spuigaten uit, zoodat blijdschap heerschte bij zijn vertrek.

De toestanden aan de *Gemeente-Reiniging*, waren nog treuriger en de loonen waren er schandelijk laag.

Zoo verdienden o.a.:

Straatvegers	*f* 7.25	per week
Ledigers van contrôle-putten	„ 7.25	„ „
Tonnenverwisselaars	„ 8.50	„ „
Voerlieden	„ 7.—	„ „
Tonnenwasschers	„ 7.25	„ „
Losse werklieden	„ 6.—	„ „

De werktijd bedroeg 10 uren per dag, voor de voerlieden $10^1/_2$ uur per dag.

Wanneer de straatvegers 's Zondags bij sneeuwopruiming moesten werken, kregen zij daarvoor geen vergoeding.

De tonnenverwisselaars hadden per week *f* 1.50 premie, welke werd ingehouden, wanneer niet een bepaald aantal tonnen was verwisseld.

De aschvoerlieden hadden per dag 20 cent premie, doch niet op Christelijke feestdagen. Die dagen werd er wel niet gewerkt, maar de daarop volgende dagen was het natuurlijk zooveel drukker.

Om beurten hadden de voerlieden 's nachts stalwacht van 's avonds 9.30 uur tot 's morgens 5.30 uur. Om 6 uur moesten zij weer bij hun paarden zijn en hiervoor werd niets betaald. De werklieden moesten van dit armzalig loon zelfs nog schoppen en andere gereedschappen aanschaffen.

Alle zeilen werden bijgezet om de premiën te verdienen. Met bovenmenschelijke krachten brachten de tonnenverwisselaars de zwaar beladen wagens naar de mestbergplaatsen. Voor het vinden van een dooden hond of kat werd 5 cent premie betaald; meermalen werden deze uit riool of gracht gehaald om de premie machtig te worden.

Het is te begrijpen, dat de werklieden in dien tijd het 25-jarig jubileum van den directeur der Gem.-Reiniging, wijlen den heer Konijnenberg, onopgemerkt lieten voorbijgaan.

Aan de *Gasfabriek* was de toestand al niet veel beter. De loonen waren daar voor:

Terreinwerkers	13	cent	per	uur	enkelen 14 cent
Fitters	16	„	„	„	een van 18 cent
Machinisten	18	„	„	„	
Timmerlieden	17	„	„	„	
Smeden	17	„	„	„	
Schilders	16	„	„	„	
Stokers	14	„	„	„	

De gasstokers, stoomstokers en cokesblusschers werkten vóór 1898 nog 84 uur per week. De werktijden voor de andere werklieden waren vóór 1898 12, 11 en $10^1/_2$ uur per dag.

In 1898 werd voor de stokers het 3-ploegenstelsel ingevoerd. De voormalige directeur der gasfabriek, wijlen de heer J. Blom Sz., deed het voorstel aan de gascommissie, met het gevolg, dat een post hiervoor op de begrooting voor de gasfabriek werd gebracht; deze begrooting werd zonder slag of stoot door den Raad goedgekeurd. Zoo kwam ook de 8-urendag voor de stokers tot stand. De loonen werden bij deze verkorting van arbeidstijd niet verminderd.

Heel zonderling echter was het gesteld met de uitkeering bij ziekte; deze was bij de drie genoemde diensttakken zeer verschillend. Aan de *Gasfabriek* b.v. betaalde ieder vast werkman (het kantoorpersoneel uitgezonderd) 2 pCt. van het loon; bij ziekte werd het volle loon uitgekeerd. Bij *Publieke* Werken was dit ook het geval maar daar behoefde men geen 2 pCt. te betalen.

Aan de *Reiniging* was de toestand ook in dit opzicht weer het slechtst. Hier bestond een onderling ziekenfonds, waarvoor ieder 10 cent per week moest bijdragen en waaruit een zieke hoogstens 12 weken met *f* 4.— per week kon worden gesteund.

Zoo was de toestand, waarin de arbeiders leefden.

De gemeente-bedrijven breidden zich allengs meer uit;

Jongere krachten werden aangesteld en onder deze waren er, die hun mede-arbeiders opwekten tot organisatie. Den 1en Juli 1898 werd, nadat overleg tusschen wijlen H. A. Pasch en Luremans was gepleegd, aan de Reiniging een vereeniging opgericht, genaamd: *Loon naar Werk*. 4 Augustus daarna aan de Gasfabriek genaamd: *Vereenigde Werklieden en Gemeente Gasfabriek*.

Kort na de oprichting van beide werd de behoefte aan samenwerking gevoeld, natuurlijk, zoo zeide men, de Raad is ons aller patroon, die over ons wel en wee beschikt.

Herhaaldelijk werden pogingen aangewend om de werklieden aan Publieke Werken, waarbij ook het telefoonpersoneel, te organiseeren, wat eindelijk gelukte. Den 19en Maart 1900 werd ook daar een vereenigng opgericht genaamd: *Door Strijd tot Recht*.

Den 10en Juni 1900 werd in een vergadering van leden der bestaande vereenigingen een Federatie gesticht, nadat vooraf de besturen daarover eenige malen hadden vergaderd. De statuten door een commissie samengesteld, werden in die vergadering vastgesteld en besloten werd den datum van oprichting te bepalen op 1 Juni 1900.

Als bestuurders werden gekozen wijlen H. A. Pasch, voorzitter, C. J. Luremans, secretaris, H. Derksen, penningm.

De koninklijke goedkeuring werd op de statuten aangevraagd maar geweigerd, zoodat in de jaarvergadering gehouden 16 Juni 1901, besloten werd om de Federatieve organisatie te ontbinden en te stichten: *De Arnhmsche Bond van Gemeentewerklieden*. De Statuten werden gewijzigd en nadat het kamerlid, de heer Ketelaar op ons verzoek den Minister daarover had geïnterpelleerd, den 21en December 1901, na heel wat moeite, koninklijk goedgekeurd.

Op Pinksteren 1901 werd deelgenomen aan de bespreking te Utrecht over de oprichting van de landelijke organisatie. Van Zelm en Luremans waren de afgevaardigden en onze organisatie besloot tot aansluiting bij den op te richten landelijken Bond, welke werd geconstitueerd te Arnhem op 27 October 1901 in het *Volks-Kosthuis*.

Een krachtige actie is gevoerd voor invoering van het

Werklieden=Reglement, dat op 1 December 1902 in werking trad. Bij iedere periodieke wijziging werden verbeteringen daarin aangebracht.

Niet onaardig is het, er nog eens op te wijzen, hoe de Raad bij de behandeling van het eerste W.=R. in de eene zitting besloot den 10=urendag in te voeren, als gevolg van het feit, dat één der heeren rustig zat te maffen, en in de volgende zitting wederom den 11=urigen werkdag vaststelde. Bij de behandeling van dit W.=R. werden in de eerste plaats gesteld: de 10=urige werkdag, een minimum loon van *f* 520.— en regeling der rechtspositie.

Met vele en groote moeilijkheden hadden wij in die dagen te kampen. Afscheiding van onder=afdeelingen, eerst publieke werken, welke later weder terugkwam, daarna de Reiniging, die eveneens weer terugkwam, doch intusschen daalde het ledental van 150 op 98. Trots dit alles, werkten wij krachtig door en voerden acties voor allerlei verbeteringen en vooral voor de Zondagsrust aan de Gasfabriek.

Intusschen werd ons ledental grooter door de uitbreiding van de bestaande bedrijven en door de nieuwe gemeente=bedrijven, welke werden gesticht. In 1906 de Electrische Centrale, in 1910 het Slachthuis, in 1911 kwam in plaats van de particuliere paardentram het Gemeente Electrisch Tram=bedrijf. Aan al deze bedrijven hadden wij weldra onder=afdeelingen gesticht. Ook het Telefoonpersoneel vormde daarna een zelfstandige onder=afdeeling, evenzoo het Zieken=huispersoneel in 1920 als gevolg van de fusie met het Rijks=werkliedenverbond, kregen wij ook een onder=afdeeling Rijks=personeel, zoodat we op het oogenblik hebben 9 onder=afdee=lingen met een ledental van 535.

Van dit aantal zijn er slechts een paar, die van de oprichting af, in 1898, tot heden onafgebroken lid zijn geweest. Zonder aan één tekort te doen, gevoelen we ons gedrongen één naam te noemen en wel die van onzen penningmeester J. H. Wiggers, die gedurende meer dan 15 jaren de functie van penningmeester met de meeste nauwgezetheid vervult.

Trots de ontzettend moeilijke omstandigheden, tegenwer=king vooral van onder af, laster en verdachtmaking, die ons

ook hier niet gespaard is gebleven, vooral van de zijde van de Federatie, is onze strijd voor lotsverbetering er niet minder om geweest en we hebben weten te bereiken wat bereikt is, n.l. deze gunstige positie, welke we thans hebben, al hebben we ook den laatsten tijd een veer moeten laten, een droevig gevolg van de wereldreactie na den wereldoorlog.

Tot zoover de voornaamste gebeurtenissen en verrichtingen gedurende het 28-jarig bestaan onzer afdeeling. Het is onmogelijk alles te memoreeren en ik eindig met een hoog den Bond, hoog de moderne arbeidersbeweging!

Arnhem, 1926.

EEN KWART EEUW.

In April 1898 kwamen de gaswerkers bijeen, tot het oprichten van een organisatie. In den loop van datzelfde jaar organiseerde zich ook het personeel der Reiniging en Gemeentewerken. Deze drie vormden aan het einde van dit jaar een federatie, waarin iedere onderafdeeling zijn zelfstandigheid behield. Dit gaf aanleiding tot strubbelingen, omdat òf de verzoeken in strijd waren met het algemeen belang, òf dat ongeteekende verzoeken werden verzonden.

Er werd doorgesukkeld met dezen organisatie-vorm, omdat we nog niet rijp waren voor een anderen. In het begin van 1901 bereikte ons vanuit Leeuwarden een uitnoodiging, geteekend door onzen tegenwoordigen Bondsvoorzitter, toen de voorzitter van de ook plaatselijke vereeniging van Gemeentewerklieden in Leeuwarden, met het verzoek om een samenkomst in Utrecht, teneinde te overwegen, of het geen aanbeveling verdiende, om een Landelijke organisatie op te richten. Onze organisatie was aanwezig en wij verklaarden met verschillende andere plaatselijke vereenigingen ons bereid om toe te treden.

Zoo werd dan onze Landelijke Bond opgericht. Wie van ons allen, welke evenals ondergeteekende toen lid was, zou hebben durven voorspellen, dat wij het zoover gebracht zouden hebben als op heden het geval is. Voorzeker niemand. De toestanden waren aller droevigst. Voor de jongeren onder ons, zal het geen kwaad kunnen om hier en daar eens een greep te doen.

In den continudienst werd 365 dagen in het jaar gewerkt van 12 uur. Bij den overgang van den nacht naar den dagdienst 18 uur. De kolen- en aschrijders verdienden voor 84 uur zeer zwaar werk de som van *f* 10.50. De stokers, die voor moordend-heete vuren moesten werken, verdienden in 84 uur *f* 12.50. De terreinwerkers en vaklieden verdienden belachelijk lage loonen van 11 tot 17 cent per uur. Dit was ook zoo bij Gemeentewerken en Reiniging: de laatste ontvingen voor 66 uur werken *f* 6.60 per week. Verlof was een onbekend weeldeartikel. Ziekengeld bestond niet, wij waren geheel en al rechteloos; werktijden van 100 en meer uren per week kwamen als regel voor. Er was dus werk aan den winkel, toen onze Bond werd opgericht, want de toestand was in het geheele land erbarmelijk. Nu behoort het niet tot mijn taak om een landelijk overzicht te geven, maar als lid van de oprichting af meen ik toch goed te doen een enkel gegeven naar voren te brengen.

De Bond was nauwelijks opgericht of voor het continu-personeel werd het drie-ploegenstelsel ingevoerd, dus een arbeidsverkorting van 84 tot 56 uur, voorwaar een mooie verkorting; voor het overige personeel werd de werktijd teruggebracht van 66 tot 60 met een verhooging van loon van 13 tot 15 cent per uur. Bij het oprichten van den Bond werd een program vastgesteld, hetwelk voor onze afdeeling in 1913 geheel verwezenlijkt was. Daarna zijn hoogere eischen gesteld, ook daarvan is reeds een deel ingewilligd. Vergelijken wij den toestand van toen met nu, dan komt het op het volgende neer.

Bij de oprichting geen ziekengeld, daarna 6 weken $^2/_3$, toen 6 maanden vol loon, 6 maanden 70 pCt., nu 1 jaar vol loon en 6 maanden 70 pCt. plus vrije geneeskundige behandeling.

Het loon van *f* 6.60 tot *f* 12.50. Nu van *f* 28.80 tot *f* 36.—. De werktijd van 66 tot 84 uur, nu 45 tot 48 uur. Verlof voorheen niets, toen 3, daarna 6, nu 12 en 14 dagen. Bij de oprichting geheel rechteloos, nu een behoorlijke rechtspositie. Voor verschillende gevallen wordt nu extra verlof toegekend; aan het organisatiebestuur wordt 180 uur extra verlof verleend plus extra verlof voor het bijwonen van congressen. Voorheen geen toegang bij de Directies, nu als gelijkberechtigden aan dezelfde tafel, dus een volledige erkenning der organisatie. Ook op moreel gebied heeft de organisatie heel wat tot stand gebracht. Dit zal een ieder erkennen, die bij het oprichten van den Bond als lid toetrad en nu nog lid is. Ik weet zeker namens onze geheele afdeeling te spreken als ik een woord van dank breng aan hen, die tot de oprichting den stoot gaven. Ook een woord van dank aan de leiding, welke met groote volharding volgehouden heeft, met het resultaat, een belangrijke verheffing van het levenspeil van het Overheidspersoneel.

Uit bovenstaand blijkt overduidelijk, dat reeds heel wat bereikt is, maar wij allen hebben in den komenden tijd tot taak met nog meer kracht te werken aan de versterking van onzen Bond, zoowel in- als uitwendig, want een zeer zware taak wacht ons in de naaste toekomst. Onze eisch van medezeggenschap in de bedrijven moet in de naaste toekomst verwezenlijkt worden; ons daarvoor te bekwamen is onze taak.

Voorwaarts vrienden, op het werk van de eerste 25 jaar kunt gij met voldoening terugzien; laat ons zorgen, dat het tweede tijdperk nog meer te zien geeft. Er moet van ons allen getuigd kunnen worden: zij hebben allen hun plicht gedaan tegenover hun klasse, maar inzonderheid tegenover het Overheidspersoneel.

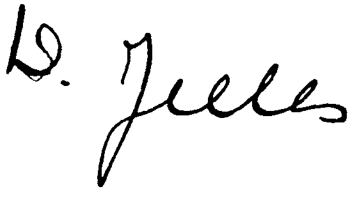

COLLEGA BUURMAN SCHRIJFT:

Bij een jubileum als dat van onzen Bond, gaan je gedachten onwillekeurig terug naar het tijdvak, dat achter ons ligt. Zoo'n terugblik is heel goed, omdat je dat weer nieuwe kracht en nieuwen moed geeft den strijd voort te zetten.

Vergelijkingen van toen en nu geven het gevoel van vreugde, omdat zoo klaar aan den dag treedt, dat we niet voor niets hebben gestreden.

Onze afdeeling Den Haag is niet van de oprichting van den Bond af aangesloten geweest. Den Haag is een deftige stad! Men kan zich zoo maar niet met een elkeen inlaten, dus eerst eens de kat uit den boom kijken. Zoo moet er 25 jaar geleden zijn geredeneerd, toen de oproep werd gedaan tot den toen bestaanden Haagschen Bond van Gemeentewerklieden, om mede een landelijken bond te stichten.

Den Haag was wel aanwezig op de bijeenkomst, doch sloot zich niet aan. De afgevaardigden van Den Haag verschenen met hooge hoeden (dit heeft Van Hinte ons verteld), doch het verstand zat niet onder die hoeden!

Eerst op 19 Maart 1904 werd de afdeeling opgericht (zonder hooge hoeden!). De afdeeling groeide snel.

Een zware strijd moest worden gevoerd, want de arbeidsvoorwaarden leverden een droevig beeld. Loonen van 7 en 8 gulden, werktijden van 11 en 12 uur bestonden nog. De successen bleven niet uit. In 1905 kregen we het eerste Werkliedenreglement met *f* 10.— minimum-loon en 11-urige arbeidsdag. Steeds verkregen wij verbeteringen. Thans is het minimum-loon *f* 33.— met de 48-urige werkweek. We hebben nu één van de beste Werklieden-Reglementen, met goede bepalingen omtrent ziektegeld, verlof, scheidsgerecht, georganiseerd overleg, enz.

Niets gebeurt er meer ten opzichte van onze arbeidsvoorwaarden, of wij worden er in erkend!

Jammer, dat er zooveel verdeeldheid is. Wij hebben naast ons de Federatie, R.-K.-, Chr.- en Neutrale Bonden. Zou dit niet het geval zijn, dan stonden de zaken o. i. er nog beter voor dan thans en was er minder krachtverspilling aan onderlingen strijd.

Wij hebben stevig gevochten voor eigen beheer, en met succes. Straatwerk voert de Gemeente thans bijna geheel uit. De schoolknechten en het ziekenhuispersoneel hebben we uit den persoonlijken dienst van directeuren en hoofden van scholen, in gemeentedienst overgebracht. Wij hadden reeds een pensioenfonds voor weduwen en weezen weten te bereiken vóór de wettelijke regeling.

Het ging niet gemakkelijk, doch we zijn er gekomen. In 1906—1907 werd onze afdeeling grootendeels vernield door eenige opposanten, die tegen de leiding van het Hoofdbestuur ingingen, tot schade van onze beweging. We zijn het ook te boven gekomen en bezitten nu een stevige kern van bondsleden. Ons ledental moest grooter zijn, doch gemakzucht en verdeeldheid speelt hen parten. De jongeren weten van den strijd zoo weinig af; zij genieten van de vruchten, die door de ouderen zijn verkregen. Hierin zal verandering moeten komen. Nu hebben we meer gelegenheid dan vroeger om ons te ontwikkelen. Nu is het welstandspeil van de arbeiders door den vakstrijd in gunstigen zin verhoogd. Laat dit het teeken zijn, dat de toekomst ons nog veel meer kan brengen.

Teleurgesteld zijn we niet, integendeel, we zijn verheugd over alles wat de Bond heeft gedaan. Wij weten nu eenmaal, dat de arbeidersklasse niet met groote sprongen omhoog stijgt. Dat is een werk van vele lange jaren. We moeten overwinnen alle domheid, alle sociale achterlijkheid. De arbeidersklasse is eeuwenlang neergedrukt in armoede en ellende, waardoor ontwikkeling en logisch denken onmogelijk kon worden verwacht. Langzaam stijgen we omhoog en dat stemt ons vreugdevol.

Wij willen dit korte schetsje niet beëindigen, zonder nog een woord van dankbare herinnering uit te spreken aan onzen helaas te vroeg gestorven vriend en voorzitter Nuyens, die de eerste paar moeilijke jaren onze afdeeling heeft geleid.

Vrienden, wanneer jullie dit gedenkboek ter hand neemt, leest het geheel en aandachtig. Laat in uw geest voorbijgaan het enorme stuk werk, dat geleverd is. De ontzaggelijke vele zaken, die behandeld zijn; het eindeloos vergaderen, confe=

reeren, correspondeeren enz. Denkt dan aan het opofferende werk, dat de strijdbare krachten, vaak met achterstelling van eigen geluk, hebben verricht.

Weest daar dankbaar voor, doch het is veel beter, indien men U ook dankbaar zijn kan.

Strijdt meê, strijdt allen meê, dan is aan ons de toekomst.

COLLEGA VIERGEVER SCHRIJFT:

Gaarne aanvaard ik het verzoek enkele regels te schrijven voor het Gedenkboek van den Bond. Uiteraard zal ik mij daarbij hoofdzakelijk bepalen tot eene korte beschouwing omtrent de financieele positie van den voormaligen Rijkswerkliedenbond. Beginnen we dan met een overzichtelijk staatje betreffende de ledentallen en ontvangen contributie, voorzooverre de gegevens ons dit mogelijk maakten.

Jaar	Ledental	Contributie	Jaar	Ledental	Contributie
1902	990	*f* 528.01	1912	1079	*f* 3675.20
1903	1053	„ 543.—	1913	1044	„ 3417.70
1904	688 [1]	„ 157.39	1914	1118	„ 3875.94
1905	725	„ 320.26	1915	1215	„ 4339.68
1906	743	„ 791.89	1916	1280	„ 7565.94
1907	838	„ 1900.—	1917	2207	„ 11875.76
1908	906	„ 3003.16	1918	3001	„ 18814.08
1909	970	„ 3145.27	1919	3179	„ 26003.15
1910	957	„ 3119.38	1920	2860	„ 18533.47 [2]
1911	1011	„ 3059.86			

De groote verschillen in contributie-ontvangst tusschen de jaren, waarbij de ledentallen ongeveer gelijk bleven, vonden hun oorzaak in de besluiten van de gehouden congressen,

[1]) Teruggang ontstaan wegens scheuring in den Bond.
[2]) Betreft de contributie van 1 Januari af tot 1 Augustus 1920, zijnde de datum van de fusie.

J. C. VIERGEVER.

waarbij met het oog op noodzakelijke reorganisatie van onzen Bond bepaald werd de contributie te verhoogen. Het sterkst was zulks het geval in 1915, waardoor de meeste leden gemiddeld 7 cent per week *meer* moesten afdragen.

Uit deze cijfers blijkt, dat onze leden aan de uitvoering dezer besluiten hebben medegewerkt, terwijl de voorspelling, dat bij verhooging van de contributie het ledental daalt, wederom onjuist is gebleken.

Hadden de jaren tot 1918 een normaal verloop, in April van dat jaar brak de staking aan de Artillerie-Inrichtingen uit. Toen stonden wij voor de noodzakelijkheid deze staking te financieren. Alléén aan steun werd hiervoor *f* 4688.95 uitgegeven, terwijl bovendien aan verschillende acties, uit deze staking voortvloeiende, een bedrag van *f* 2500.— werd besteed.

De eerste en tweede uitkeering konden wij uit eigen middelen bestrijden, doch voor de volgende moest getracht worden gelden disponibel te krijgen. Het Hoofdbestuur van den Gemeentewerkliedenbond stelde direct als gift *f* 500.— en als leening *f* 1000.— beschikbaar. De Diamantbewerkersbond en het Ned. Vakverbond gaven elk *f* 500.—, terwijl in Amsterdam, Delft en Zaandam door de Bestuurdersbonden een locale steunbeweging was georganiseerd, welke ruim *f* 700.— opbracht.

Eenige maanden na de staking waren wij wederom in staat het geleende bedrag van *f* 1000.— terug te betalen.

Op het buitengewoon Congres, in Augustus 1918 gehouden, werd besloten ter versterking onzer financieele positie met ingang van 1 Januari 1919 de contributie met 6 cent per week te verhoogen. Intusschen was de loonsverhooging met terugwerkende kracht van 1918 af in werking getreden, waarin ons hoofdbestuur aanleiding vond voor te stellen van deze verhooging alsnog de contributie te voldoen. Daaraan is door de leden inderdaad gevolg gegeven, met het resultaat, dat in totaal voor de bondskas *f* 6005.40 werd opgebracht. Ook op andere wijze hebben onze leden van hun solidariteit blijk gegeven.

Voor de Transportarbeiders-staking, welke in diezelfde

periode viel, kon *f* 4925.30 als verplichte bijdrage aan het Ned. Vakverbond worden afgedragen.

De pogingen, om tot fusie met den Gemeentewerkliedenbond te geraken, werden inmiddels voortgezet en toen de fusie in Augustus 1920 een feit was geworden, hadden wij de genoegdoening, dat onze Bond de nieuwe organisatie met een bedrag van *f* 8440.86 in contanten en *f* 1100.— aan effecten kon versterken.

Aan dit onderwerp in dit boek eenige regels te mogen wijden, beschouwen wij niet enkel als een voorrecht voor onszelf, doch wij hopen tevens daarmede in het kort te hebben aangetoond, wat door een betrekkelijk klein aantal leden in den voormaligen Rijkswerkliedenbond tot stand kon worden gebracht.

Nu wij door de fusie in een hechter en steviger verband zijn gekomen, zullen we beter nog dan voorheen de belangen onzer leden kunnen behartigen, welke belangen het best zijn gediend door den groei en den bloei van den thans jubileerenden Bond van Personeel in Overheidsdienst.

COLLEGA VAN BERGEN EN HENEGOUWEN SCHRIJFT:

Wanneer bij het 25-jarig bestaan van onzen Bond de samensteller van het daarvoor uit te geven Gedenkboek mij in de gelegenheid stelt een enkel woord te schrijven, voldoe ik daaraan gaarne.

Gebeurtenissen als deze komen niet iederen dag voor en het passeeren van zoo'n mijlpaal in de geschiedenis van het werken door en voor de organisatie is een gebeurtenis, welke je, in tegenstelling met den gewonen gang van zaken, dwingend doet omzien naar den voorbijen tijd.

Welnu, met genoegen denk ik terug aan den tijd die achter ons ligt; een tijd, die ging voor het grootste deel in opwaartsche richting en dankbaar zijn wij zeker allen gestemd, wanneer wij nagaan wat door de organisatie tijdens haar bestaan is verkregen.

Het ligt echter niet in mijn voornemen dat gedeelte te bespreken, iets wat niet mogelijk is in een kort bestek en trouwens voor mij overbodig, aangezien een groot deel van ons Gedenkboek daaraan gewijd zal zijn, waarbij zeker zal worden nagegaan, welke groote veranderingen en verbeteringen in de arbeidsvoorwaarden, in het leven der arbeidende klasse in het algemeen, hebben plaats gehad.

Doch ook ten opzichte van de organisatie van het Overheidspersoneel zijn de jaren niet ongemerkt voorbij gegaan en ik denk dan als Rijkswerkman terug aan den tijd van, ja, laat ik zeggen aan dien van „onze eigen organisatie", den Rijkswerkliedenbond, waarvan de vorming ook reeds meer dan 25 jaren achter ons ligt. Het klinkt misschien vreemd hier te hooren spreken van: „onze eigen organisatie", wanneer daar een andere wordt bedoeld, als die waarin wij thans jubileeren. En toch valt het niet weg te redeneeren en moet dus aanvaard worden, dat voor ieder, die naar eigen kracht heeft medegewerkt de organisatie van het moderne Overheidspersoneel te brengen op het hooge peil, waarop zij zich thans bevindt, de eerste jaren van strijd, die ontegenzeggelijk de zwaarste zijn geweest, de diepste indrukken heeft achter gelaten en meen ik met juistheid te mogen zeggen, dat de gehechtheid van de rijkswerklieden aan onze organisatie, voorzoover het de ouderen betreft, een voortzetting is van de liefde aan hun eigen organisatie betoond. Wanneer dan ook bij dit jubileum vele onzer bondsleden-rijkswerklieden terug zullen denken aan hun oude organisatie, kunnen zij dat met trots doen, want hun gedachten zijn volkomen gespeend van enghartige gevoelens en zij jubelen met alle andere bondsleden mede bij dit feest, doordat zij een open oog hebben voor de werkelijkheid en daardoor overtuigd zijn dat onze bond, zooals hij in de jaren gegroeid is, de juiste manier van organisatie is voor het gansche Overheidspersoneel en het

doeltreffendste instrument in den strijd, dien zij hebben aangebonden.

Ik geniet het voorrecht sinds de fusie van den Bond van Werklieden in Openbare Diensten en Bedrijven en den Rijks-werkliedenbond, deel uit te maken van het Hoofdbestuur van onze organisatie. In den Rijkswerkliedenbond rekende ik mij tot de grootste voorstanders van de fusie en heb reeds de zaken in de gevolgde richting gestuurd, met het vertrouwen in het welslagen van die noodzakelijkheid, een vertrouwen, dat niet is teleurgesteld.

De Rijkswerkliedenbond was goed, doch onze tegenwoordige organisatie is beter; is beter, omdat centralisatie, een zoo ver mogelijk doorgevoerde samenvoeging van krachten in staat is, in dit geval een organisatie te scheppen en te onderhouden, zooals de onze thans is. Want dit staat toch wel onomstootelijk vast, dat onze Bond een eerste plaats inneemt in de rijen der organisaties van Overheidspersoneel voor wat haar inrichting, ik zou willen zeggen wat haar bewapening aan materiaal voor den strijd betreft. Haar ruime financiën laten haar dat toe, want te dien opzichte maakt onze Bond een schitterend figuur, zelfs vergeleken met de bonden uit particuliere arbeiders samengesteld.

Een beperkte organisatie, zooals de Rijkswerkliedenbond was, kon zich onmogelijk zóó hoog opvoeren.

Vergelijk onze organisatie met al de anderen, die rijks-personeel bevatten; kijk naar de neutrale organisaties, waar het groepsegoïsme in alles, in den organisatievorm, in haar actie, in haar weinige offervaardigheid nog hoogtij viert en zij vooral als gevolg daarvan de nietszeggende plaats inneemt zooals zij dat doet in den grooten strijd, dien de arbeidende klasse moet voeren..

Wanneer ieder rijkswerkman dat doet, zal hij zeker met mij het besluit van 5 jaar geleden, in zichzelf nog eens beredeneerend, toejuichen en met volle instemming mee jubileeren bij dit 25-jarig feest.

De strijd voor de arbeidende klasse, dus ook voor het Overheidspersoneel, wordt op een steeds breeder front gevoerd. Eerst plaatselijk, daarna nationaal en in dezen tijd

internationaal. Op dit oogenblik zien wij het streven van de transportarbeiders om één internationale organisatie te vormen om den strijd te voeren van Duinkerken tot Cuxhaven tegen de werkgevers in hun bedrijf. Dat het Overheidspersoneel zich daaraan spiegele en het Rijkspersoneel in het bijzonder, door de organisatie van Overheidspersoneel, onzen Bond van Personeel in Overheidsdienst sterker en krachtiger te maken.

Met die gedachten bezield, vieren wij, Rijkswerklieden, mede het feest van onzen Bond, planten wij onze liefde „van onze eigen organisatie" over op die welke thans haar zilveren feest viert, want zij houdt dezelfde gedachte, denzelfden wil in zich en streeft naar hetzelfde einddoel als waarmee wij vóór de fusie waren bezield en zij doet dit op een manier, waarvan wij, de 5 jaren dat wij er deel van uitmaken niet anders kunnen zeggen dan: zóó is het goed.

Zaandam, 21 Maart 1926.

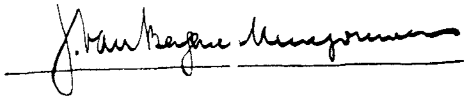

COLLEGA EMMER SCHRIJFT:

Onder de vele jubilea, welke wij den laatsten tijd mede vieren, interesseeren ons het meest die, welke de algemeene arbeidersbeweging, of hunne leiders betroffen.

Als een van die belangrijke kan zeker wel gerekend worden het 25 jaar bestaan van den Gemeentewerkliedenbond of den sinds 1920 herdoopten „Nederlandsche Bond van personeel in Overheidsdienst".

Het is ook met een dankbaar gevoel van erkentelijkheid terug te kunnen zien op het moment, dat eenige van onze mannen het initiatief namen tot de stichting van een Bond van Gemeentepersoneel.

Uit de velen van hen, van wie de geschiedenis in het officieel overzicht in dit Gedenkboek zal gewagen, vinden wij

thans nog in functie als Hoofdbestuurders onze wakkere kameraden Nico van Hinte, Freek Lindemans en Kees Lure-mans van wie de eerste sinds jaren met grooten ijver en toewijding als voorzitter de leiding heeft.

Het is van de grootste beteekenis, en we kunnen hier met trots getuigen, dat door de krachtige leiding van ons D.B. met zijn intelligente jonge mannen, onzen Bond hebben gebracht op een zoodanige hoogte, dat hij een der eerste plaatsen van de Nederlandsche vakbeweging is gaan innemen.

Hulde! aan U mannen, ook aan hen, die thans nog aanwezig zijn in de afdeelingen, die niet alleen voor 25 jaar hun beste krachten hebben gegeven, doch ook thans nog geven tot het steeds meer weerbaar maken der arbeidersklasse, welke straks hare historische taak in dit maatschappelijk ontwik-kelingsproces zal hebben te veroveren en te aanvaarden.

Het is ook *mij* een behoefte van deze plaats van onze dank-bare gevoelens te getuigen, dat het weer dezelfde mannen waren, welke den vóór 1 Juli 1920 op zich zelf staanden Bond van Rijkswerklieden, in overleg met het bestuur van het N. V. V. tot het besluit brachten, met den Bond van Gemeentewerklieden saam te smelten, een besluit, dat voor beide groepen van Rijks- en Gemeentepersoneel een grootere machtsvorming beteekende, welke noodzakelijk is om de steeds bruter wordende aanvallen der bezittende klasse af te slaan, en hare stellingen te verzwakken. Wij allen, leden en bestuurders, hebben onze saamhoorigheid zoodanig op te vatten, dan is onze Bond een sterke burcht tot aanval en verweer, en onze getuigenis hiervan „uit het hart gegroepen", wetende dat een hechte, kloek bestuurde, en finantieel sterke organisatie een goede toekomst tegemoet gaat.

Overtuigd ten slotte, te spreken namens de ruim 13.000 leden van onzen Bond, wijd ik hier een woord van groote waardeering voor ons bestuur en wensch hen en den Bond hartelijk geluk met dit jubileum van 25 jaar van strijd. Wij feliciteeren elkander en hopen, dat onze organisatie onder hare krachtige leiding eene plaats heeft ingenomen onder het

strijdende proletariaat ten voorbeeld zeker van zooveel honderden, die door eng groepsegoisme en wantrouwen het mooie gevoel van klassesolidariteit trachten te ondermijnen.

Een driewerf bravo! voor onze mannen, die met opoffering vaak van hun gezinsleven, zich willen blijven wijden aan de grootsche taak, welke voor de arbeidersklasse is aangewezen n.l. eene hoogere en mooiere samenleving.

Makkers, nog vele jaren!

Zaandam.

ZIJ DIE GELOOFDEN.

Als jong ambtenaar(tje) in dienst van de gemeente Amsterdam had de „bond van putjesscheppers", zooals vroeger de bond van gemeentewerklieden in zekere kringen dikwijls smadelijk werd genoemd, reeds mijn warme belangstelling.

Ofschoon ik lid was eener onbeduidende ambtenaren-vereeniging, omdat er nog geen andere, geen betere organisatie was, waarbij ik me kon aansluiten, leefde ik met hart en ziel mee in den moeilijken, maar aantrekkelijken strijd van den toen al eenige jaren bestaanden gemeentewerkliedenbond. Lid dan zijnde van een futlooze vereeniging, waarvan geen kracht kon uitgaan en wier eenige bestaansgrond scheen het gezellig samenzijn van georganiseerden zonder beginsel, was er een zekere jaloerschheid in me gewekt, wijl ik geen deel kon uitmaken van den bond, welke op het stuk van de arbeidsvoorwaarden en de rechtspositie der gemeentewerklieden al werk verrichtte in grooten stijl, volgens vaste beginselen, en reeds toen het „onaanzienlijke" veelal verguisde deel van het overheidsproletariaat uit zijn staat van onderworpenheid had opgebeurd.

Met ijverzucht, mag ik herhalen, volgde ik zijn werk, wetende, dat die organisatie — en zij alleen — in haar midden had de fakkeldragers, die in den strijd voor verheffing van het bestaanspeil van het overheidspersoneel vooraan gingen en die overal in het land den geestdrift deden ontvlammen om

aan dien strijd deel te nemen. Want deze bond met zijn gedegen werk- en strijdprogram was onbetwist van stonde aan de stuwende kracht onder alle organisaties, welke worstelden om erkenning der rechten van allen, die in overheidsdienst werkzaam waren. Hij is het geweest, die wijde perspectieven heeft geopend op het terrein van de rechtspositie voor ambtenaren, hetzij hoog of laag en voor werklieden.

Indien de mannen, die dezen bond hebben geleid en gediend, niet het vaste geloof hadden gehad in de overwinning; zoo de leden, die met onwankelbaren trouw van den beginne af den bond hebben aangehangen, niet met hetzelfde geloof bezield waren geweest, zou de kroon niet gezet zijn op het werk van een kwart-eeuw: de vervulling van het strijdprogram.

Gelukkig behoefde de bond in eigen kring den noodlottigen strijd om de richting, waarin hij had te gaan, niet meer te voeren. Van zijn oprichting af in merg en been een moderne organisatie, dus deel van het steeds aangroeiende leger der moderne arbeidersbeweging, ging hij welbewust, door geen tegenslag ontmoedigd, zijn weg. Nuchter en zakelijk in het werk van allen dag, met open oog voor het onmiddellijk bereikbare, werd nochtans zijn arbeid gedragen door het hooge idealisme, waarvan zijn leiders en leden waren vervuld en dat verder reikt dan het naastbijgelegen doel: de verbetering der arbeidsvoorwaarden.

Gesterkt door dat idealisme, hetwelk wortelt in de sociaal-democratie, hebben de bond en zijn leiding de positie van het overheidspersoneel gedurende de kwart-eeuw, welke is voorbijgegaan, een belangrijke schrede vooruitgebracht en met vrucht voor zijn economische en politieke rechten gestreden.

Moge het geloof in de overwinning, dat den bond in de afgeloopen 25 jaar tot groote daden heeft in staat gesteld, zijn leden blijven bezielen om met geestdrift en toewijding de idealen der moderne arbeidersbeweging te helpen verwezenlijken.

M. REMEEUS.

DE STRIJD VAN TOEN EN NU.

Bij de herdenking van het 25-jarig bestaan van den Bond past een woord van hulde en waardeering jegens hen, die in moeilijke jaren onder ongunstige omstandigheden het eerste zware werk hebben verricht. Vooral van de zijde van hen, die men veelal met „de jongeren" aanduidt, past dit woord van erkentelijkheid. Zij toch kwamen in de organisatie, toen die reeds een hecht gebouw was, opgetrokken van solied materiaal op de stevige grondslagen, een kwart eeuw geleden door onze pioniers gelegd.

Welk een verschil tusschen toen en nu.

Toen: een aantal ongeorganiseerde en dus volslagen afhankelijke arbeiders, slovend onmenschelijk lange arbeidsdagen voor ontoereikende loonen, verstoken van elke rechtspositie, kortom behoorende tot het meest achterlijke deel van het proletariaat.

Nu: een in de organisatie geschoolde groep werkers, behoorende, ondanks de moeilijkheden der laatste jaren, tot de best-gesitueerde arbeiders in ons land, werkende onder goede arbeidsvoorwaarden niet langer dan 48 uur per week en beveiligd op schier elk terrein door behoorlijke regeling hunner rechtspositie. En bovenal volkomen ontworsteld aan hun absolute afhankelijkheid, waarin zij vóór 25 jaar verkeerden. In tegenstelling met toen geschiedt er nu letterlijk niets meer op het terrein der arbeidsvoorwaarden, of de vertegenwoordigers der organisatie zitten in het georganiseerd overleg als gelijkberechtigde partij mee aan de conferentietafel als de pleitbezorgers van het Overheidspersoneel, aan wiens belangen vroeger nauwelijks aandacht werd besteed.

Inderdaad een zóó enorm verschil tusschen toen en nu, dat zelfs de stoutste fantast in de eerste bondsjaren wel niet gedacht zal hebben aan de mogelijkheid er van.

Dit alles is bereikt mede onder aanvoering van dezelfde mannen, die 25 jaar terug het overheidspersoneel tot organisatie brachten. Het moet hun wel een voldoening zijn aan dit groote werk hun krachten te hebben gegeven. Arbeid, die tot zulke resultaten leidde, is niet voor niets verricht.

Nog zijn wij er niet. Nieuwe problemen liggen voor ons ter oplossing. De ontwikkeling van het georganiseerd overleg en de medezeggenschap in het bedrijfsbeheer, die ons tot rationeele bedrijfsorganisatie en socialisatie moet voeren, zijn vraagstukken, die nog veel van bestuurders en leden zullen vergen. Een leger van bekwame, trouwe werkers, met groot uithoudingsvermogen zal noodig zijn, om ook onze nieuwe eischen tot werkelijkheid te maken.

Na hetgeen door den Bond in de afgeloopen 25 jaar is tot stand gebracht, kan er geen twijfel bestaan over de vraag, of wij in den komenden tijd wel zullen bereiken, wat nu op ons program staat.

Er zullen nieuwe moeilijkheden komen en weer zullen allerlei belemmeringen uit den weg moeten worden geruimd. Met die wetenschap hebben wij jongeren den strijd aanvaard. En het best kunnen wij onze waardeering voor hen, die ons voorgingen, uiten, door als zij met bezieling te werken en te vechten, zoolang het dag is.

Na deze zoo gansrijke 25-jarige periode, moedig voorwaarts naar den nieuwen tijd!

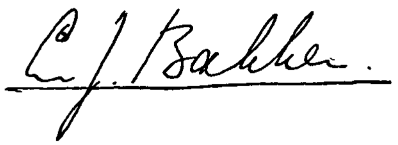

COLLEGA STAAL SCHRIJFT:

Tot de oprichters van den Bond heb ik niet behoord. De moeilijkheden waarmede zij — vooral in dien tijd — te kampen hadden, heb ik niet ondervonden. De ellendige arbeidsverhoudingen, waaronder het Overheidspersoneel in die dagen werkte en die wel het zwaarste drukten op hen, die zich met het organiseeren van dit personeel bezig hielden, heb ik niet gekend. De kwelling der dagelijksche zorgen voor het gezin; de angst voor zware straffen, zoo niet ontslag, voor het, in het oog der werkgeefster „gruwzame werk", zijn mij vreemd gebleven. Slechts verhalen van oude Bondsleden over „dien goeien ouden tijd" toonden mij een niet fraai beeld van de toentertijd bestaande verhoudingen. Uit de oude schrif-

L. J. BAKKER.

turen is verder te lezen, dat den eersten bouwers van onzen Bond geen ander lot beschoren is geweest, dan allen heeft getroffen, die aan de naar vrijheid, welvaart en schoonheid begeerende arbeidersklasse, de wapens gaven voor haar bevrijding van het uitbuiting en slaafschheid eischende kapitalistisch productiestelsel en ze leerden gebruiken.

Voor hun opofferingen en volharding; voor hun geloof in en hun onbezweken trouw aan het beginsel; voor hun toewijding zij den oprichters en bouwers van onzen Bond dank gebracht.

Ik zou, als jongste bestuurder, die onder gansch andere omstandigheden in dienst van den Bond kwam, bij het feest ter herdenking van zijn 25-jarig bestaan, in mijn eersten plicht te kort schieten, zoo ik niet met groote waardeering den arbeid wist te herdenken van al degenen, die onzen Bond hebben gesticht en groot gemaakt, door wier leiding onze Bond een kracht bezit, door geen andere organisatie van Overheidspersoneel geëvenaard en over een invloed beschikt, welke soms uitgaat boven zijn economische machtspositie.

Welk een verheugende verandering heeft onze Bond gebracht in de maatschappelijke positie van het Overheidspersoneel. Schier op elk gebied is pioniersarbeid verricht. Maar nimmer is men vervallen in de fout, waaraan vele pioniers zich hebben schuldig gemaakt. De geschiedenis der arbeidersbeweging verhaalt van verscheidene personen, die op fanatieke wijze op tientallen plaatsen tegelijk met hartstocht den moeilijken arbeid aanvingen, om, voor en aleer bevredigende resultaten van den eerstbegonnen arbeid bereikt waren, opnieuw, door ongeduld gedreven, met onstuimigheid aan ander terrein begonnen, waarvan men een grootere opbrengst van begeerenswaardige vruchten verwachtte. Deze methode van werken heeft steeds tot ontmoediging geleid. De Bond heeft ze nimmer toegepast. Brokje voor brokje is terrein ontgonnen, bewerkt, gezaaid, met zorg onderhouden ten slotte geoogst. Eéndagsvliegen en fantasten, die in iederen stofwind een wereldrevolutie zien aankomen, verfoeien dezen „tragen" vooruitgang. Die „trage" vooruitgang heeft van een groot deel van het Overheids-

personeel de bitterste ellende, de totale rechteloosheid en onderworpenheid weggenomen en daarvoor gebracht: redelijke welvaart, volledige rechtszekerheid en onafhankelijkheid. Het moet een heerlijke voldoening zijn voor al degenen, die gedurende deze 25 jaren, of een groot gedeelte daarvan, bij dezen arbeid leiding hebben gegeven, te weten, dat duizenden leden met hunne vrouwen en kinderen hun vreugde uitspreken over deze schoone resultaten, welke zulk een groote verandering brachten in hun materieel en geestelijk bestaan en die bij dit feest hun dankbaarheid toonen door hun trouw aan den Bond.

Zou de geschiedenis van onzen Bond thans worden afgesloten, met eenige bitterheid zou ik dit feest mee beleven. De luttele jaren — al waren het dan wel bewogene jaren — die ik den Bond mocht dienen, wekken niet het gevoel, dat de belangrijke en in sommige opzichten zelfs merkwaardige vooruitgang, mede te danken is aan den, gedurende dien korten tijd, verrichten arbeid. Dit voorrecht genieten alleen de oudere bestuurders, een voorrecht, dat hun van harte zij gegund.

De omstandigheden waaronder de jongere bestuurders hun arbeid kunnen verrichten, moge dan wel zeer sterk afwijken van die, waaronder de oudere hadden te werken, hun taak zal zeker niet gemakkelijker zijn, dan die in vroegere dagen op andere schouders werd gelegd.

De vraagstukken, die de geheele moderne arbeidersbeweging bezig houden, en waarvan vele leden de klaarheid nog niet doorzien, maar die toch als een onafwendbare wetmatigheid zich ter oplossing aan ons zullen blijven opdringen, stellen hooge eischen aan de Bondsleiding in de volgende periode. Deze eischen kunnen slechts worden vervuld, zoo allen, die deel van de bondsleiding zullen uitmaken, zich geven met volle toewijding en wegcijfering van ieder persoonlijk belang, en die een onwankelbaar geloof moeten bezitten in de zekere komst van het socialisme, hetgeen hun de kracht, energie en volharding moet geven, willen zij den moeilijken strijd voor de ondermijning van het kapitalisme kunnen volhouden. Want dit zal onzen leden klaar voor oogen moeten staan,

J. J. STAAL.

dat in het nieuwe tijdperk, hetwelk wij gaan inluiden, de strijd voor de regeling der arbeidsvoorwaarden niet zoo sterk zal overheerschen, als in het afgeslotene.

Aan zijn verleden, aan zijn tegenwoordige positie is onze Bond verplicht den pioniersarbeid voort te zetten, ook op het nieuwe terrein, hetwelk we gaan ontginnen en dat ons medezeggenschap en bedrijfsorganisatie moet brengen.

De ontwikkeling der politieke verhoudingen in ons land wijst onmiskenbaar op een toenemenden aanhang der sociaal-democratie. Bij iedere verkiezing zal zij met versterkte vertegenwoordiging in de openbare lichamen terugkeeren. Al zal de sociaal-democratie er misschien niet in slagen in de volgende 25-jarige periode de algeheele staatsmacht te veroveren, haar groeiende invloed zal noodwendig tot grootere overheidsbemoeiïng leiden, zelfs over diensten en bedrijven, welke thans nog het onaantastbaar eigendom der bezittende klasse zijn. Onze Bond zal deze ontwikkeling met alle kracht hebben te steunen en te bevorderen en er zich steeds voor moeten behoeden, haar ook maar voor een oogenblik te remmen.

De Bond kan en zal deze problemen oplossen. Voorwaarde zij een onverbrekelijke samenwerking tusschen bondsleiding en leden en onwrikbare trouw aan den Bond, hoe groot ook de meeningsverschillen zouden zijn over de te volgen tactiek.

Wellicht is de grootste zegen voor den Bond geweest: zijn goede bondstactiek, die, onder welke omstandigheden ook, door zijn vastheid van lijn duurzaam vertrouwen bij het overheidspersoneel heeft gevestigd.

Die bondstactiek blijve in den strijd voor onze nieuwe eischen ons aller parool.

Wanneer daarbij onze jongere bondsleden met evenveel toewijding en liefde zullen deelnemen aan onzen grootschen arbeid, dan zal bij het afsluiten der volgende periode de beste hulde aan onze voorgangers zijn gebracht.

ONZE OUD-HOOFDBESTUURDER ZOUTENDIJK SCHRIJFT:

Toen wij te Delft, na in Januari 1900 een plaatselijke vereeniging van Gemeente-werklieden te hebben opgericht, in April 1901 een uitnoodiging ontvingen uit Leeuwarden, om ons te doen vertegenwoordigen in een, op den tweeden Pinksterdag te beleggen vergadering te Utrecht, waar alle plaatselijke vereenigingen zouden worden uitgenoodigd om daar de mogelijkheid te bespreken om te komen tot oprichting van een landelijken Bond van Gemeente-werklieden, hebben wij daar met blijdschap toe besloten en werd ondergeteekende benoemd als afgevaardigde.

Dat was een belangrijke gebeurtenis in die dagen en hulde voor de initiatiefnemers, in het bijzonder aan onzen toenmaals nog onbekenden vriend N. van Hinte. Wat een ontmoeting als je voor het eerst bijeenkomt met afgevaardigden uit heel het land. Wat hadden wij, zoo vreemd weg, elkander veel te vertellen en wat werd daar, zoo onbekend weg, een levendige discussie gevoerd.

Ik zie hen nog, de woordvoerders, daar bezig als Van Hinte, Van Zelm, Van Kooten en vele anderen. Daar werd na gehouden bespreking een Comité benoemd om de voorbereidende werkzaamheden te verrichten, welk comité na met spoed gewerkt te hebben, ons wederom opriep 27 October 1901 te Arnhem.

Daar stonden wij nu niet zoo vreemd meer tegenover elkaar, zoodat wij het spoedig eens waren. Daar op den Hommelschen Weg werd opgericht een Landelijke Bond van Gemeente-werklieden. Ook werd vastgesteld een strijdprogram, dat leiding gaf, met als hoofdpunt: het verkrijgen van een rechtspositie, vervat in een werklieden-reglement met daaraan verbonden scheidsgerecht. Na het verkiezen van een Hoofdbestuur en de voorloopige zaken geregeld te hebben, gingen wij uiteen met de overtuiging, dat daar de grondslag was gelegd voor een groote en sterke organisatie.

Spoedig waren wij overal in actie, ook in Delft, tot het verkrijgen van een werklieden-reglement. Dat was een groot werk, hetwelk eenige jaren duurde. Eerst in 1908 werd het geheel nieuwe reglement in werking gesteld. Maar het kon er

J. W. ZOUTENDIJK.

zijn; ons Hoofdbestuur had ons flink ter zijde gestaan. König en Van Hinte als Voorzitter en Secretaris hebben daar ook hun aandeel in gehad. Niemand minder dan Mr. P. J. Troelstra, optredende als feestredenaar op ons Congres in 1910 te Rotterdam, stelde het Delftsche Werklieden-Reglement als voorbeeld. Dat deed ons goed.

En van leiding gesproken: wat ging er in de woelige dagen van 1903 een goede leiding van het Hoofdbestuur uit, wij hadden toen niet veel noodig om met den maalstroom te worden meegesleurd in den afgrond, maar het is voorkomen.

Spoedig kregen wij de actie voor het driepoegenstelsel in de continu-bedrijven. Onze Gas- en Electriciteitsmannen profiteeren daar al jaren van, dank zij de krachtige actie door onzen Bond ontwikkeld.

En wat een ontzaglijke verbetering bracht de actie voor de Pensioenwet, welke in werking is getreden 1 October 1913. Wat waren wij toen alle andere Overheidspersoneelen ver voor, totdat in 1922 allen onder de Rijkswet werden gebracht.

Ja, als wij nu eens even achter ons zien, dan moeten wij bekennen: het is een goede gedachte geweest, die in 1901 in Leeuwarden opkwam. Daarom hulde aan die flinke kerels, die het niet alleen bij gedachten lieten, maar die gedachten in daden hebben omgezet, die de verspreide vereenigingen en groepen bijeen hebben gebracht, waaruit geboren werd de Bond, waaraan wij zooveel te danken hebben.

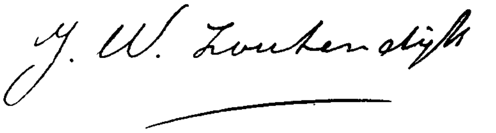

EEN DER OPRICHTERS, E. DE LINDE, SCHRIJFT:

Aan het verzoek, om in dit gedenkboek een bijdrage te leveren tot herdenking van het 25-jarig bestaan van den Bond, ben ik gaarne bereid.

Hoewel, zeer tot mijn spijt, wegens pensionneering geen lid van den Bond meer kunnende zijn, neem ik toch de gelegenheid te baat, mijn welgemeende gelukwenschen uit te drukken.

Als mede-initiatiefnemer, heb ik gemeend, dat een korte schets van het ontstaan van den Bond niet mag ontbreken.

De arbeidsvoorwaarden voor de gemeentewerklieden waren in dien tijd allesbehalve gunstig te noemen.

De machinisten en stokers aan de gasfabriek werkten 84 uren per week, het andere personeel, zoowel aan de reiniging als bij plaatselijke werken, hadden een dagtaak van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, werkten zoolang de lucht blauw was voor een hongerloon van 6, 7 tot 8 gulden per week.

Onze redelijke eischen tot invoering van verlof, een goede regeling bij ziekte, alsmede het totstandkomen eener behoorlijke rechtspositie, kortom, iedere verbetering op de arbeidsvoorwaarden, stuitten af op den onwil van het toenmalige liberaal gemeentebestuur.

Zoo waren de toestanden in Leeuwarden.

Dat deze in den lande niet veel beter waren dan bij ons, konden wij waarnemen uit het dagblad *Het Volk*, dat de schrille toestanden in dien tijd van de gemeentewerklieden in Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, Utrecht enz., zoo naar waarde aan den schandpaal wist vast te nagelen.

De ontevredenheid, door de slechte arbeidsvoorwaarden gewekt, was vrijwel algemeen. Daarin moest verbetering komen.

Het werk, dat onze nog jeugdige organisatie presteerde, (in Leeuwarden waren de gemeentewerklieden pas $1^1/_2$ jaar georganiseerd) ondervond alle nadeelen van een plaatselijke organisatie.

Wij waren overtuigd, dat door landelijke samenwerking de arbeid stelselmatiger zou kunnen worden aangepakt, terwijl bovendien van elkaars ervaringen kon worden geleerd.

Als de dag van gisteren herinner ik mij, dat in het begin des jaars 1901 het bestuur van de Gemeentewerkliedenvereeniging *Ons Belang* bijeenkwam ten huize van een der bestuursleden aan de Tonslagerij, waar de mogelijkheid zou worden besproken om te komen tot meerdere machtsvorming op economisch gebied.

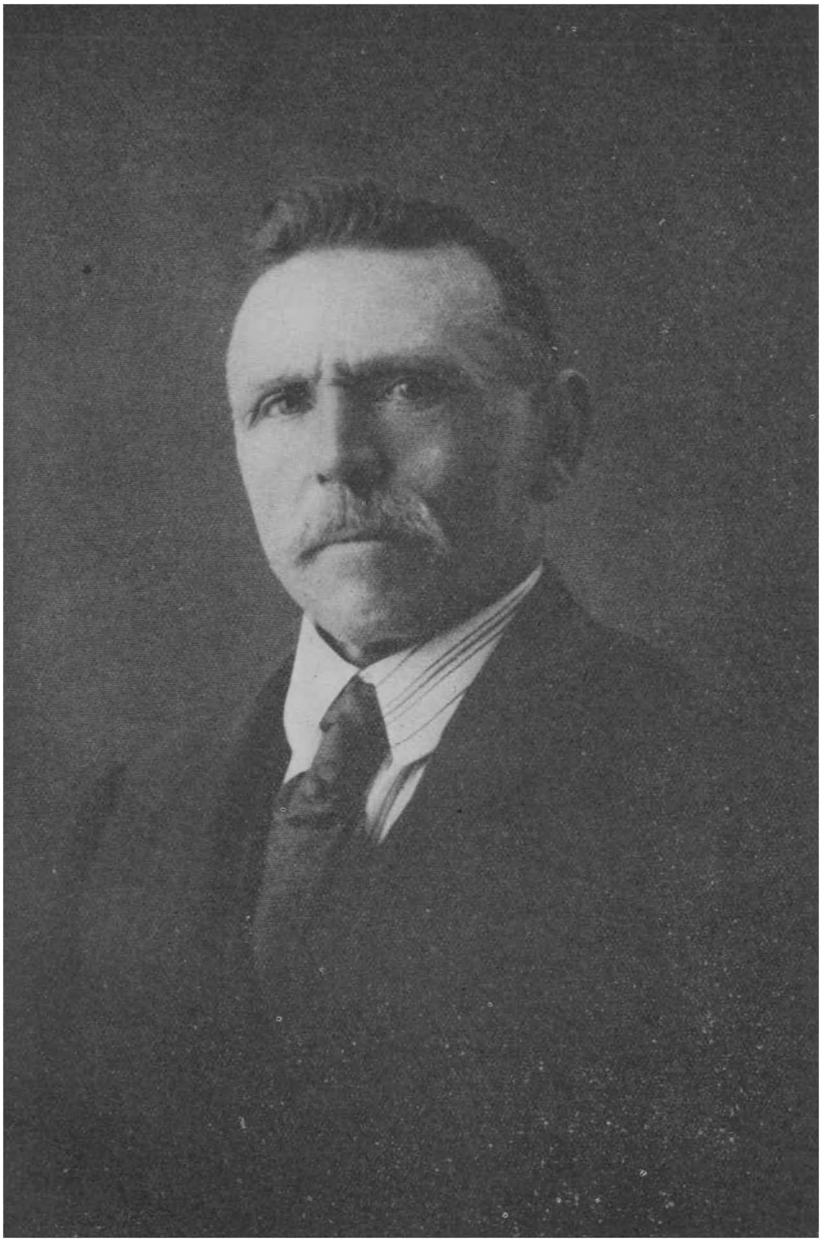

E. DE LINDE.

De hierboven aangegeven misstanden gaven voldoende aanleiding er toe, het initiatief te nemen tot het stichten van een landelijke organisatie van gemeentewerklieden.

Van Hinte en ondergeteekende, respectievelijk voorzitter en secretaris, werden spoedig aan het werk gezet tot het samenstellen van een circulaire, waarin de noodzakelijkheid van een landelijke organisatie werd uiteengezet. Vervolgens werd deze het land ingezonden naar die plaatsen, waarvan wij de verwachting hadden, dat daar gemeentewerklieden georganiseerd zouden zijn.

Als plaats van samenkomst hadden wij Utrecht gekozen en wel op Pinkster-Maandag, 's morgens 10 uur.

Alhoewel ik deze oprichtingsvergadering en de verdere ontwikkeling van den Bond heb meegemaakt, meen ik mijn bijdrage hiermede te moeten eindigen en de beschrijving van den verderen gang van zaken aan een meer bevoegde over te laten.

Ik besluit dan met den wensch, dat de Bond op den ingeslagen weg mag voortgaan en het personeel in Overheidsdienst mag inzien, dat alleen een hechte organisatie in staat is het te brengen naar een betere toekomst.

DE OUD-HOOFDBESTUURDER BOUW SCHRIJFT:

Wanneer ondergeteekende een kort woord in dit gedenkboek als herinnering aan zijn ruim 25-jarige loopbaan in de organisatie van Rijkswerklieden mag schrijven, dan grijpt hij in de eerste plaats aan die gedenkwaardige periode die onze organisatie bracht tot de moderne arbeidersbeweging.

Het royement van de afdeelingen Amsterdam en Zaandam waren we goed en wel te boven, onze tegenstanders te Delft en in meerdere afdeelingen keken met argusoogen naar de handelingen van onze voormannen en naar het wel en wee van de geroyeerde afdeelingen. Naarmate de beide afdeelingen den wind in de zeilen hadden, werd er full speed gewerkt

aan de verbetering van de achterlijke arbeidsvoorwaarden van de Rijkswerklieden.

De organisatorische rust was ingetreden, wij hadden meer en meer vasten voet gekregen, de klassetegenstellingen lieten zich meer voelen, toen als donkere wolken in de organisatie kwamen opzetten, de reeks artikelen in het Bondsorgaan en de diverse voorstellen, behelzende aansluiting bij de plaatselijke bestuurdersbonden en aansluiting bij het N. V. V.

Wij wisten, dat ook in onze rijen nog tegenstanders van de moderne beweging waren, ook dat heel wat leden een bepaalde vrees koesterden voor alles wat socialistisch genoemd kon worden. Echter onze menschen zetten voorzichtig en met veel tact den strijd voort. Een tijd lang werd er in het Bondsorgaan heel scherp gepolemiseerd over al of niet aansluiting bij het N. V. V. en heel dikwijls was het of al hetgeen dat met groote opoffering was opgebouwd, zou neerstorten. Vanuit Den Haag, vanuit Utrecht kwamen donderartikelen.

Als kleine groep hebben wij onze overtuiging, ons idealisme laten spreken. Wij zijn door de feiten in het gelijk gesteld en onze tegenstanders van toen, zijn geworden de medestanders van nu.

Geen wonder, dat schrijver dezes met voldoening een blik achterwaarts werpt en er trotsch op is te mogen beweren, dat ook zijn bescheiden krachten hem in staat hebben gesteld om mede te werken aan de machtsvorming van de Rijkswerklieden. Hij is de organisatie dankbaar, omdat zij hem gaf de overtuiging en het idealisme.

Hoog den klassenstrijd.

NA 25 JAAR.

Het zal nu zoo ongeveer 30 jaar gelden zijn, dat bij de Rijkswerklieden de drang tot organisatie opkwam en wat het toen zeggen wilde, een organisatie te stichten en er zich bij aan te sluiten, kunnen alleen zij beoordeelen, die zich met

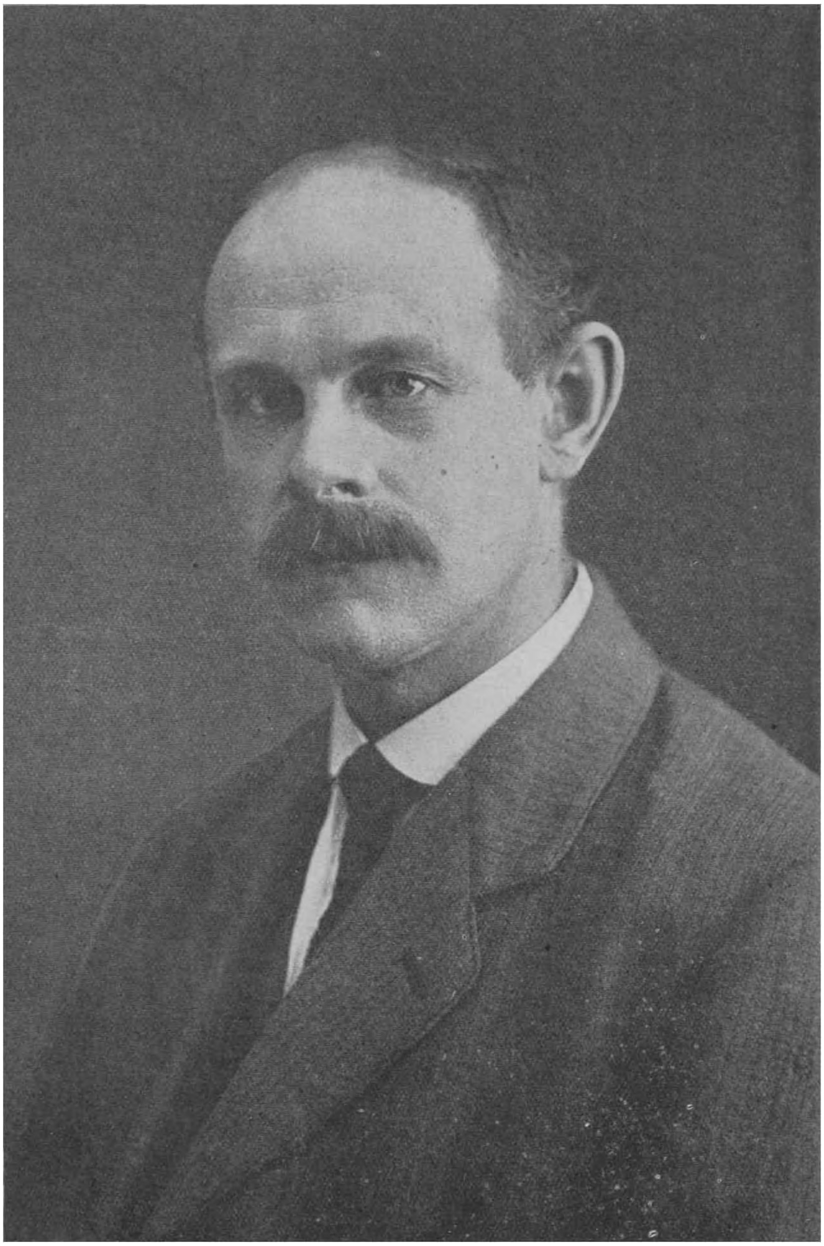

A. BOUW.

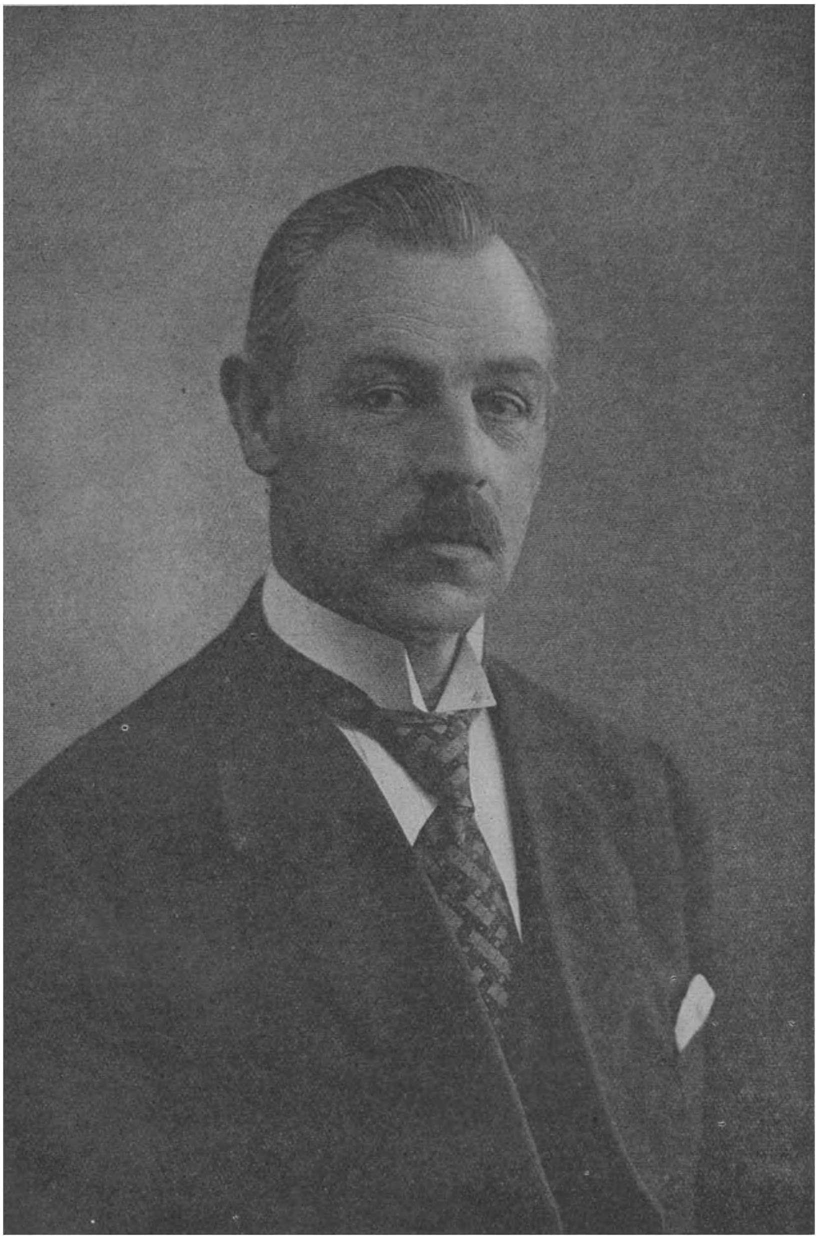

P. F. DIRKSEN.

de geschiedenis der arbeidersbeweging vertrouwd gemaakt hebben en zij, in wie het begrip van organisatie was doorgedrongen.

Het is mij altijd aangenaam terug te denken aan dien moeilijken tijd van voorheen. Moeilijk was het voor mij onzen ouden „Rijkswerkliedenbond" te zien oplossen en samensmelten met den toenmaligen Gemeentewerkliedenbond.

Aanvankelijk een ernstige tegenstander van fusie, omdat men nu eenmaal oude vormen niet graag prijs geeft, werd ook de idee in mij van lieverlede levendig, dat de belangen van het overheidspersoneel in hun vollen omvang slechts kunnen worden gediend, indien door samensmelting van de bonden, die ieder op eigen terrein voortreffelijk werk hadden verricht, de machtsvorming van het overheidspersoneel werd bevorderd.

Het zijn vooral de leiders van thans en niet in 't minst het overtuigende woord van wijlen onzen vriend H. J. Bruens, die in de fusie-commissie ons die overtuiging hebben bijgebracht.

Bij het herdenken nu van het 25-jarig bestaan van den Bond, bied ik mijn hartelijken gelukwensch aan. Ik doe hier een beroep op de georganiseerde makkers om te gaan tot de vele on- en verkeerd georganiseerden, teneinde tot hen het woord te spreken, dat alleen in organisatie onze kracht ligt. Zoo heb ik het altijd gevoeld.

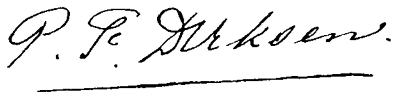

EEN DER OPRICHTERS, VINCENT KÖNIG, SCHRIJFT:

Of ik jubileer? Hoe zou het anders kunnen? Was de Bond niet van mijn 32ste tot mijn 45 ste jaar af het middenpunt van mijn persoonlijke belangstelling? Als ik herinneringen zou moeten schrijven, was de mij toebedeelde ruimte te klein. Het meerendeel der lezers vraagt wellicht: „Wat is dat voor een snijboon, die mede-jubileeren wil? De tegenwoordige meerderheid der leden kent mij niet eens bij naam. Welnu

dan, hij die thans voor velen Uwer een vreemde is, had in het jaar 1901 aandeel in de geboorte, den doop, den wiegetijd, hij maakte met afwisselende angst en vreugde de kinderziekten, zoo goed als de veel belovende jeugd-evoluties mee, hij heeft daar naast van Hinte, Luremans en Lindemans een intensief aandeel gehad in de grondlegging van de gezonde levensvatbaarheid en groei van (dat mag ik vandaag zeggen) onzen Bond. En als je dan te zien krijgt wat een pracht-kerel of hij nu op vijf-en-twintig-jarigen leeftijd is geworden; welk een trots voor zijn ouders hij is, zooals hij daar staat, krachtig en sterk... al behoor je dan ook 15 jaar tot de non-actieven, dan zou je toch nooit liefde voor je werk hebben gehad, als je daarbij koud bleef. De Bond is een prachtwerk geworden, het ongedachte heeft hij bereikt en daarom geef ik hem bij dezen de hartgrondige felicitatie, daarom durf ik aan zijn leden bij deze gelegenheid zeggen: Gij verwaarloost het belang van Uw zelf en dat van Uw klasse, zoo ge niet alles doet om hem sterk te houden en sterker te maken. Als ge eerlijk gemeenschapsgevoel bezit, zult gij niet anders kunnen doen, dan te zorgen voor zijn grootmaking. Genoeg... voor 25 jaar had ik mij moeilijk iets zoo „grossartig" kunnen voorstellen en daarom is er groote jubel en vreugde in mijn hart, dus zou ik, indien ik dit jubileum verzuimde, niet zijn Uw oud-voorzitter en medeoprichter

Vincent König

VINCENT H. KÖNIG.

SLOTWOORD.

UIT hetgeen hieraan vooraf gaat, is wel gebleken, dat onze Bond zich in zijn optreden niet heeft beperkt tot het opkomen voor de belangen van de werklieden in Overheidsdienst alleen. Van stonde af heeft hij zich op het standpunt geplaatst, dat naast de behartiging van de speciale belangen, ook moest worden deelgenomen aan den algemeenen strijd voor de gansche arbeidersklasse, nationaal en internationaal.

De vraag zou echter kunnen opkomen: heeft de Bond alleen oog gehad voor de materieele belangen der arbeiders? Deze vraag kunnen we echter ontkennend beantwoorden. Naast den strijd voor de verheffing van het materieele peil van de arbeidersklasse heeft onze Bond ook steeds een open oog gehad voor de opvoering van haar geestelijk peil.

Nimmer heeft hij zich onbetuigd gelaten, wanneer een beroep op zijn offervaardigheid werd gedaan en groot zijn de bedragen, die werden gegeven om de cultureele belangen der arbeiders te dienen. We kunnen hier geen opsomming geven van de bijdragen, die werden verleend voor algemeene ontwikkeling, kunstgenot en wat dies meer zij; we volstaan hier dus met het constateeren van het feit, dat we steeds bereid zijn geweest onze medewerking te verleenen tot verheffing van het geestelijk peil van onze klasse.

Ook op eigen terrein mogen we wijzen op een staat van dienst, die gezien mag worden. In verschillende plaatsen van ons land hebben onze bondgenooten muziekvereenigingen opgericht en wanneer de arbeiders zich op straat vertoonen om te demonstreeren voor het een of ander doel, dan nemen onze muziekcorpsen daaraan deel, door hun opgewekte tonen in de optochten te doen hooren.

Waren de arbeiders in dienst van de Overheid voor vijf-en-twintig jaren terug niet ontvankelijk voor ontwikkeling en kunst, op dit oogenblik zijn in tal van afdeelingen mannen en vrouwen bezig om cursusvergaderingen te beleggen of kunstavonden te organiseeren. En het is ons een genoegen te kunnen constateeren, dat de belangstelling van onze bond-

genooten zoowel voor de ontwikkeling als voor het kunstgenot in toenemende mate merkbaar is.

Ook op ander gebied is een merkbare verheffing van het geestelijk peil te constateeren. Jaren terug, toen we pas begonnen met het organiseeren van de gemeentewerklieden, zagen we de bezoekers van onze vergaderingen meermalen zitten met een borrel voor zich. En 't bleef niet altijd bij één. Soms was het zóó, dat de man een borrel nam, dan de borrel een borrel en ten slotte de borrel den man. Vergelijk daarmede eens de vergaderingen, welke in dezen tijd worden gehouden. Men ziet geen borrel meer op de tafel en zakelijk en rustig wordt aan de besprekingen deelgenomen. Zóó groot is de verandering, dat de vrouwen, die vroeger niet al te best te spreken waren als de man naar de vergadering ging — ze beschouwden dat als een uitgangsavondje — op dit oogenblik er niet alleen geen bezwaar meer tegen maken, dat de man naar de vergadering gaat, maar ook haar mannen meermalen aansporen hun plicht als lid van den Bond te vervullen.

Ten slotte willen we er op wijzen, dat de werklieden in dienst van de Overheid, zich vroeger maar een bitter klein beetje met de algemeene arbeidersbeweging bemoeiden. Een gemeentewerkman, die aangesloten was bij de S. D. A. P., moest men in die dagen met een lantaarntje zoeken. Nu, na een kwart eeuw werken van de organisatie, kunnen we constateeren, dat de kern van onzen Bond uit overtuigde sociaaldemocraten bestaat. Het behoort tot de uitzonderingen, dat iemand tot bestuurder wordt gekozen als hij geen deel uitmaakt van de politieke arbeiderspartij.

We willen hiermede volstaan. Maar we konden niet anders dan getuigen, dat onze Bond niet alleen voor de materieele-, maar ook voor de geestelijke belangen heeft gestreden. Wij voelen ons gelukkig dit te mogen constateeren. Ware het niet zoo, het zou er voor onze organisatie en het Overheidspersoneel treurig uitzien. De jaren, die we tegemoet gaan, zullen veel van onze leden vergen. Allerlei nieuwe vraagstukken komen op en vragen onze aandacht. We zullen ons hebben aan te passen aan tal van veranderingen, die komen zullen. Naamlooze Vennootschappen, medezeggenschap, socialisatie zullen

onze aandacht vragen. We moeten er voor zorg dragen, dat onze Bond dan niet beneden zijn taak blijft.

Zooals de zaken nu staan, hebben we geen vrees, dat onze Bond niet zou zijn opgewassen tegen het werk, dat hem wacht. Van harte hopen we, dat de komende vijf-en-twintig jaren even vruchtdragend mogen zijn als de voorgaande en we besluiten met den wensch, dat onze Bond moge groeien en bloeien tot heil van zijn leden, tot geluk van onze klasse.

LEVE DE NEDERLANDSCHE BOND VAN PERSONEEL IN OVERHEIDSDIENST!

INHOUD:

Blz.
VOORWOORD 5
HET OVERHEIDSBEDRIJF 13
DE STRIJD OM HET OVERHEIDSBEDRIJF..................... 23
EIGEN BEHEER OF AANBESTEDING.......................... 35
HET OVERHEIDSPERSONEEL 46
VOOR VIJF-EN-TWINTIG JAAR............................... 50
DE OPRICHTING VAN DEN BOND........................... 55
DE ONTWIKKELING VAN DEN BOND........................ 67
HET BONDSORGAAN 94
DE BONDSLEIDING 101
DE ARBEIDSVOORWAARDEN 177
HET WERK VAN DEN BOND TEN OPZICHTE VAN DE ALGEMEENE ARBEIDERSBEWEGING 248
ONZE INTERNATIONALE 265
HET A. C. O. P. 270
DE RIJKSWERKLIEDEN 272
WAT VRIENDEN EN COLLEGA'S ZEGGEN.................... 282
SLOTWOORD.. 357

201118_018

hint002nede01

De Nederlandsche bond van personeel in overheidsdienst, gedurende zijn 25-jarig bestaan beschreven door den bondsvoorzitter